

โลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร: กรณีศึกษามาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

น.ส.ไพลิน กิตติเสรีชัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์ ไม่สังกัดภาควิชา/เทียบเท่า
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2734237045

CU Theslis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

5781354524_2734237045

The Global Governance of Food Standards: A Case Study of the Standards of Thai
Organic Rice

Miss Pailin Kittisereechai

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Political Science

Common Course

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2018

Copyright of Chulalongkorn University

2734237045

CU Theses 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

หัวข้อวิทยานิพนธ์ โลกภิบาลมาตรฐานอาหาร: กรณีศึกษามาตรฐานข้าว
อินทรีย์ไทย
โดย น.ส.ไพลิน กิตติเสรีชัย
สาขาวิชา รัฐศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สมบูรณ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภมิตร ปิติพัฒน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สมบูรณ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.แก้วคำ ไกรสรพงษ์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร.สร้อยมาศ รุ่งมณี)

ไพลิน กิตติเสรีชัย : โลกภิบาลมาตรฐานอาหาร: กรณีศึกษามาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย. (The Global Governance of Food Standards: A Case Study of the Standards of Thai Organic Rice) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.วีระ สมบูรณ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สามประการ ประการแรก เพื่อคลี่คลายให้เห็นถึงการทำงานของกระบวนการโลกภิบาลมาตรฐานอาหาร โดยมีกรณีศึกษาคือมาตรฐานข้าวอินทรีย์ โดยศึกษาในแง่ของที่มา ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง ที่มาของสิทธิอำนาจ ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงเหล่านั้น ประการที่สอง คือเพื่อศึกษารูปแบบการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในประเทศไทย โดยศึกษาเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และประการสุดท้ายคือเพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาและอุปสรรคของการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในไทย และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้อง จากการวิจัยได้ข้อค้นพบว่า การริเริ่มการทำเกษตรอินทรีย์เกิดขึ้นจากตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐที่เล็งเห็นปัญหาของการเกษตรแบบสมัยใหม่ จากนั้นจึงเกิดการรวมตัว สร้างเครือข่ายระหว่างประเทศจนเกิดเป็นองค์กรระหว่างประเทศนอกภาครัฐอย่างสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการโลกภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ถึงแม้ว่า IFOAM จะไม่ได้มีสิทธิอำนาจบังคับเหมือนรัฐ และไม่ได้มีอำนาจในเชิงเศรษฐกิจเหมือนบรรษัทข้ามชาติทั้งหลาย แต่ IFOAM คือชุมชนองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ที่ถือครอง ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ และสิทธิอำนาจดังกล่าวได้ทำงานผ่านกระบวนการโลกภิบาลในสามมิติ ได้แก่ มิติของการวางระเบียบกฎเกณฑ์ มิติของการแข่งขันเชิงความรู้ และมิติของการเสริมพลังอำนาจ ในกรณีของประเทศไทย การอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แสดงให้เห็นถึงการขัดกันของสถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การขาดความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนจึงเป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนากระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพในประเทศไทย

สาขาวิชา รัฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2561

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / recv : 02072562 14:39:37 / seq: 17

5781354524 : MAJOR POLITICAL SCIENCE

KEYWORD: global governance, organic agriculture, rice, standard, epistemic community

Pailin Kittisereechai : The Global Governance of Food Standards: A Case Study of the Standards of Thai Organic Rice. Advisor: Assoc. Prof. Vira Somboon, Ph.D.

This dissertation has three objectives. The first objective is to investigate the global governance process of food standards by using organic rice as a case study to unravel its origin and development, relevant actors, sources of authority, and interactions among the actors. The second objective is to study the governance of the organic rice standards in Thailand in relation to the global governance of the organic agriculture standards. The last objective is to understand problems of the governance process of Thai organic agriculture and try to propose solutions to those problems. Conducted qualitatively, this dissertation gathered the information through documentary research and key informant interviews. The findings revealed that organic agriculture was initiated by non-state actors who were aware of negative impacts of modern agriculture. Later, these actors internationally collaborated with one another and established a non-governmental international organization called the International Federation of Organic Agriculture Movement (IFOAM). Since then, IFOAM has played a vital role in the process of global governance of the organic agriculture standards. Albeit with the absence of political authority and economic power wielded by states and transnational corporations respectively, IFOAM is regarded as an epistemic community of organic agriculture that holds 'epistemic authority'. Such authority is exerted through the global governance process in three dimensions, namely the dimension of regulation making, the dimension of knowledge contesting and the dimension of empowering. In the case of Thailand, the process of the organic agriculture standards reflects conflicts between formal and informal institutions. The lack of cooperation between the government and non-governmental sectors has been a crucial obstacle to the development of the efficient governance process of the organic agriculture standards in Thailand.

Field of Study: Political Science

Student's Signature

Academic Year: 2018

Advisor's Signature

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv : 02072562 14:39:37 / seq : 17

กิตติกรรมประกาศ

เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอกของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงขอใช้โอกาสนี้ในการขอบคุณผู้มีพระคุณทุกท่านที่ทำให้การเรียนปริญญาเอกของข้าพเจ้าเป็นไปด้วยความราบรื่น และเป็นการเรียนที่ข้าพเจ้าได้ทั้งความรู้ในเชิงวิชาการ ตลอดจนเทคนิคและจรรยาบรรณในการทำงาน ทั้งการสอน การวิจัย และการกำกับดูแลวิทยานิพนธ์

อันดับแรก ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วิระ สมบูรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่มีความสมบูรณ์ได้เลยหากไม่ได้รับความกรุณาจากท่านที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ตั้งแต่ขั้นตอนของการก่อร่างหัวข้อวิทยานิพนธ์ กรอบทฤษฎีที่ใช้ การลงเก็บข้อมูลวิจัย ตลอดจนการเขียน การจัดเรียงประเด็น จนออกมาเป็นเล่มวิทยานิพนธ์ที่สมบูรณ์ นอกจากคำแนะนำต่างๆ ด้านวิชาการแล้ว อาจารย์ยังทำให้ข้าพเจ้าทราบว่าอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ดีนั้นควรมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ซึ่งข้าพเจ้าจะได้ยึดเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานต่อไปในภายภาคหน้า

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภมิตร ปิติพัฒน์ ทั้งในฐานะอาจารย์ที่สอนข้าพเจ้าทั้งในระดับปริญญาตรี และปริญญาเอก และในฐานะประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ สำหรับความรู้ ความเมตตา ความช่วยเหลือ การให้คำปรึกษาทั้งเรื่องวิชาการและเรื่องอื่นๆ ตลอดจนความสามัคคีอันน่าทึ่งของท่านอาจารย์ในการ conceptualize ข้อมูลต่างๆ คำแนะนำของท่านมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีมิติในเชิงทฤษฎีที่แหลมคมมากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าอีกสามท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.แก้วคำ ไกรสรพงษ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง และอาจารย์ ดร. สร้อยมาศ รุ่งมณี ที่ให้คำแนะนำในประเด็น และแง่มุมต่างๆ ในการพัฒนาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตั้งแต่กระบวนการสอบโครงร่าง จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ ครูปาอาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้แก่ข้าพเจ้าในทุกระดับการศึกษาที่ผ่านมา ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา หวันแก้ว ที่ช่วยเพิ่มพูนทักษะในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นประโยชน์กับข้าพเจ้าอย่างมากในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี ทิพย์รัตน์ ที่ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจในทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จนสามารถนำมาต่อยอดในงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรัตน์ โหระชัยกุล ผู้อำนวยการศูนย์อินเดียนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้จัดงานสัมมนาทางวิชาการที่น่าสนใจอันเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนาหัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบคุณหลักสูตรปริญญาเอกของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่จัดการเรียนการสอน และรายวิชาที่น่าสนใจที่ทำให้

ผู้เรียนได้รับความรู้ และมีประสบการณ์ในการเรียนที่ดี

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าให้ข้าพเจ้าเข้าสัมภาษณ์ ทำให้ข้าพเจ้าได้รับความรู้ และข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนต่อในระดับปริญญาเอก ขอขอบคุณผู้บริหาร และเพื่อนร่วมงานทุกท่าน สำหรับคำแนะนำดีๆ และกำลังใจที่มีให้กันมาโดยตลอด

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียนปริญญาเอกทุกท่านสำหรับมิตรภาพ และน้ำใจที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสมอมา โดยเฉพาะพี่กล้วย (อาจารย์กล้วยไม้ พรหมดี) ที่อาสาช่วยขับรถให้ และช่วยสัมภาษณ์เป็นภาษาถิ่นในการเก็บข้อมูลที่อำเภอกุศุดชุม จังหวัดยโสธร และอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ขอขอบคุณน้องเอก (เอกลักษณ์ ไชยภูมิ) ที่ช่วยทบทวนความรู้ในช่วงสอบประมวลความรู้ และมีน้ำใจ ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ มาโดยตลอด

ขอบคุณเพื่อนชาว Sunday's Eve สำหรับความบันเทิงรายสัปดาห์ ที่ช่วยคลายความเครียด และเติมพลังใจทำให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบคุณชาวคณะ FFF สำหรับความสนุกสนาน และกำลังใจที่มีให้กันเสมอมา ขอขอบคุณครูบอล (อาจารย์วรรณล สีตะชลากรณ์) ที่ช่วยตรวจทานแก้ไขข้อเขียนภาษาอังกฤษให้ ขอขอบคุณร้าน Patisserie Rosie ที่อนุเคราะห์ชุดอาหารและขนมสำหรับคณะกรรมการในการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ และสอบปิดเล่ม ขอขอบคุณ Jean-Philippe ที่ช่วยดาวน์โหลดบทความจากแหล่งข้อมูลที่ข้าพเจ้าไม่สามารถเข้าถึงได้ ขอขอบคุณุ่น (อาจารย์ภาวิณี ช่วยประคอง) เพื่อนร่วมชะตากรรมที่เรียนปริญญาเอกในเวลาเดียวกัน ในการแบ่งปันประสบการณ์และคอยเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน

ท้ายที่สุดนี้ ข้าพเจ้าอยากจะขอบคุณครอบครัวที่น่ารักของข้าพเจ้าสำหรับความรัก ความห่วงใย กำลังใจ และการสนับสนุนในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอกราบขอบคุณ ป้ากับม้า ที่รัก อบรม เลี้ยงดูข้าพเจ้า ส่งเสริม สนับสนุน และให้อิสระแก่ข้าพเจ้าในการเลือกทางเดินชีวิตมาโดยตลอด ขอขอบคุณเฟเด สำหรับความรัก ความเชื่อมั่น การดูแลเอาใจใส่ และกำลังใจในวันที่ท้อแท้

ไพลิน กิตติเสรีชัย

2734237045

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	15
1.1 ที่มาและความสำคัญของหัวข้อวิจัย.....	15
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	24
1.3 คำถามการวิจัย.....	24
1.4 สมมติฐานการวิจัย	25
1.5 ขอบเขตการวิจัย	27
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	27
1.7 การจัดแบ่งเนื้อหา	28
บทที่ 2 บทสำรวจทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม.....	31
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ ‘โลกาภิบาล’	31
2.2 แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ‘โลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร’	37
2.3 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ‘มาตรฐานข้าวไทย’	48
2.4 กรอบแนวคิดงานวิจัย.....	57
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	61
3.1 การวิจัยเชิงเอกสาร.....	61

2734237045

CD IThesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

3.1.1 เอกสารปฐมภูมิ..... 61

3.1.2 เอกสารทุติยภูมิ 63

3.2 การสัมภาษณ์ 65

3.3 แผนที่ข้อมูลและคำอธิบาย 69

3.4 ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะในการวิจัย..... 70

บทที่ 4 โลกภิวัตน์มาตรฐานอาหาร : ตัวแสดง กระบวนการ กรณีศึกษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์. 72

4.1 กระบวนการโลกภิวัตน์..... 73

4.2 ชุมชนองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์..... 78

4.3 การก่อตัวของโลกภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 86

4.4 การทำงานของโลกภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์..... 93

4.5 กรณีศึกษาการอภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ในสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และสหภาพยุโรป
96

4.5.1 การอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในสหรัฐอเมริกา 96

4.5.2 การอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในสหราชอาณาจักร 103

4.5.3 การอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในสหภาพยุโรป 110

บทที่ 5 การอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทย..... 118

5.1 จากโลกภิวัตน์มาตรฐานอาหารสู่การอภิบาลมาตรฐานข้าวทั่วไปของไทย..... 120

5.2 การอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในประเทศไทย : ความเป็นมา กระบวนการ และตัวแสดง
..... 129

5.2.1 พัฒนาการของเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานแบบ ‘บุคคลที่สาม’ (third party) ในประเทศไทย 130

5.2.2 พัฒนาการของเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ในประเทศไทย 148

5.3 การทำงานของกระบวนการโลกภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย : บทบาทและขอบเขตอำนาจของ ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community)..... 158

273427045

CU Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

5.4 สรุป : การอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 173

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ 182

6.1 ข้อเสนอในเชิงทฤษฎี ‘โลกาภิบาล’ 182

6.1.1 ความสำคัญของโลกาภิบาล 182

6.1.2 อำนาจในกระบวนการโลกาภิบาล..... 184

6.1.3 กระบวนการทำงานของโลกาภิบาล 187

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย..... 194

บรรณานุกรม..... 197

ภาคผนวก : รายละเอียดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์..... 210

ประวัติผู้เขียน..... 233

2734237045

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ประมวลคำย่อและคำแปล.....	12
ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดผู้ให้ข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่องโลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร : กรณีศึกษามาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย	66
ตารางที่ 3 รายละเอียดของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการรับรองเกษตรอินทรีย์แบบมี ส่วนร่วมโดยมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย	154

2734237045

CD IThesis 5781354524 dissertation / recv : 02072562 14:39:37 / seq : 17

สารบัญรูปภาพ

รูปที่ 1 ส่วนแบ่งการตลาดของข้าวไทยในตลาดโลก.....	18
รูปที่ 2 กรอบแนวคิดงานวิจัย	58
รูปที่ 3 พื้นที่การปลูกข้าวอินทรีย์ที่อ้างอิงถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้.....	69
รูปที่ 4 ตราสัญลักษณ์รับรองผลิตภัณฑ์อินทรีย์ของสหภาพยุโรป.....	112
รูปที่ 5 ตรารับรองผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน มกษ. 9000.....	139
รูปที่ 6 ตราสัญลักษณ์ PGS IFOAM สำหรับผู้ที่ผ่านการรับรองจาก IFOAM PGS Recognition Program.....	150
รูปที่ 7 ข้าวอินทรีย์ที่ผลิตในมาตรฐานระบบชุมชนรับรองของ พีจีเอส เลมอนฟาร์ม.....	152
รูปที่ 8 ตรายางของเครือข่ายไทยพีจีเอสเกษตรอินทรีย์พลัส	153
รูปที่ 9 ตราสัญลักษณ์พีจีเอสของมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย และรายละเอียดอื่นๆ ในการใช้ตราสัญลักษณ์.....	154
รูปที่ 10 กระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในระบบบุคคลที่สาม (third party) ในประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์	174
รูปที่ 11 กระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) ในประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์	179

2734237045

ตารางที่ 1 ประมวลคำย่อและคำแปล

อักษรย่อ	ภาษาอังกฤษ / ภาษาต่างประเทศ	ภาษาไทย
AB	accreditation body	หน่วยรับรองระบบงาน
ADB	Asian Development Bank	ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย
AGOF	The Advisory Group on Organic Farming	คณะที่ปรึกษาเกษตรอินทรีย์
AOS	American Organic Standards	มาตรฐานอินทรีย์อเมริกัน
BRC	British Retail Consortium	สมาคมผู้ประกอบการค้าปลีกแห่งสหราชอาณาจักร
CB	certification body	หน่วยรับรอง
CFIA	Canadian Food Inspection Agency	หน่วยงานด้านการตรวจสอบอาหารของแคนาดา
COFALEC	Confederation of European Yeast Producers	สมาพันธ์ผู้ผลิตยีสต์แห่งยุโรป
COR	Canadian Organic Regime	ระบบอินทรีย์แคนาดา
CSR	corporate social responsibility	ความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท
EU	European Union	สหภาพยุโรป
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations	องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ
FDA	Food and Drug Administration	องค์การอาหารและยา (แห่งสหรัฐอเมริกา)
FiBL	<i>Forschungsinstitut für biologischen Landbau</i> (ภาษาเยอรมัน) The Research Institute of Organic Agriculture	สถาบันวิจัยเกษตรอินทรีย์
FLO	Fair Trade Labeling Organization International	หน่วยรับรองการค้าที่เป็นธรรมสากล
FSC	Forestry Stewardship Council	องค์การพิทักษ์ป่าไม้
GAP	Good Agricultural Practice	การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี
GFSI	Global Food Safety Initiative	ความริเริ่มด้านความปลอดภัยของอาหารโลก
GMOs	Genetically Modified Organisms	สิ่งมีชีวิตดัดแปรพันธุกรรม
GMP	Good Manufacturing Practice	การปฏิบัติที่ดีในการผลิต
GOMA Project	Global Organic Market Access Project	โครงการเข้าถึงตลาดอินทรีย์ระดับโลก

อักษรย่อ	ภาษาอังกฤษ / ภาษาต่างประเทศ	ภาษาไทย
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Point	การวิเคราะห์อันตรายและจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม
IB	Inspection body	หน่วยตรวจ
IBS	IFOAM Basic Standards	เกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขั้นต่ำของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ
IEC	International Electrotechnical Commission	คณะกรรมการการระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐานสาขาอิเล็กทรอนิกส์
IFOAM	International Federation of Organic Agriculture Movement	สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ
IFS	International Food Standard	มาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ
IOAS	International Organic Accreditation Service	หน่วยบริการรับรองระบบประกันคุณภาพเกษตรอินทรีย์นานาชาติ
ISO	International Standards Organization	องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน
ITF	International Task Force on Harmonization and Equivalence in Organic Agriculture	หน่วยเฉพาะกิจระหว่างประเทศเพื่อสร้างความกลมกลืนและสมมูลให้กับเกษตรอินทรีย์
JAS	Japanese Agricultural Standard	มาตรฐานเกษตรญี่ปุ่น
MAELA	<i>Movimiento Agroecológico de América Latina y el Caribe</i> (ภาษาสเปน)	ขบวนการเคลื่อนไหวเกษตรอินทรีย์แห่งลาตินอเมริกาและแคริบเบียน
MLG	Charter of Multilevel Governance in Europe	ปฏิญญาว่าด้วยการอภิบาลหลายระดับในยุโรป
NGOs	non-governmental organizations	องค์กรนอกภาครัฐ
NOP	National Organic Program	แผนงานเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (ของสหรัฐอเมริกา)
NOSB	National Organic Standard Board	คณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (สหรัฐอเมริกา)
OFAC	The Organic Farmers Association Council	คณะกรรมการเกษตรกรอินทรีย์
OFIA	Organic Farming Innovation Award	รางวัลนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์
OFPA	Organic Foods Production Act	กฎหมายว่าด้วยการผลิตอาหารอินทรีย์
OFPANA	Organic Foods Production Association of North America	สมาคมการผลิตอาหารอินทรีย์แห่งอเมริกาเหนือ

2734297045

CT_Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

อักษรย่อ	ภาษาอังกฤษ / ภาษาต่างประเทศ	ภาษาไทย
ORGAP	Organic Action Plan	แผนปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์
ORGIN	Organic Inputs Evaluation Projects	โครงการประเมินผลปัจจัยนำเข้าอินทรีย์
OTA	Organic Trade Association	สมาคมการค้าอินทรีย์
OWC	Organic World Congress	การประชุมอินทรีย์โลก
PGS	Participatory Guarantee System	การรับรองแบบมีส่วนร่วม / ระบบชุมชนรับรอง
RIA	regulatory impact assessment	การประเมินผลกระทบของกฎเกณฑ์
SAC	(Unilever) Sustainable Agriculture Code	ระเบียบปฏิบัติเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน (ของบริษัทยูนิลีเวอร์)
SARE	Sustainable Agriculture Research & Education	การศึกษาและวิจัยด้านเกษตรกรรม ยั่งยืน
SEA	Single European Act	กฎหมายยุโรปตลาดเดียว
SRP	Sustainable Rice Platform	มาตรฐานการผลิตข้าวอย่างยั่งยืน
TIPI	IFOAM Technology Innovation Platform	เวทีนวัตกรรมเทคโนโลยีของ IFOAM
TOPF	Thai Organic PGS Federation	สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส
UNCTAD	The United Nations Conference on Trade and Development	การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้า และการพัฒนา
UNDP	United Nations Development Programme	โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ
USDA	United States Department of Agriculture	กระทรวงเกษตรสหรัฐ (อเมริกา)
WHO	World Health Organization	องค์การอนามัยโลก
มกท. (ACT)	Organic Agriculture Certification Thailand	สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
มกอช. (ACFS)	The National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards	สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ
มกอท. (TOAF)	Thai Organic Agriculture Foundation	มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย

2734237045

บทที่ 1 บทนำ

เนื้อหาในบทนำของวิทยานิพนธ์เรื่อง โลกภิวัตน์มาตรฐานอาหาร : กรณีศึกษามาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย ประกอบไปด้วยที่มาและความสำคัญของปัญหาที่นำไปสู่หัวข้อวิจัยดังกล่าว ตลอดจนจะอธิบายถึงวัตถุประสงค์ คำถามการวิจัย สมมติฐานการวิจัย ขอบเขตการศึกษา และผลที่คาดว่าจะได้รับ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงที่มา ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้

1.1 ที่มาและความสำคัญของหัวข้อวิจัย

ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์ พฤติกรรม และการกระทำหลายๆ อย่างย่อมส่งผลกระทบต่อสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคม ฉะนั้นแล้ว เพื่อให้การอยู่ร่วมกันสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น สังคมจึงจำเป็นต้องสร้างกฎเกณฑ์ กติกา ขึ้นมาเพื่อจัดการและควบคุมผลกระทบเหล่านั้น นี่จึงเป็นเหตุผลว่า ทำไมในแต่ละสังคมจึงต้องสร้างกฎ กติกา ข้อตกลงบางอย่างขึ้นมาทั้งในรูปแบบของกฎหมายที่เป็นทางการ ไปจนถึงบรรทัดฐานทางสังคมที่เกิดจากแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ยาวนาน อย่างไรก็ตาม เมื่อโลกเข้าสู่ภาวะโลกาภิวัตน์ กิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ที่คนมีต่อกันก็ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงในเขตแดนของรัฐ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมเหล่านั้นจึงก้าวพ้นเขตอธิปไตยของรัฐ แต่ในปัจจุบันโลกยังอยู่ในภาวะ ‘อนาธิปไตย’ (anarchy) คือยังไม่มี ‘รัฐบาลโลก’ ที่มีสิทธิอำนาจอย่างเต็มที่ในการบัญญัติกฎเกณฑ์ กติกา มาบังคับและควบคุมกิจกรรมข้ามชาติเหล่านั้น เหมือนกับสภาวะภายในรัฐ ฉะนั้นแล้วการพยายามควบคุม และจัดการกับผลกระทบจากการกระทำต่างๆ ในระดับโลก ไม่ว่าจะ เป็น ปัญหาสิ่งแวดล้อม อาชญากรรมข้ามชาติ ตลอดจนโรคระบาด จึงกระทำภายใต้สิ่งที่เรียกว่ากระบวนการ ‘โลกาภิวัตน์’ (global governance)

ความแตกต่างของคำว่า ‘รัฐบาล’ (government) กับคำว่า ‘การอภิบาล’ (governance) นั้นจากคำนิยามของราชบัณฑิตยสถาน ‘รัฐบาล’ เป็นคำนาม หมายถึง “องค์กรปกครองประเทศ, คณะบุคคลที่ใช้อำนาจบริหารในการปกครองประเทศ” ส่วน ‘อภิบาล’ เป็นคำกริยา หมายถึง “การบำรุงรักษา ปกครอง” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) ฉะนั้นแล้ว ‘รัฐบาล’ ระบุอย่างชัดเจนว่า ‘รัฐ’ คือผู้ที่ทำหน้าที่ ‘อภิบาล’ ภายในประเทศ แต่คำว่า ‘อภิบาล’ เป็นคำกริยาที่ไม่ได้ระบุผู้กระทำ ชัดเจนว่าใครบ้างที่ทำหน้าที่ในกระบวนการอภิบาล ในภาวะที่กฎเกณฑ์และการอภิบาลโดยรัฐบาล หรือองค์การระหว่างประเทศที่มีสมาชิกเป็นรัฐไม่สามารถตอบสนองต่อปรากฏการณ์ และปัญหาต่างๆ ทั้งในระดับรัฐและระดับโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวแสดงอื่นๆ จึงเข้ามามีบทบาทในกระบวนการอภิบาลในประเด็นต่างๆ เช่น ในรูปแบบของ การควบคุมและวางกฎเกณฑ์โดยตัวเอง (self-regulation) ความรับผิดชอบทางสังคมของบริษัทหรือที่เรียกกันว่า CSR (corporate social responsibility) และการอภิบาลร่วมกันระหว่างภาครัฐและเอกชน (public-private partnerships)

เป็นต้น (Bernstein & Cashore, 2007, p. 347) ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐที่สามารถเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการโลกาภิวัตน์ครอบครองสิทธิอำนาจ (authority) ในด้านใด และสิทธิอำนาจเหล่านั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงสนใจประเด็นเรื่อง ‘โลกาภิวัตน์’ หรือการอภิบาลระดับโลก (global governance) โดยใช้ประเด็นเรื่องมาตรฐานอาหารเป็นกรณีศึกษา เพราะ การผลิต แจกจ่าย และบริโภคอาหารในปัจจุบันไม่ได้ดำเนินไปภายในเส้นเขตแดนเท่านั้น แต่กิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นข้ามพรมแดน ห่วงโซ่อุปทานอาหาร (supply chain) ได้ขยายตัวออกไปเป็น ‘ห่วงโซ่ระดับโลก’ ดังนั้นแล้วการจัดการผลกระทบจากกระบวนการผลิต จำหน่าย และบริโภคอาหารในระดับโลกจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ‘มาตรฐาน’ จึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่เข้ามาควบคุม ตรวจสอบ และสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคที่ในหลายกรณีอยู่คนละซีกโลกกับผู้ผลิต ตลอดจนกระบวนการโลกาภิวัตน์ในประเด็นมาตรฐานอาหารนี้มีตัวแสดงที่เกี่ยวข้องมากมายทั้งที่เป็นรัฐและไม่ใช่อรัฐ

Nils Brunsson และ Bengt Jacobsson (2000 p. 1-2 cited in Schepel, 2005, p. 2) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าการศึกษเกี่ยวกับ ‘การสร้างมาตรฐาน’ หรือ ‘การทำให้เป็นมาตรฐาน’ (standardization) นั้น เป็นประเด็นที่สำคัญแต่มีการศึกษากันน้อยมากในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ โดย Harm Schepel เสนอว่าเหตุผลหนึ่งที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวก็คือ นักสังคมศาสตร์มักมองโลกจากความสัมพันธ์ของกลุ่มตรงข้าม เช่น รัฐกับตลาด กฎหมายกับสังคม ประเด็นสาธารณะกับประเด็นส่วนตัว และประเด็นในชาติกับประเด็นระหว่างประเทศ ซึ่งการพิจารณาปรากฏการณ์ผ่านข้อตรงข้ามเช่นนี้จะไม่สามารถเข้าใจกระบวนการทำให้เป็นมาตรฐานได้ เนื่องจาก มาตรฐานนั้นถูกสร้างขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงในระดับต่างๆ มาตรฐานบางอย่างเกิดขึ้นโดยตลาด แต่ในบางกรณีก็เกิดขึ้นจากการกำหนดของอำนาจรัฐ แต่โดยมากแล้วจะเกิดจากการกำหนดของคณะกรรมการที่ประกอบไปด้วยตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ (Schepel, 2005, pp. 2-3) ซึ่งแง่มุมนี้เองคือประเด็นที่งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ต้องการจะทำการศึกษา และคลี่คลายให้เห็นกระบวนการอภิบาลมาตรฐานอาหารของไทยที่เชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ในประเด็นนี้ โดยเลือกกรณีของมาตรฐานข้าวไทย โดยเฉพาะข้าวอินทรีย์เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากข้าวเป็นสินค้าที่ส่งออกสำคัญของไทยมาช้านาน และจากข้อมูลในปี ค.ศ. 2015 ประเทศไทยมีมูลค่าส่งออกข้าวสูงถึง 4,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เป็นอันดับสองของโลกรองจากประเทศอินเดียและคิดเป็นส่วนแบ่งตลาดโลกประมาณร้อยละ 21.4 (ดูรูปที่ 1) (Workman, 2017) และในปี ค.ศ. 2017 ที่ผ่านมาจากข้อมูลของกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ การส่งออกข้าวไทยได้เพิ่มสูงขึ้นเป็น 11.48 ล้านตัน คิดเป็นมูลค่า 5,106 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (โพสต์ทูเดย์, 2561)

ข้าวเป็นสินค้าที่มีการกำหนดมาตรฐานที่แตกต่างหลากหลายโดยขึ้นอยู่กับชนิดของข้าว โดยเกณฑ์การแบ่งประเภทของข้าวมีหลายเกณฑ์ จากข้อมูลของกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวง

พาณิชย์ ได้แบ่งผลิตภัณฑ์ข้าวส่งออกได้เป็นประเภทหลักๆ ได้แก่ ข้าวขาว¹ ข้าวหอม² ข้าวหอมมะลิไทย³ ข้าวเหนียว⁴ ข้าวเหนียว⁵ และข้าวกล้อง⁶ (กรมการค้าต่างประเทศ, 2559ก) การแบ่งดังกล่าวเป็นการแบ่งตามประเภทการส่งออก แต่หากจะแบ่งตามการแปรสภาพข้าวแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ข้าวเปลือก ข้าวกล้อง และข้าวขาว/ข้าวเหนียวขาว และหากแบ่งตามปริมาณแอมิโลส (amylose) ซึ่งเป็นแป้งชนิดหนึ่งที่มีอยู่ในเมล็ดข้าวที่มีผลต่อความนุ่มและความกระด้างของข้าวหลังการหุง โดยถ้ามีปริมาณแอมิโลสสูงก็จะทำให้ข้าวมีความกระด้างมากขึ้น สามารถแบ่งได้เป็น กลุ่มข้าวเจ้านุ่ม กลุ่มข้าวเจ้าร้อน กลุ่มข้าวเจ้าแข็ง และกลุ่มข้าวเหนียว นอกจากนี้ ยังมีเกณฑ์อื่นๆ อีก ทั้งความยาว ความชื้น และปริมาณวัตถุเจือปน (มกอช., 2560ก, pp. 3-4) นอกจากเกณฑ์การแบ่งตามลักษณะทางกายภาพของข้าวแล้ว ข้าวยังสามารถแบ่งตามวิธีการเพาะปลูก ได้แก่ การแบ่งเป็นข้าวที่ปลูกด้วยวิธีการทั่วไป และข้าวที่ปลูกด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์

ในกรณีของข้าวส่งออกนั้น นอกจากที่ผู้ส่งออกจะต้องทำตามข้อเรียกร้องจากคู่ค้าที่อยู่ต่างประเทศแล้ว ยังมีการกำหนดมาตรฐานส่งออกจากสำนักงานมาตรฐานสินค้า กลุ่มส่งเสริมและพัฒนา กองมาตรฐานสินค้านำเข้าส่งออก กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์⁷ โดยข้าวที่

¹ ข้าวขาว หมายถึง ข้าวที่ได้จากการนำข้าวกล้องเจ้าไปขัดเอารำออกแล้ว (มกอช., 2560ก, p. 2) โดยประเทศไทยมีปริมาณการส่งออกข้าวขาวมากกว่าร้อยละ 50 ของการส่งออกข้าวทั้งหมด โดยคิดเป็นสัดส่วนมากที่สุดโดยเปรียบเทียบกับข้าวชนิดอื่นๆ (กรมการค้าต่างประเทศ, 2559ก)

² ข้าวหอม หมายถึงข้าวที่มีความหอมตามธรรมชาติของข้าวใหม่หรือข้าวเก่า โดยรวมถึงข้าวเปลือก ข้าวกล้อง ข้าวขาว ที่แปรสภาพมาจากข้าวเปลือกหอม (มกอช., 2551, p. 1)

³ ข้าวหอมมะลิไทย คือพันธุ์ข้าวที่ผลิตเป็นการค้า โดยได้รับการรับรองจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าเป็นพันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105 และพันธุ์ กข 15 ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวหอมที่ไวต่อช่วงแสง มีกลิ่นหอมตามธรรมชาติของข้าวใหม่หรือข้าวเก่า ข้าวหุงสุกมีความอ่อนนุ่ม และเป็นข้าวที่ผลิตในประเทศไทยในฤดูนาปีสำหรับการบริโภค (มกอช., 2546, p. 1) โดยปริมาณส่งออกข้าวหอมมะลิไทยคิดเป็นประมาณ 1 ใน 4 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมด (กรมการค้าต่างประเทศ, 2559ก)

⁴ ข้าวเหนียว หมายถึง ข้าวซึ่งเป็นพันธุ์ที่เมล็ดข้าวเหนียวขยที่มีลักษณะขุนขาวทั้งเมล็ด เมื่อนึ่งสุกเมล็ดจะเหนียวและจับติดกัน (มกอช., 2546, p. 1) ผลผลิตข้าวเหนียวส่วนใหญ่ของไทยจะถูกบริโภคภายในประเทศ แต่ประเทศไทยก็ถือว่าเป็นแหล่งส่งออกข้าวเหนียวอันดับหนึ่งในโลก (กรมการค้าต่างประเทศ, 2559ก)

⁵ ข้าวเหนียว หมายถึง ข้าวเปลือกที่ผ่านกระบวนการแช่น้ำเพิ่มความชื้น นำไปนึ่งให้สุก แล้วจึงลดความชื้นก่อนนำไปขัดสีเอาเปลือกและรำออก โดยตลาดข้าวเหนียวของไทยนั้นเป็นตลาดส่งออกทั้งสิ้น (กรมการค้าต่างประเทศ, 2559ก)

⁶ ข้าวกล้อง หมายถึง ข้าวที่กะเทาะเปลือกออกแต่ไม่ได้ผ่านกระบวนการขัดสี ทำให้ยังสามารถคงคุณค่าทางโภชนาการไว้ได้อย่างครบถ้วน โดยตลอดข้าวกล้องเพื่อการส่งออกของไทยยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น แต่มีแนวโน้มการขยายตัวอย่างรวดเร็วควบคู่กับการเติบโตและกระแสนิยมเกี่ยวกับอาหารเพื่อสุขภาพ (กรมการค้าต่างประเทศ, 2559ก)

⁷ ตัวอย่างเช่นมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิไทยที่จะต้องตรวจสอบระดับความชื้น ความบริสุทธิ์ ขนาดเมล็ด ส่วนผสมข้าว ระดับการสี เมล่งที่มีชีวิตอยู่ และยังมีกระบวนการตรวจทางวิทยาศาสตร์อื่นๆ อีก สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่เว็บไซต์ของสำนักงานมาตรฐานสินค้า กระทรวงพาณิชย์ หัวข้อ “การควบคุมมาตรฐานสินค้าส่งออกข้าวหอมมะลิไทย” <http://ocs.dft.go.th/เอกสารเผยแพร่/tabid/434/Default.aspx>

ส่งออกทุกประเภทจะต้องผ่านมาตรฐานเชิงกายภาพ ซึ่งจะเน้นถึงการตรวจสอบผลผลิตที่ออกมาใน
ขั้นสุดท้าย เช่น ค่าความชื้น ความยาวของเมล็ดข้าว สีของเมล็ดข้าว และปริมาณข้าวหัก เป็นต้น

รูปที่ 1 ส่วนแบ่งการตลาดของข้าวไทยในตลาดโลก

ที่มา : องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) <http://www.fao.org/economic/est/publications/rice-publications/rice-market-monitor-rmm/en/>

ในกรณีของข้าวอินทรีย์ซึ่งเป็นกรณีศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้นั้น ประเด็นเรื่องมาตรฐานมีความซับซ้อนมากกว่ากรณีของข้าวทั่วไป กล่าวคือ กระบวนการตรวจสอบรับรองมาตรฐานของข้าวอินทรีย์ และผลผลิตเกษตรอินทรีย์อื่นๆ เน้นไปที่การรับรองกระบวนการ การปฏิบัติตามมาตรฐาน ต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียมพื้นที่การเพาะปลูกเพื่อให้แน่ใจว่าพื้นที่เพาะปลูกนั้นจะไม่มีสารปนเปื้อนจากภายนอก กระบวนการมาตรฐานที่ประกอบไปด้วยหลายขั้นตอน และมีตัวแสดงที่หลากหลายเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยหากเปรียบเทียบกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานข้าวทั่วไปและข้าวอินทรีย์แล้ว จะพบว่า ในกรณีของมาตรฐานข้าวทั่วไปนั้น เป็นกระบวนการที่มีตัวแสดงที่สำคัญคือองค์การระหว่างประเทศในสังกัดสหประชาชาติ อย่างองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) และองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ที่ร่วมกันพิจารณาประเด็นเรื่องสารอาหารและสิ่งที่ใช้ปรุงอาหารอันเป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงประเด็นทางสุขภาพและอาหารในกระบวนการโลกาภิบาลของสหประชาชาติอย่างเป็นทางการ และได้พัฒนาองค์กรอย่าง Codex Alimentarius (โคเด็กซ์ อะลิเมนทาเรียส) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่พิจารณาร่างมาตรฐานอาหารพื้นฐานที่เป็นสากล และในปี ค.ศ. 1985

สมัชชาใหญ่แห่งประชาชาติได้ประกาศว่าหากเป็นไปได้ ขอความร่วมมือให้ประเทศสมาชิกใช้มาตรฐานของ Codex Alimentarius เป็นมาตรฐานในการผลิตอาหาร

ในกรณีการอภิบาลมาตรฐานข้าวของไทยก็เริ่มต้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ถึงแม้ว่าข้าวจะเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศมาอย่างยาวนาน แต่การกำหนดมาตรฐานข้าวอย่างเป็นทางการครั้งแรกเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957) โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบในขณะนั้นคือ ‘กระทรวงเศรษฐการ’ ซึ่งปัจจุบันคือกระทรวงพาณิชย์ ได้เล็งเห็นว่าการกำหนดมาตรฐานข้าวไทยจะเป็นการเพิ่มความน่าเชื่อถือและเป็นหลักประกันคุณภาพของข้าวไทย อันจะส่งผลดีต่อการส่งออกในระยะยาว ฉะนั้นแล้ว ‘การค้า’ เป็นตัวผลักดันที่สำคัญที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องริเริ่มสร้างมาตรฐานสินค้าส่งออกที่สำคัญอย่างเช่น ข้าว ขึ้น และจากนั้นกระบวนการโลกาภิบาลได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการกำหนดมาตรฐานข้าวของรัฐบาลไทย โดยมีการใช้มาตรฐานของ Codex Alimentarius เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรฐาน และมาตรฐานข้าวหอมมะลิไทยล่าสุดที่กำหนดออกมาเมื่อปี พ.ศ. 2560 ก็ได้เพิ่มเติมมาตรฐานขององค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน หรือ ISO (International Organization for Standardization) ซึ่งเป็นองค์การเอกชนระดับสากลเข้าไปด้วย ฉะนั้นแล้ว นอกจากที่รัฐบาลไทยจะใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญในฐานะที่เป็นประเทศผู้ปลูกข้าวมาช้านานแล้ว ปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงก็คือ มาตรฐานที่กำหนดออกมานั้นต้องอยู่ในกรอบโลกาภิบาล เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในฐานะผู้ผลิต ที่จะต้องผลิตตามสิ่งที่ตลาดต้องการ และมาตรฐานที่เป็นสากลก็คือข้อเรียกร้องประการสำคัญจากตลาดโลก

จะเห็นได้ว่า ในกรณีมาตรฐานข้าวทั่วไปที่เน้นคุณสมบัติทางกายภาพเป็นหลักนั้น กระบวนการโลกาภิบาลและการอภิบาลภายในประเทศไม่ได้มีความซับซ้อน เริ่มจากการกำหนดมาตรฐานระหว่างประเทศ และรัฐบาลที่เป็นสมาชิกในองค์การระหว่างประเทศก็ปรับมาตรฐานภายในประเทศให้สอดคล้อง และในกระบวนการอภิบาลภายในประเทศ รัฐบาลก็มีสิทธิอำนาจบังคับในรูปของกฎหมายที่ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตาม (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อ 5.1) แต่ในกรณีของข้าวอินทรีย์ประเด็นเรื่องมาตรฐานจะมีความซับซ้อนกว่า กล่าวคือ กระบวนการตรวจสอบรับรองมาตรฐานของข้าวอินทรีย์ และผลผลิตเกษตรอินทรีย์อื่นๆ เน้นไปที่การรับรองกระบวนการปฏิบัติตามมาตรฐานต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียมพื้นที่การเพาะปลูกเพื่อให้แน่ใจว่าพื้นที่เพาะปลูกนั้นจะไม่มีสารปนเปื้อนจากภายนอก ไปจนถึงการผลิตตามวิถีอินทรีย์ในทุกๆ ขั้นตอน ตลอดจนกระบวนการตรวจรับรองความเป็นอินทรีย์ ดังนั้นแล้ว กระบวนการมาตรฐานจึงประกอบไปด้วยหลายขั้นตอน และมีตัวแสดงที่หลากหลายเข้ามาเกี่ยวข้อง

แม้ว่าการผลิตและการจำหน่ายข้าวอินทรีย์ทั้งภายในและภายนอกประเทศยังคงเป็นปริมาณที่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดข้าวทั้งหมด แต่ข้าวอินทรีย์และผลผลิตเกษตรอินทรีย์โดยรวมมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นเรื่อยๆ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2557 ข้าวอินทรีย์มีมูลค่าการส่งออกคิดเป็น

273427045

552.25 ล้านบาท (กรีนเนท, 2559ข) จากปริมาณการส่งออกข้าวทั้งหมดในปีเดียวกันคือ 22,538 ล้านบาท (สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย, 2559) ดังนั้นปริมาณการส่งออกข้าวอินทรีย์จึงคิดเป็นร้อยละ 2.45 จากปริมาณข้าวที่ประเทศไทยส่งออกทั้งหมด แม้ปริมาณการส่งออกข้าวอินทรีย์จะน้อยมากโดยเปรียบเทียบ แต่การปลูกพืชอินทรีย์โดยเฉพาะข้าวอินทรีย์นั้นมีแนวโน้มขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี พ.ศ. 2558 เกษตรอินทรีย์ไทยมีการขยายตัวขึ้นร้อยละ 21 ซึ่งข้าวอินทรีย์เป็นผลผลิตทางการเกษตรที่เติบโตมากที่สุดคือร้อยละ 28 ของผลผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด (กรีนเนท, 2559ข)

รัฐบาลไทยเองก็มีนโยบายและโครงการเพื่อส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ โดยเริ่มมีนโยบายระยะยาวอยู่ในรูปของแผนยุทธศาสตร์ ได้แก่ “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554” และ “แผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554” ซึ่งทางคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในเดือนมกราคม พ.ศ. 2551 และพฤษภาคม พ.ศ. 2551 ตามลำดับ (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2551) และแผนที่ใช้อยู่ปัจจุบันคือ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564” ซึ่งในยุทธศาสตร์ที่สามของแผนนี้ระบุถึงการพัฒนาระบบการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยมีกลยุทธ์ในการผลักดันมาตรฐานและระบบตรวจสอบรับรองเกษตรอินทรีย์ (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2560)

นอกจากแผนยุทธศาสตร์แล้ว ทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังมีโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ปี พ.ศ. 2560 หรือที่รู้จักกันในนามโครงการ ‘ข้าวอินทรีย์หนึ่งล้านไร่’ โครงการดังกล่าวต้องการขยายพื้นที่ในการผลิตข้าวให้ได้มาตรฐาน มกษ. 9000 โดยมีระยะเวลาดำเนินโครงการทั้งหมดสามปี เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ จะได้รับเงินชดเชยรายได้ที่หายไปจากที่เปลี่ยนจากระบบการปลูกข้าวแบบเดิมหรือที่เรียกว่า การทำ ‘นาเคมี’ มาเป็น ‘นาอินทรีย์’ โดยทางกรมการข้าวตั้งเป้าหมายว่าในระยะเวลาสามปีจะขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวอินทรีย์ได้ทั้งหมดหนึ่งล้านไร่ (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2561) ผลจากโครงการดังกล่าวทำให้เกิดการขยายตัวพื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์อย่างรวดเร็วจากปี พ.ศ. 2560 ถึง 2561 โดยพื้นที่เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 59 โดยพืชที่มีการขยายตัวมากที่สุดก็คือ ข้าวอินทรีย์นั่นเอง (กรีนเนท, 2561ก)

‘โครงการอินทรีย์ล้านไร่’ นั้นถูกตั้งคำถามจากภาคเอกชนในหลายประเด็น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมาตรฐานนั้น นายกสมาคมผู้ส่งออกข้าวไทยชี้ให้เห็นถึงปัญหาว่าการที่รัฐส่งเสริมผลผลิต แต่ไม่มีแนวทางสร้างมาตรฐานสากล จะทำให้ข้าวอินทรีย์ที่ผลิตเพิ่มขึ้นมาเป็นจำนวนมากไม่มีตลาดมารองรับ (ประชาชาติธุรกิจ, 2560) การที่จะเข้าใจถึงข้อท้วงติงดังกล่าวของภาคเอกชนได้จำเป็นต้องเข้าใจกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก่อน การที่ข้าวอินทรีย์จะส่งออกได้นั้นนอกจากจะต้องทำตามมาตรฐานการส่งออกของกระทรวงพาณิชย์แล้ว ยังต้องมีมาตรฐานที่รับรองความเป็น ‘อินทรีย์’ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ นอกจากจะพิจารณาคุณสมบัติของผลผลิตที่ออกมาในแง่ของสี ความชื้น ความยาว และความสมบูรณ์ของเมล็ดข้าวตามที่ได้กล่าวไปแล้ว มาตรฐานเกษตร

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

อินทรีย์ยังพิจารณาถึงกระบวนการการผลิตว่ามีความเป็น “อินทรีย์” มากน้อยแค่ไหน อย่างไร ซึ่งก็คือการรับรองกระบวนการการทำงานเกษตรแบบอินทรีย์นั่นเอง

องค์กรที่มีการจัดตั้งมาตรฐานและวางขั้นตอนการตรวจสอบรับรองไว้อย่างเป็นระบบมีตั้งแต่ระดับระหว่างประเทศอย่าง ‘มาตรฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ’ หรือ ‘ไอโอฟม’ (IFOAM - International Federation of Organic Agriculture Movement) ซึ่งได้ริเริ่มจัดตั้งโครงการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ IFOAM (IFOAM Accreditation Program) ขึ้นในปี ค.ศ. 1992 เพื่อให้บริการรับรองระบบงานแก่หน่วยรับรอง (certification body – CB) เกษตรอินทรีย์ต่างๆ ทั่วโลก ไปจนถึงระดับรัฐ อย่างกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผู้บริโภคผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์รายใหญ่อย่างสหรัฐอเมริกา แคนาดา สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น และสวิตเซอร์แลนด์ ต่างก็มีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และระบบการตรวจสอบรับรองของตัวเอง ที่ผู้ส่งออกต้องผลิตสินค้าต้องผ่านการตรวจรับรองจากหน่วยรับรอง (certification body – CB) ที่ได้รับการรับรองระบบงาน (accredit) จากหน่วยรับรองระบบงาน (accreditation body – AB) ที่ประเทศเจ้าของมาตรฐานเป็นผู้แต่งตั้ง โดยหน่วยรับรองในประเทศไทยที่สามารถรับรองมาตรฐานสากลเหล่านี้ประกอบไปด้วย หน่วยรับรองของต่างประเทศที่มาตั้งบริษัทในประเทศไทย และหน่วยรับรองสัญชาติไทยที่มีเพียงแห่งเดียวซึ่งก็คือสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หรือ ‘มกท.’ โดยก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) จากการสนับสนุนของ IFOAM ที่สนับสนุนให้มีการจัดตั้งหน่วยรับรองมาตรฐานสากลในประเทศผู้ผลิตเป็นครั้งแรก ส่วนมาตรฐานอินทรีย์หรือ มกษ. 9000 ของไทยเองก็มีระบบงานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หากผ่านการรับรองมาตรฐานนี้ทางผู้ผลิตก็จะสามารถแสดงตรา ‘Organic Thailand’ บนฉลากของสินค้าเกษตรอินทรีย์ของตัวเองได้

อย่างไรก็ตาม ระบบการตรวจสอบรับรองที่ได้อธิบายไปข้างต้นที่เรียกว่าระบบการตรวจรับรองโดยหน่วยงานอิสระ หรือระบบการรับรองโดยบุคคลที่สาม (third party) นั้นไม่ได้เป็นระบบการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบเดียว ทาง IFOAM และหน่วยงานพันธมิตรได้ตระหนักถึงสถานการณ์ของเกษตรกรรายย่อยที่ต้องการทำเกษตรอินทรีย์ ต้องการได้รับการรับรองมาตรฐานเพื่อให้สินค้าเป็นที่น่าเชื่อถือ แต่เนื่องจากผลิตไม่ได้มีปริมาณมากนักจึงไม่ได้มีความต้องการที่จะส่งออกและที่สำคัญ เกษตรกรมีข้อจำกัดในการขอรับรองมาตรฐานสากลหรือแม้แต่มาตรฐาน มกษ. 9000 ของรัฐ โดยในแง่ของมาตรฐานสากลนั้น ค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองมีราคาสูง และหากไม่ได้มุ่งเน้นการส่งออกผลผลิตเป็นจำนวนมากพอสมควรแล้ว ก็ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการขอตรวจรับรองมาตรฐานที่ต้องจ่ายให้กับหน่วยรับรอง (CB)

ในกรณีของมาตรฐาน มกษ. 9000 นั้น เรื่องค่าใช้จ่ายในการตรวจไม่ใช่ปัญหา เนื่องจากหน่วยรับรองของรัฐไม่ได้คิดค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองกับเกษตรกรและผู้ประกอบการ เช่น หาก

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

เกษตรกรต้องการตรวจรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 4) ของกระทรวงเกษตรฯ เพื่อให้ได้ตรารับรอง ‘Organic Thailand’ หน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรอง (certification body – CB) ก็คือกรมการข้าว แต่ปัญหาที่ทำให้เกษตรกรหลายกลุ่มไม่สามารถขอรับรองมาตรฐาน มกษ. 9000 ของรัฐได้ ก็คือปัญหาที่ที่ดินทำกินที่ไม่ได้มีเอกสารสิทธิ์อย่างถูกต้อง ฉะนั้นแล้ว ‘ระบบชุมชนรับรอง’ หรือ ‘การรับรองแบบมีส่วนร่วม’ (Participatory Guarantee System – PGS) จึงเป็นทางเลือกให้กับเกษตรกรที่ไม่มีความจำเป็นหรือมีข้อจำกัดในการขอรับรอง โดยบุคคลที่สาม (third party)

ในความเป็นจริงแล้ว การรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้ไม่ใช่ระบบใหม่ที่คิดค้นขึ้นโดย IFOAM แต่อย่างไร การตรวจสอบรับรองโดยกลุ่มเกษตรกรเองโดยไม่ได้ใช้องค์กรอิสระซึ่งถือเป็น ‘บุคคลที่สาม’ (third party) นั้นได้เกิดขึ้นมานานแล้วในกลุ่มเกษตรกรหลายพื้นที่ แต่ประเด็นนี้ถูกผลักดันในระดับนานาชาติครั้งแรกในเดือนเมษายน ค.ศ. 2004 เมื่อเกิดการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันระหว่างสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) ขบวนการเคลื่อนไหวเกษตรอินทรีย์แห่งลาตินอเมริกา และแคริบเบียน (Movimiento Agroecológico de América Latina y el Caribe - MAELA) และ ศูนย์นิเวศวิทยา (Centro Ecológico) ที่ประเทศบราซิลเพื่อนำเสนอ รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์รูปแบบการรับรองที่เกิดขึ้นทั่วโลก แล้วแสวงหาจุดร่วมของระบบเหล่านั้น (Källander, 2008, p. 7) ในเวลาต่อมาได้มีการกำหนดนิยามของระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมขึ้นในปี ค.ศ. 2008 (FiBL & IFOAM, 2013, p. 160) และพยายามผลักดันให้กลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีความจำเป็นจะต้องขอการรับรองจากหน่วยรับรองสามารถเลือกใช้ระบบนี้ได้ โดยจนถึงปี พ.ศ. 2559 (ค.ศ. 2016) มีความริเริ่มใช้ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมกว่า 250 ระบบใน 73 ประเทศทั่วโลก (FiBL & IFOAM, 2017, p. 157)

ในกรณีของประเทศไทยนั้น การเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบชุมชนรับรองหรือ PGS นี้ได้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) โดยมูลนิธิสายใยแผ่นดินเริ่มจัดอบรมเรื่องการรับรองแบบมีส่วนร่วมให้กับโครงการห่วงโซ่ข้าว (ภูมิภาคเอเชีย) จากนั้นการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบชุมชนรับรองนี้ก็เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ และผลักดันโดยหลายหน่วยงาน รวมทั้งได้รับความร่วมมือจากภาครัฐด้วย (ไทยพีจีเอสออร์แกนิกส์พลัส, ม.ป.ป.) พัฒนาการล่าสุดของการทำเกษตรอินทรีย์โดยระบบชุมชนรับรองของประเทศไทยก็คือ การที่เครือข่าย PGS ต่างๆ ทั่วประเทศได้ร่วมกันจัดตั้งองค์กรกลางขึ้นมาในนาม ‘สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส’ (Thai Organic PGS Federation – TOPF) โดยทางองค์กรมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาความเข้มแข็ง ทำให้ระบบชุมชนรับรองหรือการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น (กรีนเนท, 2560) และเมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2561 ที่ผ่านมามาสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส ได้ลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (memorandum of understanding – MOU) กับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อร่วมกัน

273427045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ด้วยระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม โดยมีนายวิวัฒน์ ศัลยกำธร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และนายวิฑูรย์ ปัญญากุล ประธานสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส ร่วมลงนาม จุดประสงค์ของการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในครั้งนี้คือเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ด้วยระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมให้เป็นที่ยอมรับ และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศ โดยเน้นการสนับสนุนและช่วยเหลือสมาชิกในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ เผยแพร่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ในระบบชุมชนรับรองให้สาธารณชนเข้าใจ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

ความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในเรื่อง PGS นั้นนับเป็นสัญญาณที่ดีของกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย เนื่องจาก เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับมาตรฐานรับรองทั้งในระบบ third party และระบบ PGS ล้วนแล้วแต่เริ่มต้นที่ภาคเอกชนซึ่งจะได้อธิบายในรายละเอียดในบทที่ 5 และการทำงานของภาครัฐและภาคเอกชนที่ผ่านมาเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นยังไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือการที่รัฐพยายามเปลี่ยนสถานะของมาตรฐาน มกช. 9000 จาก ‘มาตรฐานทั่วไป’ ไปเป็น ‘มาตรฐานบังคับ’ ในช่วงปี พ.ศ. 2556 ปรากฏว่าความพยายามดังกล่าวถูกต่อต้านจากภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องอย่างมากจนทำให้ไม่สามารถดำเนินการต่อได้ โดยความแตกต่างของ ‘มาตรฐานทั่วไป’ และ ‘มาตรฐานบังคับ’ ของ มกอช. คือ มาตรฐานทั่วไปจะเป็นมาตรฐานที่กำหนดและประกาศใช้เพื่อส่งเสริมสินค้าเกษตรให้ผลิตออกมาอย่างมีมาตรฐานหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ‘มาตรฐานสมัครใจ’ นั่นเอง ส่วนมาตรฐานบังคับเป็นมาตรฐานที่มีกฎกระทรวงมารับบังคับให้สินค้าเกษตรต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดขึ้น (มกอช., 2558ก)

จากที่กล่าวไปทั้งหมดในส่วนนี้ จะเห็นได้ว่าตัวแสดงในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์นั้นมีหลากหลายมากกว่ากรณีของข้าวทั่วไป และตัวแสดงที่สำคัญเป็นองค์กรเอกชนที่ไม่มีสิทธิอำนาจบังคับ (authority) เหมือนอย่างในกรณีของรัฐ แต่สามารถเข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลในกระบวนการโลกาภิบาลได้ ดังนั้นแล้วเหตุผลประการสำคัญที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เลือกที่จะศึกษามาตรฐานข้าวอินทรีย์เป็นหลักซึ่งในนี้หมายรวมถึงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด เพราะในมาตรฐานระดับสากลไม่ได้มีการแยกมาตรฐานออกเป็นพืชแต่ละชนิดแต่จะแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ เช่น พืชล้มลุก และพืชยืนต้น เป็นต้น ก็คือเพื่อทำความเข้าใจถึงการทำงานของกระบวนการโลกาภิบาลที่มีปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงหลากหลาย ที่มาของสิทธิอำนาจของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐในกระบวนการดังกล่าว ตลอดจนรูปแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ

ในส่วนของการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในประเทศไทยนั้น การที่ภาคเอกชนออกมาต่อต้านการเปลี่ยนสถานะมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของ มกอช. (มกช. 9000 เล่ม 4) จากมาตรฐานทั่วไปไปเป็นมาตรฐานบังคับ แสดงให้เห็นถึงปัญหาประการสำคัญในกระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าว

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

อินทรีย์ในประเทศไทย อย่างไรก็ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่ากระบวนการอภิบาลไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปกฎหมายหรือกฎ กติกาในรูปแบบอื่นๆ ที่มีสิทธิอำนาจบังคับของรัฐมารองรับในรูปแบบสถาบันที่เป็นทางการเท่านั้น แต่สามารถอยู่ในลักษณะบรรทัดฐาน และวิถีการปฏิบัติของเอกชนที่เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติกันเป็นวงกว้างในสังคมซึ่งถือว่าเป็นสถาบันที่ไม่เป็นทางการได้ด้วย ในกรณีการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงการขัดกันของสถาบันทั้งสองลักษณะนี้อย่างชัดเจนซึ่งจะได้อธิบายต่อไปในบทที่ 5 ในส่วนที่ว่าด้วย ความเป็นมา กระบวนการ และตัวแสดงของการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในประเทศไทย

จากความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยเชื่อว่าการทำความเข้าใจการทำงานของโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทั้งในระดับสากลและในระดับที่ส่งผลต่อการอภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ในประเทศไทยจะทำให้สามารถเข้าใจถึงปัญหาและข้อจำกัดของการพัฒนามาตรฐานอินทรีย์ของไทยให้มีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ ตลอดจนเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับประเทศและระดับสากล

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่

1. เพื่อศึกษากระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร โดยมีกรณีศึกษาเป็นข้าวโดยเฉพาะข้าวอินทรีย์ ในแง่ของที่มา ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง ที่มาของสิทธิอำนาจ (authority) ของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงเหล่านั้น
2. เพื่อศึกษารูปแบบการอภิบาลมาตรฐานข้าวในประเทศไทย โดยเน้นไปที่ข้าวอินทรีย์ โดยศึกษาเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลเกษตรอินทรีย์
3. เพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาและอุปสรรคของการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย การขัดกันของสถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเสนอแนะแนวทางการแก้ไข ปัญหา

1.3 คำถามการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการจะตอบคำถาม 3 ข้อ ดังนี้

1. กระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร กรณีศึกษามาตรฐานข้าวโดยเฉพาะข้าวอินทรีย์นั้นมีที่มาอย่างไร มีตัวแสดงใดบ้างที่เกี่ยวข้อง ที่มาของสิทธิอำนาจของตัวแสดง โดยเฉพาะตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเหล่านั้นเป็นอย่างไร
2. กระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวในประเทศไทยมีความเป็นมาอย่างไร มีตัวแสดงใดที่เกี่ยวข้องบ้าง รูปแบบปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงเหล่านั้นเป็นอย่างไร แล้วการอภิบาล

2734237045

มาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยมีความเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐาน
เกษตรอินทรีย์อย่างไร

3. อะไรคือปัญหาและอุปสรรคของการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในประเทศไทย เพราะเหตุใดรัฐบาลไทยจึงยังไม่สามารถเปลี่ยนสถานะมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของรัฐจาก ‘มาตรฐานทั่วไป’ เป็น ‘มาตรฐานบังคับ’ ได้ และจำเป็นหรือไม่ที่รัฐบาลไทยควรกำหนดมาตรฐานข้าวอินทรีย์เป็นมาตรฐานบังคับ

1.4 สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานเบื้องต้นที่ผู้วิจัยตั้งไว้สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จากการสำรวจวรรณกรรมทางวิชาการ และเอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวข้อง คือ การเกิดขึ้นของโลกาภิบาลที่ประกอบไปด้วยสี่ขั้นตอน ได้แก่ การจัดการความรู้ (managing knowledge) การพัฒนาบรรทัดฐาน (developing norms) การสร้างและเผยแพร่ข้อแนะนำ (formulating and promulgating recommendations) และการทำให้องค์ความรู้และความคิดดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน (institutionalizing ideas) (Weiss & Thakur, 2014, pp. 496-501) นั้น ในกรณีของกระบวนการโลกาภิบาลเกษตรอินทรีย์ กระบวนการจัดการความรู้ได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนานในพื้นที่ที่เรียกว่า ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community) ซึ่งหมายถึงเครือข่ายของผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการยอมรับในความเชี่ยวชาญในด้านหนึ่ง ๆ เพียงพอที่จะสามารถให้คำแนะนำนโยบายในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ในกรณีเกษตรอินทรีย์นั้น ชุมชนองค์ความรู้เริ่มแรกประกอบไปด้วยนักวิชาการและเกษตรกรในหลายประเทศในยุโรป โดยจะเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มกันในรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มผู้ผลิต มีการแลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้ จนถึงขั้นพัฒนามาตรฐานของตัวเองขึ้นมา ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางมาตรฐานระดับชาติ ที่จำเป็นต้องเจรจาต่อรอง และตกลงกันเพื่อให้ได้หลักการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ตรงนี้แสดงให้เห็นถึง ‘สถาบันไม่เป็นทางการ’ ที่เกิดขึ้นมาจากการพยายามรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาของกลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการต่างๆ มีการสร้างบรรทัดฐานที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปโดยที่ไม่มีสิทธิอำนาจบังคับของรัฐมาเกี่ยวข้อง แล้วจากนั้น ‘สถาบันที่เป็นทางการ’ ที่ดำเนินการโดยรัฐในรูปของกฎหมายมาตรฐานจึงค่อยเกิดขึ้นตามมา และเมื่อการบริโภคเกษตรอินทรีย์เริ่มมีมากขึ้น และเป็นไปในลักษณะข้ามพรมแดน ความพยายามในการสร้างกระบวนการโลกาภิบาลในเรื่องมาตรฐานอินทรีย์จึงเกิดขึ้น

การก่อตั้งสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ ‘IFOAM’ (The International Federation of Organic Agriculture Movements ในปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ.1972) โดย ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community) ด้านเกษตรอินทรีย์ที่ในขณะนั้นได้มีการสร้างเครือข่ายออกไปในหลายประเทศ เกิดขึ้นในบริบทที่เกษตรอินทรีย์เริ่มเข้าสู่ระบบการค้าระหว่างประเทศคือประมาณ

2734237045

CD IThesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ทศวรรษ 1970 ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจและให้คำนิยามกับเกษตรอินทรีย์ที่เป็นสากล และต้องพัฒนาระบบการรับรอง ซึ่งรวมไปถึงกระบวนการตรวจสอบรับรอง และ การแต่งตั้งผู้ที่มีอำนาจตรวจสอบรับรอง (accreditation) IFOAM คือองค์กรที่มีบทบาทอย่างมากในทุกขั้นตอนของกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ไม่ว่าจะเป็นการจัดการความรู้ การพัฒนาบรรทัดฐาน การสร้างและเผยแพร่ข้อแนะนำ และการทำให้องค์ความรู้และความคิดดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน

การที่ IFOAM ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่ไม่ได้มีสิทธิอำนาจบังคับ (authority) เหมือนรัฐสามารถเข้าไปมีบทบาทสำคัญในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ ก็เนื่องจากว่า IFOAM นั้นเป็นเหมือนชุมชนองค์ความรู้ หรือ epistemic community ด้านเกษตรอินทรีย์ตลอดจนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ อันทำให้ IFOAM ครอบครองสิทธิอำนาจเชิงความรู้ หรือ epistemic authority ที่ทำให้องค์กรสามารถเข้าไปมีบทบาทในทุกกระบวนการโลกาภิบาล และยังเป็นที่ยึดถือและยอมรับในวงการเกษตรอินทรีย์ระดับสากลอีกด้วย

ในกรณีของประเทศไทย การอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ก็เริ่มต้นจากภาคเอกชนโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาล และกระบวนการอภิบาลนี้ได้ดำเนินไปก่อนหน้าที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะมีการบัญญัติมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขึ้นมา ข้าวคือพืชอินทรีย์ชนิดแรกของไทยที่ปลูกและผลิตตามมาตรฐานอินทรีย์สากล โดยจุดเริ่มต้นมาจากทั้งแรงผลักดันของตลาดในรูปแบบของอุปสงค์จากผู้บริโภคในยุโรปผ่านมาทางบริษัทส่งออกข้าว และแรงผลักดันที่มาจากผลกระทบในแง่ลบต่อทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาภาคการเกษตรแบบ ‘ปฏิวัติเขียว’ ที่เน้นการใช้สารเคมีและเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งรวมถึงข้าวอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 4) ของรัฐบาลไทยที่กำหนดขึ้นมาโดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) นั้น มีสถานะเป็นมาตรฐานทั่วไป คือไม่ได้มีสถานะบังคับตามกฎหมาย แต่เป็นลักษณะข้อแนะนำแนวทางให้กับเกษตรกรอินทรีย์ แต่ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อกระทรวงเกษตรต้องการจะเปลี่ยนสถานะมาตรฐานข้าวอินทรีย์จากมาตรฐานทั่วไป ไปเป็นมาตรฐานบังคับ เนื่องจากเกิดการต่อต้านจากภาคเอกชนเป็นวงกว้างด้วยเหตุผลที่ว่าภาคเอกชนที่ส่งออกข้าวอินทรีย์นั้นผ่านการรับรองมาตรฐานสากล และมาตรฐานอินทรีย์ของประเทศตลาดปลายทางอยู่แล้ว การจำเป็นต้องไปขอรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 4) จากทางราชการอีกจึงกลายเป็นภาระที่ไม่ก่อให้เกิดการขยายตลาดแต่อย่างใด ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงสะท้อนให้เห็นว่า การพยายามสร้างสถาบันที่เป็นทางการของรัฐนั้นไปขัดกับสถาบันที่ไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นมาอยู่ก่อนหน้าแล้ว นี่จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการมาตรฐานข้าวอินทรีย์รวมทั้งมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยรวมของไทยให้เป็นที่ยอมรับในทุกภาคส่วนของประเทศ และเทียบเท่ากับมาตรฐานสากล

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

1.5 ขอบเขตการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษากระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานอาหารโดยมีกรณีศึกษาคือ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยเน้นการศึกษาเชิงลึกเฉพาะมาตรฐานความเป็นอินทรีย์เท่านั้น ไม่ได้รวมไปถึงมาตรฐานในรูปแบบอื่นๆ เช่น มาตรฐานความเป็นธรรมทางการค้า และมาตรฐานด้านสวัสดิภาพแรงงาน ซึ่งเป็นข้อเรียกร้องอีกประเภทหนึ่งจากบริษัทและผู้บริโภคในปัจจุบัน ทั้งนี้ เนื่องจากแต่ละมาตรฐานต่างเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลในแต่ละประเด็นที่ต่างกันออกไป เช่น มาตรฐานเกี่ยวกับสวัสดิภาพแรงงานจำเป็นต้องศึกษาเชื่อมโยงกับโลกาภิบาลในประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิแรงงาน เป็นต้น ดังนั้น แต่ละมาตรฐานจึงควรได้รับการศึกษาวิจัยในเชิงลึกเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจที่ครบถ้วน

การศึกษาในประเด็นโลกาภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจนถึงปี พ.ศ. 2561 เช่นเดียวกับกรณีการอภิบาลมาตรฐานข้าวและข้าวอินทรีย์ของไทยที่ใช้เอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องจนถึงปี พ.ศ. 2561 ส่วนการสัมภาษณ์ตัวแสดงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการโลกาภิบาลและกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยดำเนินการตั้งแต่เดือนกันยายน ปี พ.ศ.2560 จนถึงเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2561

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะสามารถต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการโลกาภิบาลในยุคโลกาภิวัตน์ที่รัฐไม่ได้เป็นตัวแสดงหลักหรือมีบทบาทนำในทุกๆ เรื่องอีกต่อไป โดยใช้กรณีโลกาภิบาลมาตรฐานอาหารที่เน้นไปที่มาตรฐานข้าวอินทรีย์ เนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักของประเทศและเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศมาเป็นเวลาช้านาน ผู้วิจัยจึงต้องการจะสร้างความเข้าใจถึงตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานอาหารในกรณีของมาตรฐานข้าวอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์โดยรวมว่ามีตัวแสดงใดบ้างที่มีบทบาทที่สำคัญแล้วตัวแสดงเหล่านั้นมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร ตลอดจนอำนาจที่ตัวแสดงเหล่านั้นครอบครองจนทำให้สามารถก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทที่สำคัญได้ในกระบวนการโลกาภิบาลนั้นอยู่ในรูปแบบใด

ในกรณีของประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยคาดหวังในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการโลกาภิบาลว่าเข้ามามีอิทธิพลอย่างไรต่อกระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์โดยรวมในประเทศ แล้วใครคือตัวแสดงที่มีความสำคัญในกระบวนการ รูปแบบปฏิสัมพันธ์ดำเนินไปอย่างไร ตลอดจนเข้าใจถึงอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ภาคเอกชนบางส่วนยังไม่ยอมรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐ ทิศทางการทำงานที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสามารถชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาดังกล่าว และให้ข้อเสนอแนะ

273427045

CU-Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเพื่อการพัฒนาการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทยจะได้เป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่ายในประเทศ และมีความก้าวหน้าทัดเทียมกับมาตรฐานสากล

1.7 การจัดแบ่งเนื้อหา

เนื้อหาทั้งหมดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะถูกแบ่งออกเป็น 6 บทด้วยกัน โดยหลังจากบทแรกนี้ที่แสดงให้เห็นถึงที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย ขอบเขตการศึกษา ตลอดจนผลที่คาดว่าจะได้รับแล้ว บทที่ 2 จะเป็นการทบทวนทฤษฎี และสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งบทนี้จะเป็นการอธิบายถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และกรอบทฤษฎีของศาสตร์ต่างๆ ที่อธิบายเกี่ยวกับสถาบันระหว่างประเทศ (international institution) ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการโลกาภิวัตน์ในประเด็นต่างๆ จากนั้นจะรวบรวมวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้ให้เห็นว่างานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ต้องการสร้างองค์ความรู้ที่แตกต่างหรือต่อยอดจากองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วอย่างไร โดยในส่วนท้ายของบทที่ 2 จะได้อธิบายถึงกรอบแนวคิดของงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ด้วย

บทที่ 3 เป็นบทที่ว่าด้วยระเบียบวิธีวิจัย โดยจะอธิบายถึงวิธีการเก็บ รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เข้าถึงข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และวิจัยเอกสารเป็นหลัก โดยในบทนี้จะแจกแจงถึงประเภทเอกสารที่ใช้ รายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ พื้นที่ของข้อมูลและคำอธิบาย ตลอดจนข้อจำกัดในการทำวิจัยในครั้งนี้

บทที่ 4 โลกภิวัตน์มาตรฐานอาหาร : ตัวแสดง กระบวนการ กรณีศึกษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการจะอธิบายกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหารที่ก่อร่างขึ้น โดยศึกษาผ่านกรณีศึกษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อตอบคำถามที่ว่า ใครคือตัวแสดงที่สำคัญในกระบวนการดังกล่าว และกระบวนการดังกล่าวถูกผลักดันขึ้นมาได้อย่างไร แล้วตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐสามารถเข้าไปมีบทบาทสำคัญในกระบวนการโลกาภิวัตน์ดังกล่าวได้อย่างไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐเหล่านั้นครอบคลุมหรืออำนาจในรูปแบบใดจึงสามารถเข้าไปมีอิทธิพลและบทบาทต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ และหลังจากที่ได้อธิบายกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไปแล้ว ในส่วนสุดท้ายของบทที่ 4 จะเป็นการอธิบายถึงกรณีตัวอย่างของการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ในสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และสหภาพยุโรป เพื่อเป็นการวางกรอบการศึกษาแล้วนำมาพิจารณาในกรณีของประเทศไทยในบทต่อไปซึ่งก็คือบทที่ 5 ที่ว่าด้วย การอภิบาลมาตรฐานข้าวของไทย

เนื้อหาในบทที่ 5 นี้จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการอธิบายถึงมาตรฐานข้าวทั่วไปของไทยที่สอดคล้องกับกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหารโลก เนื้อหาในหัวข้อนี้จะสะท้อนถึงรูปแบบสถาบันที่เป็นทางการอย่างชัดเจน เพราะตัวแสดงหลักคือรัฐ และองค์การระหว่างประเทศ

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ที่เกิดจากการรวมตัวของรัฐ ซึ่งความเป็นทางการนี้เกิดขึ้นทั้งในระดับระหว่างประเทศและในประเทศ โดยเริ่มจากที่สหประชาชาติจัดตั้งองค์การโลกาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านความปลอดภัยทางอาหารและการเกษตร และในส่วนของประเทศไทย มาตรฐานข้าวก็ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐเพื่อส่งเสริมการส่งออกข้าวไปยังต่างประเทศ และยังเป็น การปฏิบัติตามข้อกำหนดระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น ในส่วนที่สองจะเป็นการอธิบายเกี่ยวกับมาตรฐานข้าวอินทรีย์ซึ่งหมายรวมถึงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยรวมด้วย เนื่องจากมาตรฐานที่เป็นสากลต่างๆ ไม่ได้มีการแยกมาตรฐานข้าวอินทรีย์โดยเฉพาะออกมา ในส่วนนี้จะเริ่มเห็นการทำงานของสถาบันที่ไม่เป็นทางการควบคู่ไปกับสถาบันที่เป็นทางการมากขึ้น

ในส่วนที่สามจะเป็นการแสดงให้เห็นการทำงานของกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย โดยจะใช้กรอบของ Weiss และ Thakur เกี่ยวกับกระบวนการโลกาภิบาลเป็นกรอบในการอธิบายถึงการทำงานของกระบวนการโลกาภิบาลและการอภิบาลในระดับรัฐ อันประกอบไปด้วย การจัดการความรู้ การพัฒนาบรรทัดฐาน การสร้างและเผยแพร่ข้อเสนอแนะ และการทำให้องค์ความรู้และความคิดมีความเป็นสถาบัน (Weiss & Thakur, 2014, pp. 496-501) ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยที่เป็นไปตามที่ Mantzavinos (2011, p. 406) ได้เสนอไว้ว่า สถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการไม่จำเป็นที่จะต้องทำงานส่งเสริมกันเพื่อสร้างระเบียบให้เกิดขึ้นในสังคมเสมอไป ซึ่งนอกจากจะไม่ได้ทำงานส่งเสริมกันแล้ว การอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยยังแสดงให้เห็นถึงความขัดกันของสถาบันที่เป็นทางการและสถาบันที่ไม่เป็นทางการ โดยในกรณีนี้ สถาบันที่ไม่เป็นทางการเป็นการดำเนินการโดยภาคเอกชนที่ถูกกำหนดทิศทางโดย ‘ตลาด’ และเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในระดับสากล

ในส่วนสุดท้ายของบทที่ 5 จะเป็นการสรุปภาพรวมของกระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในไทยโดยเชื่อมโยงกับโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยในส่วนนี้จะใช้แผนภาพในการสรุปเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจในเนื้อหาและเห็นภาพชัดเจนทั้งในกรณีของกระบวนการรับรองมาตรฐานแบบบุคคลที่สาม (third party) และ กระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System – PGS)

เนื่องจากส่วนสุดท้ายในบทที่ 5 ได้อธิบายถึงภาพรวมของกรณีศึกษาการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลไปแล้ว เนื้อหาในบทสุดท้ายคือ บทสรุปและข้อเสนอแนะจะเป็นการสรุปเกี่ยวกับทฤษฎีโลกาภิบาล เพื่อแสดงให้เห็นว่ากรณีศึกษาโลกาภิบาลมาตรฐานอาหารในกรณีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นสามารถสร้างคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีโลกาภิบาลได้ในประเด็นใดบ้าง ทั้งในแง่ของความสำคัญของโลกาภิบาล ที่มาของอำนาจ ตลอดจน

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

กระบวนการทำงานของโลกาภิบาล จากนั้นในส่วนท้ายของบทจะเป็นการให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย

2734237045

CU Theslis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

บทที่ 2 บทสำรวจทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม

บทนี้จะเป็นการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งจะประกอบไปด้วยสามส่วน โดยส่วนแรกเป็นการสำรวจแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ “โลกาภิบาล” (global governance) ส่วนที่สอง เป็นการรวบรวมแนวคิดจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร และในที่สุดท้ายจะเป็นการสำรวจงานวิจัยและงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับกรณีของประเทศไทย โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานข้าว และข้าวอินทรีย์ เพื่อตอบคำถามว่างานวิจัยชิ้นนี้อยู่ในสถานะที่จะเพิ่มพูนองค์ความรู้ในประเด็นนี้ได้ได้อย่างไร

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ ‘โลกาภิบาล’

มนทัศน์หลักที่งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาคือ ‘โลกาภิบาล’ (global governance) หรือการอภิบาลระดับโลก โดยคำว่า “อภิบาล” นั้นคือระบบของกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่ทำให้เกิดระเบียบและหากพิจารณาถึงบริบทภายในประเทศแล้ว การอภิบาลมีความหมายที่กว้างกว่า ‘รัฐบาล’ เนื่องจากรัฐบาลเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการอภิบาล โดยการอภิบาลยังหมายถึงกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือกรอบที่รัฐบาลสร้างขึ้นด้วย แต่หากกล่าวถึง ‘โลกาภิบาล’ ซึ่งเป็นการอภิบาลที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของอธิปไตยแห่งรัฐใดรัฐหนึ่งแล้ว ย่อมหมายถึงกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่ปราศจากอำนาจกลางมาคอยควบคุม กำกับดูแล ฉะนั้นการอภิบาลในระดับโลกจึงมีประสิทธิผลน้อยกว่าการอภิบาลในระดับรัฐ ความแตกต่างนี้เองคือจุดตั้งต้นของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคือศาสตร์ที่ผูกขาดการทำความเข้าใจพื้นที่ระหว่างประเทศ และพยายามอธิบายถึงลักษณะเฉพาะและตรรกะเฉพาะของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว (Goodman, 2014, p. 562) ฉะนั้นการศึกษาเกี่ยวกับโลกาภิบาลในมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเฉพาะในกระแสหลักนั้นจะให้ความสำคัญกับรัฐเป็นตัวแสดงหลัก กฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่สร้างขึ้นโดยตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ เช่น กฎหมายเอกชนระหว่างประเทศ จึงถูกพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ ‘ปูทาง’ ไปสู่การสร้างกฎหมายระหว่างประเทศโดยรัฐที่ครอบคลุมและลึกซึ้งมากกว่าอำนาจทางการเมืองของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐในกรอบแนวคิดทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นจึงมักจะถูกยึดโยงกับรัฐ และพิจารณากิจการของเอกชนแบบไม่มีมิติทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง (apolitical) ทำให้ไม่สามารถเข้าใจนโยบายทางการเมืองของเอกชนในบริบทของโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้อำนาจในการอธิบายปรากฏการณ์ระหว่างประเทศอันเป็นพันธกิจหลักสำคัญของศาสตร์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นลดลง

หากพิจารณา ‘โลกาภิบาล’ (global governance) จากแนวพินิจ (approach) ของศาสตร์ที่มีญาณวิทยา (epistemology) หลากหลายออกไปอย่าง โลกาภิวัตน์ศึกษา (Globalization

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

Studies) และ โลกศึกษา (Global Studies) จะเห็นความแตกต่างในแง่ที่ว่า ศาสตร์ในลักษณะนี้ไม่ได้มีกรอบทางความคิดในการพิจารณาที่ยึดโยงกับกรอบของรัฐอธิปไตย อันนำไปสู่ข้อถกเถียงแบบ ‘รัฐนิยม’ ด้านหนึ่ง และ ‘ต่อต้านรัฐนิยม’ อีกด้านหนึ่ง (statism VS anti-statism) แต่เป็นการศึกษาความเชื่อมโยงของพลังทางสังคมที่หลากหลายในระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นตัวผลักดันให้เกิดกระบวนการโลกาภิวัตน์ในประเด็นต่างๆ ในปัจจุบัน งานวิจัยชิ้นนี้เริ่มจากพื้นฐานข้อถกเถียงเชิงกรอบทางความคิดดังกล่าวข้างต้น ในส่วนต่อจากนี้จะเป็นการอภิปรายในรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษา ‘โลกาภิวัตน์’ จากมุมมองทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และโลกศึกษา

ทฤษฎีกระแสหลักในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสังคมนิยมหรือเสรีนิยมมีความเชื่อพื้นฐานร่วมกันว่า ธรรมชาติของระบบระหว่างประเทศคือ ‘ภาวะอนาธิปไตย’ (anarchy) อันเป็นภาวะที่ปราศจากซึ่งอำนาจกลางมาคอยกำกับ บังคับ ตรวจสอบ พฤติกรรมของรัฐต่างๆ ในประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งแตกต่างจากการจัดรูปแบบการปกครองภายในประเทศที่มีศูนย์กลางอำนาจอย่างชัดเจน เมื่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักตั้งต้นที่อนาธิปไตย คำถามที่เกิดขึ้นต่อมาก็คือ รัฐและตัวแสดงต่างๆ ในประชาคมระหว่างประเทศจะอยู่ร่วมกันอย่างไรในบริบทของอนาธิปไตยดังกล่าว ทั้งสังคมนิยมและเสรีนิยมต่างเห็นตรงกันว่า ‘ระเบียบ’ สามารถเกิดขึ้นได้แม้จะปราศจากองค์อธิปัตย์ระดับโลกแต่เสนอชุดคำอธิบายที่ต่างกันอย่างออกไปต่อคำถามที่ว่า ในภาวะอนาธิปไตย ระเบียบเกิดขึ้นได้อย่างไร มีการกำกับดูแล (governance) ในรูปแบบใด ในขณะที่สังคมนิยมยังคงให้ความสำคัญกับ ‘การเมืองเชิงอำนาจ’ (power politics) ในการสร้างระเบียบในระบบระหว่างประเทศ และมองว่าการสร้างสิ่งที่เรียกว่า ‘ระบอบระหว่างประเทศ’ (international regime) หรือ ‘สถาบันระหว่างประเทศ’ (international institution) นั้นต้องมาจากการยินยอมการสมประโยชน์ในการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมหาอำนาจ และรูปแบบของระเบียบ ระบอบและสถาบันจะดำเนินไปในรูปแบบใดนั้นย่อมเป็นไปตามความปรารถนาที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจ (Charette & Sterling-Folker, 2014, p. 93)

ในขณะที่นักวิชาการเสรีนิยมเชื่อมั่นในบทบาทของระบอบและสถาบันระหว่างประเทศในการสร้างระเบียบ และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ โดย คำว่า ‘ระบอบระหว่างประเทศ’ นั้น ถูกกล่าวถึงครั้งแรกในบทความของ John Ruggie ที่ตีพิมพ์ลงในวารสาร *International Organization* ในปี ค.ศ. 1975 โดยเขาให้คำนิยามไว้ว่า “ระบอบระหว่างประเทศคือชุดของความคาดหวัง กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ แผนการ พลังขององค์การ และข้อผูกมัดทางการเงิน ที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันของรัฐต่างๆ”⁸ (Ruggie, 1975, p. 570) จากนั้น ‘ระบอบระหว่างประเทศ’ ก็ถูกนำมาใช้เป็น

⁸ แปลมาจาก “a set of mutual expectations, rules and regulations, plans, organizational energies and financial commitments, which have been accepted by a group of states.”

กรอบในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ระหว่างประเทศอย่างแพร่หลาย ฉะนั้นแล้วจึงมีความพยายามให้คำนิยามใหม่ๆ โดยพัฒนามาจากคำนิยามของ Ruggie คำนิยามหนึ่งที่เป็นที่นิยมอ้างอิง และใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิชาการทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็คือ คำนิยามของ Stephen Krasner ที่เขานิยามระบอบระหว่างประเทศว่าเป็น “ชุดของหลักการ บรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ และกระบวนการตัดสินใจ ทั้งที่ระบุออกมาอย่างชัดเจนหรือเข้าใจร่วมกันโดยนัย ที่เป็นตัวกำหนดความคาดหวังของตัวแสดงที่อยู่ในระบอบ”⁹ (Krasner, 1982, p. 185)

แม้ว่าทั้งสัจนิยมและเสรีนิยมจะมีมุมมองต่อ ‘โลกาภิบาล’ ที่แตกต่างกันแต่สิ่งหนึ่งที่ทั้งสองทฤษฎีมีร่วมกันก็คือ มองว่าตัวแสดงที่สำคัญในการสร้างระบอบระหว่างประเทศขึ้นมายังคงเป็น ‘รัฐ’ แต่ปรากฏการณ์ระหว่างประเทศร่วมสมัยที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์นั้นกลับแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในหลายต่อหลายครั้งรัฐไม่ใช่ตัวแสดงเดียวที่มีบทบาทและอำนาจในการ ‘กำกับดูแล’ ในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศ โดย Stephen Kobrin ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่ ‘ทฤษฎีระบอบ’ (regime theory) เกิดขึ้นมาเพื่ออธิบายความสามารถของรัฐที่จะดำรงไว้ซึ่งการร่วมมือกันในระยะยาวได้นั้น ระบอบรูปแบบผสม (hybrid regime / mixed regime) ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาศึกษาและพิจารณามากขึ้นในวงวิชาการ เช่น ในกรณีของ Jennifer Clapp (1998) ที่ทำการศึกษากำกับดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อมโลกโดยผ่านมาตรฐาน ISO 14000 หรือ งานของ Michael Livermore (2006) ที่ศึกษาบทบาทของโคเด็กซ์อะลิเมนทารีเรียส (Codex Alimentarius) ในการกำกับดูแลมาตรฐานอาหารสากล เป็นต้น ซึ่งระบอบผสมดังกล่าวให้ความสำคัญกับบทบาทของตัวแสดงที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นรัฐ องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) ภาคเอกชน ในการสร้างหลักการ บรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ และกำหนดกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับกำกับดูแลในประเด็นระดับโลกต่างๆ (Kobrin, 2009, p. 365)

ฉะนั้นแล้ว ตั้งแต่ทศวรรษ 1990s เป็นต้นมา คุณศัพท์ที่ใช้ขยายกิจกรรมที่เกิดขึ้นเหนือขอบเขตอธิปไตยของรัฐต่างๆ ได้เปลี่ยนจากคำว่า ‘international’ ไปเป็น ‘global’ เพื่อแสดงให้เห็นถึงตัวแสดงที่หลากหลายมากขึ้นในกิจกรรมเหล่านั้น ในกรณีของ ‘การอภิบาล’ (governance) ก็เช่นเดียวกัน คำว่า ‘โลกาภิบาล’ ถูกใช้อย่างเป็นทางการในทศวรรษ 1990s โดยในปี ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) ‘คณะกรรมการการกำกับดูแลระดับโลก’ (Global Governance Commission) ได้ถูกจัดตั้งขึ้น และในรายงานของคณะกรรมการดังกล่าวในปี ค.ศ. 1995 (พ.ศ. 2538) ได้อธิบายถึงความจำเป็นที่ต้องสร้างโลกาภิบาลที่มีประสิทธิภาพเพื่อมาแก้ไขความท้าทายที่โลกต้องเผชิญ ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม ระเบียบทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศกำลังพัฒนา ความเหลื่อมล้ำทาง

⁹ แปลมาจาก “Sets of implicit or explicit principles, norms, rules, and decision making procedures around which actors’ expectations converge.”

เศรษฐกิจที่ขยายช่องว่างเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างคนจนและคนรวย ตลอดจนการรับมือกับวิกฤตการณ์มนุษยธรรมที่เกิดขึ้นในหลายต่อหลายที่บนโลกที่ต้องการการตอบสนองจากประชาคมระหว่างประเทศอย่างทันที่และมีประสิทธิผล (Murphy, 2014, pp. 29-30) โดยนิยามของคำว่าโลกาภิบาลนั้นหมายถึง “การจัดการของเครือข่ายที่ปราศจากศูนย์กลางของตัวแสดงข้ามชาติต่างๆ ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและเอกชน ผ่านเครือข่ายที่ซับซ้อน ตลอดจนสถาบันที่ช่วยเพิ่มระดับความร่วมมือของตัวแสดงต่างๆ ในบริบทของภาวะอนาธิปไตย”¹⁰ (Charette & Sterling-Folker, 2014, pp. 94-95)

ระดับปฏิสัมพันธ์ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วระหว่างตัวแสดงต่างๆ ในระดับโลกโดยเฉพาะกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อทั้งแง่บวกและแง่ลบ ปัญหาทางสังคมได้เคลื่อนออกจากกรอบของอำนาจอธิปไตย ทำให้จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ มารองรับการเปลี่ยนแปลงและปรากฏการณ์ระดับโลกใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งกลไกของรัฐหรือแม้แต่องค์กรระหว่างประเทศที่สมาชิกเป็นรัฐไม่สามารถตอบสนองได้อย่างทันที่ ทำให้ในช่วงกลางทศวรรษ 1980s เกิดปรากฏการณ์การขยายตัวของกฎหมายเอกชนระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่มากขึ้นของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐในกระบวนการโลกาภิบาล

การขยายตัวดังกล่าวทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายเดิมๆ สามรูปแบบ โดยรูปแบบแรกคือ การพยายามทำให้กฎหมายมหาชนกลายเป็นเอกชน (privatizing public law) โดยผ่านกระบวนการ ‘การทำให้เป็นเสรีนิยมใหม่’ (neo-liberalization) ที่ลดบทบาทของรัฐโดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ และให้ความสำคัญกับภาคเอกชนเนื่องจากไม่เชื่อในนโยบายการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของรัฐตามแบบสำนักเคนส์ (Keynesianism) การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นเพราะเชื่อว่ากระบวนการดังกล่าวจะสามารถตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมในปัจจุบันได้ ประการที่สอง คือการทำให้กฎหมายเอกชนมีความเป็นสาธารณะมากขึ้นโดยกฎหมายเอกชนถูกดึงเข้าไปอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของอำนาจรัฐหรืออำนาจในรูปแบบใดแบบหนึ่งระดับโลก และประการที่สาม เป็นการทำให้กฎหมายมีความเป็นพหุนิยมกล่าวคือ กระบวนการที่ทำให้อำนาจในการออกกฎหมายในระดับต่างๆ เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะที่เรียกว่า “กระบวนการพหุอำนาจ” (heterarchical process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่อยู่ระหว่างภาวะ ‘อนาธิปไตย’ (anarchy) กับการมี ‘ลำดับชั้น’ (hierarchy) กล่าวคือ แม้จะปราศจากโลกาธิปไตย การกำหนดกฎหมายในระดับโลกก็ยังคงเป็นไปได้ โดยรัฐต่างๆ สามารถร่วมมือกันและไม่จำเป็นต้องอยู่ในความขัดแย้งกันตลอดเวลาแต่ในขณะเดียวกันกระบวนการกำหนดกฎหมายก็ไม่ได้มีลักษณะเป็นลำดับชั้นแบบมีอำนาจกลางมาคอย

¹⁰ แปลมาจาก “[The] global governance is sometimes defined as the management of this decentralized web of interdependent transnational actors through public-private partnerships, network entanglements, and institutions that enable increasing cooperation despite the anarchic environment.”

ควบคุมบริหารจัดการอย่างเบ็ดเสร็จ โดยกระบวนการแบบพหุอำนาจนี้คือความเป็นพหุนิยมที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ตั้งแต่กลุ่มย่อยๆ ภายในรัฐไปจนถึงอำนาจระหว่างประเทศ Goodman (2014, p. 566) เสนอว่าคุณลักษณะที่เรียกว่า ‘สภาวะระหว่าง’ (in-between) นี้เป็นเงื่อนไขที่พบเห็นได้ในกระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

Michaels และ Jansen เสนอว่า ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา พัฒนาการของกฎหมายเอกชนระหว่างประเทศวางอยู่บนหลักการ ‘เสรีนิยมใหม่’ ที่ตลาดเป็นตัวแสดงสำคัญในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ และมีตัวแสดงที่สำคัญในการขยายขอบเขตของกฎหมายเหล่านั้นออกไปอย่างบรรษัทข้ามชาติ แต่ปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้บรรษัทกระทำการเช่นนั้นได้ ก็คือการทำอำนาจรัฐถูก ‘ทำให้เป็นเสรีนิยมใหม่’ (neo-liberalized) นั่นเอง ฉะนั้นแล้วรูปแบบของโลกาภิวัตน์จึงเน้นลักษณะของการใช้ ‘ตลาด’ เป็นหลักในการแจกจ่าย จัดสรรทรัพยากร ระบอบและสถาบันระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นก็เป็นไปเพื่อขยายสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลลงไปในพื้นที่ต่างๆ เช่น เมื่อขยายเข้าไปในเรื่องของนวัตกรรม ก็กลายมาเป็นสิทธิทรัพย์สินทางปัญญา เมื่อขยายไปในพื้นที่ของนิเวศวิทยาก็เกิดสิ่งที่เรียกว่า ‘การบริการเชิงระบบนิเวศ’ (ecosystem services) ขึ้น และเมื่อขยายลงไปในวงการเงิน การค้า การลงทุนในตลาดเงินก็ได้เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิมๆ ให้กลายมาเป็นนวัตกรรมทางการเงินดังที่ปรากฏในปัจจุบัน และแน่นอนว่า ‘ตลาด’ ได้สร้างบรรทัดฐานใหม่ๆ ระหว่างประเทศที่สามารถส่งผลกระทบต่อลงไปถึงระดับปัจเจกบุคคลในด้านเศรษฐกิจและด้านอื่นๆ ด้วย (Apeldoorn and Overbeek, 2010 cited in Goodman, 2014, p. 561)

ในการศึกษากระบวนการโลกาภิวัตน์ทางการสื่อสารระหว่างประเทศ Murphy and Yates (2015) ได้เสนอว่าการเกิดขึ้นของกระบวนการโลกาภิวัตน์ทางการสื่อสารระหว่างประเทศนั้นมีกลุ่มตัวแสดงหลักอยู่สามกลุ่มได้แก่ ผลประโยชน์ของภาคธุรกิจ (business interests) ผลประโยชน์ของภาครัฐ (government interests) และ ผู้ประกอบการเชิงสถาบัน (institutional entrepreneur) โดย ‘ผู้ประกอบการเชิงสถาบัน’ นี้คือประชาคมระหว่างประเทศที่ทำงานร่วมกันเพื่อผลักดันผลประโยชน์ของสาธารณะ โดยกลุ่มนี้มีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 20 ที่สามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดกฎเกณฑ์ กติการะหว่างประเทศทางการสื่อสาร โดย ‘ผู้ประกอบการเชิงสถาบัน’ หรือ institutional entrepreneur นี้แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยสองกลุ่ม ได้แก่ ‘กลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคม’ (social movements) และ ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community) ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่ครอบครององค์ความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์และในเชิงเทคนิค และสามารถใช้ความรู้ที่ครอบครองนี้ผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในเชิงเทคนิคได้ (Murphy & Yates, 2015, pp. 552-553)

อีกความหมายหนึ่งของชุมชนองค์ความรู้ที่นิยามโดย Haas (1992) ก็คือเครือข่ายของผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการยอมรับในความเชี่ยวชาญในด้านหนึ่ง ๆ เพียงพอที่จะสามารถให้คำแนะนำ

2734237045

นโยบายในประเด็นที่เกี่ยวข้อง โดย Murphy และ Yates ได้เสนอว่าเส้นแบ่งระหว่างชุมชนองค์ความรู้กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นมักจะไม่ใช่ชัดเจน ซึ่งนั่นหมายความว่าในหลายครั้งความร่วมมือในเชิงเทคนิคซึ่งขับเคลื่อนโดยชุมชนองค์ความรู้ กับความร่วมมือในเชิงการเมืองที่ขับเคลื่อนโดยขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นแยกแยะได้ลำบาก (Murphy & Yates, 2015, p. 553)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของกระบวนการโลกาภิวัตน์ก็คือจะอย่างไรให้กระบวนการดังกล่าวไม่ถูกรวบงำ สามารถตรวจสอบได้ และเป็นกระบวนการที่รักษาประโยชน์และตอบสนองความต้องการของคนส่วนมากจริงๆ Gunther Tuebner เสนอทางเลือกอย่าง ‘แนวทางธรรมณูนิยมทางสังคม’ (social constitutionalism) ที่เสนอว่าการสร้างกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน หรือรูปแบบการอภิบาลที่ไม่ได้มาจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแต่มาจากกระบวนการทางสังคมซึ่งเปรียบได้กับกระบวนการ ‘อัตตาภิบาล’ (self-governance) และในขณะเดียวกันกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานดังกล่าวก็ได้รับความชอบธรรมจากสังคมในการทำหน้าที่ควบคุมกำกับดูแล จึงถือว่าเป็นแบบของสิทธิอำนาจ (mode of authority) ไปด้วยในตัว (Schepel, 2005, p. 407)

คำถามต่อมาก็คือ แล้วกระบวนการแนวทางธรรมณูนิยมทางสังคม (social constitutionalism) ที่ว่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร คำอธิบายก็คือว่ากระบวนการดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้จากระบบ ‘พหุนิตินิยม’ (plural legalism) ที่เปิดโอกาสให้มีกระบวนการแข่งขันในการสร้างความชอบธรรมของกฎหมายจากหลายๆ แขนงที่มีปฏิสัมพันธ์ ปะทะขัดแย้งกัน แล้วสามารถทำให้เกิดการถ่วงดุล ตรวจสอบ และความโปร่งใสตามแบบกระบวนการประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น กฎ กติการะหว่างประเทศเกี่ยวกับการซื้อขายสินค้าที่ผ่านกระบวนการพันธุวิศวกรรม (GMOs) นั้น ไม่ได้เป็นไปตามบรรทัดฐานการค้าระหว่างประเทศปกติ แต่ถูกจำกัดโดยบรรทัดฐานเรื่องความปลอดภัยทางชีวภาพ (bio-safety) และความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) ซึ่งแพร่หลายอยู่ในองค์การการค้าโลก หรือระดับภูมิภาคอย่างสหภาพยุโรป เป็นต้น อย่างไรก็ตามกระบวนการถ่วงดุลดังกล่าว หลายครั้งทำได้ยากในทางปฏิบัติจริง แรงต้านจากสังคมที่จะมาท้าทายสถาบันหรือกฎกติกาที่ดำรงอยู่เดิมเพื่อก่อให้เกิดรูปแบบของแนวทางธรรมณูนิยมทางสังคมนั้นเต็มไปด้วยข้อจำกัด ทำให้ ‘การแข่งขันระหว่างกัน’ (contestability) ที่เกิดขึ้นมีลักษณะอ่อนแอ เกิดขึ้นชั่วคราว ชั่วคราว ไม่ต่อเนื่อง และเปราะบาง ส่งผลให้การถ่วงดุล ตรวจสอบ ตามที่คาดหวังไว้ไม่เกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การพิจารณาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงต่างๆ ในกระบวนการโลกาภิวัตน์จึงมีความสำคัญเพื่อคลี่คลายให้เห็นว่า สุดท้ายแล้วในโลกที่ตัวแสดงต่างๆ มีบทบาทในการกำหนดกระบวนการกำกับดูแลในระดับโลกเพิ่มขึ้น ตัวแสดงใดที่มีบทบาทและอิทธิพลครอบงำกระบวนการดังกล่าว หรือกระบวนการดังกล่าวเป็นไปในลักษณะของการแข่งขันแบบแนวทางธรรมณูนิยมทางสังคมอย่างแท้จริง (Tuebner, 1997 cited in Schepel, 2005, p. 407)

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

คำอธิบายของ Tuebner นั้นมีบางส่วนที่ใกล้เคียงกับคำอธิบายความแตกต่างระหว่าง ‘สถาบันที่เป็นทางการ’ (formal institution) และ ‘สถาบันที่ไม่เป็นทางการ’ (informal institution) ของ Mantzavinos โดยสถาบันแบบแรกนั้น เกิดจากกระบวนการทางการเมือง เกิดจากการต่อสู้ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ที่ครอบครองทรัพยากรทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรม ซึ่งสถาบันในลักษณะนี้ถูกมองว่าเป็นกระบวนการตัดสินใจที่เกิดขึ้นจากภายนอกแล้วลงมา บังคับใช้กับสังคมในรูปแบบกฎหมาย มีบทลงโทษอย่างชัดเจน และมีรัฐเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายนั้นๆ ในขณะที่สถาบันแบบไม่เป็นทางการนั้น เกิดมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก็เกิดความพยายามที่จะหาวิธีการแก้ไขปัญหา แล้วเมื่อวิธีการดังกล่าวได้รับการยอมรับจนเป็นที่ปฏิบัติตามจากคนในสังคม สถาบันแบบไม่เป็นทางการจึงเกิดขึ้น ในกรณีนี้ สถาบันไม่ได้เกิดขึ้นจากการออกแบบ หรือวางแผนโดยใครคนใดคนหนึ่ง แต่ถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แล้วสมาชิกในสังคมให้การยอมรับ ซึ่งสถาบันแบบไม่เป็นทางการนี้ครอบคลุมตั้งแต่ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ที่เป็นการควบคุมจากภายในของแต่ละบุคคล ไปจนถึง บรรทัดฐานทางสังคมที่พลังทางสังคม หรือสมาชิกคนอื่นๆ ทางสังคมเป็นคนควบคุม ทำให้คนยอมรับสถาบันดังกล่าว ซึ่งสถาบันที่ไม่เป็นทางการนี้ บางครั้งก็สามารถถูกทำให้กลายเป็นสถาบันที่เป็นทางการได้ โดยที่อำนาจรัฐทำให้ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือบรรทัดฐานทางสังคมกลายเป็นกฎหมายโดยมีการกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน (Mantzavinos, 2011, pp. 404-406)

จากการสำรวจวรรณกรรมในส่วนของคำอธิบายเกี่ยวกับ ‘โลกาภิบาล’ หรือ ‘global governance’ นั้น กรอบการวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยคิดว่าเหมาะสมกับการศึกษาประเด็นเรื่องโลกาภิบาล มาตรฐานอาหารคือกรอบการวิเคราะห์แบบ ‘โลกศึกษา’ ที่ให้ความสำคัญกับตัวแสดงอื่นๆ นอกจาก รัฐ เนื่องจากกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องข้าวอินทรีย์และ เกษตรอินทรีย์โดยรวมนั้น มีตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญที่ไม่ใช่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะได้อธิบายต่อไปว่า เพราะเหตุใดตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐเหล่านี้จึงสามารถเข้ามามีบทบาทในกระบวนการโลกาภิบาลต่างๆ ที่ปราศจากสิทธิอำนาจในการบังคับในลักษณะที่รัฐครอบครอง ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ‘สถาบันที่เป็นทางการ’ และ ‘สถาบันที่ไม่เป็นทางการ’ ในประเด็นเรื่องมาตรฐานอาหารนั้น ดำเนินไปอย่างไร โดยเฉพาะกรณีการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย

2.2 แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ‘โลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร’

จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโลกาภิบาลในหัวข้อที่แล้วที่ตั้งคำถามกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในกระบวนการโลกาภิบาล นักวิชาการที่สนใจศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับอาหารได้ใช้ประเด็นดังกล่าวเพื่อคลี่คลายให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการโลกาภิบาล

2734237045

โดยคำอธิบายหนึ่งมาจากกลุ่มนักวิชาการด้านสังคมวิทยาอย่าง Philip McMichael และ Harriet Friedmann ที่ได้อธิบายกระบวนการโลกาภิวัตน์อาหารผ่านมโนทัศน์ที่เรียกว่า ‘ระบอบอาหาร’ (food regime) โดยระบอบอาหารนั้นได้มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบันซึ่งถือว่าอยู่ใน ‘ระบอบอาหารที่สาม’ (third food regime)

ระบอบอาหารที่หนึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1870 (พ.ศ. 2413) จนถึงทศวรรษ 1930s (ประมาณ พ.ศ. 2473 - 2482) กฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานถูกกำหนดโดยประเทศมหาอำนาจหรือ ‘เจ้าอาณานิคม’ ในขณะนั้น โดยระบอบอาหารที่หนึ่งเริ่มต้นขึ้นในยุคอาณานิคมที่มหาอำนาจอย่างอังกฤษ นำเข้าเมล็ดพันธุ์พื้นฐานและปศุสัตว์จากประเทศอาณานิคม และการเข้าไปปกครองดินแดนต่างๆ ของอังกฤษ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการเกษตรดั้งเดิมของแต่ละพื้นที่ให้เป็น ‘เกษตรกรรมเชิงเดี่ยว’ (mono-cultural agricultures) และอังกฤษเองก็ยังได้กำหนดหน้าที่การผลิตอาหารจำเป็นขั้นพื้นฐาน (staple food) ให้กับบรรดาประเทศอาณานิคมของตน (McMichael, 2009, p. 141)

ในระบอบอาหารที่สองซึ่งกินเวลาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเรื่อยมาจนถึงทศวรรษที่ 1970s (ประมาณ พ.ศ. 2513 - 2522) นั้น บทบาทของมหาอำนาจยังคงชัดเจน แต่เปลี่ยนตัวแสดงจากมหาอำนาจเดิมอย่างอังกฤษมาเป็นสหรัฐอเมริกา โดยระบอบอาหารที่สองนั้นถูกเรียกว่า ‘ระบอบอาหารบนฐานของการให้ความช่วยเหลือ’ (aid-based food regime) อันเป็นผลจากการบริหารเศรษฐกิจแบบสำนัก Keynesian ที่ประธานาธิบดี Roosevelt ใช้ฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งรุนแรงที่เรียกว่า ‘Great Depression’ ภายใต้อุดมคติของนโยบาย ‘ข้อตกลงใหม่’ (New Deal) ทำให้สหรัฐอเมริกามี ‘อาหารส่วนเกิน’ (food surplus) เป็นจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ โครงสร้างระหว่างประเทศจึงถูกสร้างขึ้นและทำให้เกิดการอุดหนุนการส่งออกที่ผิดปกติกับบรรดาสินค้าที่ผลิตล้นเกินเหล่านั้น นี่จึงเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมสินค้าเกษตรจึงเป็นภาคเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่พิเศษและแตกต่างจากสินค้าชนิดอื่นๆ (exceptional international sector) นอกจากนี้ อาหารส่วนเกินดังกล่าวยังได้ถูกกระจายไปยังประเทศด้อยอาณานิคมที่ส่วนมากอยู่ในฐานะ ‘ประเทศโลกที่สาม’ ในรูปของความช่วยเหลือทางด้านอาหาร (food aid) โดยความช่วยเหลือนี้มีบทบาทสำคัญในการอุดหนุนค่าจ้าง และก่อให้เกิดปรากฏการณ์ ‘การทำให้เป็นอุตสาหกรรมแบบคัดเลือก’ (selective industrialization) ในกลุ่มประเทศดังกล่าว อีกทั้งยังเป็นหลักประกันความภักดีในการต่อต้าน ‘ภัยคอมมิวนิสต์’ และการเปิดรับสินค้าจากสหรัฐฯ เข้าสู่ตลาดภายในประเทศอย่างต่อเนื่อง (McMichael, 2009, p. 141)

ในช่วงนี้ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจึงได้เริ่มเอารูปแบบของการผลิตแบบอุตสาหกรรม การเกษตร (agro-industrialization) เข้ามา โดยมีการนำเทคโนโลยี ‘ปฏิวัติเขียว’ (green revolution) มาใช้เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตเกษตรกรรมให้มากขึ้นอย่างรวดเร็วโดยการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่า

273427045

CU Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

แมลง และเน้นการปลูกพืชที่ 'ทำเงิน' ไม่ใช่ปลูกเพื่อบริโภค นอกจากนี้ยังมีนโยบายการปฏิรูปที่ดิน เพื่อบรรเทาความไม่พอใจของเกษตรกร บริเวณชนบทจึงถูกดึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตลาดโลก อย่างเต็มตัว ธุรกิจการเกษตร (agribusiness) ยังได้ทำให้เกิดความเชื่อมโยงข้ามชาติระหว่างภาค ส่วนการเกษตรต่างๆ ซึ่งแบ่งตามประเภทผลผลิตและถูกผูกโยงกันด้วยห่วงโซ่อุปทานระดับโลก (global supply chain) เช่นการผลิตเนื้อสัตว์ระดับโลกได้เชื่อมโยงการผลิตเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลือง สินค้าประเภทแป้ง และอาหารสัตว์ เข้าเป็นสายการผลิตที่มีความเกี่ยวข้องกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า 'โครงการพัฒนา' (development project) หรือที่สหรัฐฯ ผลักดันให้เห็นยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ ของประเทศต่างๆ ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมานั้น ได้ทำให้รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งยังทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศในรูปแบบใหม่ที่ ถูก กำหนดโดย 'ระบบความสัมพันธ์ของการเคลื่อนย้ายสินค้าข้ามชาติ' (transnational commodity complexes) ภายหลังจาก Friedmann ได้เรียกระบบที่สองนี้ว่าเป็น 'ระบอบอาหารแบบพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม' (mercantile-industrial food regime) เพื่อเน้นว่าช่วงเวลานี้เป็นจุดเริ่มต้นของ อุตสาหกรรมเกษตรและการปกป้องตลาดสินค้าเกษตรโดยรัฐ (McMichael, 2009, p. 142)

ในปัจจุบัน โลกภิวัตน์ด้านอาหารเข้าสู่ระบอบอาหารที่สามซึ่งทั้ง McMichael และ Friedmann เห็นพ้องกันว่าตัวแสดงที่มีบทบาทอย่างมากในกระบวนการดังกล่าวคือ บรรษัทข้ามชาติ และได้อธิบายเพิ่มเติมว่าในบริบทโลกาภิวัตน์นี้ กระบวนการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจเอื้อให้บรรษัทมี บทบาทในระบบอาหารตั้งแต่การพัฒนาพันธุ์พืชทางการเกษตรและการบริหารจัดการความมั่นคง ทางด้านอาหาร ซึ่งหน้าที่เหล่านี้เคยเป็นของรัฐในช่วงระบอบอาหารที่สอง และ 'ระบอบอาหารโดย บรรษัท' (corporate food regime) นี้ยังได้รับการเสริมแรงโดยข้อตกลงขององค์การการค้าโลกที่ทำให้ ความสัมพันธ์ของตลาดในแต่ละพื้นที่ฝังรากลึกผ่านภาคเอกชนโดยนโยบายการแปรรูปกิจการของ รัฐให้เป็นของเอกชน (privatization) การเพิ่มขึ้นของปริมาณสินค้าส่งออกทางการเกษตรของ ประเทศกำลังพัฒนาเป็นผลมาจาก 'นโยบายปรับโครงสร้าง' ที่เป็นเงื่อนไขเงินกู้ที่เสนอโดยกองทุน การเงินระหว่างประเทศ (IMF) และ ธนาคารโลก (World Bank) ภายใต้อำนาจโครงการ 'Feeding the World' ซึ่งส่งผลให้เกิดการปลูกพืชเศรษฐกิจแทนที่พืชท้องถิ่นดั้งเดิมที่เคยใช้เป็นอาหาร และผลักดัน ให้เกิดการบูรณาการชาวนาและผู้ผลิตสินค้าเกษตรขนาดย่อมเข้าสู่ระบบเกษตรพันธะสัญญา (contract farming) (McMichael, 2009, p. 151)

นโยบายขององค์การโลกบาลเหล่านี้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงบูรณา การระดับโลก แต่ผลที่เกิดขึ้นกลับทำให้ปัญหาความยากจนของประชากรรุนแรงขึ้นโดยเฉพาะชนชั้น แรงงาน ระบบดังกล่าวให้อำนาจกับบรรษัทที่สุดท้ายแล้วแรงงานก็เป็นเพียงตัวแสดงทางการผลิตที่ ถูกกดค่าแรง และต้องรับสภาพกับการจ้างงานแบบชั่วคราวที่ไม่มั่นคงและไม่มีสวัสดิการเหมือนการ จ้างงานประจำ (McMichael, 2009, p. 151) เมื่อบรรษัทข้ามชาติคือตัวแสดงที่มีกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจข้ามเขตแดนที่เข้มข้นมากขึ้น ส่งผลให้อำนาจทางเศรษฐกิจของบริษัทเพิ่มพูนอย่างรวดเร็ว และสามารถแปรอำนาจดังกล่าวให้กลายเป็นอิทธิพลในด้านอื่นๆ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วกระบวนการอภิบาลจากสังคมจึงเกิดขึ้นได้ยาก เพราะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ แทบจะไม่สามารถถ่วงดุลกับบริษัทเหล่านี้ได้ และแนวโน้มที่เกิดขึ้นคือบริษัทที่เกี่ยวข้องกับการผลิตอาหารขนาดใหญ่มีแนวโน้มที่จะควบรวมกิจการกัน ส่งผลให้บริษัทที่มีขนาดใหญ่อยู่แล้วยิ่งขยายขนาดมากขึ้น มีส่วนแบ่งทางการตลาดมากขึ้น ซึ่งก็เท่ากับอำนาจต่อรองที่เพิ่มมากขึ้น¹¹

อย่างไรก็ตามบริษัทข้ามชาติที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับอาหารนั้น มีการแยกย่อยลงไปอีกในฐานะบริษัทผู้ผลิต (manufacturer) และบริษัทผู้ค้า (retailer) โดย Fulponi (2007, pp. 5-6) ได้เสนอว่าในปัจจุบันอำนาจทางการตลาดในระบบอาหารการเกษตร (agri-food system) ได้ย้ายจากตัวแสดงที่เป็น ‘ผู้ผลิต’ มาสู่ ‘ผู้ค้า’ อันเป็นผลมาจากพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของผู้บริโภคที่ใช้บริการซูเปอร์มาร์เก็ตหรือห้างค้าปลีกขนาดใหญ่มากขึ้นในการซื้ออาหารเพื่อบริโภค ซึ่งทำให้อำนาจต่อรองของพวกบริษัท ‘ผู้ค้า’ ต่อ ‘ผู้ผลิต’ และ ‘ผู้จัดหาสินค้า’ (supplier) เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการที่ผู้บริโภคและกลุ่มประชาสังคมให้ความสำคัญกับคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารมากขึ้น ผู้ประกอบการร้านค้าปลีกขนาดใหญ่เหล่านี้จึงได้กำหนด ‘มาตรฐานโดยสมัครใจ’ (voluntary standard) ให้ผู้ผลิตอาหารที่ต้องการนำเข้ามาวางขายในซูเปอร์มาร์เก็ตเหล่านั้นปฏิบัติตาม

มาตรฐานเอกชนดังกล่าวได้กลายมาเป็นเครื่องมือในการอภิบาลในห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) ที่ไม่ได้จำกัดอยู่ในเขตแดนของประเทศใดประเทศหนึ่งอีกต่อไป อำนาจต่อรองที่มากขึ้นของบริษัทค้าปลีกขนาดใหญ่ประกอบกับการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก้าวหน้าในปัจจุบัน ทำให้การตรวจสอบมาตรฐานทำได้ในทุกขั้นตอนของการผลิตและการขนส่ง โดยกระบวนการนี้รู้จักกันในนาม “from farm to fork”¹² โดยวอลมาร์ท (Walmart) บริษัทค้าปลีกขนาดใหญ่สัญชาติอเมริกันเป็นองค์กรแรกๆ ที่คิดค้นรูปแบบการดำเนินธุรกิจลักษณะนี้ซึ่งถูกนำไปใช้โดยบริษัทค้าปลีกขนาดใหญ่อื่นๆ ทั่วโลก (Fulponi, 2007, p. 8) นอกจากเหตุผลในเรื่องการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารแล้ว ธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่เหล่านี้ยังมีพันธะผูกพันทางกฎหมายที่จะต้องรับผิดชอบหากสินค้าที่จัดจำหน่ายโดยซูเปอร์มาร์เก็ตของตนสร้างความ

¹¹ ตัวอย่างเช่น แนวโน้มการควบรวมกิจการของบริษัทแม็คดีพันธุขนาดใหญ่ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Theresa Krinninger and Ruby Russell, ‘Who Controls Our Food’ retrieved January 14, 2017 from <http://www.dw.com/en/who-controls-our-food/a-37112815>

¹² ‘From farm to fork’ หากแปลตามตัวอักษรหมายถึง ‘จากฟาร์มถึงส้อม’ เป็นระบบที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับในทุกกระบวนการผลิตและขนส่งของผลิตภัณฑ์อาหารตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้ายเพื่อเหตุผลด้านความปลอดภัยของอาหาร และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค

เสียหายให้กับผู้บริโภค โดยธุรกิจค้าปลีกจำเป็นต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าได้ดำเนินการทุกมาตรการอย่างเต็มที่แล้วที่จะป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวขึ้น

จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ตัวแทนจากธุรกิจค้าปลีกรายใหญ่ Fulponi สรุปว่า กว่าร้อยละ 90 ของธุรกิจค้าปลีกให้ข้อมูลว่ามาตรฐานที่ธุรกิจค้าปลีกเหล่านี้กำหนดให้คู่ค้าต้องปฏิบัติตามนั้นอยู่ในระดับที่สูงกว่ามาตรฐานที่หน่วยงานของรัฐเป็นผู้กำหนด และกว่าครึ่งให้ข้อมูลว่ามาตรฐานที่ตนกำหนดนั้นสูงกว่ามาตรฐานของรัฐอย่างมีนัยสำคัญ (Fulponi, 2007, p. 11) และจากการสัมภาษณ์พบว่าธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ส่วนมากต้องการให้มาตรฐานมีความสอดคล้องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งระหว่างมาตรฐานของเอกชนด้วยกันเอง และระหว่างมาตรฐานของรัฐและเอกชน อีกทั้งยังจำเป็นต้องขยายการครอบคลุมไม่เพียงแต่เฉพาะเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารเท่านั้น ยังมีเรื่องการรักษาสีเงาและกลิ่น และการปฏิบัติต่อแรงงานอย่างเป็นธรรมด้วย โดยสาเหตุที่ธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ต้องการมาตรฐานที่สอดคล้องกันนั้นก็เพื่อลดต้นทุนในการกำหนดมาตรฐานทั้งต่อตัวผู้กำหนดมาตรฐานเอง และต่อผู้ผลิตและผู้จัดหา (supplier) (Fulponi, 2007, p. 14) อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้ผลิตอาหารและเกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่ไม่จำเป็นต้องยึดถือมาตรฐานเหล่านี้ เนื่องจากไม่ได้พึ่งพาธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ในการกระจายสินค้า แต่จะทำธุรกิจกับผู้ค้าขนาดกลางและขนาดย่อมซึ่งโดยมากก็จะยึดมาตรฐานตามที่กฎหมายกำหนด แต่จากอิทธิพลที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ของธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ที่ได้อธิบายไปแล้วนั้น ทำให้สุดท้ายแล้วเกษตรกร ผู้ผลิต และผู้ค้ารายย่อยจำเป็นต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบมาตรฐานดังกล่าว (Fulponi, 2007, pp. 16-17)

ผลกระทบจากอิทธิพลที่มากขึ้นของธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ต่อความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกรรายย่อยปรากฏอยู่ในงานวิชาการของ Doris Fuchs, Agni Kalfagianni และ Maarten Arentsen โดยนักวิชาการทั้งสามคนได้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงสามประการที่นำไปสู่อิทธิพลที่มากขึ้นของธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ระดับโลก ปัจจัยแรกคือ ‘การผูกขาด’ ของธุรกิจค้าปลีกเนื่องจากหากพิจารณาตลอดห่วงโซ่อุปทานอาหารแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการในส่วนของร้านค้าปลีกนั้นแต่เดิมยังเป็นผู้ประกอบการรายย่อยจำนวนมาก แต่ตั้งแต่ทศวรรษ 1990s เป็นต้นมา ผู้ประกอบการค้าปลีกรายใหญ่มีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และครอบครองส่วนแบ่งการตลาดในสัดส่วนที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ปัจจัยที่สองคือ ความสามารถในการตรวจสอบ ควบคุม มาตรฐานอาหารตลอดห่วงโซ่อาหาร โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เข้ามาช่วย และความเปลี่ยนแปลงข้อที่สามก็คือการที่การแข่งขันในตลาดอาหารไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดราคาเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ต้องสนใจคุณภาพด้วย เนื่องจากพฤติกรรมผู้บริโภคของชนชั้นกลางโดยเริ่มจากสังคมในประเทศพัฒนาแล้วได้เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ผู้คนมีเวลาจำกัดในการเลือกซื้อสินค้าแต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการความมั่นใจในความปลอดภัย คุณภาพ ตลอดจนคุณค่าทางโภชนาการ ฉะนั้นซูเปอร์มาร์เก็ตที่สามารถ

273427045

รับรองมาตรฐานเหล่านี้ได้จึงตอบโจทย์ความต้องการของแบบแผนชีวิตสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี (Fuchs, Kalfagianni, & Arentsen, 2009, p. 31)

จากบริบทที่เปลี่ยนไปนี้ ทำให้ธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ครอบครอง ‘อำนาจในเชิงวาทกรรม’ (discursive power) ในการสถาปนาตัวเองเป็นผู้ปกป้องผลประโยชน์ของผู้บริโภคที่คัดสรรผลิตภัณฑ์อาหารที่ได้มาตรฐานตามที่ผู้บริโภคต้องการ และเป็น ‘ผู้เชี่ยวชาญ’ (expert) ในประเด็นนี้ ตลอดจนเข้ามาทำหน้าที่แทนสถาบันเดิมที่เคยทำหน้าที่นี้มาก่อนไม่ว่าจะเป็นรัฐ นักวิชาการ และสถาบันทางศาสนา โดยกระบวนการสร้างและใช้อำนาจเชิงวาทกรรมนี้กระทำผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ และแม้ว่าธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่จะไม่ได้สื่อสารเกี่ยวกับแนวทางการกำหนดมาตรฐานอาหารโดยตรงกับผู้บริโภค เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ถูกระบุในฉลากสินค้า แต่การสื่อสารกระทำผ่าน ‘ตราสินค้า’ หรือ ‘ยี่ห้อสินค้า’ ที่เป็นที่น่าเชื่อถือเพื่อสร้างกลุ่ม ‘ลูกค้าประจำ’ ที่จงรักภักดีต่อตราสินค้านั้นๆ (Fuchs et al., 2009, pp. 38-39)

นอกจากอำนาจในเชิงวาทกรรมแล้ว กลุ่มธุรกิจค้าปลีกเหล่านี้ยังมีอำนาจในเชิงเศรษฐกิจ กล่าวคือ เมื่อซูเปอร์มาร์เก็ต หรือร้านค้าปลีกขนาดใหญ่เป็นที่นิยมมากขึ้น ก็ย่อมมีกำลังซื้อทางเศรษฐกิจที่มากขึ้น มาตรฐานสินค้ารวมถึงอาหารที่ธุรกิจค้าปลีกเหล่านี้กำหนดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ผู้ผลิตที่ต้องการวางขายสินค้าในซูเปอร์มาร์เก็ตเพื่อเข้าถึงผู้บริโภคจำนวนมากจำเป็นต้องปฏิบัติตาม นอกจากนี้กลุ่มธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ยังเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับตัวเองโดยการรวมกลุ่มกันเพื่อกำหนดมาตรฐานร่วมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตัวอย่างเช่น สมาคมผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกแห่งสหราชอาณาจักร (British Retail Consortium - BRC)¹³ หรืออย่างองค์กรเอกชนที่เรียกตัวเองว่า ‘ความริเริ่มด้านความปลอดภัยของอาหารโลก’ (Global Food Safety Initiative – GFSI)¹⁴ และมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ (International Food Standard - IFS)¹⁵ ซึ่งการสร้างมาตรฐาน

¹³ BRC คือชื่อย่อของ สมาคมผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกแห่งสหราชอาณาจักร (The British Retail Consortium) ซึ่งได้กำหนดมาตรฐานความปลอดภัยทางอาหารโดยเกิดจากการรวมกลุ่มขององค์กรค้าปลีกขนาดใหญ่ เช่น เทสโก (Tesco) เซนส์บูรี (Sainsbury's) ไอซ์แลนด์ ฟู้ดส์ (Iceland Foods) เวทโรส (Waitrose) เซฟเวย์ (Safeway) และ เดอะ โคออปอเรทีฟ กรุ๊ป (The Co-operative Group) และ อาสดา สโตร์ (Asda Stores) ซึ่งจะมีการทบทวนและกำหนดมาตรฐานที่เหมาะสมกับยุคสมัยอยู่เสมอ โดยได้ออกมาตรฐานล่าสุดมาในปี ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559)

¹⁴ ความริเริ่มด้านความปลอดภัยของอาหารโลก หรือ GFSI คือองค์การไม่แสวงหากำไรที่ก่อตั้งขึ้นในเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) เนื่องจากในช่วงทศวรรษ 1990s (ประมาณ พ.ศ. 2533-2542) นั้นได้เกิดวิกฤตทางด้านความปลอดภัยของอาหาร เช่นการระบาดของ ‘โรควัวบ้า’ (Bovine Spongiform Encephalopathy – BSE) การติดเชื้อแบคทีเรียลิสทีเรีย (Listeria) และการปนเปื้อนของไดออกซิน (dioxin) ในอาหาร ทำให้วงการอาหารเกิดความตื่นตัว และต่างก็กำหนดมาตรฐานความปลอดภัยในอาหารของตัวเองออกมามากมาย GFSI จึงเกิดขึ้นจากความร่วมมือของตัวแทนในอุตสาหกรรมอาหารที่ต้องการกำหนดมาตรฐานกลางที่เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ

¹⁵ ‘มาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ’ หรือ IFS ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 2003 (พ.ศ. 2546) โดยมีพันธกิจเริ่มแรกคือการจัดทำมาตรฐานอาหารที่เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ โดยสนใจมาตรฐานอาหารในทุกกระบวนการตลอดห่วงโซ่อุปทาน (supply chain)

ร่วมในลักษณะดังกล่าว นอกจากจะเป็นการลดต้นทุนและความซ้ำซ้อนในการกำหนดมาตรฐานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจในเชิงโครงสร้าง และทำให้ผู้ผลิตต้องปฏิบัติตามมาตรฐานดังกล่าวอย่างเคร่งครัด เพราะถูกจำกัดทางเลือกของช่องทางในการวางขายสินค้า (Fuchs et al., 2009, p. 35)

ข้อดีของการกำหนดมาตรฐานที่เป็นสากลดังกล่าวก็คือผู้บริโภคสามารถวางใจ และเชื่อมั่นในการรักษามาตรฐานอาหาร ซึ่งไม่ใช่เฉพาะประเด็นในเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารที่เป็นประเด็นหลักที่ถูกให้ความสำคัญมากที่สุดในการรับรองมาตรฐานเท่านั้น แต่ยังมีมาตรฐานในเรื่องกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนประเด็นด้านสังคมที่เน้นเรื่องความยั่งยืนในการผลิตโดยครอบคลุมประเด็นตั้งแต่สิทธิแรงงาน วิถีความเป็นอยู่ในชนบท ประเด็นเรื่องเพศ ตลอดจนความมั่นคงทางอาหาร โดยการคุ้มครองในประเด็นที่กล่าวมาของมาตรฐานเอกชนนั้นดูเหมือนว่าจะเข้ามาทำหน้าที่แทนความด้อยประสิทธิภาพของกระบวนการอภิบาลโดยรัฐในประเทศกำลังพัฒนา และถือเป็นการสร้าง ‘โครงข่ายความคุ้มครองทางสังคม’ (social safety net) อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง การปฏิบัติตามมาตรฐานสากลในกระบวนการผลิตที่ธุรกิจอาหารขนาดใหญ่กำหนดมาต้นทุนที่สูงโดยเฉพาะในกระบวนการขอเอกสารรับรอง ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกรรายย่อย และหากไม่สามารถ ‘ต่อสู้’ กับต้นทุนดังกล่าวได้ เกษตรกรเหล่านั้นก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งตลาดขนาดใหญ่ได้ ทำให้เกษตรกรบางรายถูก ‘บีบ’ ออกจากอาชีพดั้งเดิมของตัวเอง (Fuchs et al., 2009, pp. 30, 45-46) ทางออกอีกทางหนึ่งของเกษตรกรรายย่อยที่ผลิตไม่ได้ ‘มาตรฐานสากล’ เหล่านี้ก็คือนำไปจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น หรือตลาดภายในประเทศ ตรงนี้นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของมาตรฐานอาหารระหว่างอาหารที่ส่งออกและอาหารที่บริโภคภายในประเทศ ซึ่งสำหรับประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายแล้ว อาหารที่ส่งออกมักจะมีคุณภาพที่สูงกว่าอาหารภายในประเทศ (Van Der Grijp, Marsden, & Cavalcanti, 2005, pp. 454-456)

ในงานของ Steffanie Scott, Peter Vandergeest และ Mary Young พวกเขาได้ศึกษาการกำหนดมาตรฐานอาหารอินทรีย์ระดับโลกและผลกระทบที่มีต่อประเทศกำลังพัฒนา โดยเลือกกรณีศึกษาคือ ประเทศไทย อินโดนีเซีย และเวียดนาม ซึ่งเป็นการต่อยอดถึงอำนาจของธุรกิจค้าปลีกรายใหญ่ที่มีต่อการกำหนดและควบคุมมาตรฐานอาหารอินทรีย์ โดยทั้งสามได้อธิบายว่า การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เกิดขึ้นจากความนิยมที่มากขึ้นของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ประเภทดังกล่าวในช่วงทศวรรษ 1960s และ 1970s (ประมาณปี พ.ศ. 2503 – 2522) สาเหตุที่การรับรองผลิตภัณฑ์อินทรีย์มีความสำคัญ เพราะ ‘ความเป็นอินทรีย์’ ไม่สามารถประเมินจากการประเมินเฉพาะตัว

และเนื่องจากขอบเขตการรับรองมาตรฐานของ IFS ได้ขยายครอบคลุมทั้งอาหาร ผลิตภัณฑ์ และการบริการ IFS จึงได้ใช้ชื่อ International Featured Standards เพื่อให้ครอบคลุมพันธกิจทั้งหมดที่องค์กรรับผิดชอบดูแล โดยในปัจจุบัน IFS มีการกำหนดมาตรฐาน 8 ประเภท โดยออกประกาศนียบัตรรับรองเฉลี่ยปีละ 16,800 ฉบับ มีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบมาตรฐาน 1,150 คนใน 90 ประเทศ ครอบคลุม 4 ทวีป รายละเอียดเพิ่มเติม ดู <https://www.ifs-certification.com/index.php/en/ifs>

273427045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ผลิตภัณฑ์ได้ (extrinsic quality) ผู้บริโภคและธุรกิจค้าปลีกจำเป็นต้องหาทางตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่ามันผลิตภัณฑ์ที่ออกมาผ่านกระบวนการผลิตที่เป็น ‘อินทรีย์’ อย่างแท้จริง หากการซื้อขายพืชผลทางการเกษตรหรืออาหารเกิดขึ้นระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตโดยตรง ประเด็นเรื่องมาตรฐานจะไม่ได้มีความสำคัญมาก เนื่องจากผู้ซื้อรู้จักผู้ผลิต และการซื้อขายอย่างต่อเนื่องยาวนานทำให้เกิดความไว้วางใจ แต่เนื่องจาก ในปัจจุบัน ผู้บริโภคไม่ได้ซื้อของจากผู้ผลิตโดยตรง แต่ซื้อผ่าน ‘ตัวกลาง’ อย่างซูเปอร์มาร์เก็ต ทำให้ธุรกิจค้าปลีกเหล่านี้พยายามสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคโดยการกำหนดและเข้มงวดกับมาตรฐานของอาหารที่นำมาวางขาย ดังนั้นแล้ว ยิ่งระยะห่างระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคกว้างขึ้นมากเท่าไร ตัวกลางก็จะยิ่งมีอำนาจในเชิงโครงสร้างมากขึ้นเท่านั้น (Scott, Vandergeest, & Young, 2009, pp. 63-64)

นักวิชาการทั้งสามคนยังมอง ‘การรับรองมาตรฐานอินทรีย์’ ในแง่ของ ‘การตลาด’ (marketing) ที่ธุรกิจค้าปลีกนำมาใช้ โดยการรับรองมาตรฐานที่เน้นในเรื่องของ ‘ความปลอดภัย’ และ ‘ความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับ’ (traceability) ในทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อุปทานได้กลายมาเป็น ‘มูลค่าเพิ่ม’ ที่สำคัญที่มากำกับปัญหาที่หลายๆ ภูมิภาคในโลกเผชิญอยู่ในขณะนี้ ก็คือการเติบโตของจำนวนประชากรมีอัตราที่ต่ำ ทำให้อุปสงค์ของสินค้าประเภทเกษตรและอาหารลดต่ำลง ธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่จึงจำเป็นต้องหา ‘มูลค่าเพิ่ม’ ให้กับสินค้าเพื่อจะสามารถตั้งราคาได้สูงขึ้น และผู้บริโภคก็พร้อมที่จะจ่ายเพื่อแลกกับ ‘สุขภาพที่ดี’ การตั้งราคาสินค้าที่สูงขึ้นนี้เป็นทางออกให้กับปัญหาตลาดผู้บริโภคที่หดตัวลง ซึ่งย่อหมายถึงปริมาณอาหารที่ขายได้น้อยลง ตรงนี้เป็นการสร้างอำนาจทางวาทกรรม (discursive power) ของธุรกิจค้าปลีกที่ทำให้มีส่วนแบ่งทางการตลาดในสินค้าประเภทดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นด้วย (Scott et al., 2009, p. 64) โดยการตั้งราคาพืชผลเกษตรอินทรีย์ให้มีราคาที่สูงกว่าผลิตผลทางการเกษตรทั่วไปนั้น ไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ในประเทศพัฒนาแล้วเท่านั้น แต่จากการสำรวจราคาสินค้าเกษตรในซูเปอร์มาร์เก็ตและตลาดสดในบริเวณจังหวัดเชียงใหม่พบว่า ผักที่ได้รับความนิยม เช่น ผักคะน้า และผักบุ้ง หากมีตรารับรองว่าเป็นผลิตภัณฑ์อินทรีย์แล้วสามารถตั้งราคาสูงได้ถึงสี่เท่าของผักปกติ ในส่วนของข้าวนั้น ข้าวอินทรีย์มีราคาขายที่สูงกว่าข้าวทั่วไปสูงสุดหนึ่งเท่าตัว (Scott et al., 2009, p. 75)

เมื่อผลิตภัณฑ์อินทรีย์มีความสำคัญมากขึ้นในทางเศรษฐกิจ การสร้างกฎกติกาและกระบวนการรับรองจึงก่อร่างขึ้นจากร่วมมือเป็นเครือข่ายระหว่างรัฐบาล องค์กรนอกภาครัฐ และบริษัท ในปี ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) สหภาพยุโรปได้กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่เข้มงวดในการอนุญาตให้ติดฉลาก ‘อินทรีย์’ และจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะที่รับผิดชอบเรื่องการรับรองมาตรฐานของสินค้าประเภทดังกล่าว โดยมาตรฐานของยุโรปได้กลายมาเป็นต้นแบบที่รัฐบาลหลายๆ ประเทศใช้ในการกำหนดมาตรฐานของตน ส่วนมาตรฐานระหว่างประเทศที่เริ่มมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงเวลาเดียวกันก็คือโคเด็กซ์ อลิเมนทารี (Codex Alimentarius) ของสหประชาชาติ

273427045

ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นมาตรฐานกลางในกรณีที่มีข้อขัดแย้ง หรือข้อพิพาททางการค้าที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้ประเทศต่างๆ ใช้มาตรฐาน ‘เกษตรอินทรีย์’ มาเป็นกลไกกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี (non-tariff barrier)

ส่วนมาตรฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM – International Federation of Organic Agriculture Movements) ที่เกิดขึ้นในช่วง 1970s (ประมาณ พ.ศ. 2513-2522) นั้น มีจุดประสงค์เพื่อให้ระบบมาตรฐานการรับรองเกษตรอินทรีย์ที่มีแตกต่างกันหลายผสมกลมกลืนกัน โดยในปี ค.ศ.2002 (พ.ศ. 2545) ‘หน่วยเฉพาะกิจระหว่างประเทศเพื่อสร้างความกลมกลืนและสมดุลให้กับเกษตรอินทรีย์’ (International Task Force on Harmonization and Equivalence in Organic Agriculture -ITF) ได้ถูกจัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (The United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD) และองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (the United Nations Food and Agriculture Organization - FAO) โดย ITF จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็น ‘เวที’ ในการเจรจาหาวิธีทำให้มาตรฐานอินทรีย์นานาชาติเป็นไปในทิศทางเดียวกันผสมกลมกลืนกัน (Scott et al., 2009, pp. 65-66)

ISEAL Alliance เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่พัฒนา ‘การปฏิบัติที่ดีเพื่อสร้างมาตรฐานสังคมและสิ่งแวดล้อม’ (Code of Good Practice for Setting Social and Environmental Standards) เพื่อให้องค์กรต่างๆ ที่อยู่ในการซื้อขายอย่าง หน่วยรับรองการค้าที่เป็นธรรมสากล (Fair Trade Labeling Organization International-FLO) และ องค์กรพิทักษ์ป่าไม้ (Forestry Stewardship Council - FSC) ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าองค์กรอย่าง FSC จะจัดตั้งขึ้นเนื่องจากการเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างความเป็นธรรมด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้น แต่วิธีการที่ใช้อยู่ก็คือกำหนดชุดมาตรฐานออกมานั้นเป็นการกีดกันขบวนการออกไป นักวิชาการทั้งสามคนมองว่ามาตรฐานเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองแนวทางแบบเสรีนิยมใหม่ที่ทำงานร่วมกับบริษัทเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับการสร้างกฎเกณฑ์การค้าระหว่างประเทศ และได้ทำให้ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม และคุณภาพของแรงงานกลายเป็น ‘สินค้า’ เพื่อเสนอขายให้กับผู้บริโภค (Scott et al., 2009, pp. 65-66)

เกษตรอินทรีย์ในปัจจุบัน ได้ออกห่างจากยุคสมัยที่ชาวนาสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างมาตรฐานที่ไม่เป็นทางการโดยอาศัยความรู้ ความเข้าใจหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าอะไรคือ ‘อินทรีย์’ การเกิดขึ้นขององค์กรมาตรฐานที่มีความสำคัญในระดับโลกที่มีจุดประสงค์เพื่อเป็นเกณฑ์ตัดสินข้อพิพาททางการค้าเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อาหารอินทรีย์นั้นเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงข้อเรียกร้องของฝ่ายทุน ที่สุดท้ายไปเปลี่ยนแปลงวิธีการรับรองคุณภาพเกษตรอินทรีย์ที่เคยเป็นเรื่องของชุมชน ท้องถิ่น ให้กลายเป็นเรื่องที่เกษตรกรจำเป็นต้องทำตามมาตรฐานโลกหากต้องการจะเข้าถึงตลาดผลิตภัณฑ์

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

เกษตรอินทรีย์ และแน่นอนว่าขบวนการการรับรองที่มีขั้นตอนทางเทคนิคที่เฉพาะเจาะจงที่ต้องปฏิบัติตาม ตลอดจนกระบวนการตรวจสอบจากหน่วยงานที่ให้การรับรอง (accredited agency) เป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตให้กับเกษตรกร นอกจากนี้ทางด้านค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินแล้ว เกษตรกรต้องเก็บข้อมูลอย่างละเอียด ทุกขั้นตอนการผลิตต้องมีหลักฐาน มีการชี้วัด เพื่อการตรวจสอบรับรองมาตรฐาน และการตรวจสอบดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แค่เฉพาะกิจกรรมที่เกิดขึ้นในบริเวณไร่นา แต่รวมไปถึงขั้นตอนอื่นๆ เช่น การจัดเก็บสินค้า ขนส่งลำเลียงสินค้า เป็นต้น ‘วัฒนธรรมการตรวจสอบ’ (audit culture) เกี่ยวกับอาหารในระดับโลกนี้เป็นตัวสะท้อนการปฏิรูประบบแบบเสรีนิยมใหม่ ที่เปลี่ยนจากการอภิบาลโดยรัฐ ไปสู่การอภิบาลโดยภาคเอกชน และทุกขั้นตอนที่เกี่ยวกับมาตรฐาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้าง การตรวจสอบ การกำกับดูแล และการรับรอง ได้กลายมาเป็นธุรกิจใหม่อีกธุรกิจหนึ่งในตัวมันเองด้วย (Scott et al., 2009, pp. 66-67)

แม้ว่ามาตรฐานที่องค์กรอย่าง Codex และ IFOAM ตั้งขึ้นมานั้นจะเป็นมาตรฐานที่ ‘ยืดหยุ่น’ และอนุญาตให้มีการปรับเปลี่ยนเชิงเทคนิคได้เพื่อให้เหมาะสมกับเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่เพาะปลูก แต่ในท้ายที่สุดแล้ว ความต้องการของตลาดอาหารระหว่างประเทศคือ ‘มาตรฐานที่ได้มาตรฐาน’ (standardized standard) ซึ่งหมายถึงการที่ฝ่ายจัดซื้อของบริษัทค้าปลีกรายใหญ่ทั้งหลายต้องการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันสามารถมีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขที่จะระบุว่าคุณลักษณะใดที่ทำให้สินค้ามีมาตรฐานระดับสูง และตั้งชื่อเรียกเรื่องด้านมาตรฐานที่สูงและเคร่งครัดเกินกว่าที่มาตรฐานของชาติหรือแม้แต่มาตรฐานนานาชาติที่กำหนดโดยทั้งสององค์กรที่ได้กล่าวไป นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านอาหารบางกลุ่มและผู้บริโภคในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วได้ตั้งชื่อเรียกเรื่องโดยเน้นประเด็นที่ว่ามาตรฐานของอาหารอินทรีย์ที่ผลิตในประเทศกำลังพัฒนาต้องเป็นไปตามมาตรฐานของประเทศพัฒนาแล้วโดยไม่ได้คำนึงถึงเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมในการทำเกษตรของประเทศกำลังพัฒนาที่แตกต่างออกไป (Scott et al., 2009, pp. 67-68)

เมื่อแนวโน้มการกำหนดมาตรฐานอาหารเป็นไปในลักษณะนี้ ทำให้เกิดแรงต้านจากองค์กรที่ไม่ใช่รัฐและนักเคลื่อนไหวด้านอาหาร เนื่องจากคนเหล่านี้ไม่เห็นด้วยกับการทำให้อาหารอินทรีย์กลายเป็นอุตสาหกรรมและสินค้าเพื่อการตลาด วิธีการที่กลุ่มเหล่านี้ใช้ตอบโต้มาตรการของรัฐบาลที่เข้มงวดกับการใช้คำว่า ‘อินทรีย์’ (organic) และการครอบงำการกำหนดมาตรฐานอินทรีย์ของบริษัท ก็คือการสนับสนุนระบบอาหารท้องถิ่นและสร้างสายสัมพันธ์ทางตรงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค เสียวิพากษ์วิจารณ์ของกลุ่มนักเคลื่อนไหวในแนวทางนี้ส่งผลให้องค์กรที่ให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่าง IFOAM ต้องหันมาพิจารณาความจำเป็นของมาตรฐานที่มีความ ‘ยืดหยุ่น’ เพื่อป้องกันการกีดกันชาวนารายย่อยออกจากการผลิตเกษตรอินทรีย์ (Scott et al., 2009, pp. 67-68)

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเงื่อนไขที่ทุนข้ามชาติขนาดใหญ่ได้ตั้งขึ้นเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จะเป็นมาตรฐานที่เหมือนกันทั่วโลก แต่เมื่อมาตรฐานเหล่านี้ถูกนำไปบังคับใช้ในระดับท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่กลับทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่แตกต่างกัน โดยการศึกษาเปรียบเทียบของนักวิชาการทั้งสามคนในกรณีของประเทศไทย อินโดนีเซีย และเวียดนาม ทำให้ได้ข้อค้นพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างในแต่ละพื้นที่ได้แก่ (Scott et al., 2009, p. 63)

1. อิทธิพลเชิงเปรียบเทียบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สนับสนุนเกษตรกรรมทางเลือก
2. ตลาดของสินค้าเกษตรว่าเน้นการส่งออกมากน้อยแค่ไหน
3. ความสำคัญโดยเปรียบเทียบของซูเปอร์มาร์เก็ตในฐานะเป็นแหล่งจำหน่ายซื้ออาหารของผู้คน
4. การสนับสนุนของรัฐบาลและองค์กรต่างๆ ต่อการผลิตผลิตภัณฑ์อินทรีย์

จากวรรณกรรมเกี่ยวกับ ‘โลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหาร’ ที่ได้รวบรวมมาข้างต้นจะเห็นถึงรูปแบบของการจัดการเกี่ยวกับมาตรฐานอาหารที่มีบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่ประกอบธุรกิจทางด้านอาหาร โดยเฉพาะธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่เป็นตัวแสดงที่มีอำนาจกำหนดมาตรฐานอาหารที่สามารถบังคับให้ตัวแสดงอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกร ผู้ผลิตทั้งรายใหญ่และรายย่อย ตลอดจนผู้จัดหาสินค้า (suppliers) ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดถึงแม้ว่ามาตรฐานเอกชนที่กำหนดมาโดยองค์กรธุรกิจเหล่านั้นจะไม่ได้อยู่ในรูปของกฎหมายก็ตาม สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องจากธุรกิจอาหารขนาดใหญ่เหล่านั้นครอบครองอำนาจทั้งในเชิงวาทกรรม อำนาจเชิงโครงสร้าง ตลอดจนอำนาจเชิงเศรษฐกิจ ที่สามารถสร้างภาวะพึ่งพาตลอดห่วงโซ่อุปทานอาหารในปัจจุบัน นอกจากนี้ ‘มาตรฐาน’ ในเรื่องความปลอดภัย ความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเป็นอินทรีย์ยังถูกใช้เป็น ‘มูลค่าเพิ่ม’ ทางการตลาดที่ทำให้สินค้าเหล่านั้นขายได้ในราคาที่สูงขึ้นเพื่อตอบสนองกับความต้องการของผู้บริโภคที่หันมาให้ความสนใจกับประเด็นเหล่านี้มากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นว่าผลที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้ ‘มาตรฐานอาหารที่เป็นสากล’ ในแต่ละพื้นที่ก็มีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับระดับความพึ่งพาของตลาดในประเทศนั้นๆ ต่อตลาดโลก ตลอดจนความสามารถของเกษตรกรท้องถิ่นในการหา ‘ตลาดทางเลือก’ เช่น การเข้าถึงผู้บริโภคได้โดยตรง เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้จะเห็นได้ว่า ข้อวิพากษ์ที่งานวิชาการต่างๆ มีร่วมกันก็คือ บริษัท โดยเฉพาะ ธุรกิจค้าปลีก คือตัวแสดงหลักที่ครอบครองอำนาจในการกำหนดมาตรฐานอาหาร และเป็นตัวแสดงที่มีความสำคัญในกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหาร อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังงานวิจัยนี้ต้องการศึกษาเพิ่มเติมก็คือ วิวัฒนาการของโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะในตัวมาตรฐานความเป็นอินทรีย์เองว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร แล้วมีพัฒนาการอย่างไร เพราะจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า เกษตรอินทรีย์ไม่ได้เกิดขึ้นจากรัฐ หรือบริษัท แต่เกิดขึ้นจากกลุ่มเกษตรกร

ที่รวมตัวกัน แล้วเห็นปัญหาที่การทำการเกษตรกระแสหลักได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และต่อสุขภาพของเกษตรกรเอง แล้วกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์ที่มีความซับซ้อนนี้ ผู้วิจัยไม่เชื่อว่า บริษัทข้ามชาติจะมีบทบาทควบคุมได้ทั้งหมด แน่ใจว่าบริษัทสามารถครอบครองทางการตลาด แต่อำนาจในรูปแบบอื่น เช่น ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) นั้น ใครเป็นคนครอบครอง และส่งผลอย่างไรต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ตลอดจนกระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์โดยรวมในประเทศไทย

ฉะนั้นแล้วการทบทวนวรรณกรรมในส่วนต่อไป จะเป็นการรวบรวมงานวิชาการและงานวิจัยเกี่ยวกับมาตรฐานข้าวไทย ซึ่งรวมถึงข้าวทั่วไป ข้าวอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์โดยรวม โดยงานวิจัยและงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานข้าวและมาตรฐานข้าวอินทรีย์ที่รวบรวมมา จะทำให้เห็นงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำเสนอประเด็นใดที่แตกต่างออกไป หรือเป็นการต่อยอดจากงานวิจัยและงานวิชาการที่มีอยู่แล้วอย่างไร

2.3 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ‘มาตรฐานข้าวไทย’

วรรณกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานข้าวไทยซึ่งในนี้รวมถึงข้าวทั่วไปและข้าวอินทรีย์ แบ่งออกได้เป็นข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิเกี่ยวกับมาตรฐานข้าวไทยในวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ผู้เขียนรวบรวมมาจากเอกสารทางราชการที่เกี่ยวกับมาตรฐานข้าวของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้ ก็คือกระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในส่วนของกระทรวงพาณิชย์นั้นเอกสารที่ใช้ มีดัง ต่อไปนี้

- ประกาศกระทรวงพาณิชย์เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการการจัดให้มีการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าและการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย พ.ศ. 2545 (กระทรวงพาณิชย์, 2545)
- ประกาศกระทรวงพาณิชย์เรื่อง กำหนดให้ข้าวหอมมะลิไทยเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (กระทรวงพาณิชย์, 2549ก)
- ประกาศกระทรวงพาณิชย์เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการการจัดให้มีการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าและการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549 (กระทรวงพาณิชย์, 2549ข)
- ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวขาวเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวขาว พ.ศ. 2555 (กระทรวงพาณิชย์, 2555)
- ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวหอมมะลิไทยเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556 (กระทรวงพาณิชย์, 2556)

2734237045

- ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง มาตรฐานสินค้าข้าวหอมไทย พ.ศ. 2559 (กระทรวงพาณิชย์, 2559ก)
- ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวหอมมะลิไทยเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2559 (กระทรวงพาณิชย์, 2559ข)
- ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง ยกเลิกประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่องกำหนดให้ข้าวขาวเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวขาว พ.ศ. 2555 พ.ศ. 2559 (กระทรวงพาณิชย์, 2559ค)
- ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง มาตรฐานสินค้าข้าว พ.ศ. 2559 (กระทรวงพาณิชย์, 2559ง)

ในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์นั้น เอกสารที่เป็นทางการที่ใช้โดยมากจะมาจากสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร โดยรายชื่อเอกสารที่ใช้ ได้แก่

- มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ : ข้าวหอมมะลิไทย (มกอช. 4000-2546) (มกอช., 2546)
- มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ : ข้าวหอมไทย (มกอช. 4001-2551) (มกอช., 2551)
- มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 การผลิต แปรรูป แสดงฉลาก และจำหน่ายผลิตผลและผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 1-2552) (มกอช., 2552ก)
- หลักเกณฑ์การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกอช., 2553ก)
- มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 4 ข้าวอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 4-2553) (มกอช., 2553ข)
- มาตรฐานสินค้าเกษตร: ข้าว (มกษ. 4004 - 2555) (มกอช., 2555)
- แนวปฏิบัติในการใช้มาตรฐานสินค้าเกษตร เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 (มกษ. 9000 เล่ม 1(G)-2557) (มกอช., 2557)
- มาตรฐานสินค้าเกษตร : ข้าวไทย (มกษ. 4004 – 2560) (มกอช., 2560ก)
- มาตรฐานสินค้าเกษตร : ข้าวหอมมะลิไทย (มกษ. 4000 – 2560) (มกอช., 2560ข)

นอกจากเอกสารที่เป็นรายละเอียดของมาตรฐานสินค้าเกษตรที่รวบรวมขึ้นโดย มกอช. แล้ว ยังมีเอกสารทางราชการที่สำคัญที่เผยแพร่โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ก็คือ แผนยุทธศาสตร์การ

273427045

พัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 แผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554 (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2551) และ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2560) ซึ่งแผนเหล่านี้จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

แหล่งข้อมูลสำคัญอีกแหล่งหนึ่งนอกเหนือจากเอกสารที่เป็นทางการข้างต้น ก็คือเว็บไซต์ของหน่วยราชการที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานข้าว และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เช่น เว็บไซต์ของกรมการข้าว กรมการค้าต่างประเทศ และเว็บไซต์ของ มกอช. เป็นต้น โดยข้อมูลที่ได้จากส่วนราชการทั้งหมดที่กล่าวไปข้างต้น ทางผู้วิจัยได้นำไปใช้ประกอบการอธิบายถึงขั้นตอนการกำหนดมาตรฐานและรายละเอียดของมาตรฐานทั้งส่วนของมาตรฐานการส่งออก และมาตรฐานข้าวชนิดต่างๆ ซึ่งรวมไปถึงมาตรฐานข้าวอินทรีย์ โดยเนื้อหาอยู่ในหัวข้อ 5.1 ‘จากโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหารสู่การอภิบาลมาตรฐานข้าวทั่วไปของไทย’

ในส่วนของคุณสมบัติคุณิณนั้น จากการสำรวจงานวิจัยและงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับข้าวไทยนั้นมีจากหลากหลายสาขาทั้งจากสายวิทยาศาสตร์ และสายสังคมศาสตร์ โดยสามารถแบ่งงานวิจัยเหล่านั้นได้ออกเป็น 5 ประเภท ประเภทแรกเน้นศึกษาไปที่การผลิตข้าว ตั้งแต่เรื่องคุณสมบัติของข้าว การปรับปรุงพันธุ์ ลักษณะทางเคมีภายใน ลักษณะทางกายภาพภายนอก ไปจนถึงการเก็บรักษาและการแปรรูป¹⁶ ประเภทที่สองเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับ ‘การขายข้าว’ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ การตลาด การส่งออก การคำนวณต้นทุนและกำไร นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการรับซื้อข้าว เช่น การประกันราคาไปจนถึงโครงการรับจำนำข้าว¹⁷ ประเภทที่สามเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การส่งเสริมการปลูกข้าว ตลอดจนการส่งเสริมการบริโภคข้าว โดยตัวแสดงต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน มหาวิทยาลัย และสื่อมวลชน¹⁸ ประเภทที่สี่ เป็นงานที่ศึกษาทางฝั่งของผู้บริโภค เช่น ทศนคต

¹⁶ ตัวอย่างของงานประเภทแรก เช่น วิทยานิพนธ์ของ ทินกร สีเสียดคำ (2548) เรื่อง การวิเคราะห์ 2-อะเซทิล-1-ทีโรซีน โดยตรงในเมล็ดข้าว ด้วยเฮดสเปซ-แก๊สโครมาโทกราฟี วิทยานิพนธ์ของ ธรรมพ เหล่ากุลติก (2548) เรื่อง ผลของการเสริมไอโอดีนต่อคุณภาพการสีข้าวและสมบัติทางเคมีกายภาพของเมล็ดข้าว วิทยานิพนธ์ของ สุทธิณี วานิชสำราญ (2545) เรื่อง การเพิ่มปริมาณต้นข้าวของข้าวคุณภาพต่ำโดยการเข้าร่วมกับการอบแห้งแบบฟลูอิดไรเซชัน วิทยานิพนธ์ของ ปัทมา เล้าประเสริฐ (2552) เรื่อง ผลของการเก็บข้าวในถังแบบมีการเป่าอากาศต่อสมบัติทางเคมีกายภาพและคุณภาพของข้าวเหนียวพันธุ์ กข และวิทยานิพนธ์ของ เพลงพิน ศิวาพรักษ์ (2541) เรื่อง ผลของอุณหภูมิและระยะเวลาการเก็บรักษาต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณอะไมโลสคุณสมบัติทางกายภาพและเคมีของข้าวสารพันธุ์ดอกมะลิ 105 เป็นต้น

¹⁷ ตัวอย่างของงานประเภทที่สอง เช่น คุณิณิพนธ์ของ วีระ หวังสังจะโชค (2556) เรื่อง การจัดสถาบันของนโยบายจำนำข้าว วิทยานิพนธ์ของ ณิชพงศ์ สันติวัฒนธรรม (2545) เรื่อง โครงสร้างต้นทุนการขนส่งข้าวหอมมะลิไทย และวิทยานิพนธ์ของ เขมินทรา เอ็งเส้ง (2557) ชื่อ ผลกระทบของการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวต่อเกษตรกรในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น

¹⁸ ตัวอย่างของงานประเภทที่สาม เช่น วิทยานิพนธ์ของ จิตรภรณ์ สงค์ประเสริฐ (2551) เรื่อง วิธีการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในตำบลหงส์หิน อำเภอบางบาล จังหวัดพะเยา วิทยานิพนธ์ของ สร้อยสุข พงษ์พูล (2540) เรื่อง

ตลอดจนพฤติกรรมของผู้บริโภค¹⁹ และประเภทสุดท้าย คือ งานที่ว่าด้วยมาตรฐานข้าว โดยเน้นไปที่ การปรับปรุงมาตรฐาน การบังคับใช้และการปฏิบัติตามมาตรฐานข้าว²⁰ หากพิจารณาแล้ว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ควรจะอยู่ในการศึกษาประเภทสุดท้าย แต่ยังไม่มียานวิจัยชิ้นใดที่ให้ภาพการ กำหนดมาตรฐานโดยโยงไปถึงกระบวนการโลกาภิวัตน์ และอธิบายการทำงานของกระบวนการ ดังกล่าวเชื่อมโยงกับการอภิบาลมาตรฐานข้าว และข้าวอินทรีย์ของไทย ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่งานวิจัย นี้ต้องการศึกษา

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณางานวิจัยที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องมาตรฐานข้าวโดยตรง แต่เป็นการอธิบายสถานการณ์ภาคการเกษตรของไทย โดยพิจารณาเชื่อมโยงกับโครงสร้างของห่วงโซ่ อุปทานอาหารในระดับโลก ก็พบว่า มีนักวิชาการไทยที่สนใจและได้ศึกษาประเด็นดังกล่าวอยู่ จำนวนหนึ่ง งานของ เนตรดาว เถาถวิล เป็นงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์โดยตรง โดยมีหน่วย ในการศึกษาคือตัวของชาวอินทรีย์ โดยเธอได้อธิบายว่า ภาพลักษณ์ของเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยคือ เกษตรกรรมทางเลือกที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน การแก้ไขปัญหาความยากจน และมักจะถูก เชื่อมโยงกับมนต์เสน่ห์เรื่องการพึ่งพาตัวเองและความพอเพียง แต่แท้จริงแล้วเกษตรอินทรีย์เกี่ยวข้องกับระบบทุนโดยตรงตั้งแต่เริ่มต้น (เนตรดาว เถาถวิล, 2554)

ข้อค้นพบของเนตรดาวจากการทำวิจัยเก็บข้อมูลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยยืนยัน ถึงอิทธิพลของทุนและตลาดต่อการขยายตัวของเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย โดยเธอชี้ให้เห็นว่า เหตุผลหลักที่ทำให้เกิดการขยายตัวของเกษตรอินทรีย์ในภาคอีสานของประเทศไทยก็คือการที่รัฐ ต้องการเพิ่มปริมาณการส่งออกผลิตผลทางการเกษตรโดยใช้ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้าง เกษตรกรรมสู่เกษตรอินทรีย์ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทโลกาภิวัตน์ด้านอาหารที่มีความซับซ้อน (เนตร ดาว เถาถวิล, 2554, p. 87) เมื่อเกษตรกรเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเพาะปลูกมาอยู่ในโครงสร้างของเกษตร

แนวทางการพัฒนาที่ตั้งและโครงข่ายท่าข้าว : กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และวิทยานิพนธ์ ของ ธรัชตรี ธนรัตนพิมล กุล (2555) เรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างเครือข่ายความมั่นคงทางอาหารเรื่องข้าวของบริษัทวิบูลรพา เป็นต้น

¹⁹ ตัวอย่างของงานประเภทที่สี่ เช่น บทความวิจัยของ อภิสร เพชรอยู่ (2559) เรื่อง *ความรู้ ความเข้าใจ แรงจูงใจ และทัศนคติด้านส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคข้าวไรซ์เบอร์รี่ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร* บทความวิจัยของ กมลวรรณ มั่งคั่ง, สุภิญญา สุจาคำ, and สุธิ อ้อยยิ้ม (2558) เรื่อง *พฤติกรรมผู้บริโภคข้าวอินทรีย์ของประชาชนในจังหวัดอุดรธานี และ วิทยานิพนธ์ ของ ศศิวิมล ตามไท (2542) เรื่อง การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมผู้บริโภคข้าวกล้องของประชาชนในกรุงเทพมหานคร* เป็นต้น

²⁰ ตัวอย่างของงานประเภทที่ห้า เช่น บทความวิจัยของ จุฑามาศ คำสุนทร, พิระยศ แข็งขัน, and กิตติ ศรีสะอาด (2560) เรื่อง *การศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการรับรองมาตรฐานการผลิตข้าว GAP ในพื้นที่จังหวัดยโสธร* ซึ่งเป็นการวิจัยที่พยายามหาสาเหตุที่เกษตรกรบางรายไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice – GAP) และบทความวิจัยของ มาฆะสิริ เขาวกุล (2559) เรื่อง *การปรับระบบการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรของประเทศไทย : กรณีเมล็ดพันธุ์ข้าว ที่มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการรับรองมาตรฐานของเมล็ดพันธุ์ข้าวโดยให้เน้นไปที่กระบวนการผลิตเพื่อปรับปรุงระบบปัจจุบันที่รับรองเฉพาะผลผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ออกมาในขั้นตอนสุดท้าย*

อินทรีย์ เกษตรกรเหล่านั้นจำเป็นต้องตอบสนองความต้องการของรัฐและทุน นั่นก็คือการทำตามมาตรฐานที่รัฐและองค์กรเอกชนกำหนดขึ้น โดยมี ‘ผู้เชี่ยวชาญ’ คอยกำกับดูแลอยู่ในทุกขั้นตอน ซึ่งเนตรดาวได้อธิบายการสร้างมาตรฐานข้าวอินทรีย์ผ่านแนวคิดของ Michel Foucault ในเรื่อง ‘การปกครองชีวญาณ’ (Governmentality) ซึ่งเป็นการปกครองที่ไม่ได้ใช้อำนาจในการบังคับผู้อยู่ใต้ปกครอง แต่เป็นการชี้้นำกำกับให้ผู้อยู่ใต้ปกครองทำตามแนวทางที่ผู้ปกครองกำหนด และทำตามแนวทางดังกล่าวจะส่งผลดี โดย ‘ผู้เชี่ยวชาญ’ คือตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญสำหรับการปกครองในลักษณะนี้ เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้จึงมีความชอบธรรมในการสร้างแรงจูงใจ ให้ความรู้ ชี้นำความคิด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อให้เข้ากับแนวทางที่ถูกกำหนดมา การสนับสนุนให้ชาวนาหันมาปลูกข้าวอินทรีย์ก็ดำเนินไปในลักษณะดังกล่าว โดยผู้เชี่ยวชาญโน้มน้าวใจเกษตรกร โดยสร้างความเชื่อที่ว่า การหันมาปลูกข้าวอินทรีย์จะเป็นการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังสามารถได้กำไรจากผลผลิตที่เป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้นด้วย (เนตรดาว เถาถวิล, 2556, pp. 110, 116)

แม้ผู้เชี่ยวชาญจากภาครัฐและภาคเอกชนจะพยายามชี้ให้เห็นถึงข้อดีของการทำนาอินทรีย์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ชาวนาต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการในการปลูกข้าวอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นการได้ผลผลิตน้อยเนื่องจากเมล็ดพันธุ์ข้าวด้วยคุณภาพ ไม่มีค่าชดเชยในช่วงเปลี่ยนผ่านจาก ‘นาเคมี’ มาสู่ ‘นาอินทรีย์’ ซึ่งเป็นช่วงที่เกษตรกรต้องการการสนับสนุนอย่างมากเนื่องจากผลผลิตที่ได้จะลดลงอย่างมาก²¹ ในขณะที่ต้นทุนในการเพาะปลูกกลับสูงขึ้น นอกจากนี้ ชาวนายังเผชิญกับปัญหาการจัดการกับศัตรูพืชและวัชพืชเนื่องจากไม่สามารถใช้สารเคมีแบบเดิมๆ ได้อีกต่อไป บางครั้งก็ประสบกับภาวะที่ปุ๋ยคอกมีไม่เพียงพอต่อความต้องการซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าวที่ออกมา นอกจากนี้ชาวนายังประสบกับความเครียดและความกังวลในหลายเรื่อง เช่น การต้องปฏิบัติตามมาตรฐานที่มีกฎระเบียบเคร่งครัดมากมาย กังวลว่าจะไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน ราคารับซื้อข้าวอินทรีย์ที่บางปีต่ำกว่าข้าวเคมี อีกทั้งความขัดแย้งกับเพื่อนบ้านและชาวนาคนอื่นๆ ที่ทำนาเคมีก็เป็นประเด็นที่สร้างความเครียดและความกังวลให้กับชาวนาอินทรีย์ จากที่กล่าวไปทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ปัญหาที่ชาวนาอินทรีย์เผชิญอยู่นั้นมีทั้งปัญหาในเชิงเทคนิค และปัญหาเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม แต่เนตรดาวได้ตั้งข้อสังเกตว่า เมื่อผู้เชี่ยวชาญและนักพัฒนาทั้งหลายมาให้คำแนะนำกับชาวนาอินทรีย์ กลับเลือกที่จะให้คำแนะนำเฉพาะปัญหาเชิงเทคนิค และมองข้ามปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคมซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรโดยตรง (เนตรดาว เถาถวิล, 2556, pp. 117-118)

²¹ ตัวอย่างเช่น ในกรณีของข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ผลผลิตจะลดลงร้อยละ 25 โดยเฉลี่ย (เนตรดาว เถาถวิล, 2556, p. 129)

เมื่อชาวอินทรียต์กอยู่ภายใต้การควบคุมโดยมาตรฐานและกฎระเบียบที่กำหนดออกมา โดย ‘ผู้เชี่ยวชาญ’ จากภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งในระดับระหว่างประเทศและระดับในประเทศแล้ว เนตรดาวได้ตั้งคำถามต่อไปว่า แล้วชาวอินทรียต์เหล่านี้สามารถมีอำนาจต่อรองอะไรได้หรือไม่ในระบบที่ดำรงอยู่ จากการทําวิจัยเก็บข้อมูลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เนตรดาวได้พิจารณาบทสนทนา ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ประเมินคุณภาพและความถูกต้องของข้าวหอมมะลิอินทรียต์กับเกษตรกรในจังหวัดอุบลราชธานี และสังเกตเห็นรูปแบบที่หลากหลายในการพยายามต่อต้านและต่อรองกับระบบของเกษตรกรชาวอีสานที่ยังแสดงให้เห็นถึงการยอมรับขนินยอม แต่พยายามสร้างพื้นที่ต่อรองในระบบดังกล่าว โดยการต่อต้านลักษณะแรกคือ การไม่ยอมรับความชอบธรรมของผู้เชี่ยวชาญตลอดจนตั้งคำถามกับระบบตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานที่มีความไม่แน่นอน และยังตั้งคำถามกับความถูกต้องของข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญให้มา กับความเป็นจริงที่ชาวอินทรียต์ได้สังเกตเห็นเองจากประสบการณ์ เช่น การที่ชาวอินทรียต์สามารถตั้งคำถามกับคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิอินทรียต์ที่ต่อมาตรฐาน อันส่งผลต่อมาตรฐานของผลผลิตซึ่งแน่นอนว่ายอมไม่ใช้ความผิดของชาวอินทรียต์ และความสามารถของชาวอินทรียต์ที่ชี้ให้เห็นจุดอ่อนของมาตรการควบคุมมาตรฐานตรงนี้ส่งผลให้ชาวอินทรียต์สามารถต่อรองในเรื่องราคาข้าวได้ (เนตรดาว เถาถวิล, 2557, pp. 23-24)

ชาวอินทรียต์ยังได้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาไม่เชื่อมั่นต่อวิธีการประเมินความเสี่ยงการปนเปื้อนในแปลงนา (ทั้งทางน้ำและทางอากาศ) ของผู้เชี่ยวชาญ และชาวอินทรียต์ทราบถึงข้อจำกัดของผู้เชี่ยวชาญที่ทำหน้าที่ตรวจสอบเป็นอย่างดี กล่าวคือ กระบวนการตรวจสอบที่จะพิสูจน์ว่าชาวอินทรียต์ใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงในแปลงข้าวอินทรียต์หรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ไม่่ง่าย เพราะผู้เชี่ยวชาญไม่สามารถมาเฝ้าดูชาวอินทรียต์ได้ตลอดเวลา และการตรวจสอบในแต่ละครั้งก็ใช้เวลานานและค่าใช้จ่ายที่สูง ฉะนั้นในแต่ละปี ผู้ตรวจสอบภายในจะสามารถเข้าสุ่มตรวจแปลงนาของชาวอินทรียต์ได้เพียง 2-3 ครั้ง และการตรวจรับรองข้าวโดยผู้ตรวจสอบภายนอกจะทำเพียงปีละ 1 ครั้ง และจะเน้นตรวจสอบจากเอกสารที่ผู้ตรวจสอบภายในได้จัดเตรียมไว้ ฉะนั้นแล้ว หากผู้ตรวจสอบภายในไม่สามารถหาหลักฐานที่ชัดเจนว่าในแปลงนานั้นๆ มีการใช้ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี หรือสารเคมีชนิดอื่นๆ แล้ว ผู้ตรวจสอบภายนอกย่อมไม่สามารถรู้ได้ ฉะนั้นแล้ว ในยุคที่การรับรองมาตรฐานอาหารเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างหลักประกันให้กับคุณภาพสินค้าและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตรอินทรียต์ การห้ามใช้สารเคมีทุกชนิดในแปลงเกษตรอินทรียต์จึงเป็นเรื่องที่ผู้เชี่ยวชาญให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นการควบคุมความเป็นอินทรียต์ของสินค้าให้แก่ผู้บริโภค ฉะนั้น การที่ชาวอินทรียต์ลักลอบใช้ผลิตภัณฑ์สังเคราะห์อย่างปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงจึงเป็นกลยุทธ์การต่อต้านและตอบโต้การใช้อำนาจของผู้เชี่ยวชาญอย่างหนึ่ง (เนตรดาว เถาถวิล, 2557, pp. 24-26) นอกจากการต่อต้านระบบจากชาวอินทรียต์แล้ว ชาวอินทรียต์ที่ปลูกข้าวโดยวิธีการทั่วไปหรือที่เราเรียกว่า ‘ชาวอินทรียต์เคมี’ นั้นก็มีการตอบโต้แนวคิดที่ผู้เชี่ยวชาญใช้ครอบงำว่าเกษตรอินทรียต์เป็นระบบที่ยั่งยืนและบริสุทธิ์ ซึ่งเท่ากับเป็นการกีดกันชาวอินทรียต์เคมีออกไป

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

การใช้วิธีการนิเทศ และการกล่าวหาชาวอินทรีจึงเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ชาวนาเคมีใช้ทำลายภาพลักษณ์ของเกษตรกรอินทรีตามแนวคิดที่ผู้เชี่ยวชาญได้กำหนดไว้ (เนตรดาว เถาถวิล, 2557, p. 28)

งานอีกชิ้นหนึ่งที่เป็นการอธิบายถึงโครงสร้างที่ครอบงำห่วงโซ่อุปทานอาหารเกษตรของประเทศไทยอยู่ ก็คือ ดุษฎีนิพนธ์ของ ประพิมพ์ฝัน เชียงกุล เรื่อง ‘Hegemony and Counter-Hegemony in the Agri-food System in Thailand (1990-2014)’ ได้อธิบายถึงระบบอาหารการเกษตร (agri-food) ของประเทศไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบอาหารเกษตรระดับโลกผ่านกรอบแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ (International Political Economy – IPE) โดยประพิมพ์ฝันเรียกระบบอาหารการเกษตรระดับโลกกระแสหลักในปัจจุบันว่า ‘neo-liberal capitalist agri-food system’ (ระบบอาหารการเกษตรแบบทุนเสรีนิยมใหม่) เพื่อเน้นให้เห็นถึงบทบาทของ ‘ตลาด’ ในฐานะหลักการสำคัญของระบบดังกล่าว ในขณะที่ผู้เขียนก็อธิบายให้เห็นถึง ‘แรงต้าน’ ที่พยายามจะหาทางออกหรือทางเลือกให้กับระบบกระแสหลักที่ครอบงำอันนำไปสู่วิถีที่ยั่งยืนทั้งในด้านสังคมและด้านนิเวศวิทยา (Chiengkul, 2015, p. 5) จากการอธิบายผ่านกรอบทฤษฎีของ Marx และ Gramsci ซึ่งต้องการเน้นการครอบงำทั้งในเชิงโครงสร้าง และการครอบงำทางความคิดของระบบทุนนิยม ที่มีตัวแสดงคือเจ้าของทุนขนาดใหญ่จากภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งการครอบงำดังกล่าวส่งผลให้ระบบการผลิตและการจำหน่ายอาหารการเกษตร (agri-food) ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเอื้อประโยชน์ในการสะสมทุนของบริษัทขนาดใหญ่ แต่กลับทำลายสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตของเกษตรกร ตลอดจนประชาชนทั่วไป โดยกรณีที่ใช้สนับสนุนข้อวิพากษ์ดังกล่าว ได้แก่ การผลิตในกระบวนการอุตสาหกรรมที่ไม่ยั่งยืน การยึดครองที่ดิน ความไม่สมดุลในการผลิตพืชอาหารและพืชพลังงาน การ ‘ปั่น’ ราคา (speculation) พืชผลทางการเกษตรจนทำให้เกษตรกรวางแผนในการผลิตผิดพลาด และประเด็นสุดท้ายคือการที่อำนาจในภาคธุรกิจอาหารการเกษตรถูกครอบงำโดยกลุ่มทุน (Chiengkul, 2015, pp. 85-86)

การศึกษาถึงกระแสต้านการครอบงำ (counter-hegemony) ในระบบอาหารการเกษตรในประเทศไทย คืออีกส่วนที่สำคัญที่ประพิมพ์ฝันได้ศึกษาไว้ในดุษฎีนิพนธ์ของเธอ โดยเธอได้ศึกษาถึงกลุ่มที่ส่งเสริมและทำการเกษตรแบบยั่งยืน (sustainable agriculture) ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปที่ดิน ซึ่งก่อให้เกิดโครงสร้างการอภิบาล ระบบการแจกจ่าย ตลอดจนระบบความคิดที่แตกต่างและเป็นแรงต้านระบบกระแสหลัก ซึ่งผลของการศึกษาพบว่ากระแสต้านเหล่านี้สามารถมีอิทธิพลต่อระบบอาหารการเกษตรในประเทศไทยได้ในระดับหนึ่งโดยเสนอทางเลือกที่แตกต่างให้กับสังคม และถึงแม้ว่ากระแสต้านนี้จะเกิดขึ้นและดำเนินไปในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพลังต่อต้านการครอบงำระบบอาหารการเกษตรในระดับโลก (global counter-hegemonic forces in the agri-food system) (Chiengkul, 2015, p. 349) อย่างไรก็ตาม ใน

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

กรณีของประเทศไทยนั้น มีการการพยายามทำลาย และดึงเอาขบวนการต่อต้านการครอบงำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบกระแสหลัก (co-optation) ตัวอย่างเช่นการที่รัฐบาลไทยพยายามทำลายและตราหน้าขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านว่า ‘เป็นผู้ขัดขวางการพัฒนา’ และบางครั้งก็มีการจัดตั้ง ‘มือบ’ ขึ้นมาต่อต้านการเคลื่อนไหวดังกล่าว ส่วนการดึงเอาขบวนการเกษตรกรเข้าไปสู่ระบบเพื่อไม่ให้นำไปสู่การต่อต้านเชิงโครงสร้างนั้น ก็เช่น การสร้างระบบอุปถัมภ์ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ในกรณีแรกก็คือ การสร้างระบบอุปถัมภ์ภายในท้องถิ่นโดยนักการเมืองท้องถิ่น หรือนายทุนท้องถิ่น ที่สร้าง ‘บุญคุณ’ และเอื้อประโยชน์ในระยะสั้นให้กับกลุ่มเกษตรกร ส่วนในกรณีที่สองก็คือ การสร้างระบบอุปถัมภ์ระดับชาติ โดยใช้นโยบายประชานิยมที่เอื้อประโยชน์ให้กับเกษตรกร แต่การทำให้เกษตรกรพึ่งพานโยบายในลักษณะนี้มากจนเกินไปนั้น ทำให้ไม่เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาการผูกขาดเชิงโครงสร้างของทุนขนาดใหญ่ในภาคอาหารการเกษตรอย่างแท้จริง (Chiengkul, 2015, pp. 163-165)

งานวิจัยของนักวิชาการทั้งสองที่ได้กล่าวไปนั้น มีจุดร่วมกันคือ พิจารณาระบบการจัดการอาหารภายใต้โครงสร้างระบบทุนนิยม และอธิบายถึงการครอบงำที่เกิดขึ้น แต่มีหน่วยวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน โดยงานของประพิมพ์ผืนเน้นศึกษาระบบอาหารการเกษตร โดยพิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างทุน รัฐ และเกษตรกร ตั้งแต่การครอบครองที่ดินไปจนถึงการผลิต และจัดจำหน่าย ส่วนหน่วยวิเคราะห์ของเนตรดาวคือชาวนา เน้นศึกษาวิถีชีวิตและประสบการณ์ที่ชาวนาอินทรีย์ต้องเผชิญในการทำเกษตรอินทรีย์ งานของประพิมพ์ผืนมีการอธิบายถึงเกษตรอินทรีย์เช่นเดียวกัน แต่ในฐานะของการทำ ‘เกษตรยั่งยืน’ ประเภทหนึ่งที่อยู่ในฝั่งของพลังที่มาต่อต้านการควบคุมระบบอาหารเกษตรกระแสหลัก ส่วนงานของเนตรดาวสรุปอย่างชัดเจนว่า เกษตรอินทรีย์ก็ถูกครอบงำโดยระบบทุนนิยม และสร้างความเหลื่อมล้ำในโครงสร้างอำนาจ และอธิบายให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวนาพยายามต่อต้านอำนาจดังกล่าว

วิทยานิพนธ์เรื่อง ‘โลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหาร : กรณีศึกษามาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย’ ฉบับนี้ศึกษาเรื่องเกษตรอินทรีย์โดยใช้หน่วยวิเคราะห์ที่แตกต่างออกไป โดยหน่วยวิเคราะห์ที่ใช้ คือ กฎกติกา หรือในที่นี้เรียกว่า ‘มาตรฐาน’ โดยมุ่งศึกษาว่าในยุคโลกาภิวัตน์ที่ห่วงโซ่อุปทานอาหารยาวขึ้นเรื่อยๆ ผู้ผลิตและผู้บริโภคอยู่กันคนละซีกโลก การอภิบาลเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับโลกนั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และทำงานอย่างไร โดยใช้กรอบการศึกษา ‘โลกาภิวัตน์’ ตามแนวทางของ ‘โลกศึกษา’ (Global Studies) ที่เปิดพื้นที่ให้กับตัวแสดงที่หลากหลายทั้งในแนวราบและแนวตั้งที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการโลกาภิวัตน์ ตลอดจนพิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเกิดขึ้นของสถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในกรณีของมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ซึ่งทั้งหมดนี้หมายรวมถึงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยรวม เนื่องจากมาตรฐานอินทรีย์ในระดับสากลไม่ได้แยกมาตรฐานข้าวไว้

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

โดยเฉพาะ²² และที่สำคัญคือ การศึกษากระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์ทั้งระบบจะแสดงให้เห็นถึงการรับรองมาตรฐานที่ครอบคลุมทุกรูปแบบ ไม่ใช่เฉพาะการรับรองแบบ ‘บุคคลที่สาม’ หรือ ‘third party’ ยังมีการรับรองแบบมีส่วนร่วม หรือที่เรียกว่า PGS (Participatory Guarantee System) ที่เกษตรกรสามารถตรวจสอบกันเองโดยไม่ต้องใช้องค์กรที่เป็นบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้อง

การศึกษาโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ จึงเน้นศึกษาถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ตั้งแต่การจัดการความรู้ (managing knowledge) การพัฒนาบรรทัดฐาน (developing norms) การสร้างและเผยแพร่ข้อเสนอแนะ (formulating and promulgating recommendations) และ การทำให้องค์ความรู้และความคิดดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน (institutionalizing ideas) (Weiss & Thakur, 2014, pp. 496-501) โดยสิ่งที่ทำให้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์น่าสนใจนั้น คือ การที่เกษตรกรอินทรีย์คือองค์ความรู้ที่มาจากภาคเอกชนก่อน กล่าวคือ เกิดขึ้นจากเกษตรกรที่รวมตัวกันเนื่องจากเห็นปัญหาของการทำการเกษตรสมัยใหม่ที่มีต่อสภาพแวดล้อม และสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค จึงพยายามแสวงหาแนวทางการทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ตรงนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดขึ้นของสถาบันที่ไม่เป็นทางการของประเด็นเกษตรอินทรีย์ และได้พัฒนาต่อยอดมาเป็นความร่วมมือระดับโลกในนามของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) และในวงการเกษตรอินทรีย์ปัจจุบันก็ถือว่า IFOAM เป็นองค์กรที่มีบทบาทอย่างมาก และถึงแม้ว่า IFOAM จะไม่ได้มีสิทธิอำนาจอันชอบธรรมในการกำหนดกฎเกณฑ์บังคับแบบรัฐ หรือองค์การระหว่างประเทศที่สมาชิกเป็นรัฐบางองค์กร แต่ IFOAM ครอบครองสิทธิอำนาจเชิงความรู้ (epistemic authority) ฉะนั้นแล้ว ในการอธิบายกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์ งานวิจัยชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นการทำงานของสิทธิอำนาจในลักษณะดังกล่าว และผลกระทบที่มีต่อการอภิวัตน์มาตรฐานข้าวอินทรีย์ในกรณีของประเทศไทยด้วย

²² ในมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับสากลทั้งกรณีมาตรฐาน IFOAM และมาตรฐานของประเทศอื่นๆ เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป แคนาดา สวิตเซอร์แลนด์ ฯลฯ มาตรฐานพืชอินทรีย์จะแบ่งพืชออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ พืชยืนต้น และพืชล้มลุก โดยข้าวอยู่ในกลุ่มพืชล้มลุก มาตรฐานที่แตกต่างกันของพืชสองกลุ่มนี้ที่สำคัญ คือระยะปรับเปลี่ยน (conversion period) คือ ช่วงเวลานับจากการเริ่มต้นผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ตามข้อกำหนดในมาตรฐาน จนถึงช่วงเวลาที่สามารถได้รับการรับรองว่าผลผลิตที่ออกมาเป็นเกษตรอินทรีย์ โดยทั่วไป ระยะปรับเปลี่ยนของพืชล้มลุกจะสั้นกว่าพืชยืนต้น เช่นมาตรฐานของสหภาพยุโรปกำหนดให้ระยะปรับเปลี่ยนของพืชล้มลุกเป็น 24 เดือน และพืชยืนต้นเป็น 36 เดือน เป็นต้น

2.4 กรอบแนวคิดงานวิจัย

กรอบแนวคิดงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจัดทำขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย (ดูรูปที่ 2)

จากรูปที่ 2 จะเห็นว่ากระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เริ่มต้นขึ้นจากชุมชนองค์ความรู้ (epistemic community) ด้านเกษตรอินทรีย์ที่เป็นการรวมตัวกันและสร้างเครือข่ายของภาคเอกชนซึ่งประกอบไปด้วย องค์กรนอกภาครัฐ (Non-Governmental Organizations) สหกรณ์ และเกษตรกรที่สนใจศึกษา ทดลองและริเริ่มทำเกษตรอินทรีย์มาเป็นเวลานาน จนสามารถสร้างองค์การระหว่างประเทศขึ้นมาได้ในนาม สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM ฉะนั้นจากจุดเริ่มต้นในฐานะชุมชนองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์ระดับระหว่างประเทศ IFOAM ได้ริเริ่มระบบการรับรองมาตรฐานขึ้นมาเป็นสองระบบ ได้แก่ ระบบที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยองค์กรอิสระ หรือที่เราเรียกว่า ระบบการรับรองแบบ ‘บุคคลที่สาม’ (third party) และระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System PGS) หรือระบบชุมชนรับรองนั่นเอง

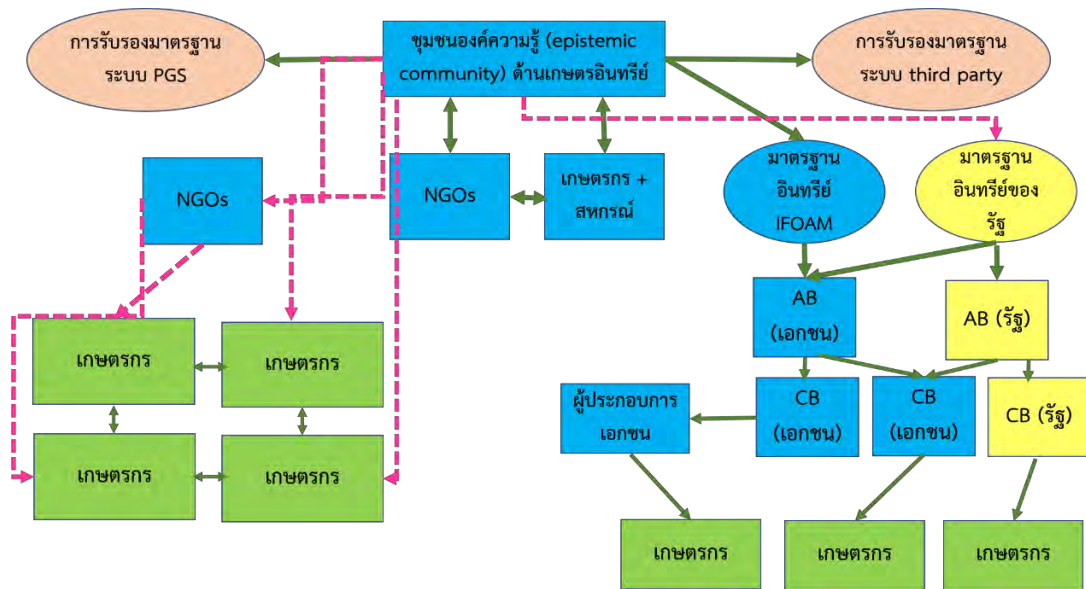
ลูกศรที่บสีเขียวแสดงความสัมพันธ์ของตัวแสดงต่างๆ ในระบบการรับรองมาตรฐาน ส่วนลูกศรที่เป็นเส้นประสีชมพูแสดงถึงกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการโลกาภิบาล ส่วนสีในกรอบที่แสดงถึงตัวแสดงต่างๆ นั้น สีเหลืองแสดงถึงตัวแสดงที่สังกัดภาครัฐ สีฟ้าคือตัวแสดงเอกชน และสีเขียวคือเกษตรกร

การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในระบบบุคคลที่สามนั้น ในแผนภาพแบ่งออกเป็นมาตรฐานของ IFOAM และมาตรฐานของรัฐ ซึ่งแน่นอนว่ามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM นั้นก็เป็นมาตรฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติซึ่งอยู่ในฐานะชุมชนองค์ความรู้ (epistemic community) เกษตรอินทรีย์นั่นเอง ซึ่งมาตรฐาน IFOAM นี้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง และหลายประเทศที่ยังไม่มีกฎหมายบังคับเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศตัวเองก็ยอมรับในมาตรฐาน IFOAM แต่ในส่วนของประเทศหรือกลุ่มประเทศที่มีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของตัวเองและกำหนดเป็นกฎหมายบังคับออกมาเช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น สวิตเซอร์แลนด์ และสหภาพยุโรป นั้น ลูกศรเส้นประสีชมพูแสดงให้เห็นว่า มาตรฐานที่ประเทศเหล่านี้จัดทำขึ้นก็ล้วนแล้วแต่อ้างอิงมาจากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และองค์ความรู้ของ IFOAM นั่นเอง

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

รูปที่ 2 กรอบแนวคิดงานวิจัย

PGS – Participatory Guarantee System (ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม)

NGOs – Non-governmental Organizations (องค์กรนอกภาครัฐ)

IFOAM – International Federation of Organic Agriculture Movement

AB – accreditation body (หน่วยรับรองระบบงาน)

CB – certification body (หน่วยรับรอง)

เมื่อมีมาตรฐานแล้ว ก็จำเป็นต้องแต่งตั้งหน่วยรับรองระบบงานหรือ AB (accreditation body) ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้แต่งตั้งหน่วยรับรอง หรือ CB (certification body) และต้องตรวจสอบรับรองระบบงานของ CB เป็นประจำโดยใช้มาตรฐานที่รัฐนั้นๆ กำหนดขึ้น หรือหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา และสหภาพยุโรป ก็ใช้มาตรฐานสากลของหน่วยรับรอง ซึ่งก็คือ ISO/IEC 17065 มาตรฐานข้อกำหนดทั่วไปสำหรับหน่วยรับรองผลิตภัณฑ์ กระบวนการ และบริการ โดยมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM เองก็กำหนดให้ใช้มาตรฐานดังกล่าวในการตรวจรับรองระบบงานของ CB ในส่วนของ AB เอง ก็ต้องมีการถูกตรวจสอบการทำงานจากหน่วยงานเจ้าของมาตรฐานว่าได้มาตรฐานหรือไม่เช่นเดียวกัน โดยมาตรฐานสากลที่ใช้สำหรับการปฏิบัติงานของหน่วยรับรองระบบงานหรือ AB นั้นก็คือ ISO/IEC 17011 มาตรฐานสากลการเป็นหน่วยรับรองระบบงาน ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของ NOP (National Organic Program) หรือ แผนงานเกษตรอินทรีย์แห่งชาติที่เป็นหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ ‘หน่วยรับรองระบบงาน’ (AB) ที่กระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกา (USDA – United States Department of Agriculture) แต่งตั้งขึ้น ก็จำเป็นต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบจากคณะกรรมการ (peer review) ที่ USDA แต่งตั้งขึ้นโดยใช้มาตรฐาน ISO/IEC 17011 เป็นเกณฑ์ (USDA Organic, 2016) เป็นต้น

ในกรณีของ IFOAM นั้น องค์กรที่ IFOAM จัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรองระบบงานของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหพันธ์ฯ ก็คือ IOAS (International Organic Accreditation Service) หรือหน่วยบริการรับรองระบบประกันคุณภาพเกษตรอินทรีย์นานาชาติ ในขณะที่มาตรฐานของรัฐอื่นๆ ก็จะมีการแต่งตั้งองค์กรขึ้นมาเป็น AB เช่น กรณีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของแคนาดา AB ที่เป็นหน่วยงานรัฐก็คือ หน่วยงานด้านการตรวจสอบอาหารของแคนาดา (Canadian Food Inspection Agency – CFIA) หรือในกรณี NOP ของสหรัฐอเมริกาตามที่ได้กล่าวไปแล้ว อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน มาตรฐานของรัฐบางรัฐก็มีการใช้ AB ที่เป็นหน่วยงานเอกชนควบคู่ไปกับหน่วยงานของรัฐบาล อย่างกรณีของ IOAS ที่สามารถตรวจรับรองระบบงานตามมาตรฐาน ISO/IEC 17065 ได้ ก็ได้รับการยอมรับให้รับรองระบบงานของ CB ภายใต้มาตรฐานของรัฐอื่นๆ เช่น มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของแคนาดา เป็นต้น และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM เองในปัจจุบันก็ไม่ได้จำกัดว่า AB ต้องเป็น IOAS เท่านั้น แต่สามารถแต่งตั้ง AB ที่เป็นองค์กรเอกชนอื่นๆ ได้ด้วยเช่นเดียวกัน (IOAS, 2017, p. 10)

หน่วยงานที่มีหน้าที่ลงไปตรวจฟาร์มเพื่อให้การรับรองมาตรฐานกับเกษตรกรและผู้ประกอบการก็คือ หน่วยรับรอง หรือ CB (certification body) ที่ได้รับแต่งตั้งจาก AB และจะต้องถูกตรวจประเมินจาก AB อยู่เป็นประจำเพื่อให้แน่ใจว่าระบบงานของ CB เป็นไปตามมาตรฐานของหน่วยรับรอง ในกรณีของเกษตรอินทรีย์ก็คือ การรับรองกระบวนการ นั่นเอง โดย CB มีทั้ง CB ที่เป็นองค์กรเอกชน และ CB ที่เป็นรัฐ ส่วนการรับรองนั้นสามารถแบ่งเป็นสองแบบคือ การรับรองรายเดี่ยว และการรับรองแบบกลุ่ม หากเป็นการรับรองรายเดี่ยว CB เข้าไปตรวจฟาร์มตามมาตรฐาน และหากเกษตรกรรายนั้นผ่านการรับรองก็จะได้รับใบรับรองตามมาตรฐานนั้นๆ และหากผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในทุกขั้นตอน อย่างในกรณีของข้าว คือทั้งการปลูก การสี การบรรจุหีบห่อ และการแสดงฉลาก ก็สามารถใช้ตรารับรองของมาตรฐานนั้นบนผลิตภัณฑ์ได้

ส่วนการขอตรวจรับรองแบบกลุ่มนั้น จำเป็นที่ภายในกลุ่มต้องมีกระบวนการควบคุมภายใน (internal control) ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เนื่องจากหากจัดการไม่ดี แล้วเจ้าหน้าที่จาก CB มาตรวจ ในกลุ่มนั้นมีหนึ่งฟาร์มที่ไม่ผ่านมาตรฐาน ก็ถือว่ากลุ่มนั้นตกมาตรฐานทั้งกลุ่ม โดยการรับรองแบบกลุ่มนี้ เกษตรกรมักจะได้ข้อการรับรองโดยตรงจาก CB แต่จะผ่านผู้ประกอบการ ทั้งในลักษณะของบริษัทเอกชนที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับข้าว และในลักษณะของสหกรณ์ และการรับรองแบบกลุ่มนี้ ใบรับรองที่ได้หากผ่านมาตรฐานจะเป็น ใบรับรองของกลุ่มไม่ใช่ของเกษตรกรคนใดคนหนึ่ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ใบรับรองดังกล่าวเป็นของผู้ประกอบการ หรือสหกรณ์ที่ขอการรับรองนั่นเอง

ในระบบชุมชนรับรอง หรือ PGS (participatory guarantee system) นั้น แม้ว่า IFOAM จะไม่ใช่เป็นตัวอย่างที่ริเริ่ม แต่ IFOAM เป็นองค์กรที่ทำให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมี

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ส่วนร่วมเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ มีการวางหลักการที่เป็นสากล โดยระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นระบบที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยที่ผลผลิตอาจจะไม่มาก และไม่ได้เน้นการส่งออกไปยังตลาดที่มีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์บังคับของตัวเอง อย่างไรก็ตามในประเทศไทยก็จะเน้นการขายและบริโภคภายในประเทศ

ระบบการรับรองมาตรฐานแบบ PGS นั้น จำเป็นที่เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มและจัดระบบภายในเพื่อการตรวจสอบซึ่งกันและกัน (first party) ซึ่งกระบวนการนี้จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับ ‘การควบคุมภายใน’ ตามที่ได้อธิบายไปแล้วในการรับรองในระบบบุคคลที่สาม เพียงแต่ว่าการรับรองแบบมีส่วนร่วม หรือ PGS นี้ เกษตรกรจะตรวจสอบรับรองกันเอง โดยจะอ้างอิงกับมาตรฐานใดก็ตามแต่ที่กลุ่มจะตกลงกัน หรืออาจจะมีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของตัวเองโดยยึดหลักตามมาตรฐานของ IFOAM แต่สามารถปรับรายละเอียดให้เข้ากับสภาพการเพาะปลูกในท้องถิ่นได้

จากรูปที่ 2 ที่แสดงกรอบแนวคิดของงานวิจัยชิ้นนี้ จะเห็นได้ว่าในส่วนของ PGS นั้น ผู้วิจัยใช้ลูกศรเส้นประสีชมพูทั้งหมด ยกเว้นส่วนที่เกษตรกรต้องตรวจสอบซึ่งกันและกันที่เป็นลูกศรทึบสีเขียว โดยในหลายกรณี องค์กรนอกภาครัฐที่ทำงานส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ก็เป็นตัวแสดงที่สนับสนุนและให้ความรู้เรื่องการรับรองแบบมีส่วนร่วมแก่เกษตรกร โดยองค์ความรู้เหล่านั้นก็เป็นแนวปฏิบัติและหลักการที่เสนอโดย IFOAM และในบางกรณีเกษตรกรก็เป็นผู้เข้าถึงองค์ความรู้ดังกล่าว และสามารถจัดตั้งกลุ่ม PGS ด้วยตนเอง

273427045

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่พยายามจะอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมหนึ่งๆ โดยการรวบรวมข้อมูล แล้วพยายามวิเคราะห์ข้อมูลออกมาเพื่ออธิบายภาพรวมของปรากฏการณ์ดังกล่าว (โดยคำอธิบายนั้นต้องสะท้อนถึงความเข้าใจในบริบทของปรากฏการณ์นั้นๆ ด้วย) (อมรา พงศาพิชญ์, 2544, p. 15) ปรากฏการณ์ที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการอธิบายก็คือกระบวนการ “โลกาภิบาลมาตรฐานอาหาร” โดยศึกษาในกรณีของมาตรฐานข้าวอินทรีย์ เพื่อตอบคำถามที่ว่า มีตัวแสดงใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงเกษตรกรอินทรีย์โดยรวม เนื่องจากในระดับโลกนั้น มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ไม่ได้มีการแยกย่อยลงมาเป็นสินค้าเฉพาะประเภทข้าวโดยเฉพาะ และกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์นั้นทำงานอย่างไรในกรณีของประเทศไทย งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการวิจัยสองแบบประกอบกัน ได้แก่ การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์ (interview) โดยเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (informant) กล่าวคือ สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์และการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์และเกษตรกรอินทรีย์ในประเทศไทยในบทบาทต่างๆ ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

3.1 การวิจัยเชิงเอกสาร

เอกสารที่ใช้ในการวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ประกอบไปด้วย เอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.1 เอกสารปฐมภูมิ

เอกสารปฐมภูมิที่ใช้ในการวิจัยชิ้นนี้ประกอบไปด้วย เอกสารราชการ ข้าว โดยเป็นข่าวจากทั้งหนังสือพิมพ์และข่าวประชาสัมพันธ์ขององค์กรภาครัฐและเอกชน และข้อมูลในลักษณะอื่นๆ ที่เผยแพร่ทางเว็บไซต์ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง

เอกสารราชการนั้นจะเป็นการใช้เพื่อหาข้อมูลในส่วนของบทที่ 5 ที่เกี่ยวข้องกับการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยเป็นหลัก โดยเอกสารที่ใช้ ได้แก่ ประกาศของกระทรวงพาณิชย์ฉบับที่เกี่ยวข้อง มาตรฐานสินค้าเกษตรโดยเน้นไปที่ข้าว ทั้งข้าวทั่วไปและข้าวอินทรีย์ ที่ทางสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร (มกอช.) กำหนดขึ้น หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องมาตรฐานข้าว เช่น “หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการรับรองการผลิตข้าวอินทรีย์” ที่จัดทำ

และเผยแพร่โดยกองตรวจสอบรับรองมาตรฐานข้าวและผลิตภัณฑ์ สังกัดกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติและแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติที่จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ เป็นต้น

ในส่วนของข่าวนั้น มีทั้งข่าวจากหนังสือพิมพ์ เช่น กรุงเทพธุรกิจ และประชาชาติธุรกิจ โดยเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของภาครัฐ ข่าวอีกประเภทหนึ่งคือ ข่าวประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน เช่น ข่าวประชาสัมพันธ์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และข่าวจากเว็บไซต์ ‘ซีพี อี-นิวส์’ ที่เป็นข่าวประชาสัมพันธ์จากกลุ่มเครือเจริญโภคภัณฑ์ เป็นต้น

ข้อมูลอื่นๆ ที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ขององค์กรที่เกี่ยวข้องนั้นมีทั้งเว็บไซต์ที่เป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทย โดยข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษ คือข้อมูลจากองค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เช่น สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) ที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าของกิจกรรมต่างๆ ที่องค์กรทำหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในส่วนของกรรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบบุคคลที่สาม (third party) และระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) ตลอดจนเว็บไซต์ขององค์กรลูกของ IFOAM อย่าง IOAS ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาขององค์กรในฐานะหน่วยรับรองระบบงานที่เป็นสากล ตลอดจนโครงสร้างการบริหาร เว็บไซต์ของสถาบันวิจัยเกษตรอินทรีย์ (FiBL) ที่มีการเผยแพร่ข้อมูลภาพรวมของสถานการณ์เกษตรอินทรีย์ในแต่ละปี เว็บไซต์ของสหภาพยุโรป (EU) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎระเบียบและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีการปรับปรุงแก้ไขล่าสุด เว็บไซต์ขององค์กรเอกชนที่ให้ความรู้และให้ทุนในการศึกษาและทำเกษตรกรรมยั่งยืนอย่าง SARE - Sustainable Agriculture Research & Education (การศึกษาและวิจัยด้านเกษตรกรรมยั่งยืน) ที่ให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับสถานการณ์เกษตรอินทรีย์ในสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ข้อมูลจากเว็บไซต์ภาษาไทยนั้นมาจากทั้งเว็บไซต์ขององค์การภาครัฐและเอกชน ในส่วนของภาครัฐเป็นเว็บไซต์ขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมาตรฐานข้าวเช่น กรมการข้าวที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการรับรองผลิตภัณฑ์ข้าว เว็บไซต์ของกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเภทข้าวเพื่อการส่งออกและให้รายละเอียดเกี่ยวกับมาตรฐานข้าวส่งออก เว็บไซต์ของ มกอช. ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อหน่วยรับรอง (CB) ที่ผ่านการตรวจรับรองระบบงานจาก มกอช. ตลอดจนข้อมูลกิจกรรมเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ที่ มกอช. ได้ริเริ่มและดำเนินการ เช่น โครงการสถานที่จำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐาน ตลอดจนรายชื่อเครือข่าย PGS ที่ มกอช. ให้การยอมรับในโครงการดังกล่าว เป็นต้น

ในส่วนของภาคเอกชน เว็บไซต์ที่ใช้อ้างอิงมากที่สุดคือเว็บไซต์ของกรีนเนท (Green Net) ซึ่งเป็นองค์กรธุรกิจเพื่อสังคม ทำงานส่งเสริมเกษตรอินทรีย์และการค้าที่เป็นธรรม (กรีนเนท, ม.ป.ป.) โดยข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ที่รวบรวมและเผยแพร่โดยกรีนเนท คือ ภาพรวม

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv : 02072562 14:39:37 / seq : 17

สถานการณ์เกษตรอินทรีย์ไทยที่ทางกรีนเนทได้จัดทำขึ้นทุกปีซึ่งเป็นการให้ข้อมูลทั้งสถานการณ์ของเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองโดยบุคคลที่สาม (third party) และระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) นอกจากนี้ทางเว็บไซต์ยังให้ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรม ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับแวดวงเกษตรอินทรีย์ของไทยและของนานาชาติโดยตลอด

นอกจากกรีนเนทแล้ว เว็บไซต์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นอีกเว็บไซต์หนึ่งที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานข้าวอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์โดยรวม ตลอดจนความเป็นมา พันธกิจ ของหน่วยงานในฐานะหน่วยรับรอง (CB) เอกชนสัญชาติไทยแห่งเดียวที่สามารถรับรองมาตรฐานอินทรีย์สากลได้ นอกจากนี้ยังมีเว็บไซต์ของสมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย ที่ให้ภาพรวมสถิติการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละปี เว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการตรวจข้าว สังกัดสภาหอการค้าไทยที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานเรื่องมาตรฐานข้าวไทย และยังมีการเผยแพร่ข้อมูลของภาคเอกชนในลักษณะของคลิปวิดีโอในเว็บไซต์ยูทูป (YouTube) อย่างกรณีของกลุ่มชุมชนรับรองหรือกลุ่ม PGS ที่ใช้ชื่อว่า Earth Safe มาตรฐานอินทรีย์วิถีไทยที่อธิบายถึงเหตุผล แนวคิดที่มาร่วมกลุ่มกัน และวิธีการทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มอีกด้วย

3.1.2 เอกสารทุติยภูมิ

เอกสารทุติยภูมินั้น ประเภทเอกสารที่ผู้วิจัยใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ หนังสือ บทความในหนังสือ บทความในวารสาร ตลอดจนนิตยสารออนไลน์ (online magazine) โดยงานทั้งหมดที่ให้มีทั้งเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เอกสารที่เป็นภาษาไทยนั้น ส่วนที่เป็นงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความในวารสาร จะใช้มากในขั้นตอนของการทบทวนวรรณกรรมเพื่อสำรวจงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการอภิบาลมาตรฐานอาหาร มาตรฐานข้าว มาตรฐานข้าวอินทรีย์ ตลอดจนมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในไทย เพื่อสำรวจองค์ความรู้ด้านการอภิบาล มาตรฐานข้าวและเกษตรอินทรีย์โดยรวมของไทยว่าไปในทิศทางใด แล้ววิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสามารถต่อยอด หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ อย่างไรได้

ในส่วนของทฤษฎีนั้นเป็นการสำรวจทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ ‘โลกาภิบาล’ (global governance) ทั้งนี้ หมายรวมถึงทฤษฎีที่ว่าด้วย ‘การอภิบาล’ (governance) ‘สถาบันระหว่างประเทศ’ (international institution) และ ‘ระบอบระหว่างประเทศ’ (international regime) โดยในส่วนนี้จะใช้หนังสือ บทความในหนังสือ บทความในวารสารที่เป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด และทฤษฎีที่สำรวจไม่ใช่เฉพาะแต่ทฤษฎีทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเท่านั้น ผู้วิจัยยังได้สำรวจทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในสาขาวิชาอื่นๆ ที่มีการศึกษาประเด็นดังกล่าวไว้ เช่น โลกาภิวัตน์ศึกษา (Globalization Studies) และ โลกศึกษา (Global Studies) เพื่อสร้างกรอบแนวทางการศึกษาสำหรับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีตัวแสดงที่หลากหลายนอกเหนือไปจากตัวแสดงหลักอย่างรัฐ

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ตามที่ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักได้เสนอไว้ และการวิจัยเชิงเอกสารในส่วนของทฤษฎีที่นอกเหนือไปจากทฤษฎีทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังทำให้เข้าใจถึงความเป็นมาของ ‘สถาบันที่เป็นทางการ’ (formal institution) และ ‘สถาบันที่ไม่เป็นทางการ’ (informal institution) จนสามารถนำมาใช้เป็นกรอบการอธิบายการทำงาน และผลอันเกิดจากกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในกรณีของประเทศไทยได้ด้วย

นอกจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีแล้ว ยังมีการวิจัยเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นและการทำงานของกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยในส่วนนี้จะใช้หนังสือบทความ และวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษเป็นหลัก โดยเน้นบทบาทของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) ซึ่งถือว่าการก่อตั้งชุมชนองค์ความรู้ (epistemic community) อย่างเป็นทางการในระดับสากล และเป็นตัวแสดงที่กำหนดความหมายของเกษตรอินทรีย์ ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนกำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ที่เป็นที่ยอมรับ และเป็นองค์ความรู้สำคัญที่รัฐบาลของประเทศต่างๆ ใช้เป็นพื้นฐานเมื่อมีการกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศของตน

การวิจัยเชิงเอกสารในส่วนนี้ ยังครอบคลุมถึงกรณีตัวอย่างของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการโลกาภิวัตน์และการอภิบาลเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศและกลุ่มประเทศต่างๆ โดยในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยอธิบายถึงตัวอย่างของสองประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร และอีกหนึ่งกลุ่มประเทศซึ่งก็คือ สหภาพยุโรป เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ในประเทศที่เริ่มต้นจากภาคเอกชนที่ขับเคลื่อนทั้งในประเทศ และในหลายกรณีก็ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนกระบวนการโลกาภิวัตน์ในประเทศนี้ด้วย โดยประเทศที่หยิบยกมาเป็นตัวอย่างนั้น เป็นประเทศและกลุ่มประเทศที่การบังคับใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนมากในระบบห่วงโซ่อุปทานเกษตรอินทรีย์ในประเทศ และยังสามารถบังคับใช้กับประเทศคู่ค้าอื่นๆ ได้ด้วย ซึ่งการสำรวจเอกสารเกี่ยวกับกรณีศึกษานี้มีประโยชน์ในการเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทยที่กระบวนการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ภายในประเทศยังมีช่องว่าง และความไม่ลงรอยกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน

การวิจัยเชิงเอกสารนั้นนอกจากจะสามารถนำข้อมูลต่างๆ มาประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว ยังทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการระบุผู้ให้ข้อมูลหลักได้ว่าควรจะต้องสัมภาษณ์คนกลุ่มไหนบ้าง ตลอดจนสามารถตั้งคำถามที่มีประโยชน์ เกี่ยวข้อง และตรงกับประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการเมื่อผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นอีกวิธีวิจัยหนึ่งของวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ที่จะได้อธิบายในส่วนต่อไป

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

3.2 การสัมภาษณ์

รูปแบบการสัมภาษณ์ที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ที่ผู้วิจัยพิจารณาจากการวิจัยเชิงเอกสารแล้วว่าเกี่ยวข้องกับกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยมีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 28 คน (เป็นการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้า 26 คน และสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ 2 คน) โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ 1 ซึ่งแจกแจงผู้ให้สัมภาษณ์ตามบทบาทหน้าที่ในกระบวนการโลกาภิวัตน์และอภิมาตรฐานอินทรีย์ในประเทศไทย แต่เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนหลายคนที่มีหลายบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดังกล่าว เช่น เป็นทั้งผู้ประกอบการ และเข้าไปเป็นบอร์ดบริหารของหน่วยรับรองระบบงานในต่างประเทศ หรือทำงานในองค์กรเอกชนเพื่อส่งเสริมเกษตรอินทรีย์แต่เคยเป็นอดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงขอจัดหมวดหมู่ตามบทบาทหลักที่ผู้วิจัยต้องการข้อมูลจากผู้สัมภาษณ์ในบทบาทนั้นๆ และในตารางที่ 1 ก็จะอธิบายเพิ่มเติมถึงรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทอื่นๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ด้วย

การสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ กล่าวคือ มีการกำหนดข้อคำถามและลำดับก่อนหลังของคำถามไว้คร่าวๆ และในการสัมภาษณ์จริงก็พยายามจะยึดโครงสร้างคำถามดังกล่าว แต่ก็มีพื้นที่ให้การสัมภาษณ์แบบเป็นธรรมชาติ คือเมื่อผู้ให้ข้อมูลมีการขยายความในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ก็จะพูดคุยซักถามต่อไป แม้คำถามเหล่านั้นจะไม่ได้อยู่ในรายการคำถามที่กำหนดไว้ตั้งแต่แรกก็ตาม โดยการสัมภาษณ์มักจะเกิดขึ้นในสถานที่ทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์ ถ้าเป็นเกษตรกร โดยมากจะเป็นบ้าน หรือพื้นที่ทำการเกษตรของพวกเขา ถ้าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ก็จะเข้าสัมภาษณ์ที่หน่วยราชการนั้นๆ และหากเป็นผู้ประกอบการก็จะเข้าไปสัมภาษณ์ในบริษัท หรือสำนักงานที่เขาทำงานอยู่

273427045

ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดผู้ให้ข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่องโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหาร : กรณีศึกษามาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

บทบาทหน้าที่	จำนวน (คน)	รายละเอียด
เกษตรกรอินทรีย์	8	เกษตรกรอินทรีย์ที่ให้สัมภาษณ์มาจากภาคอีสาน 4 คน ภาคเหนือ 2 คน และภาคกลาง 2 คน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในรูปที่ 3 ที่แสดงแผนที่การปลูกข้าวอินทรีย์ที่อ้างอิงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้) โดยทุกคนผลิตข้าวและพืชอินทรีย์อื่นๆ ซึ่งแต่ละคนมีการรวมกลุ่มกับเกษตรกรคนอื่นๆ โดยในจำนวน 8 คนนี้มีผู้ที่ขอรับรองในระบบ third party ทั้งหมด 6 คน และใช้ระบบ PGS 2 คน แต่มีเกษตรกรหนึ่งคนที่รับรองในระบบบุคคลที่สาม แต่มีความรู้ในระบบ PGS และได้ทำหน้าที่อบรมให้ความรู้กับกลุ่มเกษตรกรในบริเวณใกล้เคียงที่ใช้การรับรองแบบ PGS ด้วย ในจำนวนเกษตรกรที่ตรวจรับรองแบบ third party มี 3 รายที่ตรวจรับรองมาตรฐานสากล 2 รายตรวจรับรองมาตรฐาน มกษ. 9000 ของ มกอช. และอีก 1 รายเคยขอรับรองมาตรฐาน มกษ. 9000 แล้วเปลี่ยนมาเป็นมาตรฐานสากล
ผู้ประกอบการเอกชน	4	ผู้ประกอบการในที่นี่ประกอบไปด้วย บริษัทที่ทำหน้าที่ผลิตและส่งออกข้าวและขายในประเทศด้วยจำนวน 3 ราย และอีก 1 รายเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตที่ขายผลิตภัณฑ์อินทรีย์เป็นหลัก
หน่วยรับรองระบบงาน (AB)	3	ตัวแทนจากหน่วยรับรองระบบงานหรือที่เรียกว่า accreditation body (AB) ที่มีหน้าที่แต่งตั้ง และตรวจสอบการทำงานของ certification body (CB) ในจำนวนสามคนนี้มีตัวแทนของ AB มาตรฐาน มกษ. 9000 จำนวนสองคนซึ่งคนหนึ่งเป็นข้าราชการสังกัด มกอช. อีกคนหนึ่งเป็นอดีตข้าราชการสังกัด มกอช. ซึ่งปัจจุบันได้ทำงานในมูลนิธิภาคเอกชนที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นตัวแทน AB จากมาตรฐานของ IFOAM ซึ่งก็คือ IOAS (International Organic Accreditation Service)

2734237045

CD IThesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

บทบาทหน้าที่	จำนวน (คน)	รายละเอียด
หน่วยรับรอง (CB)	5	ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยรับรอง หรือ certification body (CB) นั้น แบ่งเป็นหน่วยรับรองมาตรฐานสากล 2 คน คือผู้ให้ข้อมูลจาก มกท. ซึ่งเป็น CB สัญชาติไทย 1 คน และผู้ให้ข้อมูลจาก CB ต่างประเทศอีก หนึ่งคน ส่วนอีก 3 คนเป็นผู้ให้ข้อมูลจาก หน่วยรับรองมาตรฐาน มกษ. 9000 ของรัฐ โดย 2 คนเป็นผู้ให้ข้อมูลจากกรมการข้าวซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรองที่เป็นรัฐของ มาตรฐาน มกษ. 9000 เล่ม 4 หรือมาตรฐานข้าวอินทรีย์นั่นเอง โดย หนึ่งคนทำงานเชิงนโยบาย อีกหนึ่งคนทำงานลงพื้นที่ตรวจฟาร์ม ส่วน ผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งเป็น CB เอกชนของมาตรฐาน มกษ. 9000
ข้าราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง	2	ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นข้าราชการที่ทำหน้าที่นอกเหนือไปจากการเป็น AB และ CB นั้น ประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่จากกระทรวงพาณิชย์ 1 คน โดยจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานการส่งออกข้าวทั่วไปเป็นหลัก และ ข้าราชการอีกคนหนึ่งดำรงตำแหน่งเกษตรอำเภอ ทำหน้าที่ส่งเสริม การทำเกษตรอินทรีย์ และคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการส่งเสริม ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ริเริ่ม
ภาคเอกชนที่ ทำงานส่งเสริม ให้ความรู้ด้าน เกษตรอินทรีย์	6	ภาคเอกชนที่ทำงานส่งเสริมให้ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์กับเกษตรกรนั้น มีองค์กรที่ทำหน้าที่แตกต่างกัน ตั้งแต่องค์กรที่ส่งเสริมการผลิต ช่วยเหลือเกษตรกรด้านการตลาด องค์กรที่ให้ความรู้แก่เกษตรกร ตลอดจนถึงองค์กรที่คุ้มครองผู้บริโภค และในจำนวน 6 คนนี้มีหนึ่งคนที่ เคยทำงาน NGOs และผันตัวไปเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยแต่ก็ยัง ทำงานส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง และมีอีกหนึ่งคนที่เป็น อดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดผู้ให้ข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่องโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหาร : กรณีศึกษามาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

ระยะเวลาที่ใช้สัมภาษณ์ หากเป็นการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์จะใช้เวลาประมาณ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมงต่อผู้ให้ข้อมูลหนึ่งคน แต่หากเป็นการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้าจะใช้เวลาประมาณ 1 – 3 ชั่วโมงต่อผู้ให้ข้อมูลหนึ่งคน โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ใช้วิธีการอัดเทป (โดยขออนุญาต ผู้ให้ข้อมูลก่อน) และการจดบันทึกควบคู่กันไป

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยมีวิธีตรวจสอบข้อมูลหลายวิธีด้วยกัน กล่าวคือ วิธีแรกผู้วิจัยถามคำถามเดิมมากกว่าหนึ่งครั้ง โดยมีการเปลี่ยนวิธีการถามเสียใหม่เพื่อยืนยันความถูกต้อง และความ ‘คงเส้นคงวา’ ของคำตอบที่ได้รับ วิธีที่สองผู้วิจัยถามคำถามเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลมากกว่าหนึ่งคน เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนให้มานั้นถูกต้องหรือไม่ นอกจากนี้ เนื่องจากคนที่เป็น ‘ผู้ให้ข้อมูลหลัก’ ในเชิงองค์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทยมีไม่มาก และได้รวมตัวกันเป็นชุมชนองค์ความรู้ (epistemic community) ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นรู้จักกัน และผ่านเหตุการณ์เดียวกันมา เช่น การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ และการทำเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานสากลในยุคแรกๆ ของประเทศไทย มีผู้ให้ข้อมูลในส่วนนี้ทั้งที่เป็น ฝ่ายส่งเสริมผู้ประกอบการ และตัวเกษตรกร ซึ่งเป็นการเล่าเหตุการณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน จากบทบาทที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ทำให้สามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มา เป็นต้น วิธีที่สาม คือการตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูลเอง กล่าวคือ ในกรณีที่เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วและต้องการยืนยันความชัดเจน ก็มีการโทรศัพท์กลับไปเพื่อตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง และวิธีการสุดท้ายที่ผู้วิจัยใช้ตรวจสอบข้อมูลก็คือ การใช้เอกสารจากแหล่งที่เชื่อถือได้ เพื่อเทียบเคียงกับข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์

การเขียนรายงานผลโดยอ้างอิงจากการสัมภาษณ์นั้น เพื่อเป็นการคำนึงถึงหลักจริยธรรมในการวิจัย ผู้วิจัยจะใช้ชื่อ นามสกุล และตำแหน่งจริงของผู้ให้ข้อมูลก็ต่อเมื่อข้อมูลในส่วนที่อ้างอิงนั้นเป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการทำงานที่มีลักษณะเป็นความจริง และผ่านการตรวจสอบข้อมูลแล้วว่าเป็นเช่นนั้นจริงๆ โดยไม่ได้เป็นความคิดเห็นที่มีการพาดพิงถึงบุคคลที่สาม แต่หากเป็นกรณีการให้ความคิดเห็น และพาดพิงถึงบุคคลที่สาม ผู้วิจัยจะอ้างอิงโดยใช้นามสมมติ ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับใดๆ กับชื่อ-สกุลจริงของผู้ให้ข้อมูล

273427045

3.3 แผนที่ข้อมูลและคำอธิบาย

รูปที่ 3 พื้นที่การปลูกข้าวอินทรีย์ที่อ้างอิงถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

แผนที่ในรูปที่ 3 นี้แสดงข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่การปลูกข้าวอินทรีย์และการทำเกษตรอินทรีย์ที่อ้างอิงถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ โดยมีทั้งส่วนของข้อมูลและผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ ได้แก่ อำเภอ กุดชุม จังหวัดยโสธร อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ นั้นเป็นการสัมภาษณ์เกษตรกรจากพื้นที่

ดังกล่าวประกอบกับการใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ส่วนกรณีทุ่งลอ²³ จังหวัดเชียงราย เป็นข้อมูลทุติยภูมิที่ได้มาจากการวิจัยเชิงเอกสาร

สาเหตุที่ใช้ข้อมูลจากพื้นที่ในสามภาคในประเทศไทยอันได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น เนื่องจาก เป็นภูมิภาคที่มีการเพาะปลูกข้าวในสัดส่วนที่สูงที่สุดในประเทศ จากรายงานของกรมการข้าวปี 2559/2560 รอบที่ 1 นั้น สัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคิดเป็นร้อยละ 63.10 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งประเทศ รองลงมาคือภาคเหนือที่มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 21.93 และ พื้นที่ภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 14.50 (กรมการข้าว, 2559)

3.4 ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะในการวิจัย

ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ หลังจากที่ได้ทบทวนวรรณกรรม ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้วิจัยได้วางแผนในการเก็บข้อมูลทั้งในเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ แต่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์ในแง่ที่ว่า ผู้วิจัยไม่สามารถสัมภาษณ์ตัวแทนที่เป็นเจ้าของมาตรฐานสากลต่างๆ ซึ่งส่วนมากก็คือหน่วยงานราชการที่ดูแลเรื่องการเกษตรในประเทศและกลุ่มประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป แคนาดา และสวีเดนแลนด์ เป็นต้น แต่เนื่องจากหน่วยงานเหล่านี้มีเอกสารเผยแพร่ที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย จึงสามารถที่จะใช้การวิจัยเอกสารมาทดแทนได้ แต่สิ่งที่อาจจะขาดไปคือข้อมูลเชิงลึกของการปฏิบัติงานจริง เช่น บรรยากาศของการประชุมหรือเรื่องกำหนดมาตรฐาน ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงพลวัตของปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงต่างๆ ในคณะกรรมการ เป็นต้น โดยข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลประเภทที่ต้องได้จากการสัมภาษณ์ พูดคุยกับผู้ปฏิบัติงานจริงเท่านั้น

ในกรณีของการสัมภาษณ์นั้น ข้อเสนอแนะอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยได้มาจากประสบการณ์การเก็บข้อมูล ก็คือ เนื่องจากว่าหัวข้อที่เกี่ยวกับมาตรฐานข้าวอินทรีย์ เกษตรอินทรีย์เหล่านี้ เป็นหัวข้อเชิงเทคนิค เพราะฉะนั้น การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่ทำงานในด้านนี้ก็ต้องพบกับศัพท์เทคนิค และอักษรย่ออยู่พอสมควร ฉะนั้นการเตรียมตัวเพื่อให้คุ้นเคยกับศัพท์เหล่านี้ก่อนเข้าสัมภาษณ์ก็จะทำให้การสัมภาษณ์ราบรื่น และมีบรรยากาศการพูดคุยที่ดีขึ้น

ข้อจำกัดประการสุดท้าย เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านเวลา และขอบเขตของการศึกษา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จำเป็นต้องเลือกกรณีศึกษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์มาเป็นกรณีในการศึกษาเชิงลึก

²³ ทุ่งลอคือพื้นที่ในเขตติดต่อระหว่าง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และ อำเภอเชียงคำ และอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ในปัจจุบันบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิที่สำคัญแห่งหนึ่งในเขตภาคเหนือ

แต่ในความเป็นจริงแล้วยังมีมาตรฐานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าวและสินค้าเกษตร เช่น มาตรฐานการผลิตข้าวอย่างยั่งยืน (Sustainable Rice Platform – SRP) ที่เน้น ‘ความยั่งยืน’ ตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าวตั้งแต่การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพไปจนถึงการจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าวของโลก²⁴ มาตรฐาน Fair Trade ซึ่งเป็นมาตรฐานที่เกิดขึ้นเพื่อทำให้เกิดการค้าที่เป็นธรรมซึ่งตลาดในต่างประเทศก็มีการเรียกร้องมาตรฐานนี้กันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน²⁵ นอกจากนี้ยังมีมาตรฐานของบริษัทผู้รับซื้อเองด้วย เช่น Responsible Sourcing Program (โปรแกรมการจัดการสินค้าแบบมีความรับผิดชอบต่อ) ของ Walmart ที่กำหนดมาตรฐานสำหรับผู้ที่ต้องการขายสินค้าให้ Walmart ต้องปฏิบัติตามโดยเน้นไปที่ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของแรงงานที่ผลิตสินค้าเหล่านั้น ซึ่งผู้ประกอบการหลายรายที่ไปสัมภาษณ์ในประเทศไทยก็จำเป็นต้องทำตามมาตรฐานนี้ และ Walmart ก็ส่งตัวแทนมาตรวจสอบมาตรฐานด้วย²⁶

อีกตัวอย่างหนึ่งของมาตรฐานที่กำหนดขึ้นโดยบริษัทเพื่อให้คู่ค้าปฏิบัติตามก็คือ Sustainable Agriculture Code (SAC) (ระเบียบปฏิบัติเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน) ของบริษัทยูนิลีเวอร์ (Unilever) ที่เน้นทั้งแง่มุมของสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิตและสวัสดิภาพทางสังคมของแรงงาน²⁷ ซึ่งจากการลงเก็บข้อมูลของงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้พบว่า มาตรฐานเหล่านี้คือมาตรฐานที่บริษัทขนาดใหญ่สามารถเข้ามามีบทบาทได้เต็มที่ และบังคับให้คู่ค้าต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด มีกระบวนการตรวจสอบที่เข้มงวด เป็นประจำสม่ำเสมอ แต่ในขณะที่ตัวมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น บริษัทเหล่านี้ไม่ได้เข้าไปมีบทบาทเท่าไรนัก แต่จะเป็นการยอมรับมาตรฐานของรัฐที่ธุรกิจของตัวเองดำเนินการอยู่ ฉะนั้น หากมีผู้สนใจทำวิจัยต่อไป การศึกษามาตรฐานเหล่านี้เพิ่มเติมก็จะทำให้เห็นภาพของกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหารได้อย่างรอบด้านมากขึ้น

²⁴ สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับมาตรฐาน SRP ดูเพิ่มเติมที่ <http://www.sustainablerice.org/About-Us/>

²⁵ สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับมาตรฐาน Fair trade ดูเพิ่มเติมที่ <http://www.fairtrade.org.uk/>

²⁶ สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับ Responsible Sourcing Program ของ Walmart ดูเพิ่มเติมที่ <https://corporate.walmart.com/responsible-sourcing>

²⁷ สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับมาตรฐาน SAC ของ Unilever ดูเพิ่มเติมที่

<https://www.unilever.com/sustainable-living/reducing-environmental-impact/sustainable-sourcing/our-approach-to-sustainable-sourcing/our-sustainable-agriculture-programme/>

บทที่ 4 โลกภิบาลมาตรฐานอาหาร : ตัวแสดง กระบวนการ กรณีศึกษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการจะอธิบายกระบวนการโลกภิบาลมาตรฐานอาหารที่ก่อร่างขึ้น โดยศึกษาผ่านกรณีศึกษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อตอบคำถามที่ว่า ใครคือตัวแสดงที่สำคัญในกระบวนการดังกล่าว และกระบวนการดังกล่าวถูกผลักดันขึ้นมาได้อย่างไร ถึงทำให้ในปัจจุบันประเด็นเรื่อง ‘เกษตรยั่งยืน’ (sustainable agriculture) ได้กลายมาเป็นหนึ่งในห้าประเด็นที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติให้ความสำคัญมากที่สุด (FAO, 2013)

จากการสำรวจของสถาบันวิจัยเกษตรอินทรีย์ (FiBL)²⁸ พบว่าในปี ค.ศ. 2016 มีประเทศทั้งหมด 87 ประเทศทั่วโลกที่มีกฎเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นของตัวเอง และอีก 17 ประเทศอยู่ในระหว่างการร่างมาตรฐานดังกล่าว (Willer & Lernoud, 2017, p. 150) ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ก็สอดคล้องกับการเติบโตของเกษตรอินทรีย์ที่มากขึ้นในทุกปี จากข้อมูลของสถาบันวิจัยฯ พบว่าจนถึงปี ค.ศ. 2016 โลกนี้มีพื้นที่ในการทำเกษตรอินทรีย์อยู่เกือบ 60 ล้านเฮกตาร์²⁹ ใน 179 ประเทศ และมูลค่าการซื้อขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ทั่วโลกมีสูงกว่า 80,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (FiBL., 2017) ฉะนั้นแล้ว เมื่อกิจกรรมใดๆ ก็ตามมีการกระทำข้ามเขตแดนในลักษณะที่รัฐใดรัฐหนึ่งไม่สามารถกำกับดูแล และควบคุมกิจกรรมเหล่านั้นได้อย่างเบ็ดเสร็จ กระบวนการกำกับดูแลหรือที่เราเรียกกันว่า ‘โลกภิบาล’ (global governance) จึงมีความจำเป็น

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการคลี่คลายให้ผู้อ่านเข้าใจถึงกระบวนการโลกภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยเริ่มจากการอธิบายกระบวนการโลกภิบาลโดยทั่วไปซึ่งจะใช้กรอบแนวคิดของ Weiss และ Thakur ที่พวกเขาได้อธิบายกระบวนการโลกภิบาลผ่านบทบาทของสหประชาชาติในการพยายามสร้างสถาบันระหว่างประเทศเพื่อกำกับดูแล และจัดการกับปัญหาความท้าทายที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 จากนั้นจะเป็นการอธิบายถึงพัฒนาการของการเกิดขึ้นของ ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community) ของเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญก่อนที่โลกภิบาลเกษตรอินทรีย์จะก่อร่างขึ้น และในส่วนที่สาม จะแสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของกระบวนการโลกภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ว่ามีตัวแสดงใดที่คอยขับเคลื่อนเป็นสำคัญ ตลอดจนพลวัต ปฏิสัมพันธ์

²⁸ FiBL มาจากคำเต็มในภาษาเยอรมันคือ *Forschungsinstitut für biologischen Landbau* ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า ‘The Research Institute of Organic Agriculture’ หรือสถาบันวิจัยเกษตรอินทรีย์นั่นเอง โดย FiBL เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรที่มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ ข้อมูลเพิ่มเติม ดู

<http://www.fibl.org/en/homepage.html>

²⁹ 1 เฮกตาร์ = 10,000 ตารางเมตร

ระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ ในส่วนที่สี่ จะเป็นการอธิบายการทำงานของกระบวนการโลกาภิวัตน์ท่ามกลางมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย และจะชี้ให้เห็นว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ทั้งสี่ขั้นตอนก็ยังคงทำงานไปอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าโลกาภิวัตน์ในเรื่องนั้น ๆ จะเกิดขึ้นแล้วก็ตาม และในที่สุดท้ายจะเป็นการยกตัวอย่างกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศอื่นๆ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และสหภาพยุโรป เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อให้คำอธิบายในส่วนก่อนหน้ามีความชัดเจนมากขึ้น และสามารถนำมาเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทยในบทต่อไป

4.1 กระบวนการโลกาภิวัตน์

กระบวนการเกิดขึ้นของโลกาภิวัตน์ Weiss และ Thakur ได้อธิบายผ่านบทบาทของสหประชาชาติในการพยายามสร้างสถาบันระหว่างประเทศเพื่อกำกับดูแล และจัดการกับปัญหาความท้าทายที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ว่าประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ (Weiss & Thakur, 2014, pp. 496-501)

1. การจัดการความรู้ (managing knowledge)
2. การพัฒนาบรรทัดฐาน (developing norms)
3. การสร้างและเผยแพร่ข้อแนะนำ (formulating and promulgating recommendations)
4. การทำให้องค์ความรู้และความคิดดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน (institutionalizing ideas) (Weiss & Thakur, 2014, pp. 496-501)

Weiss และ Thakur เสนอว่าการจัดการความรู้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ เพราะเป็นขั้นตอนการระบุประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วทำให้รัฐและตัวแสดงต่างๆ ยอมรับร่วมกันถึงการมีอยู่จริงของปัญหาดังกล่าว จากนั้น ต้องรวบรวมข้อมูลที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับธรรมชาติของปัญหาเพื่อเข้าใจสาเหตุและสามารถอธิบายถึงปัญหาที่เกิดขึ้นได้

เมื่อผ่านการระบุและวิเคราะห์ปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการพัฒนาบรรทัดฐาน ในขั้นตอนนี้สหประชาชาติสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับบรรทัดฐานเพื่อทำให้เกิดพฤติกรรมแบบใหม่ โดยมากจะกระทำการผ่านการประชุมระหว่างประเทศ และคณะกรรมการดำเนินงาน เนื่องจากมนุษย์เป็นตัวแสดงทางสังคม เพราะฉะนั้นบรรทัดฐานจึงมีความสำคัญในการทำงานและดำรงอยู่ของสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงสามารถถูกพิจารณาผ่านมุมมองของบรรทัดฐานไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือความสัมพันธ์ในหมู่ผู้นำชาติต่างๆ เมื่อมีการรวบรวม

ข้อมูลและองค์ความรู้ จนทำให้ปัญหานั้น ๆ ได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญเร่งด่วนในประชาคมที่กำหนดนโยบายระหว่างประเทศ จนเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้าง เผยแพร่ บรรทัดฐานใหม่ตลอดจนทำให้บรรทัดฐานนั้นๆ มีความเป็นสถาบันเพื่อความยั่งยืนของตัวบรรทัดฐานดังกล่าว

เมื่อบรรทัดฐานเริ่มเปลี่ยนแปลงและถูกเผยแพร่ออกไปเป็นวงกว้าง ขึ้นตอนต่อไปก็คือ การดูความเป็นไปได้ว่ารัฐบาล ประชาชน ตลอดจนองค์การระหว่างประเทศจะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างไรบ้าง ความสามารถของสหประชาชาติในการจัดการประชุม หรือเชิญตัวแทนจากประเทศต่างๆ มาร่วมประชุมกันได้ ถือเป็นโอกาสในการให้คำแนะนำเชิงนโยบาย ตลอดจนการจัดการด้านสถาบันที่เกิดขึ้นจากการระบุและวิเคราะห์ปัญหา และพัฒนาบรรทัดฐานที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของรัฐต่างๆ ตลอดจนวิธีการ เครื่องมือทางนโยบายที่รัฐต่างๆ เลื่อนนำมาใช้ ในกระบวนการสร้างข้อแนะนำของสหประชาชาตินั้น ตัวแสดงหนึ่งที่มีความสำคัญคือ ‘กลุ่มประชาสังคม’ (civil society) โดยกลุ่มประชาสังคมหรือ องค์กรนอกภาครัฐ (NGOs – non-governmental organizations) เริ่มมีบทบาทตั้งแต่มีการลงนามกฎบัตรสหประชาชาติ (UN Charter) โดยในมาตราที่ 71 บทที่ 10 ที่เกี่ยวข้องกับคณะมนตรีด้านเศรษฐกิจและสังคม (The Economic and Social Council) โดยคณะมนตรีฯ สามารถขอคำปรึกษาหรือรับฟังความคิดเห็นจากองค์กรนอกภาครัฐที่เกี่ยวข้องในประเด็นนั้นๆ (United Nations, 1945 : 13) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ NGOs ไม่ค่อยมีบทบาทมากนักในช่วงสงครามเย็น เนื่องจากรัฐ โดยเฉพาะในค่ายสังคมนิยม และประเทศโลกที่สามอีกจำนวนไม่น้อย ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของภาคประชาสังคม และหลายครั้งมองว่ากลุ่มนอกภาครัฐเหล่านี้เป็นภัยคุกคามต่ออธิปไตยและความมั่นคงของรัฐ แต่ในศตวรรษที่ 21 เมื่อบริบทเปลี่ยนแปลงไป ‘เสียง’ จากภาคประชาสังคมเริ่มมีมากขึ้น และดังมาจากหลายๆ ที่ จนทำให้ไม่สามารถเพิกเฉยได้อย่างง่ายดายอีกต่อไป

เหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งที่สะท้อนว่าสหประชาชาติให้ความสำคัญกับภาคประชาสังคมอย่างจริงจัง เกิดขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ปี ค.ศ. 2003 เมื่อนาย Kofi Annan เลขาธิการสหประชาชาติในขณะนั้นได้จัดตั้งคณะผู้ทรงคุณวุฒิระดับสูงว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสหประชาชาติและประชาสังคม (Eminent Persons on United Nations Relations with Civil Society) โดยมีอดีตรัฐมนตรีของบราซิล Fernando Henrique Cardoso ทำหน้าที่เป็นประธาน และคณะผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวได้จัดทำรายงาน ‘We the Peoples’: Civil Society, the UN and Global Governance ออกมาในปี ค.ศ. 2004 รายงานฉบับนี้มีจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียว โดยประเด็นที่คณะผู้ทรงคุณวุฒิสันใจเป็นพิเศษก็คือการขาดดุลทางประชาธิปไตยในกระบวนการโลกาภิวัตน์ การเติบโตขึ้นทางด้านศักยภาพและอิทธิพลของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ และอำนาจที่มากขึ้นของความเห็นสาธารณะในระดับโลก คณะ

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวยังได้ให้ข้อเสนอว่า สหประชาชาติควรจะมีมือกับความท้าทายเกี่ยวกับโลกาภิบาลในศตวรรษที่ 21 ดังนี้ (United Nations, 2004, p. 12)

- คำว่า ‘พหุภาคีนิยม’ (multilateralism) ไม่ได้หมายถึงรัฐบาลอย่างเดียวยังอีกต่อไป แต่มันมีหลายด้าน และเกี่ยวข้องกับตัวแสดงหลายๆ ตัว ฉะนั้นแล้วสหประชาชาติต้องพัฒนาทักษะใหม่ๆ ที่จะทำให้การทำงานแบบใหม่นี้สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- สหประชาชาติต้องเปลี่ยนแปลงองค์กรให้เป็นลักษณะองค์กรเครือข่าย และใช้สายสัมพันธ์เหล่านั้นเพื่อทำให้เกิดผลที่สำเร็จและเข้มแข็ง อย่าให้วิถีปฏิบัติเดิมๆ มาเป็นอุปสรรค
- สหประชาชาติต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับโลกาภิบาลโดยการทำให้กระบวนการนั้นเป็นสากล เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม และมีความโปร่งใสในทุกๆ ระดับ
- สหประชาชาติต้องมีกระบวนการรับฟังความเห็นสาธารณะระดับโลกอย่างเป็นระบบมากขึ้น เพื่อที่จะได้สนองตอบต่อความเห็น ความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และช่วยสร้างทัศนคติสาธารณะ (public attitude) ตลอดจนสนับสนุนกระบวนการพหุภาคีนิยม

ข้อเสนอแนะหลายๆ ข้อในรายงานดังกล่าวได้ถูกนำไปปฏิบัติอย่างทันทีในการตอบรับกับอุบัติภัยคลื่นสึนามิ (tsunami) ที่เกิดขึ้นในมหาสมุทรอินเดียในปีเดียวกัน การทำงานของสหประชาชาติในครั้งนั้นได้แสดงถึงความสามารถของสหประชาชาติที่จะเป็นตัวกลางประสานงานกับหลายฝ่าย สามารถสร้างเครือข่ายและใช้ประโยชน์จากเครือข่ายนั้น ตลอดจนแสดงศักยภาพความเป็นผู้นำขององค์กรในระดับโลก แต่อย่างไรก็ตามเมื่อความเร่งด่วนของเหตุการณ์จวบลง บททดสอบที่สำคัญของสหประชาชาติก็คือความสามารถในการปรับองค์กรตามข้อเสนอแนะเหล่านั้นในระยะยาว (Weiss & Thakur, 2014, p. 499)

ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการโลกาภิบาลก็คือ การทำให้ความคิดมีความเป็นสถาบัน (institutionalizing ideas) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการทำให้ความคิดกลายเป็นบรรทัดฐาน วัฒนธรรม หรือแนวปฏิบัติขององค์กร สังคม ในกรณีนี้ก็คือสังคมโลก จากการทำงานของสหประชาชาติที่ผ่านมา การแก้ปัญหาหนึ่งๆ มีสถาบันหลายสถาบันเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อสามารถครอบคลุมการแก้ไขปัญหาได้ในทุกมิติ องค์กรระหว่างประเทศสามารถทำให้การร่วมมือในภารกิจต่างๆ ง่ายขึ้น สะดวกขึ้นโดยการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร ลดต้นทุนในการบริหารจัดการ ให้แรงจูงใจในการที่จะยอมประนีประนอม ตลอดจนสร้างกลไกในการแก้ไขความขัดแย้งและตกลงกันในเรื่องกระบวนการตัดสินใจ สถาบันสามารถทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาง่ายขึ้นแม้ว่าจะไม่ได้มีอำนาจใน

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

เชิงบังคับแต่อย่างใด โดย John Ruggie ได้อธิบายว่าระบอบระหว่างประเทศ(international regime) ถูกให้คำจำกัดความว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลในการก่อร่างความคิดหวังของแต่ละตัวแสดงและทำให้เกิดกรอบความเข้าใจร่วมกันของความหมายในระดับระหว่างประเทศ (intersubjective framework of meaning) เหมือนกับสื่อสารโดยใช้ ‘ภาษาเดียวกัน’ (Ruggie, 1982, p. 380) เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐนั้นได้ถูก ‘ทำให้เป็นนานาชาติ’ (internationalized) และ ‘ทำให้เป็นระดับโลก’ (globalized) กล่าวคือรัฐได้รับอิทธิพลของความคิดหรือวิถีคิดที่ถูกทำให้เป็นสถาบันในระดับโลกดังกล่าว อันส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจนโยบายต่างๆ ของรัฐ แต่อย่างไรก็ดี ปัญหาในเรื่องการกระทำร่วมกัน (collective action) ยังไม่ได้หายไป ภาวะโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในเชิงปฏิบัติมากขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดความซับซ้อนและโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งที่มากขึ้นเช่นเดียวกัน ในข้อสรุปของผู้เขียน ขอเรียกร้องต่อบทบาทหน้าที่ของสถาบันก็คือต้องช่วยลดช่องว่างทางด้านความรู้ บรรทัดฐาน และนโยบาย แม้ว่าสถาบันจะสามารถลดช่องว่างระหว่างตัวแสดงต่างๆ ในบางเรื่องได้ แต่อาจจะทำให้ช่องว่างในเรื่องอื่นปรากฏขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องหาวิธีลดช่องว่างดังกล่าวต่อไป

เมื่อเกิดองค์ความรู้ชุดใหม่และบรรทัดฐานใหม่ได้ถูกเผยแพร่และนำไปปฏิบัติ ตลอดจนนโยบายได้ถูกกำหนดขึ้นแล้ว สถาบันที่มีอยู่จึงสามารถทำหน้าที่กำกับดูแลและตรวจสอบ แต่ในกรณีที่ปัญหาที่เกิดขึ้นแตกต่างจากปัญหาอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญ ประชาคมระหว่างประเทศก็จะทำการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศใหม่ขึ้นมา หรือแยกออกมาจากองค์การเดิม เช่น การตั้งโครงการเอดส์แห่งสหประชาชาติ (The Joint United Nations Programme on HIV and AIDS – UNAIDS) ในปี ค.ศ. 1996 เป็นต้น (Weiss & Thakur, 2014, p. 501)

ถึงแม้ว่าทุกกระบวนการไม่ว่าจะเป็นการสร้างองค์ความรู้ การเผยแพร่บรรทัดฐาน การจัดทำนโยบายที่สอดคล้อง ตลอดจนการทำให้ความคิดและความร่วมมือกลายเป็นสถาบันจะมีความสมบูรณ์ ปัญหาหนึ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากก็คือการที่มีปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่ไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐาน มีการโกง การละเมิดเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ในทุกๆ สังคมจึงจำเป็นต้องมีกลไกที่คอยตรวจจับผู้ละเมิด คนที่กระทำผิดกฎหมาย เพื่อนำมาพิพากษาและลงโทษ เพื่อเป็นการป้องปรามผู้ที่คิดจะละเมิด หรือโกงในอนาคต ฉะนั้นสิ่งที่สหประชาชาติยังขาดไปก็คือวิธีการและกระบวนการในการบังคับการปฏิบัติตามบรรทัดฐานและกฎหมายระหว่างประเทศนั่นเอง (Weiss & Thakur, 2014, p. 501)

การอธิบายบทบาทของสหประชาชาติต่อการเกิดขึ้นของโลกาภิวัตน์ ผู้เขียนเพียงต้องการอธิบายให้เห็นกระบวนการโลกาภิวัตน์ในแต่ละขั้นตอนเท่านั้น เพราะในความเป็นจริงแล้วแม้ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ในหลายประเด็นจะเกิดขึ้นจากการผลักดันของสหประชาชาติและรัฐบาลของรัฐต่าง ๆ เป็นหลัก แต่นั่นไม่ได้สะท้อนปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น โดย James Rosenau นักวิชาการผู้บุกเบิกการศึกษาเรื่องโลกาภิวัตน์ได้เสนอว่าการวิเคราะห์โลกาภิวัตน์

273427045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

จำเป็นต้องศึกษาระบบของกฎเกณฑ์ในทุกระดับของกิจกรรมของคน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงองค์กรระหว่างประเทศ โดยการบรรลุเป้าหมายที่ผ่านกระบวนการควบคุมนั้นส่งผลกระทบต่อในระดับที่ข้ามชาติ ข้ามเขตแดน (Rosenau, 1995, p. 13)

การที่ Rosenau เสนอเช่นนี้ทำให้งานวิชาการของเขาถูกเรียกว่าเป็น ‘สังคมวิทยาชีวิตระดับโลก’ (sociology of global life) งานเขียนของเขาได้แสดงให้เห็นถึงหลักการพื้นฐานสองประการในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระดับโลก โดยหลักการข้อแรกก็คือ การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของโลกจะต้องออกจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบดั้งเดิม กล่าวคือ การรับรู้ การศึกษาระเบียบโลกต้องเป็นไปอย่างครอบคลุม (holistic way) การวิเคราะห์ต้องเป็นไปอย่างรุ่มรวยและมีพลวัต ไม่ได้เป็นไปอย่างคับแคบ และหลักการข้อที่สองที่เขาเสนอก็คือ การเปลี่ยนแปลงของโลกไม่ได้มีทิศทางเดียว แต่มันเป็นการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายทิศทาง และหลายครั้งก็ขัดแย้งกันเอง ไม่ว่าจะเป็นการบูรณาการกับการแตกกระจาย (integrating/fragmenting) การทำให้เป็นโลกกับทำให้เป็นท้องถิ่น (globalizing/localizing) การดำเนินไปแบบสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกับแบบขัดแย้ง (cohesive/conflictual) ฉะนั้นแล้ว อำนาจที่อยู่ในกระบวนการโลกาภิวัตน์มาจากหลายทิศทางหลายระดับ และมีพลวัตเคลื่อนย้ายได้เสมอ และระบบที่ยึดติดอยู่กับหลักเขตแดนอย่างเวสต์ฟาเลียก็เป็นเพียงระบบหนึ่งในกระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน (Hewson & Sinclair, 1999, p. 7)

ในส่วนต่อไป ผู้วิจัยจะใช้กรอบกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ได้อธิบายไปมาพิจารณากระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ประเด็นหนึ่งที่กระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนก็คือ จุดเริ่มต้นของการก่อร่างองค์ความรู้ การสร้างและเผยแพร่บรรทัดฐานใหม่ๆ การเข้าไปมีอิทธิพลต่อนโยบาย และการทำให้ความคิดเป็นสถาบันนั้น ไม่จำเป็นต้องมาจากตัวแสดงที่เป็นรัฐ และในกรณีการขับเคลื่อนกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จะเห็นได้ชัดเจนว่าองค์กรนอกภาครัฐมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่ง องค์กรของภาครัฐจำเป็นต้องพึ่งพาเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรภาคเอกชนเหล่านี้ ในขณะที่เดียวกัน องค์กรนอกภาครัฐก็เล็งเห็นความสำคัญของรัฐ และองค์กรที่สมาชิกเป็นรัฐในระดับโลก โดยเฉพาะองค์กรภายใต้การกำกับดูแลของสหประชาชาติในการขับเคลื่อนกิจกรรม การสร้างและเผยแพร่บรรทัดฐาน และการทำให้องค์ความรู้ บรรทัดฐานเหล่านั้นมีความเป็นสถาบัน ในหัวข้อต่อไปจะเป็นการอธิบายถึง ‘ชุมชนองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์’ เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในระดับสากลอันเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญของกระบวนการโลกาภิวัตน์

273427045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

4.2 ชุมชนองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์

จากที่ได้กล่าวไปในส่วนที่แล้วว่า ขั้นตอนแรกของกระบวนการโลกาภิวัตน์คือ ‘การจัดการความรู้’ ฉะนั้นแล้วก่อนที่จะไปถึงขั้นตอนการก่อตัวของโลกาภิวัตน์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง องค์ความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นที่จะชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ระบุลงไปถึงรายละเอียดของปัญหาว่าเกิดขึ้นอย่างไร ดำเนินมาอย่างไร กระทบใคร และจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไร ซึ่งการที่จะทำเช่นนั้นได้ ก็ต้องให้แน่ใจว่าชุมชนระหว่างประเทศมีองค์ความรู้ในเรื่องเดียวกัน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน องค์ความรู้เกษตรอินทรีย์ก็มีจุดเริ่มต้นมาจากสิ่งที่เรียกว่า ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community) ซึ่งหมายถึงเครือข่ายของผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการยอมรับในความเชี่ยวชาญในด้านหนึ่งๆ เพียงพอที่จะสามารถให้คำแนะนำนโยบายในประเด็นที่เกี่ยวข้อง แม้ว่า ‘ชุมชนองค์ความรู้’ จะประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญที่มาจากหลายสาขา แต่สมาชิกในชุมชนต้องมีคุณสมบัติร่วมกัน 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือมีความเชื่อในเชิงบรรทัดฐานและยึดหลักการบางอย่างร่วมกันอันจะเป็นตรรกะเชิงคุณค่าที่กำหนดรูปแบบพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ประการที่สอง มีความเชื่อในเชิงเหตุและผลร่วมกันซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากการวิเคราะห์การกระทำที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาในเรื่องหนึ่งๆ และความเชื่อในเชิงเหตุผลดังกล่าวยังเป็นพื้นฐานในการอธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำเชิงนโยบายกับผลลัพธ์อันเป็นที่น่าปรารถนา ประการที่สาม มีแนวคิดของความถูกต้อง (notion of validity) ร่วมกัน อันจะใช้เป็นเกณฑ์ในการชี้แจงน้ำหนักและตรวจสอบความถูกต้องขององค์ความรู้ในด้านนั้นๆ และประการสุดท้าย คือการประกอบการนโยบายร่วมกัน (common policy enterprise) เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันต่อชุดของปัญหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความเชี่ยวชาญของสมาชิกในชุมชนองค์ความรู้ และคาดหมายได้ว่าแนวทางดังกล่าวจะนำไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้นของคนทั่วไป (Haas, 1992, p. 3)

คำว่า ‘เกษตรอินทรีย์’ ที่เราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ เป็นการรวมกันของความคิดที่หลากหลายโดยมีที่มาจากประเทศที่ใช้ภาษาเยอรมันและภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลัก โดยชุดความคิดเหล่านี้เริ่มต้นขึ้นในปลายศตวรรษที่ 19 ในรูปแบบของความรู้ทางด้านการเกษตรที่เน้นไปทางชีววิทยา วิทยาศาสตร์ของขบวนการปฏิรูปและการให้ความสนใจกับระบบฟาร์มในตะวันออกไกลที่ถูกมองว่าประสบความสำเร็จมายาวนาน ในช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวสองขบวนการในสองทวีป ได้แก่ กลุ่มที่ใช้ชื่อว่า ‘Life Reform’ ซึ่งเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่อยู่ในประเทศเยอรมนีและสวีเดนและอีกขบวนการหนึ่งคือ ‘Food Reform’ ที่เคลื่อนไหวอยู่ในสหรัฐอเมริกา แต่ทั้งสองกลุ่มมีจุดยืนร่วมกัน ก็คือต่อต้าน ‘การทำให้เป็นอุตสาหกรรม’ (industrialization) การทำให้เป็นเมือง (urbanization) และการครอบงำของเทคโนโลยีในโลกสมัยใหม่ อีกนัยหนึ่งก็คือ สนับสนุนวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ เช่น การกินอาหารมังสวิรัต การใช้จ่ายที่ได้มาจากธรรมชาติแทนสารสังเคราะห์ และ

273427045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

การกลับไปสู่วงจรรวมชาติ ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การดำรงรักษาวัฒนธรรม และการปฏิรูปการศึกษา ขบวนการนี้ประกอบไปด้วยหลายๆ องค์การที่ตั้งขึ้นมาทั้งที่ยังคงอยู่และปิดตัวลงไปแล้ว และขบวนการเหล่านี้ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่ความคิดของพวกเขา เช่น การบรรยายที่เปิดให้กับสาธารณชนเข้าฟัง และการตีพิมพ์งานเขียนลงในวารสารที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังมีร้านอาหารมังสวิรัต บำบัดคนชราที่ใช้ผลิตภัณฑ์ที่มาจากธรรมชาติ การเคลื่อนไหวตรงนี้เป็นผลมาจาก ลักษณะนิสัยและการใช้ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากของคนอันเป็นผลมาจากสังคมที่เปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น การบริโภคอาหารแปรรูปซึ่งอุดมไปด้วยโปรตีนและไขมัน แต่ขาดใยอาหารที่สำคัญต่อร่างกาย เป็นต้น (Vogt, 2007, pp. 12-13)

ในช่วงเวลาระหว่างสงครามโลกทั้งสองครั้ง การเกษตรแบบสมัยใหม่ที่เน้นการใช้สารเคมีและเทคโนโลยีต้องเผชิญกับปัญหานานัปการ เช่น ดินเสื่อมสภาพ คุณภาพอาหารที่ตกต่ำ และการฟุ้งกระจายของประเพณีและชีวิตทางสังคม ตัวอย่างเช่นในประเทศเยอรมนีที่ประสบปัญหาผลผลิตตกต่ำอย่างรุนแรง แม้ว่าจะมีการใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มแร่ธาตุให้ดินอย่างแพร่หลาย จากการศึกษาทำให้นักวิทยาศาสตร์การเกษตรส่วนหนึ่งสรุปว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตซึ่งสามารถเพิ่มได้ในระยะสั้น แต่ผลเสียในระยะยาวคือทำให้ดินเสื่อมสภาพ ตามมาด้วยผลผลิตต่อไร่ที่ลดลง และนอกจากปัญหาจากทางฝั่งผู้ผลิตแล้ว ผู้บริโภคเองก็เริ่มกังวลเกี่ยวกับคุณภาพอาหารที่ลดลง อาหารที่ไม่สดใหม่ ผักและผลไม้ที่ไร้รสชาติ และสารตกค้างจากยาฆ่าแมลงและสารเคมีที่เป็นพิษ เช่น สารหนู ปปรอท และทองแดง มีการถกเถียงกันว่าสาเหตุของปรากฏการณ์เหล่านั้นก็คือการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง และยังสงสัยลามไปถึงว่า ระดับที่สูงขึ้นของโพแทสเซียมในเซลล์มะเร็งอาจจะ เป็นผลมาจากการใช้ปุ๋ยโพแทสเซียมที่เพิ่มมากขึ้นในฟาร์ม (Vogt, 2007, p. 9)

นอกจากปัญหาด้านการเกษตรและความเชื่อมั่นของผู้บริโภคแล้ว การเกษตรแบบอุตสาหกรรมยังได้เปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางสังคมและทางเศรษฐกิจในชนบทอย่างมากจากการเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรมาเป็นการใช้เครื่องจักร และทำให้ธุรกิจอาหารกลายเป็นอุตสาหกรรม การอพยพย้ายถิ่น และการนำเข้าสินค้าเกษตร ความไม่สมดุลเกิดขึ้นระหว่างเขตเมืองและเขตชนบท ความสามารถในการเลี้ยงตัวเองทางด้านอาหารของประเทศไม่ได้เป็นสิ่งที่แน่นอนเสมอไป ปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากราคาพืชผลที่ตกต่ำ (จากการนำเข้าสินค้าเกษตร) และจากการเป็นหนี้ (กู้เงินมาซื้อเครื่องจักรทำการเกษตร ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง) ทำให้เกษตรกรรายย่อยหลายรายต้องเลิกทำการเกษตรไป ฉะนั้นแล้วเกษตรกรทางเลือก หรือที่เราเรียกกันว่า ‘เกษตรกรอินทรีย์’ ในปัจจุบัน จึงเป็นเหมือนกับทางออกให้กับวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น โดยในระหว่างทศวรรษ 1920s และ 1930s (ประมาณปี พ.ศ. 2463 – 2482) ผู้บุกเบิกเกษตรกรอินทรีย์ได้เสนอทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่น่าเชื่อถือ ซึ่งได้กลายมาเป็นระบบฟาร์มที่ประสบความสำเร็จในช่วง 1930s และ 1940s แต่ต้องรอจนถึง

1970s (ประมาณ ปี พ.ศ. 2513 – 2522) กว่าที่ความตระหนักในวิกฤตสิ่งแวดล้อมจะทำให้ความสนใจเรื่องเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นทั่วโลก (Vogt, 2007, pp. 9-11)

สมาชิกของชุมชนองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในยุคแรกนั้นก็คือ ผู้ที่บุกเบิกทฤษฎีหรือหลักการการทำเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนเกษตรกรที่เปลี่ยนวิถีการเพาะปลูกมาใช้แนวทางใหม่ ฉะนั้นแล้วโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหารในเรื่องเกษตรอินทรีย์นั้นไม่ได้มีจุดเริ่มต้นมาจากรัฐหรือบริษัท แต่เริ่มจากการขับเคลื่อนกระบวนการทำการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและผู้บริโภค แรกเริ่มเดิมทีเมื่อชาวนายังเป็นผู้ขายผลผลิตโดยตรงให้กับผู้บริโภค มาตรฐานไม่ใช่เรื่องจำเป็น เนื่องจากทั้งสองฝ่ายรู้จักกันและผู้บริโภคสามารถสอบถามชาวนาได้โดยตรงเกี่ยวกับกระบวนการเพาะปลูก และขั้นตอนอื่น ๆ ในการผลิตที่เกี่ยวข้อง เรื่องของมาตรฐานเริ่มมีความสำคัญและเป็นที่น่าสนใจมากขึ้นเมื่อห่วงโซ่อุปทานเริ่มยาวขึ้น ผู้ขายกับผู้ซื้อกลายเป็น ‘คนแปลกหน้า’ ขั้นตอนจากผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภคซับซ้อนมากขึ้น ในช่วงเวลาก่อนทศวรรษ 1980 กลุ่มเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์เป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ที่จำเป็นต้องรวมกลุ่มกันไว้ เนื่องจากพวกเขาเหล่านั้นอยู่ในสถานะ ‘คนส่วนน้อย’ ในชุมชนการเกษตร โดยการรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้เกิดขึ้นในหลายประเทศในยุโรป (Schmid, 2007, p. 152)

แนวทางของเกษตรทางเลือกในยุคเริ่มแรกนั้นสามารถแบ่งออกเป็นสองแนวทางด้วยกัน โดยแนวทางแรกคือ ‘การเกษตรชีวพลวัต ภูมิปัญญา มนุษย์’ (anthroposophic biodynamic agriculture) ที่ริเริ่มโดย Rudolph Steiner โดยเขาได้บรรยายเกี่ยวกับกับความรู้ทางการเกษตรแนวใหม่³⁰ ให้กับคน ประมาณ 60 คนฟัง ในปี ค.ศ.1924 ในหมู่บ้านโคเบอร์วิทซ์ (Koberwitz) ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเยอรมนี ในการบรรยายในครั้งนั้น Steiner ไม่ได้นำเสนอโมทัศน์เรื่องเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด แต่ที่เขาเสนอเป็นเพียงแนวทางแบบกว้างๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้ฟังส่วนมากก็คือเกษตรกรที่เรียกตัวเองว่าเป็น ‘anthroposophic farmers’ (เกษตรกรภูมิปัญญา มนุษย์) ที่เชื่อในความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติว่าเป็นพื้นฐานของงานด้านเกษตรกรรม โดยเชื่อว่าฟาร์มมีชีวิตและมีความเป็นปัจเจกเช่นเดียวกับมนุษย์ ฉะนั้นฟาร์มจึงประกอบไปด้วย ‘อวัยวะ’ ที่หลากหลายที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้ฟาร์มนั้นสมบูรณ์ เช่น การปลูกพืช ปลูกผลไม้ การเลี้ยงสัตว์ การทำสวน โดยเน้นความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์ และเมื่อ ‘อวัยวะ’ ต่าง ๆ ทำงานประสานกัน และมีการปรับฟาร์มให้เข้ากับเงื่อนไขของท้องถิ่นนั้น ๆ ฟาร์มชีวพลวัตก็จะสามารถผลิตข้าวแร่ธาตุและสิ่งอื่น ๆ โดยไม่จำเป็นต้องเพิ่มเติมสิ่งใดจากภายนอกเข้าไป ฉะนั้นเกษตรชีวพลวัตตามแนวทางของ Steiner จึงเชื่อว่าเฉพาะฟาร์มปิดเท่านั้นที่จะได้ดินและพืชที่มีคุณภาพสูง สัตว์ที่มีคุณภาพดี และคุณภาพของอาหารที่ดี (Vogt, 2007, pp. 19-20)

³⁰ การบรรยายหรือ lecture ที่สไตเนอร์ให้กับผู้ฟังในครั้งนั้น เรียกเป็นภาษาเยอรมันว่า *Landwirtschaftliche Kurs* (Agricultural lectures) หรือการบรรยายเกี่ยวกับการเกษตรนั่นเอง

ในช่วงปลายทศวรรษ 1920 มีจำนวนฟาร์มไม่ถึง 100 ฟาร์มที่ทำการเกษตรแนวชีวพลวัต แต่ในช่วงทศวรรษ 1930 (พ.ศ. 2473 - 2482) ตัวเลขที่ถูกประเมินออกมานั้นก็ไม่แน่นอน เพราะมีการประเมินว่ามีจำนวนฟาร์มชีวพลวัตประมาณ 200-2,000 แห่ง ซึ่งเป็นพิสัยที่กว้างมาก อย่างไรก็ตาม ตราสินค้านี้ถูกสร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1928 (พ.ศ. 2471) เพื่อเป็นการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์เกษตรชีวพลวัต โดยได้มีการแบ่งสินค้าออกเป็นดีมีเตอร์ 1 (Demeter I) และดีมีเตอร์ 2 (Demeter II) โดย ดีมีเตอร์ 1 คือสินค้าเกษตรชีวพลวัต และ ดีมีเตอร์ 2 คือสินค้าเกษตรในระยะปรับเปลี่ยน ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป นอกจากนี้ดีมีเตอร์จะเป็นตราสินค้าแล้ว ยังเป็นชื่อของวารสารแนวชีวพลวัต โดยได้เริ่มตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1930 (พ.ศ. 2473) เพื่อรายงานสถานการณ์และความก้าวหน้าเกี่ยวกับฟาร์มชีวพลวัต ผลจากการทดลอง และนำเสนอข้อถกเถียงเกี่ยวกับเกษตรชีวพลวัตทั้งในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติ (Vogt, 2007, p. 22)

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พัฒนาการของเกษตรชีวพลวัตเป็นไปในทิศทางที่มุ่งเน้นการรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตชนบท และในเวลาเดียวกันนั้น คือ ทศวรรษ 1950 - 1960 (พ.ศ. 2493 - 2512) เกษตรชีวพลวัตได้มีการผสมผสานความรู้ด้านชีววิทยาเข้าไปทำให้แนวทางปฏิบัติใกล้เคียงกับเกษตรอินทรีย์ทั่วไปมากขึ้นเพราะมันได้ไปลดทอนแนวความคิดแบบ anthroposophic ลง แต่การทำให้เกษตรชีวพลวัตมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นนี้ กลับทำให้เกิดขบวนการต่อต้านที่นำโดย Hellmut Finsterlin เนื่องจากเขาและกลุ่มของเขาต้องการเน้นถึงหลักการที่เน้นภูมิปัญญามนุษย์เป็นหลักในการทำเกษตรชีวพลวัต และยังได้ก่อตั้งวารสารเพื่อเผยแพร่ความรู้ในชื่อ *Erde und Kosmos* (Soil and Cosmos - ดินและจักรวาล) ต่อมา ในช่วงทศวรรษ 1980 - 1990 (ประมาณ พ.ศ. 2523 - 2542) จุดเน้นของเกษตรชีวพลวัต ได้เปลี่ยนแปลงจากการดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมาเป็นการปกป้องสิ่งแวดล้อม และการทำฟาร์มแบบยั่งยืน แต่ถึงแม้ว่าเกษตรชีวพลวัตในเชิงปฏิบัติจะมีการปรับเปลี่ยนให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ปฏิบัติได้อย่างแพร่หลายมากขึ้น แต่แนวคิดดั้งเดิมของ Steiner ที่มองว่าฟาร์มเป็นสิ่งมีชีวิต มีความเป็นปัจเจก ก็ยังได้รับการพัฒนา ต่อยอดศึกษาค้นคว้าโดยนักวิชาการอย่าง Manfred Klett และ Wolfgang Schaumann (Vogt, 2007, pp. 23-24)

แนวทางที่สองของการทำเกษตรอินทรีย์ในยุคเริ่มต้นนั้นถูกเรียกว่า ‘เกษตรธรรมชาติบนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์’ (science-based natural agriculture) โดยแรกเริ่มเดิมที ‘เกษตรธรรมชาติ’ เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหว ‘Life Reform’ (ปฏิรูปชีวิต) ตามที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในข้างต้น และเกษตรกรที่ยึดมั่นในแนวทางนี้ก็ตั้งชื่อกลุ่มโดยล้อตามขบวนการเคลื่อนไหวใหญ่ว่า ‘Land Reform’ (ปฏิรูปผืนดิน) แม้จะเป็นขบวนการที่เชื่อในหลักการใหญ่ที่เหมือนกันแต่ Life Reform เน้นวิถีชีวิตโดยรวมมากกว่า และประเด็นหนึ่งที่เป็นจุดเน้นที่สำคัญขององค์กรก็คือการเปียดเบียนสัตว์ให้น้อยที่สุดโดยการกินอาหารมังสวิรัต ซึ่งจุดนี้ทำให้เกิดปัญหาคือเมื่อปรับแนวคิด

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ดังกล่าวมาเป็นการทำการเกษตร เนื่องจากเกษตรธรรมชาติปฏิเสธการใช้ซากสัตว์เป็นปุ๋ยธรรมชาติ เพื่อบำรุงดิน อีกทั้งยังปฏิเสธการใช้เครื่องจักรในการทำการเกษตรเพราะมองว่ามันไม่ไปด้วยกันกับวิถีการใช้ชีวิตแบบธรรมชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้ เกษตรอินทรีย์ในแนวทางนี้จึงจำเป็นต้องตัดหลักการบางประการของเกษตรธรรมชาติออกไป เช่น การเป็นมังสวิรัต การทำการเกษตรโดยไม่ใช้สัตว์ การรีไซเคิลสิ่งปฏิกูลอินทรีย์ในเขตเมืองเพื่อนำมาใช้เป็นปุ๋ย เหล่านี้เป็นต้น และเมื่อตัดหลักการเหล่านี้ออกไป วิถีการเกษตรในแนวทางนี้จึงใกล้เคียงกับเกษตรอินทรีย์กระแสหลัก ทำให้ต่อมาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือราวทศวรรษ 1950 และ 1960 (ประมาณปี พ.ศ. 2493 – 2512) การทำเกษตรอินทรีย์ในลักษณะนี้จึงถูกเรียกว่า ‘เกษตรชีวภาพ’ (biological agriculture) (Vogt, 2007, pp. 15-17)

กลุ่มเกษตรกร ขบวนการเคลื่อนไหว และกิจกรรมสำคัญๆ ของเกษตรอินทรีย์ในแนวทางนี้ได้เกิดขึ้นในหลายที่ เช่นในช่วงทศวรรษ 1950 (ประมาณปี พ.ศ. 2493 – 2502) เกษตรอินทรีย์ในนาม ‘*agriculture biologique*’ สามารถตั้งมั่นได้ในฝรั่งเศส โดยได้รับอิทธิพลจากการทำเกษตรอินทรีย์แบบอิงวิทยาศาสตร์จากอังกฤษและเยอรมัน จนนำไปสู่การตั้งองค์กรชวานาแห่งฝรั่งเศส (*Nature de Progres*) ในปี ค.ศ.1964 (พ.ศ. 2507) ซึ่งถือเป็นก้าวสำคัญของการจัดตั้ง สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements-IFOAM) ในเวลาต่อมา อีกขบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วง 1950 ถึง 1960 (พ.ศ. 2493 – 2503) มีชื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Swiss Farmers’ Movement for a Native Rural Culture (ขบวนการเคลื่อนไหวชวานาสวิสเพื่อวัฒนธรรมพื้นเมืองชนบท) ซึ่งต้องการแสวงหาเกษตรทางเลือกจากการที่การเกษตรถูกทำให้เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาวิถีชีวิตแบบชนบทตามหลักของคริสต์ศาสนาให้ได้ในโลกสมัยใหม่ โดยขบวนการนี้นำโดยคู่สามีภรรยา Hans Müller และ Maria Müller ซึ่งได้พัฒนาวิธีทำการเกษตรแบบ ชีวอินทรีย์ (organic-biological agriculture) ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างเทคนิคของกลุ่มเองบวกกับเกษตรธรรมชาติและเกษตรชีวพลวัต (biodynamic agriculture) ตามแนวทางของ Steiner (Vogt, 2007, pp. 17-18)

Müller ได้จัดตั้งกลุ่มสนทนาระหว่างชวานาท้องถิ่นในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยมีชวานาที่มีประสบการณ์สูงเป็นหัวหน้า พวกเขาได้เข้าไปติดตามการสนทนาอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งในการพูดคุยกลุ่มย่อยนี้เองที่ทำให้ประเด็นเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ถูกหยิบยกขึ้นมาและเริ่มต้นได้รับความสนใจในวงสนทนา อย่างไรก็ตาม ก่อนทศวรรษ 1980 เกษตรอินทรีย์ยังไม่ได้เป็นที่สนใจในหมู่สาธารณชนและผู้บริโภค เนื่องจากเกษตรอินทรีย์เองก็ยังไม่มีความชัดเจน แต่เมื่อประเด็นเรื่องเกษตรอินทรีย์ได้กลายมาเป็นประเด็นทางการเมือง การตั้งมาตรฐานที่จะสร้างกรอบความเข้าใจเรื่องเกษตรอินทรีย์ที่ตรงกันจึงเกิดขึ้น และการปลูกตามมาตรฐานยังเป็นเงื่อนไขในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของชวานาด้วย (Schmid, 2007, pp. 152-153) นอกจากนี้บุคคลที่สำคัญอีกคนหนึ่งในการขบวนการนี้ก็คือ

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / revv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

คือนักจุลชีววิทยา Hans Peter Rusch เขาได้พัฒนาทฤษฎีที่ว่า ธรรมชาติคือวงจรของอนุภาคที่มีชีวิต และได้กลายมาเป็นพื้นฐานของทฤษฎีเกษตรกรรมแบบชีวอินทรีย์ (organic-biological agriculture) โดยแนวทางนี้ให้ความสำคัญกับคุณภาพของดินซึ่งสัมพันธ์กับปริมาณและคุณภาพของอนุภาคที่มีชีวิตในดิน (Vogt, 2007, p. 18)

อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษ 1960 (ประมาณปี พ.ศ. 2503 – 2512) แนวคิดแบบเกษตรชีวอินทรีย์ได้แพร่หลายจากสวีเดนและออสเตรียและเยอรมนี ในช่วงทศวรรษต่อมา เกษตรชีวอินทรีย์ได้พัฒนาออกจากทฤษฎีของรูช (Rusch) ในเรื่องวงจรของอนุภาคที่มีชีวิต และได้หันไปใช้เกษตรธรรมชาติและเกษตรเชิงชีววิทยาตามหลักวิทยาศาสตร์ ต่อมาทั้งสองแนวทางได้ผสมผสานกันจนกลายมาเป็นการทำเกษตรอินทรีย์แบบในปัจจุบัน ซึ่งในเยอรมนีเรียกว่า ‘เกษตรเชิงนิเวศ’ (ecological agriculture) จากนั้นองค์กรที่เป็นทางการที่เกี่ยวข้องกับการให้การรับรอง และการทำการตลาดสินค้าอินทรีย์ก็ถูกตั้งขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 (ประมาณปี พ.ศ. 2523 – 2532) จุดมุ่งหมายของเกษตรอินทรีย์ที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร สังคม และการเมือง ได้เปลี่ยนแปลงจากการรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบชนบทในช่วงทศวรรษ 1950 และ 1960 (พ.ศ. 2493 – 2512) มาเป็นการปกป้องสิ่งแวดล้อมในช่วงทศวรรษ 1980 และ 1990 (พ.ศ. 2523 – 2542) ซึ่งเป็นที่มาของการเปลี่ยนชื่อเรียกจาก ‘เกษตรชีวภาพ’ มาเป็น ‘เกษตรเชิงนิเวศ’ นั่นเอง (Vogt, 2007, pp. 18-19)

ที่กล่าวไปทั้งหมด เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของชุมชนองค์ความรู้ทางด้านเกษตรอินทรีย์ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม อีกแง่มุมหนึ่งที่สำคัญก็คือ การพัฒนาและขยายตัวของตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์นั้นทำให้ประเด็นเรื่องการสร้างมาตรฐานกลายเป็นประเด็นสำคัญและเป็นประเด็นหลักที่งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญ โดยการจัดการองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์ในช่วงก่อนการเกิดขึ้นของกระบวนการโลกาภิวัตน์ได้มีการพัฒนาระบบที่อาจเรียกได้ว่าเป็น ‘ต้นแบบ’ ในการรับรองมาตรฐานปัจจุบัน แต่ในขณะนั้นถูกเรียกว่าเป็น ‘หลักการ’ หรือ ‘บรรทัดฐาน’ มากกว่าที่จะใช้คำว่า ‘มาตรฐาน’ ตามที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นว่า เมื่อปี ค.ศ. 1928 (พ.ศ. 2471) สหกรณ์ดีมีเตอร์ (Demeter) ในเมือง แบต ซาโฮว์ (Bad Saarow) ในประเทศเยอรมนี ได้สร้างบรรทัดฐานขึ้นและระบุลงในสัญญาที่ทำกับเกษตรกรที่เป็นสมาชิก หากเกษตรกรคนใดต้องการใช้ตรา ‘ดีมีเตอร์’ บนผลิตภัณฑ์ของตน ก็ต้องทำตามข้อกำหนด 3 ประการ อันได้แก่

- สินค้าต้องได้มาตรฐานการค้ำพื้นฐานตามกฎหมาย (ไม่ได้แตกต่างจากสินค้าทั่วไปที่ไม่ใช่อินทรีย์)

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

- เมล็ดพันธุ์ต้องได้มาจากพื้นที่การเพาะปลูกที่เป็นระบบชีวพลวัต (biodynamic)³¹ และต้องไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี (ตอนนั้นใช้คำว่า artificial fertilizer) เป็นเวลาอย่างน้อย 3 ปี
- พื้นที่เพาะปลูกต้องไม่ใช้ปุ๋ยเคมีมาเป็นเวลาอย่างน้อย 3 ปี และมีการบำรุงดินด้วยมูลสัตว์อย่างน้อยสองครั้งต่อปี

จะเห็นได้ว่าบรรทัดฐานของเดมิเตอร์ข้างต้น มีเงื่อนไขเกี่ยวกับระยะปรับเปลี่ยนที่ชัดเจน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบัน และในปี ค.ศ. 1931 (พ.ศ. 2474) ตราเดมิเตอร์ (Demeter) ได้มีการขึ้นทะเบียนและสามารถทำหน้าที่ตรวจฟาร์มได้ ต่อมาในปี ค.ศ. 1955 (พ.ศ. 2498) องค์กรเดมิเตอร์บุนด์ (Demeterbund) ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของ Demeter ได้ถูกจัดตั้งขึ้นและส่งผลให้การขออนุญาตให้ฉลากเดมิเตอร์มีโครงสร้างที่เป็นทางการมากขึ้น การแบ่งความรับผิดชอบในการมาตรฐานมีความชัดเจนมากขึ้นในปี ค.ศ. 1958 (พ.ศ. 2501) ระหว่างเจ้าของตราสินค้าและสถาบันที่ทำหน้าที่พัฒนามาตรฐาน ‘ชีวพลวัต’ (biodynamic) และในปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) ในที่ประชุมของขบวนการเคลื่อนไหวเดมิเตอร์ยุโรป (European Demeters Movement) ได้มีการตกลงกันที่จะพัฒนามาตรฐานสากลขึ้น และนี่เป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการเคลื่อนไหวเดมิเตอร์นานาชาติ (International Demeter Movement) ซึ่งเป็นปีเดียวกับการก่อตั้งสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement –IFOAM) (Schmid, 2007, pp. 153-154)

ในกรณีของสวีตเซอร์แลนด์ การจัดตั้งสหกรณ์เกษตรชีวพลวัตเริ่มต้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) ใช้ชื่อว่า อันเบาอุท์แพแวย์ร์สุงส์เกนอสเซนชาฟท์ หรือ อาเฟาปี (AVG – Anbau- und Verwertungsgenossenschaft) ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า Cultivation and Recycling Cooperative หรือสหกรณ์เพื่อการเพาะปลูกและรีไซเคิลนั่นเอง โดยทางสหกรณ์ได้กำหนดแนวปฏิบัติสั้นๆ เพื่อใช้ควบคุมมาตรฐานการส่งสินค้า ซึ่งภายหลังแนวปฏิบัติดังกล่าวได้ถูกพัฒนาโดยไบโอฟาร์ม (BIOFARM) สหกรณ์อินทรีย์ชีวภาพอีกแห่งหนึ่งของประเทศ ซึ่งในภายหลังแนวปฏิบัติเหล่านี้ได้กลายมาเป็นพื้นฐานของการกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐบาลสวีตเซอร์แลนด์ โดยแนว

³¹ ‘เกษตรชีวพลวัต’ (biodynamic agriculture) กับ ‘เกษตรอินทรีย์’ (organic agriculture) มีความคล้ายคลึงกันมากกว่าความแตกต่าง เนื่องจากเกษตรกรรมทั้งสองรูปแบบยึดหลักการร่วมกันหลายอย่าง กล่าวคือ เป็นการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีทั้งในรูปแบบของยาปราบศัตรูพืชต่างๆ และปุ๋ยเคมี และปฏิเสธเทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม (Genetically Modified Organisms – GMOs) แต่ความแตกต่างก็คือ เกษตรชีวพลวัตเป็นรูปแบบการเกษตรที่พัฒนาโดยรูดอล์ฟ สไตน์เนอร์ (Rudolph Steiner) โดยมีหลักการสำคัญคือ พื้นที่เพาะปลูกหรือฟาร์มนั้นเป็นหน่วยที่สมบูรณ์ในตัวเอง ไม่จำเป็นต้องนำเข้าปัจจัยเพิ่มเติมจากภายนอก ในขณะที่ เกษตรอินทรีย์ ยังสามารถนำเมล็ดพันธุ์อินทรีย์จากภายนอกเข้ามาเพาะปลูกในฟาร์ม หรือใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตจากภายนอกฟาร์มได้ วัตถุประสงค์ในการทำการเกษตรแบบชีวพลวัตนั้นจำเป็นต้องมาจากภายในฟาร์มเท่านั้น สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติม ดู <https://www.bellamysorganic.com.au/blog/what-is-the-difference-between-biodynamic-and-organic-farming/>

ปฏิบัติดังกล่าวมีหลักการสำคัญคือ การไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงในการเพาะปลูก ตลอดจนดำเนินการอย่างระมัดระวังในการใช้ปุ๋ยธรรมชาติและปุ๋ยมูลฝอย

ในกรณีของสหราชอาณาจักร มีการจัดตั้งสมาคมดิน (Soil Association) ขึ้นในปี ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2510) และสมาคมได้มีการตีพิมพ์มาตรฐานการผลิตอาหารอินทรีย์ฉบับแรกขึ้น (First Soil Association Standards for Organically Produced Food) ส่วนในฝรั่งเศส เกษตรอินทรีย์ได้รับการพัฒนามายาวนานและมีการจัดบันทึกจัดทำเอกสารอย่างเป็นทางการเป็นระบบ ในปี 1972 (พ.ศ. 2515) องค์กรเนจูเฮ โพรเกรส (Nature et Progrès) หรือแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า Nature and Progress (ธรรมชาติและความก้าวหน้า) หรือที่รู้จักกันในนามองค์กรชาวนาแห่งฝรั่งเศสซึ่งได้จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1964 (พ.ศ. 2507) โดยมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อินทรีย์ สนับสนุนการเผยแพร่ประโยชน์ที่ได้จากอาหารอินทรีย์ ตลอดจนเตือนถึงอันตรายความเสี่ยงของการทำการเกษตรแบบใหม่และการใช้ยาปราบศัตรูพืช องค์กรชาวนาฝรั่งเศสได้จัดตั้งสำนักงานเลขาธิการ และจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเอกชนขึ้นมา และในปี ค.ศ. 1974 (พ.ศ. 2517) ชาวนากลุ่มแรกจำนวน 30 คนที่ผ่านการตรวจรับรองสามารถใช้ตราสัญลักษณ์รับรองบนผลิตภัณฑ์ของตนเองได้ หลังจากนั้น ในช่วงทศวรรษเดียวกัน องค์กรส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในหลายๆ ประเทศ ไม่ว่าจะเป็น สวิตเซอร์แลนด์ เยอรมัน ออสเตรีย และสหรัฐอเมริกา ก็เริ่มพัฒนามาตรฐานเอกชนระดับชาติสำหรับเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าของตน (Schmid, 2007, p. 154)

ในปี ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519) Hartmut Vogtmann ซึ่งเป็นอีกคนหนึ่งที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้บุกเบิกเกษตรอินทรีย์ในเยอรมนี และส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศต่างๆ ได้จัดตั้งคณะกรรมการในสวิตเซอร์แลนด์เพื่อริเริ่มการกำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำของเกษตรอินทรีย์เพื่อใช้เป็นเกณฑ์พื้นฐานในระดับประเทศ ประเด็นนี้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากรัฐบาลสวิสในขณะนั้นต้องการออกกฎหมายที่จะห้ามการใช้คำว่า ‘ชีวภาพ’ หรือ ‘biological’ หลังจากการถกเถียงอย่างเข้มข้นระหว่างองค์กรที่มีการกำหนดมาตรฐานของตน สิ่งที่เราเรียกว่า ‘มาตรฐานกลาง’ จึงเกิดขึ้น การพยายามแสวงหาจุดร่วมของเกษตรอินทรีย์รูปแบบต่าง ๆ รวมไปถึงเกษตรชีวพลวัต ได้กลายมาเป็นต้นแบบของการพัฒนามาตรฐานพื้นฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติหรือ ‘ไอโฟม’ (IFOAM) ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน ฉะนั้นแล้วตั้งแต่ทศวรรษ 1980 (พ.ศ. 2523 - 2532) เป็นต้นมาหลายประเทศในยุโรปได้มีการพัฒนากฎเกณฑ์มาตรฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ของตนเองแล้ว และมีการใช้ตราสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการรับรอง เช่น ฝรั่งเศสและเดนมาร์ก ในหลายกรณีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับได้ถูกจัดทำขึ้นและบังคับใช้มาเป็นเวลายาวนานก่อนที่จะมีการตรามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรป ตราสัญลักษณ์เก่าแก่เหล่านั้นรู้จักเป็นที่แพร่หลายและเป็นที่น่าเชื่อถือของผู้บริโภค และถือว่าเป็นเหตุผลประการสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผลิตภัณฑ์อินทรีย์เป็นที่แพร่หลายในประเทศเหล่านั้น (Schmid, 2007, pp. 154-155)

273427045

CU-Thesisis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ในหัวข้อนี้แสดงให้เห็นถึงการก่อตัวขององค์ความรู้เรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เริ่มต้นขึ้นจากชุมชนองค์ความรู้ที่ประกอบไปด้วยนักวิชาการและเกษตรกรในหลายประเทศในยุโรป โดยจะเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มกันในรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มผู้ผลิต มีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ จนถึงขั้นพัฒนามาตรฐานของตัวเองขึ้นมา ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางมาตรฐานระดับชาติ ที่จำเป็นต้องเจรจาต่อรอง และตกลงกันเพื่อให้ได้หลักการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ตรงนี้แสดงให้เห็นถึง ‘สถาบันไม่เป็นทางการ’ ที่เกิดขึ้นมาจากการพยายามรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาของกลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการต่างๆ มีการสร้างบรรทัดฐานที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปโดยที่ไม่มีอำนาจบังคับของรัฐมาเกี่ยวข้อง แล้วจากนั้น ‘สถาบันที่เป็นทางการ’ ที่ดำเนินการโดยรัฐในรูปของกฎหมายมาตรฐานจึงค่อยเกิดขึ้นตามมา และเมื่อการบริโภคเกษตรอินทรีย์เริ่มมีมากขึ้น และเป็นไปในลักษณะข้ามพรมแดน ความพยายามในการสร้างโลกาภิบาลในเรื่องมาตรฐานจึงเกิดขึ้น ซึ่งจะอธิบายในหัวข้อต่อไปที่ว่าด้วย ‘การก่อตัวของโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์’ โดยในส่วนนี้จะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของชุมชนองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์ที่ทำหน้าที่ในการสร้างฉันทามติขององค์ความรู้ในเชิงเทคนิค และในขณะเดียวกันก็ขับเคลื่อนทางการเมือง ผลักดันนโยบายที่เกี่ยวข้อง อันเป็นบทบาทในแง่มุมมองของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) ด้วย

4.3 การก่อตัวของโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ชุมชนองค์ความรู้ทางด้านเกษตรอินทรีย์เริ่มขึ้นมาสู่ระดับระหว่างประเทศอย่างเป็นทางการเมื่อมีการประชุมในวันที่ 5 พฤศจิกายน ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) ที่เมืองแวร์ซายส์ ประเทศฝรั่งเศส เพื่อก่อตั้งสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ ‘IFOAM’ (The International Federation of Organic Agriculture Movements)³² การประชุมดังกล่าวถือว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ยกระดับการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ไปสู่ระดับนานาชาติอย่างเป็นทางการ ผู้ที่ผลักดันให้เกิดการประชุมดังกล่าวก็คือ Roland Chevriot ประธานองค์กรชาวนาแห่งฝรั่งเศส โดยความคิดในการประชุมนานาชาตินี้เกิดขึ้นเมื่อเขาได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1972 และได้พบกับ Bob Rodale เจ้าของสำนักพิมพ์โรดัล (Rodale Press) ซึ่งเป็นทายาทรุ่นที่สองต่อจาก Jerome Rodale บิดาของ

³² Denis Bourgeois คือคนที่ Chevriot แต่งตั้งให้ดูแลการจัดประชุมในครั้งนี้ ซึ่งเขาได้ให้ข้อมูลว่า ได้ส่งบัตรเชิญเพื่อเข้าร่วมประชุมออกไปมากกว่า 50 ฉบับ มีการตอบรับคำเชิญกลับมาประมาณร้อยละ 10 สำหรับชื่อ International Federation of Organic Agriculture Movement หรือ IFOAM นี้ เป็นชื่อที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อเป็นชื่อโครงการที่จะระบุลงไปโน้ตบัตรเชิญเหล่านั้น โดยไม่ได้เป็นการตั้งขึ้นในการประชุมแต่อย่างใด ชื่อย่อขององค์กร IFOAM มีข้อดีก็คือ มันสามารถออกเสียงได้ว่า ‘ไอโอม’ (โดยไม่ต้องอ่านเรียงตัวอักษรไปที่ละตัว) แต่ข้อเสียก็คือมันทำให้นักถึงผลิตภัณฑ์จำพวกผงซักฟอก

เขาที่เป็นผู้ก่อตั้งวารสารเกษตรอินทรีย์ฉบับแรกของโลกที่มีชื่อว่า *Organic Farming and Gardening* เมื่อเขาเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1971 (พ.ศ. 2514) Bob Rodale ซึ่งเป็นลูกชายก็ได้เข้ามารับช่วงต่อ ซึ่งการพบและพูดคุยกันของ Cheviot และ Rodale ในครั้งนั้นเป็นตัวผลักดันให้ Cheviot ตัดสินใจที่จะจัดการประชุมนี้ขึ้น โดยผู้เข้าร่วมประชุมประกอบไปด้วย 5 องค์กรจาก 5 ประเทศ ได้แก่ องค์กรชาวนาแห่งฝรั่งเศส (Nature et Progrès) สำนักพิมพ์โรเดล (Rodale Press) จากสหรัฐอเมริกา สมาคมดิน (Soil Association) จากสหราชอาณาจักร สมาคมดินแห่งแอฟริกาใต้ (Soil Association of South Africa) และสมาคมชีวพลวัตแห่งสวีเดน (Swedish Biodynamic Association (Paull, 2010, pp. 94-95)

การจัดตั้งสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติเกิดขึ้นในบริบทที่เกษตรอินทรีย์เริ่มเข้าสู่ระบบการค้าระหว่างประเทศก็คือประมาณทศวรรษ 1970 (พ.ศ. 2513 – 2522) ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจและให้คำนิยามกับเกษตรอินทรีย์ที่เป็นสากล และต้องพัฒนาระบบการรับรองซึ่งรวมไปถึงกระบวนการตรวจสอบรับรอง และการแต่งตั้งผู้ที่มีอำนาจตรวจสอบรับรอง (accreditation) โดยกระบวนการพัฒนาระบบการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น เริ่มจากปรัชญาและมโนทัศน์เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ และจากปรัชญาและมโนทัศน์ตรงนี้ก็พัฒนาขึ้นมาเป็นวิถีปฏิบัติในการทำเกษตรอินทรีย์ในไร่นาทั่วโลก สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นก็คือเริ่มมีการกำหนด ‘มาตรฐาน’ (standard) หรือ ‘แนวทางปฏิบัติ’ (guidelines) ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ฉะนั้นแล้ว จุดเริ่มต้นก็คือต้องมีนิยามคำว่า ‘เกษตรอินทรีย์ที่เป็นสากล’ เพื่อความเข้าใจตรงกันของทุกฝ่ายก่อนที่จะขับเคลื่อนไปสู่กระบวนการอื่นๆ ดังนั้นในการประชุมเมื่อปี ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519) ณ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ของสหพันธ์ฯ ที่จัดขึ้นที่เมืองซีเนน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ (Seengen, Switzerland) ได้มีการตกลงกันว่าทางสหพันธ์ฯ ควรจะสร้างความหมายกลางของ ‘เกษตรอินทรีย์’ หรือ ‘organic farming’ และจากมติดังกล่าว ทำให้อีกสองปีต่อมา ได้มีการรายงานถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการให้คำนิยามที่ชัดเจนมากขึ้นของมโนทัศน์อย่าง ‘เกษตรชีวภาพ’ (biological agriculture) เกษตรอินทรีย์ (organic agriculture) เกษตรเชิงนิเวศ (ecological agriculture) และเกษตรธรรมชาติ (natural agriculture) ในรายงานการประชุมสมัชชาใหญ่ (Schmid, 2007, pp. 154-155)

ในปัจจุบัน คำว่า ‘เกษตรอินทรีย์’ (organic agriculture) เป็นคำที่นิยมใช้มากที่สุด แต่ในบางประเทศก็อาจจะใช้คำอื่นแทน เช่น ‘เกษตรเชิงนิเวศ’ (ecological agriculture) และ ‘เกษตรชีวภาพ’ (biological agriculture) (Nadia El-Hage Scialabb, 2002) โดยคำนิยามของเกษตรอินทรีย์ที่กำหนดโดย IFOAM และเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายก็คือ

“ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน เกษตรอินทรีย์พึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทาง

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ชีวภาพ และวงจรธรรมชาติ ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบต่อทางลบ เกษตรอินทรีย์ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง”³³ (กรีนเนท)

ส่วนเกษตรธรรมชาติ (natural agriculture) มีหลักการบางประการที่แตกต่างจากการทำเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบัน เนื่องจาก หลักการที่สำคัญของเกษตรธรรมชาติมีอยู่ 4 ประการคือ ไม่มีการไถพรวนดิน งดเว้นการใส่ปุ๋ย ไม่กำจัดวัชพืช และไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยเกษตรธรรมชาติเป็นแนวทางที่เผยแพร่โดยเกษตรกรชาวญี่ปุ่น นายมาซาโนบุ ฟูกุโอกะ (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), 2557)

เมื่อมีการกำหนดคำนิยามต่างๆ ที่จำเป็นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ลำดับต่อไปจึงมีการจัดทำมาตรฐานร่วมในการผลิตและขายภายใต้สินค้าที่มาจากเกษตรกรรมประเภทต่างๆ ที่ได้กล่าวไป เป็นที่น่าสนใจว่าประเด็นเรื่องความแตกต่างของแต่ละภูมิภาคได้ถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจ โดยระบุว่าเอกสารที่ออกมาควรจะให้คำนิยามลักษณะของเกษตรอินทรีย์จากมุมมองเชิงวิวัฒนาการ และต้องคำนึงถึงสภาพทางนิเวศวิทยาที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ด้วย และเพื่อให้ภารกิจดังกล่าวสำเร็จ ได้มีการตั้งคณะกรรมการฝ่ายเทคนิคซึ่งมี Claude Aubert จากฝรั่งเศส และ Otto Schmid จากสวิตเซอร์แลนด์ ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการ ในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 1979 (พ.ศ. 2522) ร่างแรกของ ‘กฎเกณฑ์พื้นฐานของมาตรฐานการเกษตรชีวภาพภายใต้การพิจารณาของสหพันธ์อินทรีย์นานาชาติ’ (The Basic Rules of Biological Agriculture Standards under Consideration by IFOAM) ได้ถูกส่งออกไปให้สมาชิกอ่านและแสดงความคิดเห็น หลังจากรวบรวมข้อมูลและปรับร่างฯ ดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในปี ค.ศ. 1980 (พ.ศ. 2523) ข้อเสนอแนะมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากลฉบับแรก (Recommendations for International Standards of Biological Agriculture) ก็ได้รับการยอมรับในการประชุมสมัชชาใหญ่ของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ ที่กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม และอีกสองปีต่อมา ข้อเสนอแนะดังกล่าวก็ได้กลายมาเป็น ‘มาตรฐานเกษตรชีวภาพสำหรับการค้าระหว่างประเทศและมาตรฐานแห่งชาติ’ (Standards of Biological

³³ แปลมาจาก “Organic agriculture is a production system that sustains the health of soils, ecosystems and people. It relies on ecological process, biodiversity and cycles adapted to local conditions, rather than the use of inputs with adverse effects. Organic Agriculture combines tradition, innovation and science to benefit the shared environment and promote fair relationships and a good quality of life for all involved. *เพิ่มเติม ดู* <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/definition-organic-agriculture>

Agriculture for International Trade and National Standards) โดยมีอายุบังคับใช้เป็นเวลาสองปี (Schmid, 2007, p. 155) นับจากจุดนั้นเป็นต้นมา มาตรฐานได้กลายเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงขยายผล และทำให้หันต่อยุคสมัยโดยสมาชิกของสหพันธ์ฯ และกล่าวได้ว่ามาตรฐานพื้นฐานของ IFOAM นี้มีอิทธิพลต่อองค์การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ทั่วโลก จะเห็นได้จากมาตรฐานที่องค์การเหล่านี้พัฒนาขึ้นมากก็มาจากหลักการที่สหพันธ์ฯ วางไว้ และถือว่าเอกสารมาตรฐานพื้นฐานของ IFOAM นั้นเป็นเอกสารสำคัญที่มีการแปลมากกว่า 20 ภาษาทั่วโลก (Geier, 2007, p. 182)

แม้ว่าบทบาทของ IFOAM ในฐานะเป็นผู้สนับสนุนเกษตรอินทรีย์ในระดับโลกจะดำเนินมายาวนานแล้ว แต่บทบาทในฐานะกลุ่มกดดันเคลื่อนไหวในระดับระหว่างประเทศ (social movement) เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 (ประมาณ พ.ศ. 2530 – 2532) โดยจุดเริ่มต้นที่ทำให้สหพันธ์ฯ ริเริ่มบทบาทตรงนี้มาจาก การออกร่างกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอินทรีย์ฉบับแรกของสหภาพยุโรป ที่ให้คำนิยามคำว่า ‘อินทรีย์’ (organic) ว่า ‘ปลอดสารเคมีตกค้าง’ ตรงนี้ไม่ใช่เป็นการแสดงถึงความไม่เข้าใจเท่านั้น แต่ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตลาดเกษตรอินทรีย์ในอนาคต คณะทำงานของ IFOAM จึงเริ่มดำเนินการทันทีโดยพยายามเข้าไปมีส่วนในการร่างกฎเกณฑ์ดังกล่าว และทำให้กฎเกณฑ์ของสหภาพยุโรป มีการนิยามคำว่า ‘อินทรีย์’ เสียใหม่ โดยไม่ใช่พิจารณาแต่ลักษณะของผลผลิตที่ออกมาเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตเป็นสำคัญ (Geier, 2007, pp. 183-184)

อาจกล่าวได้ว่า ขั้นตอนในการสร้างความหมายของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสร้างมาตรฐานที่พึงปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ คือบทบาทของสหพันธ์ฯ ในการพัฒนาบรรทัดฐานและการพยายามกดดันและเคลื่อนไหวให้สหภาพยุโรปเปลี่ยนแปลงคำนิยามเกี่ยวกับ ‘อินทรีย์’ ซึ่งย่อมมีผลต่อนโยบายอื่นๆ ที่ออกมาในภายหลั่งนั้นเป็นความพยายามของ IFOAM ในการแนะนำนโยบายตามบรรทัดฐานที่ตนเป็นผู้กำหนดขึ้นมาจากกระบวนการจัดการความรู้ นี่คือกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีตัวแสดงหลักคือสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติที่แม้จะไม่ได้ครอบครองสิทธิอำนาจบังคับ (authority) แบบรัฐ แต่ก็ครอบครอง ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) ในฐานะที่เป็นชุมชนองค์ความรู้ (epistemic community) ในประเด็นนี้นั่นเอง

อีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญในกระบวนการโลกาภิบาลคือ การทำให้ความคิดดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน ในขั้นตอนนี้ IFOAM ดำเนินการในหลายระดับด้วยกัน ในระดับระหว่างประเทศ IFOAM ได้ร่วมมือกับองค์กรโลกาภิบาล โดย IFOAM ได้เข้าร่วมประชุม Earth Summit หรือชื่ออย่างเป็นทางการคือการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development) ณ กรุง ริโอ เด จาเนโร ในปี ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) โดยจุดประสงค์ในการเข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ IFOAM ต้องการทำให้องค์กรโลกาภิบาลที่เกี่ยวข้องอย่างเช่น

องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) ตระหนักถึงความสำคัญของเกษตรอินทรีย์ ที่มีคนในหลายประเทศได้ทำการเกษตรในวิถีดังกล่าวเพราะตระหนักถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และต้องการให้ FAO เห็นประโยชน์จากความร่วมมือกับสหพันธ์ฯ ในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ (Geier, 2007, p. 184)

ผลจากการประชุมในครั้งนั้น IFOAM ได้รับสถานะผู้สังเกตการณ์และผู้ประสานงาน (observer and liaison status) ในสหประชาชาติ และองค์การในสังกัดสหประชาชาติอื่นๆ อย่าง องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD) องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labor Organization – ILO) และ โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UN Environmental Program – UNEP) แต่การพยายามของสหพันธ์ฯ ที่จะเข้าไปร่วมมือกับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาตินั้นต้องใช้เวลา เพราะกว่าที่ IFOAM จะได้สถานะผู้สังเกตการณ์ที่เป็นองค์กรนอกภาครัฐ (NGO observer status) จาก FAO ต้องใช้เวลาประมาณ 4 ปี และใช้เวลานานกว่านั้นถึงจะสามารถผลักดันให้เกษตรอินทรีย์กลายเป็นประเด็นที่ FAO ให้ความสนใจอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ผลจากการพยายามผลักดันประเด็นเกษตรอินทรีย์ให้กลายเป็นสถาบัน ก็คือในปัจจุบันเกษตรอินทรีย์ได้กลายเป็นหนึ่งในห้าประเด็นที่ FAO ให้ความสำคัญในระดับสูง ภายใต้หัวข้อ ‘ทำให้การเกษตร ป่าไม้ และประมงมีผลผลิตมากขึ้น และมีความยั่งยืน’ (Make agriculture, forestry and fisheries more productive and sustainable) (FAO, 2013)

IFOAM ยังคงทำงานร่วมมือกับ FAO อย่างต่อเนื่องตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาในรูปของคณะทำงานเกษตรอินทรีย์และจัดงานประชุมร่วมกัน เช่น การประชุมนานาชาติว่าด้วยเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ครั้งที่หนึ่ง (The First International Organic Seed Conference) ซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมความร่วมมือระหว่างสององค์กรที่สำคัญ ความร่วมมือลักษณะเดียวกันนั้นยังได้เกิดขึ้นระหว่าง IFOAM และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หรือ UNDP (United Nations Development Programme) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การจัดการประชุมร่วมระหว่างสององค์กรอย่าง การประชุมครั้งที่สามของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติว่าด้วยเกษตรอินทรีย์และความหลากหลายทางชีวภาพ (The Third IFOAM Conference on Organic Agriculture and Biodiversity) ซึ่งจัดขึ้นที่สำนักงานใหญ่ของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP -United Nations Environment Programme) ที่กรุงไนโรบี (Geier, 2007, p. 184)

นอกจากองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศที่สมาชิกเป็นรัฐแล้ว สหพันธ์ฯ ยังได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความร่วมมือกับองค์กรนอกภาครัฐหรือ NGOs ที่สนใจประเด็นที่คล้ายกันหรือเกี่ยวข้องกัน เช่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมอย่างกรีนพีซ (Greenpeace) เป็นต้น และการประชุม

2734237045

CU-Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ทางการค้าของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติครั้งที่ 5 (The Fifth IFOAM Trade Conference) ในปี ค.ศ. 1999 (พ.ศ. 2542) ที่ประเทศอิตาลีแสดงให้เห็นถึงการที่สหพันธ์ฯ พยายามขับเคลื่อนเข้าหาขบวนการเคลื่อนไหวด้านวัฒนธรรมการกินอย่างกลุ่มสลอว์ฟู้ด (Slow Food) ซึ่งเป็นตัวอย่างการเชื่อมโยงระหว่างการผลิตอาหารและการบริโภคอาหารที่ควรจะต้องเคลื่อนไหวผลักดันไปพร้อมๆ กัน นอกจากนี้ทางสหพันธ์ฯ ยังมีความร่วมมือกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่าง ‘ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการค้าที่เป็นธรรม’ (Fair Trade Movement) อีกด้วย (Geier, 2007, p. 184)

อย่างที่ได้อธิบายไปแล้วว่า IFOAM ครอบครองสิทธิอำนาจเชิงความรู้ (epistemic authority) ดังนั้น การดำรงไว้ซึ่งฐานะ ‘ผู้เชี่ยวชาญ’ และการเป็นผู้ ‘ถือครององค์ความรู้’ ด้านเกษตรอินทรีย์ของสหพันธ์ฯ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและสัมพันธ์โดยตรงกับการทำให้ชุดคำแนะนำ บรรทัดฐาน ตลอดจนมาตรฐานด้านเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM ตลอดจนตัวขององค์กร IFOAM เองมีความยั่งยืนเป็น ‘สถาบัน’ ดังนั้นแล้ว การรักษาสิทธิอำนาจเชิงความรู้ของ IFOAM จึงกระทำผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดการประชุม โดยหลังจากที่สหพันธ์ฯ ก่อตั้งได้ไม่นาน การประชุมสมัชชาใหญ่ที่จัดขึ้นทุกๆ 2 ปี³⁴ ของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติก็ได้ออกผนวกไปกับการประชุมเชิงวิทยาศาสตร์นานาชาติ โดยการสนับสนุนของสถาบันวิจัยเกษตรอินทรีย์ (FiBL) ซึ่งได้เข้าเป็นสมาชิกของ IFOAM ในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) และได้ร่วมกันจัดการประชุมครั้งแรกในปี ค.ศ. 1977 (พ.ศ. 2520) ที่เมืองซีสซาค (Sissach) ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยการประชุมในครั้งนี้ใช้ชื่อว่า ‘การมุ่งสู่เกษตรกรรมที่ยั่งยืน’ (Towards a Sustainable Agriculture) ซึ่งเป็นการถกเถียงแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับวิธีการเพาะปลูกและการจัดการฟาร์มโดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การประชุมนี้ทำหน้าที่เหมือนเป็นเวทีศูนย์รวมการแลกเปลี่ยนความรู้ (focal point) ด้านเกษตรอินทรีย์ขององค์กรและกลุ่มเคลื่อนไหวด้านเกษตรอินทรีย์ในระดับนานาชาติที่สำคัญ (Geier, 2007, p. 180) และจากกระบวนการจัดการองค์ความรู้ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องนี้ ได้นำไปสู่การปรับข้อแนะนำเชิงนโยบายและความคิดที่ได้จากความรู้ใหม่ๆ สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดคือการปรับรายละเอียดของตัวมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหพันธ์ฯ อยู่เป็นระยะ

³⁴ การประชุมสมัชชาใหญ่ของ IFOAM เป็นการประชุมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของ IFOAM ตลอดจนผู้บริหารและพนักงานขององค์กร มารวมตัวกัน แลกเปลี่ยนทัศนคติ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเพื่อย้ำเตือนวิสัยทัศน์ของ IFOAM อันจะทำให้การทำงานเพื่อส่งเสริมเกษตรอินทรีย์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยในการประชุมที่เมือง Victoria ประเทศแคนาดาใน เดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) ที่ประชุมได้ตกลงกันที่จะปรับเปลี่ยนระยะเวลาในการจัดประชุมเป็นทุกๆ 3 ปี รายละเอียดเพิ่มเติมดูได้ที่ <https://www.ifoam.bio/en/about-us/general-assembly> และ https://www.ifoam.bio/sites/default/files/page/files/ifoam_annual_report_2002.pdf

การประชุมด้านเกษตรอินทรีย์ที่ใหญ่ที่สุดและเป็นการรวมตัวของผู้ที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์มากที่สุดคือการประชุมที่ชื่อว่า ‘การประชุมอินทรีย์โลก’ Organic World Congress - OWC) ที่จัดขึ้นโดย IFOAM และองค์กรพันธมิตร โดยจัดพร้อมๆ กับการประชุมสมัชชาใหญ่ของสหพันธ์ฯ ที่ได้เปลี่ยนแปลงระยะเวลาการจัดประชุมจากทุกๆ 2 ปี มาเป็นทุกๆ 3 ปี ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) โดยการประชุมอินทรีย์โลก (OWC) ครั้งล่าสุดคือครั้งที่ 19 จัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2017 (พ.ศ. 2560) ณ เมือง Greater Noida ประเทศอินเดีย โดยโครงสร้างของการประชุมประกอบไปด้วย สี่ส่วนใหญ่มาก ส่วนแรก จะเป็นเวทีการประชุมที่เกี่ยวกับการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนสำหรับนักเคลื่อนไหวทางด้านการเกษตรอินทรีย์ ส่วนที่สอง จะเป็นการนำเสนอองค์ความรู้และอภิปรายกันเกี่ยวกับเทคนิคการเพาะปลูกสำหรับเกษตรอินทรีย์ ส่วนที่สาม เกี่ยวข้องกับการใช้วิทยาศาสตร์เข้ามาพัฒนาเกษตรอินทรีย์ และส่วนสุดท้าย คือเรื่องของการพัฒนานวัตกรรมด้านการตลาดของเกษตรอินทรีย์ (IFOAM Organics International, 2017a) ส่วนการประชุมครั้งต่อไปคือครั้งที่ 20 นั้น จะจัดขึ้นในเดือนกันยายน ค.ศ. 2020 (พ.ศ. 2563) (Organic World Congress 2020)

นอกจากการประชุมแล้ว IFOAM ยังได้ร่วมมือกับรัฐบาลสาธารณรัฐเกาหลีมอบ ‘รางวัลนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์’ (Organic Farming Innovation Award - OFIA) ให้กับผู้ที่มีผลงานโดดเด่นในการสร้างนวัตกรรมที่ช่วยแก้ไขปัญหาหรือเพิ่มประสิทธิภาพให้กับการทำเกษตรอินทรีย์ (IFOAM Organics International, 2017b) ในการคัดเลือกผู้ที่สมควรได้รับรางวัลดังกล่าวนี้ หน่วยงานลูกของ IFOAM หน่วยงานหนึ่งเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินก็คือ ‘เวทีนวัตกรรมเทคโนโลยี’ ของ IFOAM หรือ IFOAM Technology Innovation Platform (TIPI) โดย TIPI เริ่มงานตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 (พ.ศ. 2556) โดยมีพันธกิจหลักคือการส่งเสริมความร่วมมือในระดับนานาชาติเกี่ยวกับการวิจัยด้านเกษตรอินทรีย์ โดย TIPI จะช่วยส่งเสริมนักวิจัยในการเผยแพร่ ประยุกต์ใช้นวัตกรรมและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่สอดคล้องกับหลักการของเกษตรอินทรีย์ (IFOAM Organics International, 2017c)

อีกช่องทางหนึ่งที่ IFOAM ใช้เพื่อดำรงสถานะความเป็นผู้เชี่ยวชาญและถือครองความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ก็คือ การจัดฝึกอบรม เช่น ในปีนี้ (พ.ศ. 2562) IFOAM ภาคพื้นยุโรปได้จัดอบรมหลักสูตรผู้นำทางเกษตรอินทรีย์ (Organic Leadership Course) ในเดือนมิถุนายน ที่ประเทศลิทัวเนีย โดยเนื้อหาในการอบรมมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด ตั้งแต่กระบวนการผลิตไปจนถึงการสร้างมูลค่า ตลอดจนการตลาด เพื่อเตรียมพร้อมให้ผู้เข้าฝึกอบรมสามารถเป็นผู้ที่สามารถทำงานด้านส่งเสริม พัฒนา และผลักดันเกษตรอินทรีย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการฝึกอบรมจะมีทั้งการเข้าชั้นเรียน และการเรียนต่อเนื่องผ่านระบบออนไลน์ (IFOAM Organics International, 2019a) ซึ่งการจัดฝึกอบรมในลักษณะนี้นอกจากจะเป็นการทำ

273427045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

รายได้ให้กับหน่วยงานแล้ว ยังเป็นการสร้างความเป็นสถาบันของ IFOAM ในการเผยแพร่องค์ความรู้ บรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ กติกาต้านมาตรฐานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ให้กระจายออกไปในวงกว้าง และเมื่อผู้ฝึกอบรมลงไปปฏิบัติงานในท้องถิ่นของตนเอง ก็สามารถกระจายองค์ความรู้ดังกล่าวออกไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องอีกเป็นจำนวนมาก

นอกจากการจัดงานทั้งงานประชุมและการฝึกอบรมในวาระต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์แล้ว IFOAM ยังเผยแพร่องค์ความรู้ในฐานะ ‘ผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรอินทรีย์’ ผ่านสิ่งตีพิมพ์ขององค์กร ผ่านทางเว็บไซต์ และแอปพลิเคชันต่างๆ เช่น นิตยสาร *Ecology and Farming* นอกจากนี้ เอกสารที่รวบรวมข้อมูลหลังงานประชุมนานาชาติ (proceedings) ในแต่ละครั้งก็มีการเผยแพร่เพื่อให้ข้อมูลสามารถเข้าถึงคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในที่ประชุมได้ด้วย ในช่วงปลายทศวรรษ 1980s IFOAM (ประมาณ พ.ศ. 2530 – 2532) ได้จัดทำหนังสือที่ชื่อ *Organic Agriculture Worldwide* โดยมีลักษณะเป็นนามานุกรมรวบรวมคนและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ทั่วโลก หนังสือเล่มนั้นได้รับการยกย่องว่าเป็น ‘yellow pages’ (สมุดหน้าเหลือง) ของขบวนการเคลื่อนไหวด้านเกษตรอินทรีย์ โดย IFOAM ได้เผยแพร่ข้อมูลในลักษณะดังกล่าวมาโดยตลอด รายงานเล่มล่าสุดคือ *The World of Organic Agriculture 2019* (IFOAM Organics International, 2019b)

หลังจากที่ได้อธิบายถึงการก่อตัวขึ้นของโลกาภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ที่เริ่มต้นขึ้นจากภาคเอกชน ตั้งแต่ขั้นตอนการจัดการความรู้ จนไปถึงการร่วมมือกับองค์กรภาครัฐ และองค์กรระหว่างประเทศเพื่อทำให้องค์ความรู้และบรรทัดฐานเรื่องเกษตรอินทรีย์ที่พยายามส่งเสริมและผลักดันมีความเป็นสถาบันมากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการครอบครองความรู้ความเชี่ยวชาญทำให้องค์กรนอกภาครัฐมี ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) ทำให้สามารถมีบทบาทสำคัญในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ และ IFOAM เองก็จำเป็นที่จะต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อดำรงไว้ซึ่งสิทธิอำนาจในฐานะผู้เชี่ยวชาญ และผู้ครอบครององค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ดังจะได้อธิบายเพิ่มเติมในส่วนต่อไปที่เป็นการอธิบายถึงการทำงานของโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

4.4 การทำงานของโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

แม้โลกาภิบาลด้านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จะเกิดขึ้นแล้วและกำลังดำเนินไป กลไกสำคัญที่กระบวนการโลกาภิบาลจำเป็นต้องมี นั่นก็คือกระบวนการตรวจสอบและลงโทษผู้ที่เบี่ยงเบนออกจากรับรอง จากการศึกษาที่ IFOAM ได้สร้างมาตรฐานสากลเรื่องเกษตรอินทรีย์ขึ้นมา ทำให้เกิดกระบวนการสร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในที่อื่นๆ อีกหลายที่ตามมาซึ่งใช้มาตรฐานพื้นฐานของ

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

IFOAM เป็นเกณฑ์ โดยให้เหตุผลว่าเป็นการสร้างเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคว่าผลิตภัณฑ์ที่เลือกซื้ออยู่นั้นผลิตตามหลักการของเกษตรอินทรีย์อย่างแท้จริง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา ก็คือเมื่อระบบการรับรองมาตรฐานมีหลากหลาย ทำให้เกิดความแตกต่าง เกิดช่องว่าง และแม้แต่มาตรฐานที่มีความคล้ายคลึงกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน และถูกบริหารจัดการด้วยหน่วยงานที่มีความเป็นมืออาชีพ แต่ใครจะทำหน้าที่ให้การรับรองว่าโปรแกรมการรับรองมาตรฐานที่ตั้งขึ้นมากมายเหล่านั้นมีคุณภาพและได้มาตรฐานจริงๆ จุดนี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา โครงการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ ของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM Accreditation Program) โดยเริ่มจากการนำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมสมัชชาใหญ่ในปี ค.ศ. 1986 (พ.ศ. 2529) ที่ซานตาครูซ (Santa Cruz) ประเทศสหรัฐอเมริกา จากนั้นโครงการดังกล่าวได้ถูกพัฒนาขึ้นและมีผลในทางปฏิบัติในปี ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ ‘หน่วยบริการรับรองระบบประกันคุณภาพเกษตรอินทรีย์นานาชาติ’ (International Organic Accreditation Service - IOAS) (Geier, 2007, p. 182) ณ ปัจจุบัน IOAS ได้รับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ 137 ระบบให้กับหน่วยรับรอง 50 แห่ง (IOAS, 2018a)

การจัดตั้งหน่วยบริการรับรองระบบงานฯ ทำให้กระบวนการตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประกอบไปด้วย เจ้าของระบบ หน่วยรับรองระบบงาน (accreditation body - AB) หน่วยรับรองมาตรฐานอินทรีย์ (certification body - CB) และในบางกรณีมีการเพิ่มหน่วยตรวจมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (inspection body - IB) ขึ้นมาในกรณีที่หน่วยรับรองหนึ่งต้องการตรวจรับรองในหลายพื้นที่จึงมีการกระจายหน่วยตรวจออกไปแล้วค่อยส่งผลการตรวจไปยังหน่วยรับรองมาตรฐาน (CB) เพื่อออกไปรับรองมาตรฐานต่อไป ซึ่งระบบการรับรองแบบนี้คือแนวทางปฏิบัติของระบบงานเกษตรอินทรีย์ทั่วโลก และเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขั้นต่ำของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM Basic Standards – IBS) และกระบวนการรับรองระบบขององค์กรที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางระดับสากลที่ถูกใช้เมื่อมีการร่างมาตรฐานของประเทศตลอดจนการสร้างระบบการตรวจสอบมาตรฐาน นอกจากนี้ยังถูกใช้เป็นหลักในการอ้างอิงในการจัดทำมาตรฐานหรือกฎหมายทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ โดยตัวมาตรฐานขั้นต่ำของ IFOAM นั้น มีอิทธิพลสำคัญต่อการพัฒนาแนวทางปฏิบัติของ Codex Alimentarius สำหรับการผลิต การติดฉลาก การทำการตลาดของอาหารที่ผลิตโดยวิธีการแบบอินทรีย์ (Codex Alimentarius Guidelines for the Production, Labeling, and Marketing of Organically Produced Foods.) โดย Codex Alimentarius คือองค์กรในการกำกับดูแลขององค์การอนามัยโลก (WHO) และองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) (Schmid, 2007, p. 157)

ตรงนี้จะเห็นได้ว่าการสร้างระบบการรับรองมาตรฐานขึ้นมาทำให้ตัวมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขั้นต่ำของ IFOAM นั้นมีความเป็นสถาบันมากขึ้น เพราะมีกระบวนการการรับรองมาตรฐานมารองรับทำให้มาตรฐานนั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และนอกจาก IFOAM จะส่งเสริมการจัดตั้งหน่วย

273427045

รับรองระบบงานหรือ AB อย่าง IOAS แล้ว เพื่อเป็นการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนการทำให้กระบวนการรับรองมาตรฐานมีความเป็นสถาบัน IFOAM ยังได้ส่งเสริมการจัดตั้ง ‘หน่วยรับรอง’ หรือ CB ด้วย อย่างเช่น กรณีสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งเป็นหน่วยรับรองสัญชาติไทยเพียงแห่งเดียวที่สามารถรับรองมาตรฐานอินทรีย์สากลได้ก็จัดตั้งขึ้นโดยการสนับสนุนของ IFOAM เช่นเดียวกัน โดยรายละเอียดเกี่ยวกับที่มาของการจัดตั้ง มกท. จะได้อธิบายต่อไปในบทที่ 5

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ก็คือ ความหลากหลายของโปรแกรมการตรวจรับรองที่มีอยู่ทั่วโลกทั้งโปรแกรมของรัฐและเอกชน ทำให้เกิดความสับสนกับผู้บริโภค และในหลายครั้งเป็นอุปสรรคต่อการค้า IFOAM เองก็ได้พยายามแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยในปี ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติร่วมกับ ‘โครงการเข้าถึงตลาดอินทรีย์ระดับโลก’ (Global Organic Market Access Project – GOMA Project) ซึ่งเป็นคณะทำงานร่วมระหว่าง FAO, IFOAM และ UNCTAD ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมการค้าผลิตภัณฑ์อินทรีย์ให้มีความราบรื่นและสะดวกมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่แตกต่างกัน โดย IFOAM และ GOMA ได้ร่วมกันออก “เกณฑ์ข้อกำหนดกลางและวัตถุประสงค์ของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์” (Common Objectives and Requirements of Organic Standards - COROS) หรือ “โคโรส” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือหรือหลักเกณฑ์ในการประเมิน ‘ความเท่าเทียม’ (equivalence) ของมาตรฐานอินทรีย์ โดย COROS เปิดให้มีการแสดงความคิดเห็นว่าจะปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) ในการประชุมของสหพันธ์ฯ ในเดือนเมษายน ปีเดียวกันนั้น คณะกรรมการกลาง (IFOAM World Board) ได้อนุมัติร่าง COROS ที่ปรับแก้ไข และใช้เป็นเกณฑ์พิจารณาว่าจะยอมรับมาตรฐานใดเข้ามาอยู่ใน ‘ครอบครัวมาตรฐานของ IFOAM’ (IFOAM Family of Standards) ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) โดย COROS ได้รับการอนุมัติจากสมาชิกด้วยคะแนนเสียงร้อยละ 93.8 (IFOAM Organics International, 2011)

นอกจากการพัฒนาเกณฑ์กลางที่ใช้เทียบเคียงโปรแกรมการตรวจสอบรับรองที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายทั่วโลกแล้ว สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติยังได้พยายามผลักดันรูปแบบการตรวจสอบรับรองอีกแบบหนึ่งซึ่งเหมาะกับเกษตรกรรายย่อยที่มีผลผลิตไม่มากนัก และเน้นการบริโภค ชื่อขายภายในท้องถิ่น ระบบดังกล่าวก็คือ ‘การรับรองแบบมีส่วนร่วม’ (Participatory Guarantee System) ในความเป็นจริงแล้ว แล้วระบบนี้ไม่ใช่ระบบใหม่ที่คิดค้นขึ้นโดยสหพันธ์ฯ แต่อย่างใด การตรวจสอบรับรองโดยกลุ่มเกษตรกรเองโดยไม่ได้ใช้ระบบ ‘บุคคลที่สาม’ (third party) ได้เกิดขึ้นมานานแล้วในกลุ่มเกษตรกรหลายพื้นที่ แต่ประเด็นนี้ถูกผลักดันในระดับนานาชาติครั้งแรกในเดือนเมษายน ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) เมื่อเกิดการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันระหว่างสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ ขบวนการเคลื่อนไหวเกษตรอินทรีย์แห่งละตินอเมริกาและแคริบเบียน (Movimiento Agroecológico de América Latina y el Caribe - MAELA) และศูนย์นิเวศวิทยา

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

(Centro Ecologico) ที่ประเทศบราซิลเพื่อนำเสนอ รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์รูปแบบการรับรองที่เกิดขึ้นทั่วโลก แล้วแสวงหาจุดร่วมของระบบเหล่านั้น (Källander, 2008, p. 7) ในเวลาต่อมาได้มีการกำหนดนิยามของระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมขึ้นในปี ค.ศ. 2008 (FiBL. & IFOAM, 2013, p. 160) และพยายามผลักดันให้กลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีความจำเป็นจะต้องขอการรับรองจากหน่วยรับรองสามารถเลือกใช้ระบบนี้ได้ โดยจนถึงปี ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) มีความริเริ่มใช้ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมกว่า 250 ระบบใน 73 ประเทศทั่วโลก (FiBL. & IFOAM, 2017, p. 157)

หลังจากที่อธิบายถึงการก่อตัวของโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทั้งในแง่ของวิวัฒนาการ และการทำงานแล้ว ในส่วนต่อไปจะเป็นการยกกรณีศึกษาขึ้นมาเพื่อแสดงถึงวิวัฒนาการของการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ที่เกิดขึ้นจริงในสามกรณี ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และสหภาพยุโรป ว่าเป็นอย่างไร และทำงานควบคู่ไปกับขบวนการโลกาภิบาลอย่างไร เพื่อเป็นการวางกรอบการศึกษาแล้วนำมาพิจารณาในกรณีของประเทศไทยในบทต่อไป

4.5 กรณีศึกษาการอภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ในสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และสหภาพยุโรป

ขบวนการเกษตรอินทรีย์ทั่วโลกมีจุดเริ่มต้นที่คล้ายคลึงกัน คือเกิดมาจากการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยที่รัฐไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งได้อธิบายไปแล้วบางส่วนในช่วงที่กล่าวถึงการก่อตัวของชุมชนองค์ความรู้ (epistemic community) ด้านเกษตรอินทรีย์ในระยะแรก ในส่วนนี้จะเป็นการอธิบายกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในสามกรณี ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และสหภาพยุโรป เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ และการทำงานควบคู่ไปกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ว่าเป็นอย่างไร เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทยในบทต่อไป

4.5.1 การอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในสหรัฐอเมริกา

ในกรณีของสหรัฐอเมริกา บุคคลที่ถือว่าเป็นผู้บุกเบิกเกษตรอินทรีย์สมัยใหม่ ก็คือ Jerome Irving Rodale³⁵ ผู้ก่อตั้งสถาบันวิจัยโรดเดล (Rodale Research Institute) และนิตยสารที่ชื่อว่า *Organic Farming and Gardening* ในช่วงต้นทศวรรษ 1940 Rodale เปรียบเหมือนเป็น

³⁵ งานเขียนส่วนมากเรียกเขาว่า เจ ไอ โรดเดล (J. I. Rodale) เขาคือบิดาของบ็อบ โรดเดล หนึ่งในสมาชิกผู้ก่อตั้งสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM)

ผู้เชี่ยวชาญที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลของการทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี โดยข้อเสนอและความคิดของเขาได้รับอิทธิพลมาจาก Sir Albert Howard นักพฤกษศาสตร์ชาวอังกฤษที่ได้ใช้เวลาหลายปีสังเกตระบบการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมในอินเดีย ซึ่ง Sir Howard เองก็สนับสนุนระบบการเกษตรที่นำซากพืชและปุ๋ยมูลสัตว์กลับสู่ผืนดิน และส่งเสริมความคิดในการทำงานร่วมกับธรรมชาติโดยการปลูกพืชที่มีรากลึกเพื่อที่จะสามารถดึงเอาธาตุอาหารมาจากดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ (SARE, 2012)

เกษตรอินทรีย์เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นในหมู่ผู้บริโภคในทศวรรษ 1970 (พ.ศ. 2513 – 2522) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่คนเริ่มหันมาตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อม อุปสงค์ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ในท้องตลาดจึงสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม อุปสงค์ที่มากขึ้นดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหากับวงการเกษตรอินทรีย์ เพราะถึงแม้ว่าจะมีการตกลงร่วมกันในเชิงปรัชญาของเกษตรอินทรีย์ แต่ ณ ขณะนั้น ยังไม่มีมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์เพื่อบังคับให้ชัดเจนว่าเกษตรอินทรีย์คืออะไร โปรแกรมการรับรองยุคแรกๆ ก็เป็นเรื่องของแต่ละมลรัฐ ไม่ได้มีมาตรฐานกลาง กล่าวคือแต่ละรัฐก็จะกำหนดมาตรฐานโดยอิงกับรูปแบบการผลิตและข้อกำหนดของแต่ละพื้นที่ เช่น เกษตรกรที่ปลูกแอปเปิลในนิวยอร์กก็ประสบปัญหา ความท้าทายที่แตกต่างไปจากเกษตรกรผู้ปลูกแอปเปิลในแคลิฟอร์เนีย เป็นต้น ระบบการรับรองที่ใช้เกณฑ์กระจายแบบนี้ อาจจะมีข้อดีในแง่ที่ว่ามาตรฐานเหล่านั้นสะท้อนเงื่อนไขของการเพาะปลูกของแต่ละท้องถิ่น แต่ข้อเสีย คือ การขาดความชัดเจนเรื่องความหมายของ ‘เกษตรอินทรีย์’ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภค (SARE, 2012)

ในสหรัฐอเมริกา รัฐแคลิฟอร์เนียเป็นรัฐที่ใหญ่ที่สุดในการผลิตเกษตรอินทรีย์และส่งไปขายยังรัฐต่าง ๆ ทั่วประเทศ และตราสัญลักษณ์ California Certified Organic Farmers (เกษตรกรอินทรีย์แคลิฟอร์เนียที่ได้รับการรับรอง) ซึ่งเป็นหนึ่งในหน่วยงานรับรองเกษตรอินทรีย์ที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศ ก็เป็นตราเดียวที่ผู้บริโภครู้จักและให้ความไว้วางใจในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม รูปแบบการอภิบาลเกษตรอินทรีย์เริ่มเปลี่ยนไปใน ปี ค.ศ. 1984 (พ.ศ. 2527) เมื่อมีการประชุมกันที่เวอร์มอนต์ (Vermont) ระหว่างประธานบริษัทจำหน่ายสินค้าเกษตรของรัฐทางฝั่งแอตแลนติกตอนกลาง (Mid-Atlantic) และที่ปรึกษาทางการเกษตรที่เชื่อถือได้ในเวอร์มอนต์ เนื่องจากพวกเขา กำลังมองหาเกษตรกรที่สามารถผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้ได้ในช่วงฤดูร้อน สาเหตุก็คือพวกผักกาดหอมและพืชอื่น ๆ ที่ต้องการอากาศเย็นไม่สามารถผลิตได้ในรัฐทางตอนใต้ และแอตแลนติกตอนกลาง ที่สำคัญเขาต้องการผลิตผลที่มีการรับรองความเป็นอินทรีย์ด้วย จึงเป็นที่มาของโปรแกรมการรับรองใหม่ที่ใช้ชื่อว่า producer-controlled national certification programme (โปรแกรมการรับรองระดับชาติที่ควบคุมโดยผู้ผลิต) โดยในปีแรก ค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองจะรับผิดชอบโดยกลุ่มผู้จัดจำหน่าย ในเวลานั้น มีเกษตรกร 23 รายเข้าร่วมโครงการ เป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกับจำนวนเกษตรกรที่ได้รับการรับรองจาก ‘สมาคมเกษตรกรอินทรีย์ธรรมชาติ’ (Natural Organic Farmers

Association) ซึ่งเป็นหน่วยงานตรวจรับรองชั้นนำในขณะนั้น (DiMatteo & Gershuny, 2007, pp. 253-254)

ในฤดูใบไม้ผลิ ของปีเดียวกันนั้นสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) ได้สนับสนุนการจัดการประชุมในสหรัฐอเมริกาเพื่อเป็นการนำเอาทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ ทั้งกลุ่มที่ขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนพ่อค้าและนักธุรกิจ มาพูดคุยกันในประเด็นที่มีความสนใจร่วมกัน และหวังว่าจะสามารถตั้งสมาคมอินทรีย์ของอเมริกาเหนือได้ ซึ่งในการประชุมครั้งนี้มีตัวแทน 18 คนจากทั้งสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ทั้ง ผู้ผลิต นักวิชาการ นักเคลื่อนไหววรากฎา ผู้ตรวจรับรอง นักธุรกิจและผู้จัดจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ ผู้เชี่ยวชาญที่ให้คำปรึกษากับเกษตรกรรายย่อย และตัวแทนจากองค์กรทางการค้า โดยผู้คนเหล่านี้จากทั้งภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเกษตรอินทรีย์มายาวนาน โดยเน้นเหตุผลทางด้านสุขภาพของตัวเองและครอบครัว และเพื่ออนุรักษ์สภาพนิเวศวิทยาของโลกไว้ด้วย อีกทั้ง ทุกคนยังเห็นตรงกันว่า ตลาดเกษตรอินทรีย์กำลังเติบโต แต่จะให้การเติบโตดำเนินไปอย่างต่อเนื่องนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสร้างอัตลักษณ์ของตลาดให้เป็นที่น่าเชื่อถือในหมู่ผู้บริโภค (DiMatteo & Gershuny, 2007, p. 254)

เมื่อความเห็นของสมาชิกเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กลุ่มจึงได้ตกลงกันอย่างรวดเร็วว่าจำเป็นต้องมีองค์กรที่ครอบคลุมทั้งอเมริกาเหนือ เพราะในขณะนั้น กฎหมายและกฎเกณฑ์ของแต่ละมลรัฐที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์มีมากมายหลากหลายอย่างมาก มาตรฐานที่มีอยู่ แม้จะมีไม่กี่เจ้าที่เป็นผู้ตรวจรับรอง แต่มาตรฐานเหล่านั้นก็มีการขัดแย้งกันเอง ทำให้ผู้แปรรูปสินค้ามีปัญหาในการหาวัตถุดิบที่คงเส้นคงวาจากแหล่งผลิตที่เชื่อถือได้ ฉะนั้นแล้วจุดประสงค์ของการจัดตั้งองค์กรใหม่นี้ขึ้นมา ก็คือ เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ร่วมของผลิตภัณฑ์อินทรีย์ในตลาด เพื่อสร้างแนวทางการรับรองเกษตรอินทรีย์ที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน นอกจากนี้องค์กรใหม่ยังจะทำหน้าที่ประเมินและรับรองโปรแกรมและกระบวนการการตรวจรับรอง และวัตถุประสงค์ข้อสุดท้ายก็คือ เพื่อสร้างมาตรฐานที่ดีให้กับวงการเกษตรอินทรีย์ในสหรัฐอเมริกา โดยเริ่มแรก กลุ่มที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ใช้ชื่อว่า ‘สมาคมการผลิตอาหารอินทรีย์แห่งอเมริกาเหนือ’ (Organic Foods Production Association of North America - OFPANA) ซึ่งทางสมาคมได้จัดการประชุมในฤดูใบไม้ร่วงในปีเดียวกันและตัดสินใจว่าจะรวมตัวกันในรูปแบบองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรอย่างเป็นทางการ ในภายหลังมีเสียงสะท้อนมาจากสมาชิกว่าชื่อที่สมาคมใช้นั้นยาวและจำยาก ทำให้ในปี ค.ศ.1994 (พ.ศ. 2537) มีการเปลี่ยนชื่อเป็น ‘สมาคมการค้าอินทรีย์’ (Organic Trade Association – OTA) เมื่อสมาคมมีอายุได้สองทศวรรษ ก็เริ่มเห็นการขยายตัวอย่างเป็นรูปเป็นร่าง กล่าวคือ มีพนักงานประจำ 15 คน สมาชิกประมาณ 1,500 คน และงบประมาณประจำปี 1.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (DiMatteo & Gershuny, 2007, pp. 254-255)

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv : 02072562 14:39:37 / seq : 17

สมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ (OTA) ถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่มีบทบาทอย่างมากของ IFOAM โดยทางสมาคมได้สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับการพัฒนาโปรแกรมการตรวจรับรอง (accreditation program) ของ IFOAM เป็นอย่างมาก จากการที่ปริมาณการค้าผลผลิตอินทรีย์ระหว่างประเทศสูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่การสร้างกลไกเพื่อเทียบเคียงมาตรฐานต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยังไม่มีที่ท่าว่าจะเป็นไปได้ คณะกรรมการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations Committee) ของทางสมาคมก็ได้ทำหน้าที่เจรจาการค้าในหลายๆ ที่ รวมถึงการร่วมประชุมกับฝ่ายบริการด้านการเกษตรต่างประเทศขององค์การอาหารและยาของสหรัฐฯ (USDA's Foreign Agriculture Service) และโคเด็กซ์ อะลิเมนทารีอัส (Codex Alimentarius) ซึ่งเป็นองค์กรกำหนดมาตรฐานอาหารสังกัดสหประชาชาติ (DiMatteo & Gershuny, 2007, pp. 259-260)

สิ่งที่สมาคมให้ความสำคัญสูงสุด ก็คือต้องการพัฒนาชุดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับมาตรฐานอินทรีย์ร่วมกัน ตลอดจนค่านิยมของ ‘ผลิตภัณฑ์อินทรีย์’ ที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วประเทศเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจกับผู้บริโภคและสาธารณชนโดยทั่วไป เพื่อให้พวกเขาเข้าใจว่าคำว่า ‘อินทรีย์’ (organic) บนฉลากสินค้าที่เขาเห็นหรือเลือกซื้ออยู่นั้นมีความหมายว่าอย่างไร และในส่วนของปัญหาเกี่ยวกับการมีโปรแกรมรับรองอินทรีย์ที่หลากหลายและขัดแย้ง แข่งขันกันอยู่ในขณะนั้น แนวทางการแก้ปัญหาของสมาคมก็คือ การสร้างโปรแกรมการรับรองของสมาคม เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถมองหาตราสัญลักษณ์ที่จะรับรองว่าคำว่าอินทรีย์บนฉลากสินค้านั้นเชื่อถือได้ ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้ สมาคมจะต้องสร้างกระบวนการประเมินโปรแกรมการรับรองอินทรีย์ที่มีอยู่ในประเทศและให้โปรแกรมที่ผ่านการประเมินมาตรฐานของสมาคมสามารถใช้ตราสัญลักษณ์เพื่อการรับรองดังกล่าว โดยเชื่อว่ากระบวนการนี้จะทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างมาตรฐาน ซึ่งจะส่งผลดีต่อชาวนาที่ไม่ต้องขอรับรองจากหลายที่เพียงเพื่อที่จะได้ขายให้กับธุรกิจแปรรูปหลายๆ เจ้าที่เรียกร้องให้ชาวนาผลิตตามเงื่อนไขของโปรแกรมการรับรองที่ตัวเองใช้อยู่

อย่างไรก็ดี เอกสารที่ทางสมาคมเผยแพร่ออกมาเพื่อการนี้ นั้น ทางสมาคมไม่เรียกมันว่า ‘มาตรฐาน’ (standard) แต่ใช้คำว่า ‘แนวปฏิบัติ’ (guideline) แทน เนื่องจากต้องการให้เอกสารดังกล่าวมีความยืดหยุ่นและทำหน้าที่เหมือนเป็น ‘ร่ม’ ที่ครอบคลุมมาตรฐานต่าง ๆ ของท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ตลอดจนต้องการทำให้ผู้ให้การรับรอง (certifier) สามารถยอมรับมาตรฐานของกันและกันว่าเป็นมาตรฐานที่เท่าเทียม (equivalent) ซึ่งการสร้างแนวปฏิบัตินี้ถือว่าเป็นความสำเร็จหลักที่ทำให้สมาคมกลายมาเป็นตัวแสดงสำคัญในการค้าผลิตภัณฑ์อินทรีย์ โดยแนวทางปฏิบัติดังกล่าวได้สร้างแบบอย่าง (set a precedent) ที่สำคัญเพราะเป็นการกำหนดกระบวนการที่ควรจะใช้เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรฐาน และที่สำคัญกระบวนการในการสร้างแนวปฏิบัตินี้เป็นกระบวนการประชาธิปไตยที่สมาชิกได้พิจารณาร่าง และให้ความเห็นชอบ ฉะนั้นเมื่อแนวปฏิบัติ

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ดังกล่าวเกิดมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิก จึงเป็นที่น่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับ (DiMatteo & Gershuny, 2007, p. 255)

กระบวนการพิจารณาร่างแนวปฏิบัติดังกล่าวเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1988 (พ.ศ. 2531) ประเด็นหนึ่งที่มีการถกเถียงและสุดท้ายก็ต้องตัดออกจากแนวปฏิบัติ ก็คือเรื่องของมาตรฐานการใช้แรงงานที่ยุติธรรม แม้ว่าผู้ประกอบการอินทรีย์หลายคนจะเห็นว่าการบรรจุเรื่องสิทธิแรงงานเข้าไปด้วยจะสามารถสร้างความตระหนักทางด้านสังคมในอุตสาหกรรมอินทรีย์ แต่สุดท้ายแล้วก็จำเป็นต้องตัดออกไป เนื่องจากฉลากอินทรีย์ ไม่สามารถที่จะรับรองมาตรฐานที่เป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ ปัญหาในระบบอาหารได้ เพราะหากเป็นเช่นนั้นย่อมเกิดปัญหาในทางปฏิบัติอย่างแน่นอน

อุปสรรคอีกประการหนึ่งในการกำหนดหลักการพื้นฐานในแนวปฏิบัติของสมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ ก็คือ แนวทางที่แตกต่างกันในการกำหนดหลักการระหว่างกลุ่มที่ต้องการอิงกับระบบการผลิต กับกลุ่มที่ต้องการอิงกับความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการสินค้าที่ 'ไว้ใจได้' ซึ่งความตึงเครียดในประเด็นนี้ก็ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับระบบการผลิต จะต้องการกำหนดหลักการตามวิทยาศาสตร์การเกษตร ซึ่งหลักการนี้เป็นการเน้นสุขภาพของดิน และสิ่งมีชีวิตในฟาร์ม คือเมื่อปัจจัยที่กล่าวไปสมบูรณ์แล้วคุณภาพของผลผลิตก็ย่อมดีตามไปโดยปริยาย โดยแนวทางนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวัตถุดิบที่ใช้เท่าไรนัก กล่าวคือ ไม่จำเป็นว่าวัตถุดิบที่ใช้จะต้องเป็นอินทรีย์ทั้งหมด เนื่องจากในทางวิทยาศาสตร์ องค์กรประกอบสังเคราะห์บางอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากกว่าสิ่งที่เป็นธรรมชาติ และบางครั้งก็ยากที่จะนิยามหรือบ่งชี้ว่าอะไรคือวัตถุดิบทางธรรมชาติบ้าง แม้ว่าผู้บริโภคมักจะเชื่อว่า อินทรีย์ หมายถึงการปลอดจากเคมีหรือวัตถุสังเคราะห์ มาตรฐานที่มีอยู่ในขณะนั้นต่างอนุญาตให้มีการใช้วัตถุสังเคราะห์บางประเภท และห้ามใช้วัตถุธรรมชาติบางประเภท เช่น มุลส์ต์วีสด เป็นต้น ผู้ที่สนับสนุนแนวทางนี้ให้เหตุผลว่า การที่จะสร้างความน่าเชื่อถือของฉลากผลิตภัณฑ์อินทรีย์ได้นั้น จำเป็นที่เราจะต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับผู้บริโภคแทนที่จะปล่อยให้พวกเขาเหล่านั้นเชื่อแบบผิดๆ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง ให้ความสำคัญกับแหล่งที่มาของวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเป็นหลัก เนื่องจากมองว่า การรับรองมาตรฐานอินทรีย์เกิดขึ้นก็เพื่อทำให้ผู้บริโภคเชื่อถือ และเมื่อความเชื่อของผู้บริโภคทั่วไป คือว่าผลิตภัณฑ์อินทรีย์มีกระบวนการผลิตที่ไม่มีวัตถุดิบสังเคราะห์ใดๆ ฉะนั้น นี่คือนี่สิ่งที่ทำให้ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ดีกว่าผลิตภัณฑ์ทั่วไป คือ สะอาดกว่า บริสุทธิ์กว่า และปลอดภัยกว่า (DiMatteo & Gershuny, 2007, pp. 256-257)

จากผลการลงคะแนนของสมาชิกปรากฏว่า กลุ่มที่สอง คือกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับที่มาของวัตถุดิบชนะไปอย่างฉิวเฉียด เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีการแก้ไขแนวปฏิบัติของสมาคม โดยตัดวัตถุสังเคราะห์ทุกประเภทออกไปจากรายชื่อสารหรือวัตถุดิบที่อนุญาตให้ใช้ได้ แล้วค่อยพิจารณาเป็นกรณีๆ ไปหากจำเป็นต้องใช้จริง ๆ แนวทางนี้ถูกรวบรวมอยู่ในกฎหมายว่าด้วยการผลิตอาหารอินทรีย์ (Organic Foods Production Act -OFPA) ที่ออกมาบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) ที่

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

กำหนดให้ความรับผิดชอบหลักในการทบทวนและอนุมัติวัตถุดิบในการผลิตอินทรีย์อยู่ที่ คณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์แห่งชาติของสหรัฐฯ (National Organic Standards Board - NOSB) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สังกัดอยู่ในกระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกา ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับรัฐมนตรีและคณะผู้บริหารกระทรวงเกษตร แม้ว่าทั้งสองแนวทางจะยอมให้มีการใช้สารสังเคราะห์บางประเภท แต่แนวทางที่สองเข้มงวดมากกว่า และมีจำนวนวัตถุสังเคราะห์ที่อนุญาตให้ใช้ได้น้อยกว่า และในทางกลับกันก็ต้องมีการพิจารณาว่า ควรจะห้ามไม่ให้ใช้วัตถุดิบตามธรรมชาติบางประเภทหรือไม่ อย่างเช่นกรณีของไนเตรตชิลี (Chilean nitrate) ที่เป็นสารธรรมชาติที่เพิ่มไนโตรเจนให้กับดิน ซึ่งสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) ห้ามใช้มายาวนาน และชวานาจำนวนมากในยุโรปก็ต่อต้าน แต่สารดังกล่าวยังเป็นที่ยอมรับในชวานาหลายแห่งในอเมริกาเหนือ ซึ่งเรื่องนี้ยังคงเป็นที่ถกเถียง อันสะท้อนให้เห็นปัญหาหนึ่งของการใช้หลักการ ที่มาของวัตถุดิบ ในการวางหลักการเกษตรอินทรีย์ (DiMatteo & Gershuny, 2007, p. 257)

อย่างไรก็ดี เนื่องจากสมาชิกของสมาคมมีความหลากหลายตั้งแต่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิทยาศาสตร์ ไปจนถึงเกษตรกร และนักธุรกิจที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อินทรีย์ ทำให้เกิดความขัดแย้งกันทางด้านความคิด เนื่องจากหลักการตลอดจนผลประโยชน์ไม่ตรงกัน ความตึงเครียดหลักในสมาคม การค้าจึงมาจากความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรรากหญ้าซึ่งเป็นกลุ่มที่ยึดหลักการ อุดมการณ์เป็นสิ่งสำคัญ กับกลุ่มของนักธุรกิจที่มีเป้าหมายหลักในการขยายธุรกิจอินทรีย์ออกไปให้ได้มากที่สุด ฉะนั้น ความคิดที่ว่าสมาคมการค้าน่าจะเป็นที่ที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถมาเจรจาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ ก็ถูกลดทอนด้วยความเชื่อในหมู่เกษตรกรและประชาชนรากหญ้าว่าองค์กรถูกครอบงำโดยผลประโยชน์ของธุรกิจ และการสนับสนุนสมาคมการค้าก็เท่ากับไปช่วยสนับสนุนผลประโยชน์หรือประเด็นที่กลุ่มธุรกิจต้องการ สมาคมจึงต้องการจะแก้ไขปัญหานี้ โดยการทำให้แน่ใจว่าสมาคมสามารถรวมเอาทุกภาคส่วนเข้าด้วยกันได้ จึงมีการจัดตั้ง ‘คณะกรรมการเกษตรกรอินทรีย์’ (The Organic Farmers Association Council - OFAC) ขึ้นในปี ค.ศ. 1989 (พ.ศ. 2532) โดยมีตัวแทนจากองค์กรเกษตรกรต่าง ๆ เป็นสมาชิก โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญร่วมกับองค์กรผู้บริโภคและองค์กรทางสิ่งแวดล้อมในการผลักดันให้กฎหมายว่าด้วยการผลิตอาหารอินทรีย์ (Organic Foods Production Act-OFPA) ผ่านการพิจารณาและมีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) ซึ่ง ณ จุดนั้นนับว่าเป็นความสำเร็จของการกีดกันจากรากหญ้าย่างหนึ่งที่สำคัญ (DiMatteo & Gershuny, 2007, p. 260)

เมื่อกฎหมายดังกล่าวมีผลบังคับใช้แล้ว ความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องมีกิจกรรมร่วมกันของคณะกรรมการก็น้อยลง จนในที่สุดหน่วยรับรองที่เป็นสมาชิกของ OFAC ก็ได้แยกออกไปเพื่อพัฒนาภาคธุรกิจของตัวเองในนามของ ‘กลุ่มผู้รับรองด้านอินทรีย์’ (Organic Certifier Caucus – OCC) โดยกลุ่มดังกล่าวเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในวงการอาหารอินทรีย์เมื่อได้เป็นตัวแทนของหน่วยรับรอง

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ในการสร้างโปรแกรมของกระทรวงเกษตรของสหรัฐฯ ในการให้การรับรองหน่วยรับรอง (accreditation) อันเป็นข้อกำหนดหนึ่งที่จะต้องปฏิบัติที่ระบุไว้ในกฎหมายว่าด้วยการผลิตอาหารอินทรีย์ (OFPA) ที่ได้กล่าวไป (DiMatteo & Gershuny, 2007, pp. 260-261)

ความสามารถในการผลักดันกฎหมายการผลิตอาหารอินทรีย์ (OFPA) ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จขั้นสำคัญในช่วง 20 ปีแรกของสมาคมการค้าอินทรีย์ (OTA) แม้สมาชิกบางคนจะรู้สึกผิดหวังกับการตัดสินใจที่ให้รัฐบาลกลางเข้ามายุ่งเกี่ยวในการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อใช้บังคับควบคุมกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์อินทรีย์ก็ตาม อย่างไรก็ตาม เมื่อสมาคมสามารถผลักดันให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติดังกล่าวได้แล้ว หน้าที่ต่อไปก็คือ ฝ้าดูการบังคับใช้กฎเกณฑ์ที่ผ่านออกมา ให้ข้อมูลกับสมาชิกในเรื่องความก้าวหน้าของการบังคับใช้กฎเกณฑ์ดังกล่าว และรวบรวมข้อคิดเห็น การตอบรับของสมาชิกต่อร่างกฎเกณฑ์ที่กระทรวงเกษตรฯ กำหนดออกมา ทางสมาคมได้มีการปรับปรุงแนวปฏิบัติครั้งใหญ่ ซึ่งภายหลังแนวปฏิบัติดังกล่าวได้เป็นต้นแบบของการร่างมาตรฐานอินทรีย์ของโปรแกรมอินทรีย์แห่งชาติ (National Organic Program - NOP) ของสหรัฐอเมริกา สาเหตุของการปรับปรุงดังกล่าว เกิดจากความไม่พอใจต่อข้อเสนอของกระทรวงเกษตรของสหรัฐฯ ที่เผยแพร่ออกมา โดยเฉพาะในประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น อันได้แก่ การที่ร่างกฎเกณฑ์ของกระทรวงเกษตรฯ ไม่ได้ห้ามการใช้กากตะกอนน้ำเสีย (sewage sludge) สิ่งมีชีวิตดัดแปรพันธุกรรม (Genetically Modified Organisms - GMOs) และการฉายรังสีในอาหาร (food irradiation) การปรับปรุงแนวปฏิบัติของสมาคมนั้น ก็เพื่อนำเสนอกฎเกณฑ์การผลิตอาหารอินทรีย์ที่เป็นฉันทามติของสมาชิกในกลุ่มต่อกระทรวงเกษตรเพื่อให้ทางกระทรวงเกษตรมีการแก้ไขร่างกฎข้อบังคับที่ออกมาที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านจากหลายฝ่าย จนทางสมาคมเองก็ได้กำหนด ‘มาตรฐานอินทรีย์อเมริกัน’ (American Organic Standards - AOS) ขึ้นมา (DiMatteo & Gershuny, 2007, p. 262) โดยมาตรฐานของสมาคมนั้นถูกมองว่ามีความเข้มข้นและครอบคลุมมากกว่า³⁶

ร่างกฎเกณฑ์ดังกล่าวที่กระทรวงเกษตรเผยแพร่สู่สาธารณชน ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบอย่างมาก ทำให้กระทรวงเกษตรต้องถอนร่างข้อเสนอดังกล่าวออกไป แล้วปรับปรุงร่างกฎเกณฑ์ขึ้นใหม่ และร่างสุดท้ายก็ถูกเผยแพร่ออกมาในเดือนธันวาคมปี ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) ซึ่งเป็นชุดกฎเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับมากกว่าร่างแรกอย่างมาก ตรงนี้ต้องถือว่าทางสมาคมมีบทบาทสำคัญที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้น ฉะนั้นแล้วในสายตาของสาธารณชน คุณูปการของสมาคมการค้าอินทรีย์ก็คือ บทบาทในการตรวจสอบกฎเกณฑ์ของรัฐและพัฒนาตลาดอินทรีย์ให้เจริญเติบโตต่อไป (DiMatteo & Gershuny, 2007, p. 262)

³⁶ โดยปกติแล้ว AOS มักจะถูกมองว่าเป็นมาตรฐานที่เข้มข้นกว่ามาตรฐานที่ทางกระทรวงเกษตรกำหนดออกมา แต่ก็มีนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วย และชี้ให้เห็นว่า มีบางแง่มุมที่มาตรฐานที่ออกโดย NOSB นั้น มีความเข้มข้นกว่ามาตรฐาน AOS สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ที่ <https://www.centerforfoodsafety.org/files/owatchcomparison.pdf>

ในกรณีของสหรัฐอเมริกา นั้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การอภิบาลเกษตรอินทรีย์นั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากชุมชนองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในส่วนของภาคเอกชน ซึ่งตัวแสดงดังกล่าวก็มีบทบาทในการผลักดันและเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งให้เกิดสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM แล้วจากนั้น IFOAM ก็ได้มาสนับสนุนให้เกิดการจัดประชุมเพื่อก่อตั้งสมาคมการผลิตอาหารอินทรีย์แห่งอเมริกาเหนือ ซึ่งก็คือ สมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ (OTA) ในปัจจุบันนั่นเอง แล้วสมาคมฯ ก็ได้สร้างระบบการวางมาตรฐานกลางให้กับเกษตรอินทรีย์ในช่วงที่ยังมีมาตรฐานที่แตกต่างหลากหลายกันไปในแต่ละมลรัฐ จะเห็นได้ว่า ภาคเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการอภิบาล ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบรรทัดฐาน สร้างกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ ก่อนหน้าที่รัฐบาลกลางจะดำเนินการ เมื่อรัฐบาลกลางต้องการจะสร้างชุดกฎเกณฑ์ดังกล่าวก็จำเป็นต้องพึ่งพาความเชี่ยวชาญของภาคเอกชนที่ขับเคลื่อนประเด็นนี้มาตั้งแต่ต้น และเมื่อรัฐบาลออกกฎเกณฑ์ที่ขัดกับหลักการ บรรทัดฐานที่ชุมชนเกษตรอินทรีย์ภายในประเทศยึดถือ สมาคมฯ ก็สามารถรณรงค์หาแนวร่วมในการวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความไม่เห็นด้วย อันเป็นแรงกดดันให้รัฐบาลต้องปรับกฎเกณฑ์ตาม ตรงนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการอภิบาลที่เป็นทางการโดยรัฐที่จำเป็นต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกับรูปแบบสถาบันที่ไม่เป็นทางการที่เอกชนได้ดำเนินการไว้ตั้งแต่เริ่มต้น จึงจะทำให้การอภิบาลหรือสถาบันนั้นๆ ได้รับการยอมรับและมีผลในการอภิบาลอย่างแท้จริง

4.5.2 การอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในสหราชอาณาจักร

ในกรณีของสหราชอาณาจักรนั้น องค์กรที่ทำหน้าที่เป็นกลไกในการอภิบาลเรื่องเกษตรอินทรีย์ก่อนที่ภาครัฐจะเข้ามามีบทบาทนั้น คือสมาคมดิน (Soil Association) ซึ่งเป็นหน่วยงานการกุศลในรูปบริษัทจำกัดที่เน้นการศึกษาและวิจัย โดยมีการประชุมเพื่อก่อตั้งองค์กร ณ กรุงลอนดอน ในวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ.1946 (พ.ศ. 2489) โดยมี Lady Eve Balfour เป็นประธานในการประชุม และที่ประชุมในครั้งนั้นได้มีมติแต่งตั้ง Lord Teviot ให้เป็นประธานของสมาคม โดยจุดมุ่งหมายในการก่อตั้งสมาคมดินแห่งสหราชอาณาจักรก็คือ เพื่อรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอันจะทำให้เกิดความเข้าใจที่มากขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์อันมีนัยสำคัญระหว่างดิน พืช สัตว์ และคน และยังต้องการสนับสนุนการริเริ่มการวิจัยในสาขานี้ ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากการวิจัย และงานวิจัยที่รวบรวมมาสู่สาธารณชนเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ (Conford & Holden, 2007, p. 185)

ปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนความสำเร็จในการก่อตั้งสมาคมดิน ก็คือ หนังสือที่แต่งโดย Lady Eve Balfour ที่ชื่อว่า *The Living Soil* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ.1943 (พ.ศ. 2486) และจนถึงปี ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ได้ตีพิมพ์ไปแล้วทั้งหมด 8 ครั้ง สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้หนังสือของ Balfour

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

เป็นที่สนใจของสาธารณชนเป็นผลมาจากกระแสการหันมาให้ความสนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างความอุดมสมบูรณ์ของดิน วิธีการเพาะปลูก วิธีการกินอาหาร ตลอดจนการรักษาสุขภาพ ซึ่งได้ดำเนินมาประมาณหนึ่งทศวรรษก่อนหน้านั้น ความห่วงใยในคุณภาพของดินในสหราชอาณาจักรมีเพิ่มมากขึ้นในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 อันเป็นผลมาจากการส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยสังเคราะห์ที่มีมากขึ้นเรื่อย ๆ และเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากปี ค.ศ. 1940 (พ.ศ. 2483) จนถึงช่วงกลางทศวรรษ 1930 (ประมาณปี พ.ศ. 2478) ได้มีการพัฒนาสมมติฐานที่เสนอว่าดินที่ 'มีชีวิต' คือดินที่มีสารอาหารอินทรีย์อยู่มาก จะก่อประโยชน์ให้สุขภาพคนและสัตว์ ซึ่งจะทำให้ดิน 'มีชีวิต' ได้นั้น ก็ต้องเคารพใน 'กฎเกณฑ์ของการกลับไป' หรือ 'rule of return' ซึ่งเชื่อว่าสิ่งที่ช่วยบำรุงดินที่ดีที่สุดก็คือสิ่งที่มาจากธรรมชาติ ฉะนั้นจึงเชื่อว่าควรจะนำ 'ซากอินทรีย์' กลับลงสู่ดิน โดยความคิดดังกล่าวได้ถูกนำไปพัฒนาต่อโดยนักเกษตรศาสตร์ Wycliffe Lymington หนังสือของเขาที่ชื่อ *Famine in England* มีอิทธิพลต่อ Balfour เป็นอย่างยิ่ง โดยเธอได้เริ่มทำฟาร์มที่หมู่บ้านฮอลลี (Haughley) ในเขตซัพโฟลด์ (Suffolk) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1919 และจากการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ Balfour เข้าใจถึงนัยของเนื้อหาในหนังสือเล่มดังกล่าวมากยิ่งขึ้น และเธอมองว่าประเด็นนี้มีความสำคัญในระดับชาติ สิ่งที่ Lymington เสนอนั้นจำเป็นต้องมีการทดลอง Balfour เองก็ได้ทำ 'การทดลองฮัลลี' (Haughley experiment) ขึ้น แต่สงครามเป็นอุปสรรคที่ทำให้การทดลองเกิดขึ้นล่าช้า ตลอดจนปัจจัยเรื่องเงินทุน Balfour จึงหาวิธีระดมทุนโดยได้เขียนหนังสือที่ชื่อว่า *The Living Soil* ซึ่งเป็นการรวบรวมเอากรณีศึกษาด้านเกษตรอินทรีย์ และหนังสือได้อธิบายถึงการปรับโครงสร้างการเกษตรหลังสงคราม โดยเชื่อว่าการเกษตรที่อยู่บนหลักการอินทรีย์นั้นจะเป็นเหมือน 'การป้องกันโรค' ให้กับผู้บริโภคได้อย่างดี (Conford & Holden, 2007, pp. 188-189)

หนังสือ *The Living Soil* ของ Lady Balfour นั้นได้รับการตอบรับอย่างดี โดยนอกจากจะพิจารณาจากจำนวนครั้งที่พิมพ์ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังจะเห็นได้จากจำนวนจดหมายที่ส่งเข้ามาเพื่อซักถามข้อสงสัย และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้การจัดตั้งศูนย์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารมีความจำเป็น ซึ่งได้กลายมาเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ Lady Balfour, Scott Williamson และ Friend Sykes หันมาจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ดังกล่าวซึ่งก็คือสมาคมดิน (Soil Association) ในเวลาต่อมา การประชุมผู้ก่อตั้งสมาคมฯ มีขึ้นในวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) โดยได้เชิญผู้ที่สนใจทางด้านเกษตรอินทรีย์ที่พร้อมจะเสียสละเวลาและกำลังทรัพย์ ผลจากการประชุมหารือระหว่างผู้ก่อตั้งทำให้เกิดการประชุมครั้งแรกขององค์กรในเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) โดยสมาชิกผู้ก่อตั้งมีทั้งหมด 109 คน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับจากหลายสาขาอาชีพ เช่น แพทย์ ทันตแพทย์ ชาวนา นักสื่อสารมวลชน วิศวกร และ เกษตรกรพืชสวน ณ ขณะนั้น สมาคมไม่ได้มีการแบ่งข้างทางการเมือง แต่ค่อนข้างจะออกไปทาง 'ขวา' มากกว่า 'ซ้าย' ตลอดจนสมาชิกในยุคแรกๆ ก็ถูกยึดโยงด้วยความเชื่อทางศาสนา

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ในเรื่อง ‘กฎทางชีวภาพที่เป็นธรรมชาติและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้’ (‘Nature’s fixed biological laws’) ซึ่งอธิบายว่า ธรรมชาติที่มนุษย์ชาติไม่สามารถกำหนดชะตากรรมของตัวเองได้ทั้งหมด ก็ควรจะเชื่อในกฎดังกล่าว (Conford & Holden, 2007, pp. 189-190)

สมาคมดินมีวารสารของตัวเอง โดยใช้ชื่อว่า *Mother Earth* ชื่อนี้มาจากข้อเสนอของ Scott Williamson โดยเขาเห็นว่าชื่อดังกล่าวสะท้อนการที่มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาการดำรงอยู่และความยั่งยืนของดิน โดยวารสารสองฉบับแรกที่เผยแพร่ออกมาเป็นการแนะนำและอธิบายความเป็นมาของวารสาร หลังจากนั้น ฉบับต่อ ๆ ไปก็เผยแพร่ทุก ๆ สามเดือนเริ่มตั้งแต่ในปี ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) นอกจากนี้ ในช่วงปีแรกของการก่อตั้ง สมาคมก็ได้ขยายบทบาทหน้าที่ในการให้คำปรึกษา (advisory service) และขยายจำนวนสมาชิกได้มากกว่า 1,000 ราย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเริ่มมีสาธารณชนจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่หันมาสนใจแนวทางเกษตรอินทรีย์ แต่ในช่วงหลังสงคราม องค์ความรู้ด้านการเกษตรและการแพทย์กระแสหลักกลับเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับหลักการที่ทางสมาคมดินยึดถือและสนับสนุนอย่างสิ้นเชิง กฎหมายว่าด้วยการเกษตร (Agriculture Act) ของสหราชอาณาจักรที่ออกมาในปี ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) เป็นการยืนยันว่ารัฐบาลของสหราชอาณาจักรนั้นดำเนินการเกษตรแบบใช้เคมีและเครื่องจักรอย่างเข้มข้น และการบริการสาธารณสุขแห่งชาติ (National Health Service) ที่เกิดขึ้นในปีต่อมา ก็มุ่งเน้นแต่การรักษามากกว่ากระบวนการป้องกัน ตลอดจนให้ความสำคัญน้อยมากกับประเด็นในเรื่องโภชนาการ (Conford & Holden, 2007, p. 190)

ประเด็นที่สมาคมให้ความสำคัญเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเวลา ในช่วงแรก สมาคมจะเน้นในเรื่องการสร้างองค์ความรู้ และการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ โดยให้ความสำคัญกับการทดลองฮอเลีย (Haughley experiment) อันมีจุดประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของดินที่มีความสำคัญต่อทั้งพืช สัตว์ และคน ซึ่งวิธีการทดลองก็คือ ใช้แปลงเพาะปลูกสามแปลงโดยใช้วิธีการเพาะปลูกที่แตกต่างกัน โดยสองแปลงแรกมีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วย แต่อีกแปลงที่เหลือไม่มี โดยแปลงแรกเพาะปลูกแบบอินทรีย์ ส่วนแปลงที่สองจะเป็นการผสมผสานระหว่างมูลสัตว์และปุ๋ยสังเคราะห์ ส่วนแปลงที่สามที่ไม่มีการเลี้ยงสัตว์นั้น จะใช้ปุ๋ยสังเคราะห์และซากพืชเป็นหลัก การทดลองฮอเลียเป็นการทดลองระยะยาวซึ่งสมาคมดินเป็นผู้รับผิดชอบ แต่ปัญหาเรื่องเงินทุนก็เป็นปัญหาสำคัญจึงทำให้สมาคมต้องพยายามหาแหล่งทุนจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนด้วย³⁷ นอกจากนี้ยังมีการตั้งคณะกรรมการจากภายนอกเพื่อทำหน้าที่สังเกตการณ์ การทดลองดำเนินไปจนถึงปี ค.ศ. 1969 (พ.ศ. 2512) แต่ผลสรุปสุดท้ายที่ออกมา ก็

³⁷ ผู้สนับสนุนด้านเงินทุนคนสำคัญคนหนึ่งในการทดลองก็คือ แจ็ค พาย (Jack Pye) นักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่ให้เงินทุนเพื่อสนับสนุนการทดลองเป็นเวลา 3 ปี

พบว่า การทดลองไม่สามารถตอบคำถามที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นได้ ก็คือการหาความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพกับการจัดการดิน ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากตัวแปรในการทดลองมีความหลากหลายและซับซ้อน แต่ในช่วงเวลาหลายปีที่ทำการทดลองนี้ ก็ได้นำมาสู่ข้อสรุปอื่น ๆ เช่น พบอินทรีย์วัตถุในแปลงที่เพาะปลูกอินทรีย์มากกว่าแปลงที่ไม่มีการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น (Conford & Holden, 2007, pp. 190-191)

ประเด็นหนึ่งที่ทางสมาคมภูมิวิพากษ์วิจารณ์ก็คือหลักการที่สมาคมเสนอไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ (unscientific) แต่หากพิจารณาเนื้อหาในวารสาร *Mother Earth* ในช่วงสามทศวรรษแรก ก็พบว่า มีงานเขียนที่อธิบายถึงหลักการทางวิทยาศาสตร์อยู่เป็นจำนวนมาก โดยวารสารได้ตีพิมพ์บทความที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์เรื่องดิน น้ำ ชากพืช ป่าไม้ การควบคุมศัตรูพืชในแนวทางชีวภาพ ตลอดจนเรื่องเกี่ยวกับนิเวศวิทยา และทางวารสารพยายามตีพิมพ์เนื้อหาเพื่อที่จะอธิบายว่าทางสมาคมดินนั้นไม่ได้ต่อต้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่สิ่งที่ทางสมาคมไม่เห็นด้วยก็คือพวก ‘ลัทธิลดทอน’ (reductionism) ที่เชื่อว่าสิ่งที่ซับซ้อนสามารถอธิบายได้ด้วยส่วนย่อย ๆ ที่ไม่ซับซ้อน เนื่องจากทางสมาคมเชื่อในวิธีการที่พิจารณาแบบองค์รวม (holistic approach) มากกว่า นอกจากนี้ ทางวารสารมักจะหยิบยกประเด็นที่กลายมาเป็นข้อกังวลของสังคมในภายหลัง เช่น การทำฟาร์มแบบโรงงาน (factory farming) การใช้ยาปฏิชีวนะในการเกษตร (antibiotics in agriculture) การใช้สารเติมแต่งอาหาร (food additives) ผลกระทบของการทำอุตสาหกรรม การเกษตรต่อสัตว์ป่าและพื้นที่ ผลกระทบของการลดลงของแรงงานภาคการเกษตรที่มีต่อวัฒนธรรมและเศรษฐกิจท้องถิ่น นอกจากประเด็นในลักษณะนี้แล้ว ทางวารสารยังตีพิมพ์บทความที่แนะนำความรู้ในเชิงปฏิบัติให้กับเกษตรกรและชาวสวนทั่วไปด้วย ตลอดจนติดตามทิศทางการพัฒนาด้านการเกษตรในประเทศและต่างประเทศอยู่ตลอด (Conford & Holden, 2007, p. 192)

ในช่วงกลางทศวรรษ 1950 (ประมาณ พ.ศ. 2498) จำนวนสมาชิกของสมาคมมีประมาณ 3,500 คน และไม่ได้จำกัดเฉพาะปัจเจกบุคคลหรือองค์กรที่อยู่ในสหราชอาณาจักรเท่านั้น แต่สมาคมมีสมาชิกอยู่ในมากกว่า 50 ประเทศ ซึ่งปัจจัยหลักที่ทำให้สามารถขยายสมาชิกข้ามเขตแดนไปได้นั้นก็คือ การออกเดินสายบรรยายของ Lady Balfour ซึ่งเธอได้เดินทางไปทั้งที่อเมริกาเหนือ ออสเตรเลีย อิตาลี และสแกนดิเนเวีย ส่วนในสหราชอาณาจักรเอง Balfour ก็ออกเดินทางไปทั่วประเทศเพื่อกระตุ้นและสนับสนุนกิจกรรมของสาขาท้องถิ่นของสมาคม (Conford & Holden, 2007, p. 192)

เมื่อถึงปี ค.ศ. 1960 (พ.ศ. 2503) ประเด็นที่สมาคมให้ความสำคัญเริ่มหันไปครอบคลุมเรื่องการค้า โดยได้มีการเปิดร้านโฮลฟู้ด (Wholefood) ในกรุงลอนดอน โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นตัวกลางในการขายสินค้าอินทรีย์ของเกษตรกรที่เป็นสมาชิก และอำนวยความสะดวกให้กับผู้บริโภคในเขตเมืองที่ต้องการบริโภคสินค้าอินทรีย์ด้วย นอกจากนี้ในอีกห้าปีต่อมา สมาคมได้สนับสนุนให้เกิดองค์กรด้านโภชนาการขึ้นมาอีกหนึ่งองค์กร โดยเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกในสายอาชีพแพทย์และทันต

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

แพทย์ ซึ่งได้มีการตกลงกันในการประชุมประจำปีของสมาคมว่าจะจัดตั้งกลุ่ม แมคคาร์ริสัน โซไซตี้ (McCarrison Society) ขึ้นเพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นเรื่องโภชนาการ ชุมชนขององค์ความรู้ (epistemic community) ในสมาคมดินยังทำงานต่อเนื่อง เช่น การเผยแพร่หลักการและแนวคิดผ่านสิ่งพิมพ์ เช่น ตำราทำอาหาร หนังสือ ตลอดจนภาพยนตร์ (Conford & Holden, 2007, p. 192)

จุดเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของสมาคมเกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 1970 (ประมาณปี พ.ศ. 2513 - 2515) เกิดขึ้นหลังจากที่การทดลองฮอไลด์สิ้นสุดลง ในช่วงเวลาดังกล่าว ได้มีการเปลี่ยนประธานสมาคมจาก Earl of Bradford ที่ดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1951 (พ.ศ. 2494) มาเป็น E. F. Schumacher ผู้แต่งหนังสือเรื่อง *Small is Beautiful* ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย โดย Schumacher ได้แสดงวิสัยทัศน์อย่างชัดเจนหลังจากรับตำแหน่งว่า ทางสมาคมต้องแสดงให้เห็นสาธารณชนเห็นอย่างเป็นรูปธรรมว่าการทำเกษตรอินทรีย์นั้นเป็นไปได้ โดยนำเสนอหลักฐานให้เห็นชัดเจนในกรณีที่ทำได้จริงในลักษณะขององค์กรวม และถึงเวลาที่จะต้องนำคุณค่าเรื่องนี้เข้าสู่โลกของการค้า เพื่อท้าทายหลักการของการค้าที่ดำรงอยู่ อย่างไรก็ตาม ช่วงทศวรรษ 1970 (พ.ศ. 2513 - 2522) เป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากของสมาคม กล่าวคือจำนวนสมาชิกค่อนข้างหยุดนิ่งอยู่ที่ประมาณ 4,500 คน และยังมีปัญหาเรื่องเงินทุนที่จะนำมาบริหารสมาคมและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้วารสารซึ่งได้เปลี่ยนชื่อจาก *Mother Earth* ไปเป็น *Journal of the Soil Association* มีเนื้อหาที่ไม่เข้มข้นเหมือนเดิม และรูปลักษณะก็ไม่สามารถดึงดูดผู้อ่านอายุน้อยได้ เนื่องจากขาดงบประมาณที่เพียงพอในการบริหารจัดการในขณะนั้น แต่ในช่วงเวลาที่ยากลำบากดังกล่าว ขบวนการของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่หันมาขับเคลื่อนการทำเกษตรอินทรีย์ได้เกิดขึ้นมา โดยคนเหล่านี้ส่วนมากจะเกิดและเติบโตในเขตเมืองและได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมในช่วงปลายทศวรรษ 1960 จนถึงต้นทศวรรษ 1970 (ประมาณปี พ.ศ. 2510 - 2515) ซึ่งมีความไม่พอใจและไม่เชื่อใจในระบบอุตสาหกรรม ไม่เชื่อในวิธีการทำงานเพื่อบริษัท คนรุ่นใหม่เหล่านี้เปี่ยมไปด้วยความกระตือรือร้น แต่โดยมากจะไม่ได้มีความรู้ในวิธีการเกษตรดั้งเดิม ฉะนั้นแล้วจึงเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์โดยผ่านการปฏิบัติจริง (Conford & Holden, 2007, pp. 193-194)

ถึงแม้ว่าจะมีความตึงเครียดเกิดขึ้นระหว่างเกษตรกรรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ในสมาคม³⁸ แต่ประเด็นที่ทั้งเกษตรกรรุ่นใหม่และรุ่นเก่ามีส่วนร่วมกัน ก็คือ ทุกคนต่างต้องการจะทำการเกษตรหาเลี้ยงชีพ

³⁸ ในช่วงกลางทศวรรษ 1970s พวกเกษตรกรรุ่นใหม่ ๆ เข้ามาจับบทบาทมากขึ้นเรื่อย ๆ ในสมาคมส่งผลให้เกิดตึงเครียดระหว่างสมาชิกเก่าและสมาชิกใหม่ จนทำให้เกิดการลาออกของสมาชิกรุ่นก่อตั้งคนสำคัญๆ จำนวนหนึ่ง รวมไปถึง Lady Eve Balfour ด้วย (เธอลาออกหลังจากการประชุมประจำปีที่เอดินบะระ ในปี ค.ศ. 1982 (พ.ศ. 2525)) แต่ก็มีสมาชิกเก่าบางส่วนที่สามารถยอมรับเกษตรกรรุ่นใหม่ ๆ ได้ โดยเฉพาะ Mary Langman เพื่อนเก่าแก่ของ Lady Balfour ที่เป็นหุ้นส่วนในการก่อตั้ง Whole Food และเป็นสมาชิกก่อตั้ง IFOAM และคณะกรรมการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสมาคมดิน โดยเธอไม่ได้มองว่าการเข้ามาของคนใหม่ๆ จะไปกระทบกับหลักการเริ่มแรกของสมาคมแต่อย่างใด และต้องยอมรับว่า เธอมีส่วนสำคัญในการเป็นคนกลางเพื่อปรับความสัมพันธ์

แบบวิถีอินทรีย์ แต่สิ่งที่เป็นอยู่ ณ ขณะนั้นก็คือ บรรยากาศทางเศรษฐกิจถูกรอบงำโดยนโยบายร่วมด้านการเกษตรของสหภาพยุโรปซึ่งไม่เป็นมิตรต่อระบบการผลิตที่ได้ผลผลิตไม่มากแต่ยั่งยืน ฉะนั้นแล้ว เกษตรกรอินทรีย์จึงได้ข้อสรุปว่า หนทางที่จะทำให้พวกเขาอยู่รอดได้ก็คือต้องนำสินค้าเกษตรอินทรีย์ของพวกเขาเข้าตลาด และคิดราคาที่สูงขึ้นกว่าท้องตลาดสำหรับกลุ่มลูกค้าที่ต้องการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพและรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป การส่งเสริมผลิตภัณฑ์อินทรีย์ให้เข้าสู่ท้องตลาดมากขึ้นก็ต้องมาควบคู่กันกับการสร้างมาตรฐานเพื่อปกป้องผู้บริโภค ด้วยการให้ค่านิยามและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของระบบการผลิต ซึ่งตรงนี้ก็หมายถึงว่าผู้ผลิตต้องได้รับการศึกษา มีการจัดการตัวเอง และมีวินัย ร่างมาตรฐานอินทรีย์ของสมาคมดินร่วงแรกถูกพัฒนาขึ้นในปี ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2510) และได้รับการปรับปรุงจนตีพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ. 1973 (พ.ศ. 2516) และนับแต่นั้นมา กระบวนการการพัฒนา แก้ไขปรับปรุงมาตรฐานเหล่านี้ก็ต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ (Conford & Holden, 2007, p. 194)

ในช่วงต้นทศวรรษ 1980s (ประมาณปี พ.ศ. 2523 - 2526) กลุ่มที่มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายของสมาคมก็คือกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ และในช่วงทศวรรษดังกล่าวก็ได้เกิดการรวมตัวของกลุ่มผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์สองกลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ‘สมาคมผู้ปลูกพืชอินทรีย์’ (The Organic Growers Association) ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1981 (พ.ศ. 2524) และกลุ่มชาวนาอินทรีย์อังกฤษ (British Organic Farmers) ที่จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1983 (พ.ศ. 2526) ซึ่งการก่อตั้งองค์กรทั้งสองนั้นได้รับแรงสนับสนุนมาจากทางสมาคมดิน และองค์กรทั้งสองก็มีบทบาทอย่างมากในการนำผู้ผลิตมารวมตัวกัน จนสามารถสร้างเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สามารถจัดให้มีการผลัดกันเยี่ยมฟาร์มของเกษตรกรสมาชิก ตลอดจนการประชุม และงานนิทรรศการต่าง ๆ อีกทั้งยังช่วยเป็นสื่อกลางให้เกษตรกรสามารถแลกเปลี่ยนความรู้และเทคนิคใหม่ๆ ในการผลิต เพิ่มและพัฒนาผลผลิตให้สามารถเข้าสู่ตลาดได้ นอกจากนี้ ทั้งสองกลุ่มยังได้ก่อตั้งนิตยสาร *New Farmer and Grower* ในช่วงฤดูร้อนปี 1983 จากกิจกรรมที่ได้รับความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายที่กล่าวไป ตลอดจนการเกิดขึ้นของมาตรฐานผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ ทำให้เกิดพื้นที่ให้กับตลาดอินทรีย์ในสหราชอาณาจักร และในช่วงเวลาที่ผ่านมานี้ สมาคมดินก็ได้เริ่มพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการ และการสื่อสารกับสาธารณชนผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เอง ประชาคมอินทรีย์ที่เหมือนเพิ่งเริ่ม ‘ตั้งไข่’ แต่ก็มีศักยภาพในการผลิตเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้เริ่มลงทุนขับเคลื่อนเพื่อสร้างความตระหนักในหมู่ผู้บริโภค อันเป็นช่องทางที่จะขยายตลาดอินทรีย์ให้กว้างมากขึ้นต่อไป (Conford & Holden, 2007, p. 196)

ระหว่าง Lady Eve Balfour กับสมาคม ซึ่งก็ทำให้ Lady Eve Balfour ยังเกี่ยวข้องกับสมาคมจนกระทั่งเธอเสียชีวิตลงในปี 1990 (พ.ศ. 2533)

ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 (ประมาณปี พ.ศ. 2528) ตลาดอินทรีย์ในสหราชอาณาจักรขยายตัวขึ้นอย่างมาก เป็นผลมาจากความหวาดกลัวอันเนื่องมาจากพิษภัยในการบริโภคอาหารได้ สันคลอนความเชื่อมั่นของผู้บริโภคในเรื่องวิธีการผลิตอาหารแบบที่เป็นอยู่ทั่วสหราชอาณาจักร ซึ่งประเด็นที่เป็นข้อกังวลนั้นก็มิได้ตั้งแต่ การตกค้างของยาปราบศัตรูพืช การใช้ยาปฏิชีวนะและฮอร์โมนในอาหาร เชื้อซาลโมเนลลา (Salmonella) และแบคทีเรียชนิดอื่น ๆ ที่ปนเปื้อนในอาหาร โรควัวบ้า และการใช้เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรมกับอาหาร ข้อวิตกกังวลจากปัญหาที่เกิดจากอาหารเหล่านี้ทำให้ผู้บริโภคมีความเชื่อมั่นต่ออาหารที่ผลิตในฟาร์มที่มีการผลิตแบบอุตสาหกรรมลดลงอย่างมาก และหันมาบริโภคผลิตภัณฑ์จากเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ทำให้การผลิตเกษตรอินทรีย์ในช่วงเวลาดังกล่าวมีมูลค่ากว่าห้าล้านปอนด์ต่อปี และซูเปอร์มาร์เก็ตรายใหญ่ ๆ ได้เข้ามาเจรจาพูดคุยกับทางสมาคมฯ เพื่อหาแหล่งอุปทาน ใบสมัครของผู้ผลิตที่ต้องการขอใช้ตรารับรองของสมาคมมีมากจนทางสมาคมพิจารณาไม่ทัน นอกจากนี้ทางสมาคมก็ได้สร้างสายสัมพันธ์กับกระทรวงเกษตร ประมง และอาหาร และเมื่อทางทะเลเบียนมาตรฐานอาหารอินทรีย์แห่งสหราชอาณาจักร (UK Register of Organic Food) ซึ่งก่อตั้งในปี ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530) ได้ตีพิมพ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐขึ้นในปี ค.ศ. 1989 (พ.ศ. 2532) มาตรฐานดังกล่าวก็เขียนขึ้นมาจากแนวทางของสมาคมดินนั่นเอง (Conford & Holden, 2007, p. 197)

อย่างไรก็ตาม กรณีของสหราชอาณาจักรนั้น มีความซับซ้อนกว่ากรณีของสหรัฐอเมริกาในแง่ที่ว่า อังกฤษได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพยุโรป และตั้งแต่วันที่กฎหมายยุโรปตลาดเดียว (Single European Act-SEA) มีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1986 (พ.ศ. 2529) ความสำคัญของการกำหนดกฎเกณฑ์ในระดับภูมิภาคก็เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยหลักการของการกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าวก็คือ การยอมรับและทำให้สอดคล้องกัน (recognition and harmonization) ระหว่างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่แต่เดิมของประเทศสมาชิก ซึ่งกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะกลายมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะปรับพฤติกรรมของประเทศสมาชิก ตลอดจนตลาดในประเทศสมาชิกแต่ละประเทศต่อการมีตลาดร่วมกัน และการแข่งขันอย่างเสรี ในกรณีของอุตสาหกรรมอาหารนั้น เป้าหมายหลักของการวางกฎเกณฑ์กลางก็เพื่อการรักษาคุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร และตามหลักการของกฎหมายยุโรปตลาดเดียว การมีอำนาจข้ามชาติที่คอยควบคุมนโยบายในด้านนี้มีความสำคัญเพราะจะช่วยปกป้องผู้บริโภคทั่วทั้งสหภาพยุโรป (Storma, 2015, p. 4) โดยรายละเอียดของการอภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ในกรณีของสหภาพยุโรปนั้นจะได้อธิบายในส่วนต่อไป

จากกรณีศึกษาทั้งสองกรณีทีกล่าวไป จะเห็นได้ว่าในช่วงก่อนทศวรรษ 1990 (ก่อนปี พ.ศ. 2533) ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์คือผู้ที่กำหนดมาตรฐานของตัวเอง โดยไม่ได้มีภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง สมาคมและองค์กรเอกชนเหล่านี้คือผู้ที่ให้คำนิยามผลิตภัณฑ์อินทรีย์ ตลอดจนรายละเอียดกระบวนการผลิต แต่มาตรฐานเหล่านั้นก็ขึ้นอยู่กับฐานะของ ‘มาตรฐานสมัครใจ’

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

และในแต่ละองค์กร แต่ละสมาคม ก็มีการวางมาตรฐานของตัวเองที่แตกต่างกัน ระดับความเข้มงวดก็ต่างกันไป ซึ่งตรงนี้เองที่นำมาสู่ปัญหาเรื่องความน่าเชื่อถือในคุณภาพและความปลอดภัย ดังนั้นแล้ว สิ่งที่ชัดเจนประการหนึ่งในกระบวนการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ของแต่ละประเทศก็คือ จุดเริ่มต้นมาจากภาคเอกชน จากองค์กรภาคประชาชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นในลักษณะ ‘ล่างขึ้นบน’ (bottom-up) อย่างแท้จริง ในส่วนของการแทรกแซงของรัฐที่เกิดขึ้นนั้น เกิดมาจากเหตุผลประการสำคัญก็คือ กระบวนการตรวจสอบควบคุมด้วยตัวเองของภาคเอกชนนั้น ก่อให้เกิดปัญหาความน่าเชื่อถือ ซึ่งเมื่อมีปัญหาขึ้นมา ก็จำเป็นที่หน่วยงานรัฐบาลต้องเข้าไปรับผิดชอบ ส่วนเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ช่วยผลักดันก็คือสหภาพยุโรปและสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติหรือ ‘IFOAM’ ได้พบว่า เกษตรอินทรีย์สามารถเป็นทางออกให้กับปัญหาการผลิตที่ล้นเกินของอุตสาหกรรมอาหารในโลกตะวันตก จึงนำไปสู่การผลักดันการผลิตเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบนั่นเอง (Storma, 2015, pp. 4-5)

4.5.3 การอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในสหภาพยุโรป

ตั้งแต่ที่กฎหมายยุโรปตลาดเดียว (Single European Act-SEA) มีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1986 (พ.ศ. 2529) ความสำคัญของการกำหนดกฎเกณฑ์ในระดับภูมิภาคก็เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยหลักการของการกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าวก็คือ การยอมรับและทำให้สอดคล้องกัน (recognition and harmonization) ระหว่างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่แต่เดิมของประเทศสมาชิก ซึ่งกฎเกณฑ์ในระดับภูมิภาคนี้คือเครื่องมือสำคัญที่จะปรับพฤติกรรมของประเทศสมาชิก ตลอดจนตลาดภายในประเทศของแต่ละประเทศสมาชิกเพื่อการมีตลาดร่วมกันและการแข่งขันอย่างเสรี ในกรณีของอุตสาหกรรมอาหารนั้น เป้าหมายหลักสำคัญอีกประการหนึ่งของการวางกฎเกณฑ์กลางก็คือเพื่อการรักษาคุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร และตามหลักการของกฎหมายยุโรปตลาดเดียวเชื่อว่า การมีอำนาจข้ามชาติที่คอยควบคุมนโยบายในด้านนี้มีความสำคัญเพราะจะช่วยปกป้องผู้บริโภคทั่วทั้งสหภาพยุโรป ดังนั้น ในปี ค.ศ. 1991 สหภาพยุโรปจึงได้ออกกฎเกณฑ์ว่าด้วยการผลิตและการติดตามผลิตภัณฑ์อินทรีย์ที่ครอบคลุมทุกด้าน (Regulation (EEC) 2092/91) (Storma, 2015, pp. 4-5)

กฎเกณฑ์ดังกล่าว ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ เช่น การเตรียมผลผลิต การตลาด ส่วนประกอบ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ปกป้องพืช การผลิตปุ๋ยสัตว์ เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม อาหารสัตว์ การใช้สารกำจัดศัตรูพืชและโภชนาการสัตว์ ฉะนั้นแล้ว ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1993 (พ.ศ. 2536) เป็นต้นมา ทุก ๆ ผลิตภัณฑ์ที่ต้องการจะระบุว่าเป็นผลิตภัณฑ์ ‘อินทรีย์’ ในยุโรปจะต้องได้มาตรฐานที่กำหนดโดยสหภาพยุโรปเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อทำให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรม และสร้างความโปร่งใสในกระบวนการผลิต อย่างไรก็ตาม กฎเกณฑ์ดังกล่าว หรือ Regulation (EEC)

2734237045

CU Theses 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

2092/91 ถูกมองว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำ เกษตรกรหรือรัฐบาลของประเทศสมาชิกสามารถตั้งกฎเกณฑ์ที่เข้มข้นกว่านี้ได้ แต่องค์กรเกษตรกรต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้กฎเกณฑ์นี้เพื่อจะได้คงไว้ซึ่งมาตรฐานเท่าเทียมและสามารถค้าขายผลิตภัณฑ์ของตนเองภายในสหภาพยุโรปได้ นอกจากนี้แล้วกฎเกณฑ์นี้ยังมีผลผูกพันกับประเทศที่สามหรือประเทศนอกกลุ่มที่เป็นคู่ค้ากับสหภาพยุโรป อย่างเช่น นอร์เวย์ สวิตเซอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา แคนาดา รวมถึงองค์กรระหว่างประเทศอย่าง องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) องค์การอนามัยโลก (WHO) และโคเด็กซ์ อะลิเมนทาเรียส (Codex Alimentarius) ซึ่งกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้มีการปรับปรุงเนื้อหาโดยตลอด และตั้งแต่ปี ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553) เป็นต้นมา ผลิตภัณฑ์อาหารทุกอย่างที่เป็น ‘อินทรีย์’ ที่วางขายอยู่ในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปจะต้องใช้ตราสัญลักษณ์อินทรีย์ของสหภาพยุโรป (ดูรูปที่ 4) ซึ่งนั่นหมายความว่าผลิตภัณฑ์เหล่านั้นต้องผลิตตามมาตรฐานของสหภาพยุโรปนั่นเอง (Storma, 2015, pp. 4-6)

ในปี ค.ศ. 2001 คณะกรรมาธิการยุโรป (European Commission) ได้ตีพิมพ์สมุดปกขาว (White Paper) เกี่ยวกับ ‘หลักธรรมาภิบาล’ (good governance principles) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางกฎเกณฑ์การอภิบาลในประเด็นต่าง ๆ โดยเน้นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อที่กระบวนการการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จะได้มีความโปร่งใส ซึ่งแนวทางดังกล่าวทำให้นโยบายและการสร้างกฎเกณฑ์ของสหภาพยุโรปเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการที่มีรัฐเป็นศูนย์กลางหรือเป็นตัวแสดงหลัก กลายมาเป็นการอภิบาลที่มีหลายระดับ (multilevel governance) หรือการอภิบาลแบบมีส่วนร่วม (participatory governance) ซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมในยุคลังสมัยใหม่ (Storma, 2015, p. 9)

การอภิบาลหลายระดับนั้นเป็นขั้นตอนของการกระจายอำนาจและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวแสดงในระดับที่ต่ำกว่ารัฐ สหภาพยุโรปเองยังได้ขึ้นชื่อว่าเป็นองค์กรแรกที่มีลักษณะของการอภิบาลหลายระดับ โดยมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันในสหภาพยุโรปซึ่งถือว่าเป็นตัวแสดงในระดับเหนือรัฐ กับตัวแสดงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลส่วนกลาง (national authorities) รัฐบาลท้องถิ่น (sub-state authorities) ตลอดจนภาคเอกชน (private interest) (Jordan, 2001 : 194) และในปี ค.ศ. 2014 (พ.ศ. 2557) สหภาพยุโรปได้ประกาศใช้ปฏิญญาว่าด้วยการอภิบาลหลายระดับในยุโรป (Charter of Multilevel Governance in Europe - MLG)³⁹ เพื่อสนับสนุนหลักการดังกล่าว รวมไปถึง ‘หลักการสนับสนุน’ (principle of subsidiarity) ซึ่งเป็นหลักการที่ได้วางไว้ตั้งแต่สนธิสัญญา มาสทริคท์ (Maastricht Treaty) โดยระบุว่าในประเด็นที่สหภาพยุโรปไม่ได้มีความเชี่ยวชาญมากเพียงพอ หรือไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญแต่เพียงผู้เดียวหลักการดังกล่าวจะเป็นการปกป้องรัฐสมาชิกให้

³⁹ เนื้อหาฉบับเต็มของปฏิญญาการอภิบาลหลายระดับในยุโรป สามารถเข้าถึงได้ที่

<https://portal.cor.europa.eu/mlgcharter/Documents/MLG%20Charter/Charter%20EN.pdf>

สามารถตัดสินใจและดำเนินการต่าง ๆ ได้ และยังคงปกป้องสิทธิ์ในการที่จะเรียกร้องให้ทางสหภาพเข้าแทรกแซงเมื่อรัฐสมาชิกไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในภารกิจนั้น ๆ ได้ (European Parliament, 2018)

รูปที่ 4 ตราสัญลักษณ์รับรองผลิตภัณฑ์อินทรีย์ของสหภาพยุโรป

ที่มา : หน่วยบริการรับรองระบบประกันคุณภาพเกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Organic Accreditation Service – IOAS) <https://ioas.org/latest-news/eu-organic-regulations-next-phase-for-2018/>

อย่างไรก็ตาม สิ่งทีกล่าวไป คือหลักการที่สหภาพยุโรปวางไว้ และต้องการที่จะให้เป็น แต่ในทางปฏิบัติแล้วการอภิบาลมีลักษณะ ‘หลายระดับ’ อย่างแท้จริงหรือไม่ Sarah Storma ได้พยายามตอบคำถามนี้โดยการพิจารณาแต่ละขั้นตอนของกระบวนการอภิบาลของสหภาพยุโรปในประเด็นเกษตรอินทรีย์ ว่าในการพิจารณากระบวนการอภิบาลอาหารอินทรีย์ของสหภาพยุโรป จำเป็นที่จะต้องจำแนกแจกแจงขั้นตอนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการอภิบาลออกมา เพื่อที่จะได้พิจารณาว่าในแต่ละกระบวนการมีตัวแสดงใดเกี่ยวข้องบ้าง

ขั้นตอนแรกคือขั้นตอนของการริเริ่ม หรือที่เรียกว่า ‘การประเมินผลกระทบของกฎเกณฑ์’ (regulatory impact assessment – RIA) ก่อนที่จะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ออกมา ขั้นตอนต่อไปคือการออกกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวบทกฎหมายออกมา (legislature) ขั้นตอนหลังจากนั้นก็คือการบังคับใช้การบริหารกฎเกณฑ์หรือกฎหมายที่กำหนดออกมา (enforcement / executive) และส่วนงานสุดท้ายก็คือการตรวจสอบและการประเมินผล (monitoring / evaluation) ซึ่งภารกิจในแต่ละข้อที่แจกแจงออกมาไม่ได้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่จะมีความสัมพันธ์และทับซ้อนกัน กล่าวคือขั้นตอนในส่วนของการริเริ่ม จะประกอบไปด้วย การประเมินความเสี่ยง การประเมินความคุ้มค่า โดยพิจารณาจากต้นทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับ โดยกระบวนการนี้จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการตรวจสอบ บังคับใช้ และประเมินผล ซึ่งการริเริ่มจะเป็นการกำหนดว่าทิศทางของนโยบายหรือกฎเกณฑ์จะเป็นไปในทิศทางใด การจะแปรความต้องการของสาธารณะหรือภาคเอกชนไปเป็นกระบวนการตัดสินใจนโยบายของรัฐนั้นจำเป็นต้องอาศัยการวิจัย หรืองานวิจัย ความเห็นจาก

ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อทำให้เกิดร่างกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาว่าใครคือ ‘ผู้เชี่ยวชาญ’ ในเรื่องนี้ แล้วหน่วยงานใดคือผู้ให้ทุนในการวิจัย ซึ่งงานวิจัย ตลอดจนการถกเถียงระดมสมองของผู้เชี่ยวชาญนี้เอง คือจุดเริ่มต้นของกระบวนการกำหนดกฎเกณฑ์ หรือที่เรียกว่ากระบวนการนิติบัญญัติ (legislative task) และหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการกำหนดกฎหมายและผ่านความเห็นชอบของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องแล้ว กระบวนการบังคับใช้จึงเกิดขึ้น โดยในกรณีของการอภิบาลด้านเกษตรอินทรีย์นั้น หน่วยรับรอง และฝ่ายควบคุม (certification authorities and control bodies) จะทำหน้าที่นี้โดยตรง ส่วนภารกิจสุดท้าย การตรวจสอบและประเมินผล จะเป็นการประเมินว่ากฎเกณฑ์ได้ถูกนำไปใช้มากน้อยแค่ไหน ยังมีจุดที่ต้องแก้ไข พัฒนาต่อไปอย่างไรได้บ้าง หลังจากกระบวนการนี้ กฎเกณฑ์ก็จะถูกปรับตามผลการประเมินที่ออกมา (Storma, 2015, p. 8)

Storma (2015) ได้ทำการวิจัยโดยพิจารณากระบวนการอภิบาลเรื่องเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรปผ่านกฎเกณฑ์สามชุดด้วยกัน โดยชุดแรก คือ กฎระเบียบของสหภาพ 834/2007 (Council Regulation (EC) 834/2007) โดยกฎระเบียบดังกล่าวมีที่มาจากแผนปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ (Organic Action Plan) ที่ทางสหภาพยุโรปได้กำหนดขึ้นในปี ค.ศ. 2004 และ EC 834/2007 นี้ก็เป็นกรอบทบทวนกฎเกณฑ์ 2092/91 ที่ออกมาหลังจากมีแผนปฏิบัติการ จุดประสงค์ในการทบทวนคือเพื่อสร้างเสถียรภาพให้กับตลาดเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรป และปรับกฎ ข้อบังคับให้สอดคล้องกับกระบวนการผลิตที่มีพัฒนาการใหม่ๆ มีการกำหนดขั้นตอนการทำงานเกษตรที่ชัดเจน ตลอดจนรายชื่อวัตถุดิบที่อนุญาตให้ใช้ในฟาร์มอินทรีย์ นอกจากนี้กฎเกณฑ์ชุดนี้ยังมุ่งเน้นไปยังบทบาททางสังคมในการกำหนดคุณค่าหลักของเกษตรอินทรีย์ทั้งในเรื่องของการใส่ใจสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ และสวัสดิภาพของสัตว์

กฎเกณฑ์ชุดที่สองที่ Storma นำมาพิจารณาในงานวิจัยของเธอก็คือ กฎเกณฑ์ของคณะกรรมการธิการ 889/2008 หรือ Commission Regulation (EC) 889/2008 ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ถูกจัดตั้งขึ้นตาม มาตราที่ 38 ของกฎเกณฑ์ชุดแรก หรือ EC 834/2007 โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลกฎเกณฑ์ชุดที่สองนี้ก็คือ คณะกรรมการเกษตรอินทรีย์ (Standing Committee on Organic Farming – SCOF) โดยกฎเกณฑ์ชุดนี้จะเน้นมิติด้านเทคนิค อย่างเช่น การติดฉลาก และการควบคุม เป็นต้น และกฎเกณฑ์ชุดสุดท้าย ก็คือ ข้อตกลงมาตรฐานอินทรีย์ที่ดัดเทียมระหว่างสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา (EU – U.S. Organic Equivalence Agreement) โดยพิจารณาจากทางด้านของสหภาพยุโรป กฎเกณฑ์ดังกล่าวถูกปรับปรุงมาจากกฎเกณฑ์ที่มีอยู่แล้วคือ EC 1235/2008 โดยได้เพิ่มสหรัฐอเมริกาเข้าไปในรายชื่อประเทศที่อนุญาตให้มีมาตรฐานที่ดัดเทียม โดยทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ตกลงกันว่า จะยอมรับกฎเกณฑ์การผลิตเกษตรอินทรีย์ของกันและกัน ตลอดจน ระบบการควบคุมและการรับรอง สินค้าที่ได้รับการตรวจสอบรับรองจากหน่วยงานการรับรองอินทรีย์ของสหรัฐฯ (US National Organic Program – NOP) สามารถนำเข้าไปยังสหภาพ

ยุโรปและใช้ตราสัญลักษณ์ของสหภาพยุโรปได้ และมาตรฐานเดียวกันนี้ก็ใช้บังคับในทางกลับกันด้วย (Storma, 2015, pp. 15-16)

การศึกษากฎเกณฑ์ทั้งสามชุดของ Storma พบว่า ‘การอภิบาลหลายระดับ’ ไม่ได้เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของกระบวนการอภิบาลในประเด็นเรื่องเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรป กล่าวคือ ขั้นตอนการริเริ่ม การกำหนดกฎหมาย และกระบวนการบังคับนั้น ตัวแสดงที่มีอำนาจและบทบาทมากที่สุดก็คือสหภาพยุโรป และองค์กร หน่วยงานที่อยู่ภายใต้สหภาพยุโรป โดยในสองกรณีแรก เกิดจากความริเริ่มของสหภาพยุโรปที่จะทบทวนกฎหมาย 2092/91 ((EEC) 2092/91) ส่วนกรณีของข้อตกลงมาตรฐานอินทรีย์ที่ตัดเทียมระหว่างสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา นั้น เกิดจากการร้องขอจากกระทรวงเกษตร ของสหรัฐอเมริกา โดยสหรัฐอเมริกาได้เสนอรายชื่อวัตถุดิบ สินค้า ผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่ต้องการให้ใช้มาตรฐานที่ตัดเทียมมายังสหภาพยุโรป กระบวนการตรวจสอบรายชื่อดังกล่าว ตลอดจนอนุมัติและดำเนินการต่อจนกลายเป็นข้อตกลงระหว่างกัน ขั้นตอนทั้งหมดก็เป็นบทบาทของสหภาพยุโรปอย่างชัดเจน ขั้นตอนที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับขั้นตอนการริเริ่มนี้ ก็คือขั้นตอนนิติบัญญัติที่กระบวนการทั้งหมดขึ้นอยู่กับอำนาจของสหภาพยุโรปและปราศจากการมีส่วนร่วมของตัวแสดงอื่น ๆ (Storma, 2015, pp. 16-18, 23-26)

ส่วนพันธกิจที่สามารถเห็นลักษณะของการอภิบาลหลายระดับได้อย่างชัดเจน ก็คือ ‘ความเชี่ยวชาญและการวิจัย’ (expertise and research) ซึ่ง Storma เสนอว่า การอภิบาลหลายระดับที่เกิดขึ้นในขั้นตอนนี้เป็นสิ่งที่ถูกคาดหวังไว้อยู่แล้ว เนื่องจากคณะกรรมการไม่ได้มีทรัพยากรและศักยภาพที่เพียงพอที่จะดำเนินการในส่วนงานนี้ได้เพียงผู้เดียว ตลอดจนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของกฎหมายที่กำหนดโดยสหภาพยุโรป โดยแหล่งที่มาของความเชี่ยวชาญและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในกระบวนการกำหนดกฎหมายสองกรณีแรกซึ่งก็คือ กฎเกณฑ์ของสหภาพ (EC) 834/2007 และกฎหมายของกรรมาธิการ (EC) 889/2008 นั้น มาจากแหล่งเดียวกัน คือ คณะที่ปรึกษาเกษตรอินทรีย์ (The Advisory Group on Organic Farming – AGOF) โดยคณะที่ปรึกษาดังกล่าวประกอบไปด้วย ตัวแทนจากสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) องค์กรผู้บริโภคแห่งยุโรป (The European Consumer Organisation) องค์กร COPA COGECA ซึ่งเป็นองค์กรชาวนาและสหกรณ์แห่งยุโรป สมาพันธ์ผู้ผลิตยีสต์แห่งยุโรป (Confederation of European Yeast Producers – COFALEC) ตลอดจนกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่รวมตัวกันเฉพาะกิจ โดย AGOF ให้คำปรึกษาแก่คณะกรรมการจึงถือว่ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การที่ AGOF มี IFOAM เป็นภาคี ทำให้สามารถสะท้อนมุมมองจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในประเด็นเกษตรอินทรีย์ในระดับนานาชาติ และได้มีการตั้งกลุ่มย่อยคือ IFOAM EU ซึ่งมีการประชุมอย่างต่อเนื่องกับคณะกรรมการที่ดูแลด้านการเกษตรและการพัฒนาชนบทของสหภาพยุโรป (DG AGRI) อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอมายังมาจาก AGOF เป็นข้อเสนอที่ไม่ได้มีผลบังคับในทางกฎหมาย

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

กล่าวคือ คณะกรรมาธิการได้รับข้อเสนอจาก AGOF แล้วจะใช้ข้อเสนอดังกล่าวในการตัดสินใจนโยบายหรือไม่ ก็เป็นวิจรรย์าณญาของคณะกรรมาธิการ ไม่ได้มีผลบังคับผูกพันเชิงกฎหมาย นอกจากนี้ Storma ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมของแต่ละองค์กร โดยเธอได้สรุปว่าระดับการมีส่วนร่วมขององค์กรนั้นแปรผันตามทรัพยากรและศักยภาพที่องค์กรครอบครอง (Storma, 2015, p. 18)

นอกจากการรับฟังความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแล้ว คณะกรรมาธิการยุโรปยังได้สนับสนุนทางการเงินให้กับโครงการวิจัยเพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการกระบวนการกำหนดกฎเกณฑ์เกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรป ตัวอย่างเช่น โครงการ ‘EEC 2092/91 REVISION: Research to support revision of the EU Regulation on organic agriculture’ อันมีจุดประสงค์เพื่อหาแนวทางการปรับปรุงกฎเกณฑ์ด้านเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรป โดยโครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากคณะกรรมาธิการยุโรป และจาก IFOAM EU โดยเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกฎเกณฑ์ด้านเกษตรอินทรีย์เดิมของสหภาพยุโรป เปรียบเทียบกับกฎเกณฑ์ของประเทศสมาชิกต่าง ๆ รวมไปถึงกฎเกณฑ์ที่ภาคเอกชนกำหนดขึ้นมา นอกจากนี้โครงการดังกล่าวแล้ว ยังมีโครงการวิจัยอื่น ๆ ที่ทางสหภาพยุโรปให้เงินสนับสนุนอย่าง ORGAP (Organic Action Plan - แผนปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์) ซึ่งเป็นโครงการวิจัยที่ดำเนินการในปี ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) ถึงปี ค.ศ. 2008 (พ.ศ. 2551) และ ORGIN (Organic Inputs Evaluation Project – โครงการประเมินผลปัจจัยนำเข้าอินทรีย์) ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการตั้งแต่ปี ค.ศ. 2003 (พ.ศ. 2546) ถึง ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการใช้ปุ๋ย วัตถุที่ใช้บำรุงดินและปกป้องพืช โดยผู้ดำเนินการวิจัยในโครงการเหล่านี้ มีทั้งมหาวิทยาลัยรัฐ และองค์กรภาคเอกชนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในประเด็นดังกล่าวซึ่งมาจากหลากหลายประเทศสมาชิกของสหภาพยุโรป แต่องค์กรที่มีบทบาทโดดเด่นหลายองค์กรมาจากเยอรมนีและออสเตรีย ทั้งนี้เนื่องจาก วงการเกษตรอินทรีย์ในกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาเยอรมันได้มีการพัฒนาการล้ำหน้าไปกว่าประเทศอื่น ๆ (Storma, 2015, pp. 19, 22)

การอภิบาลหลายระดับยังเกิดขึ้นในกรณีศึกษาที่สาม คือ ข้อตกลงมาตรฐานตัดเทียมระหว่างสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา ก่อนที่ทางฝ่ายสหรัฐฯ จะร่างข้อเสนอกฎเกณฑ์เพื่อนำมาใช้ในข้อตกลงมาตรฐานตัดเทียมนั้น ได้มีการทบทวนระบบการผลิต การตรวจสอบและกรรับรองระหว่างกัน โดยหน่วยงานที่ทำหน้าที่ทบทวนประกอบไปด้วย ฝ่ายการตลาดการเกษตรของกระทรวงเกษตร (USDA Agricultural Marketing Service) และฝ่ายการเกษตรต่างประเทศ (Foreign Agricultural Service) ส่วนองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทสำคัญในการนี้ก็คือ สมาคมการค้าอินทรีย์ (OTA) ซึ่งได้จัดตั้งคณะทำงานมาตรฐานตัดเทียมระหว่างสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา (U.S. – EU Equivalency Task Force) ขึ้นในเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553) เพื่อช่วยกระทรวง

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

เกษตรในการวิเคราะห์ และเป็นที่ปรึกษาในกระบวนการเจรจาข้อตกลงระหว่างทั้งสองภาคี (Storma, 2015, pp. 19, 21)

จากกรณีศึกษาทั้งสามกรณี ทำให้เห็นลักษณะสำคัญของกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ว่า รัฐไม่ได้เป็นตัวแสดงหลักเพียงหนึ่งเดียว และรัฐไม่สามารถสร้างกระบวนการอภิบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพหากไม่พึ่งพาความรู้ ความเชี่ยวชาญ จากภาคเอกชนที่เป็นผู้ริเริ่ม สั่งสมองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ จนสามารถก่อตัวขึ้นเป็นชุมชนองค์ความรู้ในด้านดังกล่าว ตรงนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันที่เป็นทางการในกรณีการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เกิดขึ้นมาโดยมีสถาบันที่ไม่เป็นทางการมีบทบาทในกระบวนการอภิบาลอยู่ก่อนแล้ว และสถาบันที่เป็นทางการซึ่งก็คือรัฐและแนวปฏิบัติของรัฐที่กำหนดขึ้นเป็นไปตามข้อแนะนำและแนวทางของภาคเอกชน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นไปในทิศทางเดียวกับสถาบันที่ไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นและดำเนินการอยู่ก่อนหน้าแล้ว สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีสหรัฐอเมริกาและ สหราชอาณาจักร คือ ภาคเอกชนของทั้งสองประเทศมีความเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดห่วงโซ่อุปทานเกษตรอินทรีย์ และในกรณีที่มีปัญหาภายในกลุ่ม ก็มีความพยายามที่จะปรับโครงสร้างองค์กรเพื่อที่ทำได้ให้องค์กรดังกล่าวยังสามารถเป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่มได้อย่างเช่นที่เกิดขึ้นในกรณีของสมาคมการค้าอินทรีย์ (OTA) ในสหรัฐอเมริกา

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติหรือ IFOAM ที่ถือว่าเป็นองค์กรสำคัญของกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรภาคเอกชนภายในประเทศ ในกรณีของสมาคมการค้าอินทรีย์ของสหรัฐฯ นั้น IFOAM เป็นผู้สนับสนุนการจัดประชุมที่นำไปสู่การก่อตั้งกลุ่มดังกล่าว ส่วนในกรณีสมาคมดินของสหราชอาณาจักรซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกผู้ก่อตั้งของ IFOAM ก็สามารถสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผ่านการสร้างเครือข่ายจากการเป็นสมาชิก IFOAM ด้วย ส่วนในกรณีของสหภาพยุโรปนั้น แสดงให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรเหนือรัฐอย่างสหภาพยุโรป กับภาคเอกชนในประเทศสมาชิก และบทบาทของ IFOAM ที่เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างมากในกระบวนการที่ต้องใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และการวิจัย ฉะนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยหลักที่ทำให้ภาคเอกชนสามารถมีบทบาทในการกำหนดกฎเกณฑ์ในกระบวนการอภิบาลในประเด็นเกษตรอินทรีย์นั้น ก็คือ การครอบครอง ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) อันเป็นผลมาจากการมี ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community) ที่เข้มแข็ง มีความเชี่ยวชาญ ที่ทำให้รัฐและองค์กรเหนือรัฐจำเป็นต้องพึ่งพาในการวางกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั่นเอง

273427045

CD IThesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ในบทต่อไปจะเป็นการพิจารณากรณีของประเทศไทยว่า กระบวนการอภิบาลมาตรฐานสินค้าจำพวกอาหาร โดยเฉพาะ ข้าว ที่เป็นสินค้าหลักที่สำคัญของประเทศ ซึ่งในกรณีนี้จะเน้นไปที่ข้าวอินทรีย์ ว่ามีวิวัฒนาการ และกระบวนการอย่างไร มีตัวแสดงใดที่สำคัญบ้าง สถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในเรื่องนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่งเสริมกันหรือไม่ อย่างไร แล้วกระบวนการทั้งหมดส่งผลกระทบต่อกระบวนการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

บทที่ 5 การอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทย

ในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการการเกิดขึ้นและการทำงานของของโลกาภิบาลมาตรฐานอาหารโดยใช้กรณีศึกษาเป็นมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยในกระบวนการดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐที่มีบทบาทสำคัญอย่างสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) และการทำงานขององค์กรภาคเอกชนกับรัฐบาลและองค์การระหว่างประเทศที่มีสมาชิกเป็นรัฐ ตลอดจนแสดงให้เห็นว่าอำนาจในกระบวนการโลกาภิบาลนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในลักษณะ ‘อำนาจรัฐ’ ที่มีอำนาจบังคับตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังมีการทำงานของ ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) ที่มาจาก ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community) ซึ่งก็คือกลุ่มคนที่ครอบครองความรู้และความเชี่ยวชาญในเรื่องเฉพาะที่สามารถกลายมาเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการโลกาภิบาลได้

ในบทนี้ จะเป็นการอธิบายถึงการทำงานของโลกาภิบาลที่ส่งผลต่อกระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ซึ่งมีตัวแสดงที่หลากหลายทั้งตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใช่อำนาจรัฐ ตลอดจนตัวแสดงในประเทศและระหว่างประเทศ การมีปฏิสัมพันธ์กันของตัวแสดงต่างๆ จากหลายระดับเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ‘สถาบันที่เป็นทางการ’ (formal institution) และ ‘สถาบันที่ไม่เป็นทางการ’ (informal institution) โดยสถาบันแบบแรกนั้น เกิดจากกระบวนการทางการเมือง จากการต่อสู้ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ที่ครอบครองทรัพยากรทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และอุดมการณ์ ซึ่งสถาบันในลักษณะนี้ถูกมองว่าเป็นกระบวนการตัดสินใจที่เกิดขึ้นจากภายนอกแล้วลงมาบังคับใช้กับสังคมในรูปแบบกฎหมาย มีบทลงโทษอย่างชัดเจน และมีรัฐเป็นผู้บังคับใช้กฎเกณฑ์นั้นๆ ในขณะที่สถาบันแบบไม่เป็นทางการนั้น เกิดมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก็เกิดความพยายามที่จะหาวิธีการแก้ไขปัญหา แล้วเมื่อวิธีการดังกล่าวได้รับการยอมรับเป็นที่ปฏิบัติตามจากคนในสังคม สถาบันแบบไม่เป็นทางการจึงเกิดขึ้น ในกรณีนี้ สถาบันไม่ได้เกิดขึ้นจากการออกแบบหรือวางแผนโดยใครคนใดคนหนึ่ง แต่ถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แล้วสมาชิกในสังคมให้การยอมรับ ซึ่งสถาบันแบบไม่เป็นทางการนี้ครอบคลุมตั้งแต่ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ที่เป็นการควบคุมจากภายในของแต่ละบุคคล ไปจนถึง บรรทัดฐานทางสังคมที่พลังทางสังคม หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ทางสังคมเป็นคนควบคุม ทำให้คนยอมรับสถาบันดังกล่าว ซึ่งสถาบันที่ไม่เป็นทางการนี้ บางครั้งก็สามารถถูกทำให้กลายเป็นสถาบันที่เป็นทางการได้ โดยที่อำนาจรัฐทำให้กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือบรรทัดฐานทางสังคมกลายมาเป็นกฎหมายโดยมีการกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน (Mantzavinos, 2011, pp. 404-406)

เนื้อหาในบทนี้จะแบ่งออกเป็นสี่ส่วนหลักๆ โดยส่วนแรกนั้นจะเป็นการอธิบายถึงมาตรฐานข้าวทั่วไปของไทยที่สอดคล้องกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานอาหารโลก ซึ่งในส่วนนี้จะสะท้อนถึงรูปแบบสถาบันที่เป็นทางการอย่างชัดเจน เพราะตัวแสดงหลักคือรัฐ และองค์การระหว่างประเทศที่เกิดจากการรวมตัวของรัฐ ซึ่งความเป็นทางการนี้เกิดขึ้นทั้งในระดับระหว่างประเทศและในประเทศ โดยเริ่มจากที่สหประชาชาติจัดตั้งองค์การโลกาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านความปลอดภัยทางอาหารและการเกษตร และในส่วนของประเทศไทย มาตรฐานข้าวก็ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐเพื่อส่งเสริมการส่งออกข้าวไปยังต่างประเทศ และยังเป็น การปฏิบัติตามข้อกำหนดระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น

ในส่วนที่สองจะเป็นการอธิบายเกี่ยวกับมาตรฐานข้าวอินทรีย์ซึ่งหมายถึงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยรวมด้วย เนื่องจากมาตรฐานที่เป็นสากลต่างๆ ไม่ได้มีการแยกมาตรฐานข้าวอินทรีย์โดยเฉพาะออกมาแต่ ข้าวจะถูกจัดอยู่ในหมวดพืชล้มลุก เนื้อหาในส่วนนี้จะแบ่งออกเป็นสองหัวข้อย่อย ได้แก่ พัฒนาการของเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานแบบบุคคลที่สาม (third party) และ พัฒนาการของเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System – PGS) ซึ่งพัฒนาการของสองระบบจะทำให้เห็นถึงการทำงานของสถาบันที่ไม่เป็นทางการควบคู่ไปกับสถาบันที่เป็นทางการมากขึ้นในกรณีการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทย

ในส่วนที่สามจะแสดงให้เห็นถึงการทำงานของกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ต่อการอภิบาลในประเด็นดังกล่าวในประเทศไทย โดยจะใช้กรอบของ Weiss และ Thakur เกี่ยวกับกระบวนการโลกาภิบาลเป็นกรอบในการอธิบายถึงการทำงานของกระบวนการโลกาภิบาลและการอภิบาลในระดับรัฐ อันประกอบไปด้วย การจัดการความรู้ การพัฒนาบรรทัดฐาน การสร้างและเผยแพร่ข้อเสนอแนะ และการทำให้องค์ความรู้และความคิดมีความเป็นสถาบัน ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยที่เป็นไปตามที่ Mantzavinos (2011, p. 406) ได้เสนอไว้ว่า สถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการไม่จำเป็นที่จะต้องทำงานส่งเสริมกันเพื่อสร้างระเบียบให้เกิดขึ้นในสังคมเสมอไป ซึ่งนอกจากจะไม่ได้ทำงานส่งเสริมกันแล้ว แนวทางการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยบางประเด็น ยังแสดงให้เห็นถึงความขัดกันของสถาบันที่เป็นทางการและสถาบันที่ไม่เป็นทางการ ในกรณีนี้สถาบันที่ไม่เป็นทางการถูกผลักดันโดย ‘ตลาด’ และเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยรายละเอียดเพิ่มเติมจะอธิบายไว้ในหัวข้อ 5.3

ส่วนสุดท้ายจะเป็นการสรุปการทำงานของกระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยที่เชื่อมโยงกับโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยใช้แผนภาพเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น แต่ก่อนที่จะอธิบายถึงกรณีของข้าวอินทรีย์ ในส่วนต่อไปจะเป็นการอธิบายกระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวทั่วไปของไทย

2734237045

CU-Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

5.1 จากโลกาภิวัตน์มาตรฐานอาหารสู่การอภิบาลมาตรฐานข้าวทั่วไปของไทย

ในหัวข้อนี้ จะเป็นการอธิบายถึงที่มาของการกำหนดมาตรฐานข้าวของไทย โดยเชื่อมโยงกับการที่ไทยเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมระหว่างประเทศ และจำเป็นที่จะต้องทำตามกฎเกณฑ์ กติกาที่เป็นสากล ซึ่งก็คือ หนึ่งในกระบวนการโลกาภิวัตน์นั่นเอง โดยในส่วนนี้จะเน้นอธิบายถึงกระบวนการกำหนดมาตรฐานข้าวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกระบวนการการบังคับใช้ และตรวจสอบให้ผู้ผลิตดำเนินการตามมาตรฐานดังกล่าว มีการอธิบายถึงกระบวนการกำหนดมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของรัฐบาลไทยในฐานะที่เป็นข้าวประเภทหนึ่ง แต่สถานการณ์ของการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยจะได้กล่าวในรายละเอียดในส่วนต่อไปของบทนี้

ความพยายามของชาติมหาอำนาจในการตกลงกันเพื่อสร้างระเบียบโลกใหม่เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองจะสิ้นสุดลง และหลังจากที่องค์การสหประชาชาติได้ก่อตั้งขึ้น ได้มีการจัดตั้งองค์การโลกบาลอีกมากมายเพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลกิจกรรมข้ามชาติในประเด็นต่างๆ องค์การสำคัญๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเรื่องมาตรฐานอาหาร การเกษตร และสุขภาพที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ก็คือ องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2588) และอีกสามปีต่อมาองค์การอนามัยโลก (World Health Organization – WHO) ก็ได้ก่อตั้งขึ้น และในระหว่างนั้น คือในปี ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2590) ได้มีการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน (International Organization for Standardization– ISO) ขึ้นซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนที่รวบรวมเอาผู้เชี่ยวชาญด้านมาตรฐานในด้านต่าง ๆ จากหลากหลายประเทศมารวมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ และพัฒนามาตรฐานสินค้าและบริการประเภทต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับของตลาดสากล

พัฒนาการต่อมาในเรื่องมาตรฐานอาหาร ก็คือ ในปี ค.ศ. 1950 (พ.ศ. 2493) ได้มีการจัดการประชุมร่วมกันระหว่าง FAO และองค์การอนามัยโลกเพื่อพิจารณาประเด็นเรื่องสารอาหาร และสิ่งที่ใช้ปรุงแต่งอาหาร ตรงนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงประเด็นทางสุขภาพและอาหารในกระบวนการโลกาภิวัตน์ของสหประชาชาติอย่างเป็นทางการในการประชุมสมัชชาอนามัยโลกครั้งที่ 6 (Sixth World Health Assembly) ในปี ค.ศ. 1953 (พ.ศ. 2496) องค์การอนามัยโลกได้หยิบยกประเด็นของการใช้สารเคมีในอาหารที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจนส่งผลกระทบต่อสาธารณสุขขึ้นมาอภิปรายในที่ประชุม และอีกหนึ่งปีถัดมา ภูมิภาคยุโรปคือภูมิภาคแรกที่ได้มีการเสนอนโยบายเพื่อตอบสนองต่อปัญหาเรื่องสารเคมีในอาหารที่เกิดขึ้น โดยรัฐบาลออสเตรเลียได้เสนอให้มีการสร้างแนวปฏิบัติด้านอาหาร (food code) ในระดับภูมิภาค ซึ่งได้รับการตอบรับจากประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค จนนำไปสู่การก่อตั้ง European Codex Alimentarius ในปี ค.ศ. 1958 (พ.ศ. 2501) ในการประชุม

273427045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

FAO ระดับภูมิภาคยุโรปในปี ค.ศ. 1960 (พ.ศ. 2503) ได้มีการอภิปรายเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีมาตรฐานอาหารเบื้องต้นในระดับโลก ทำให้ในการประชุมประจำปีครั้งที่ 11 ขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ ที่ประชุมได้มีมติก่อตั้งคณะกรรมการโคเด็กซ์ อลิเมนทาเรียส Codex Alimentarius Commission) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่พิจารณาร่างมาตรฐานอาหารพื้นฐานที่เป็นสากล และในปี ค.ศ. 1985 (พ.ศ. 2528) สมัชชาใหญ่แห่งประชาชาติได้ประกาศว่าหากเป็นไปได้ ขอความร่วมมือให้ประเทศสมาชิกใช้มาตรฐานของโคเด็กซ์ อลิเมนทาเรียส เป็นมาตรฐานในการผลิตอาหาร (Codex Alimentarius, 2018)

ในกรณีของประเทศไทยนั้น การกำหนดมาตรฐานอย่างเป็นทางการของสินค้าต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ในกรณีของข้าวนั้น แม้ว่าข้าวจะเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศไทยมาอย่างยาวนาน แต่การกำหนดมาตรฐานข้าวอย่างเป็นทางการครั้งแรกเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957) โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบในขณะนั้นคือ ‘กระทรวงเศรษฐกิจ’⁴⁰ ได้เล็งเห็นว่าการกำหนดมาตรฐานข้าวไทยจะเป็นการเพิ่มความน่าเชื่อถือและเป็นหลักประกันคุณภาพของข้าวไทย อันจะส่งผลดีต่อการส่งออกในระยะยาว จึงได้ออกประกาศกระทรวงเศรษฐกิจ เรื่องการกำหนดมาตรฐานข้าว ลงวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957) และได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการตรวจข้าว สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการรับผิดชอบตรวจคุณภาพของข้าวที่ส่งออกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สำนักงานคณะกรรมการตรวจข้าว, 2555 : ออนไลน์) และในปี พ.ศ. 2503 (ค.ศ. 1960) รัฐบาลไทยได้ตราพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าขาออก⁴¹ขึ้น โดยบังคับใช้กับสินค้าที่รัฐมนตรีกำหนดให้เป็น ‘สินค้ามาตรฐาน’ ซึ่งตั้งแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติเป็นต้นมา รายการสินค้ามาตรฐานก็มีการปรับเปลี่ยนโดยอาจจะมีการถอดตัวสินค้าที่ไม่ได้เป็นสินค้าเศรษฐกิจอีกต่อไปออกไป ในปัจจุบันเหลือรายการสินค้ามาตรฐานอยู่ 10 ชนิด และข้าวหอมมะลิไทยก็เป็นสินค้ามาตรฐานที่ทำมูลค่าส่งออกสูงที่สุด (ประวิศ หาญณรงค์, ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานสินค้า กระทรวงพาณิชย์, 2560)

อย่างไรก็ตาม มาตรฐานข้าวในช่วงแรกนั้นยังไม่ได้จำแนกมาตรฐานของแต่ละพันธุ์ข้าว แต่จะระบุถึงลักษณะทั่วไป เช่น สีและขนาดของเมล็ด เป็นต้น ในเวลาต่อมา มาตรฐานข้าวไทยได้ถูกปรับปรุงให้มีรายละเอียดมากขึ้นเมื่อการแข่งขันของข้าวในตลาดโลกมีมากขึ้นอันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ มีการผลิตข้าวพันธุ์ใหม่ๆ ที่มีความหอมและคุณสมบัติอื่น ๆ คล้ายคลึงกับข้าวหอมมะลิไทยที่เป็นพันธุ์ข้าวที่สามารถครอบครองตลาดข้าวโลกได้ก่อนหน้านี

⁴⁰ กระทรวงเศรษฐกิจ ปัจจุบันคือ กระทรวงพาณิชย์

⁴¹ พระราชบัญญัติสินค้าขาออก พ.ศ. 2503 สามารถดูรายละเอียดได้ที่

ประกอบกับผลผลิตต่อไร่ที่มากขึ้น และระยะเวลาการเก็บเกี่ยวที่สั้นลง นอกจากนี้การแข่งขันที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องหาจุดแข็งเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันกับประเทศอื่นๆ ที่เริ่มผลิตข้าวได้มีคุณภาพที่ดีขึ้น และปริมาณที่มากขึ้น ทางกรมการข้าว สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้ปรับปรุงพันธุ์ข้าวหอม กข. ขึ้นเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน (นิติมา ศุขสุทธิ, 2559, pp. 5-6) ด้วยเหตุนี้พันธุ์ข้าวจึงมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งนั่นย่อมส่งผลให้การกำหนดมาตรฐานมีความซับซ้อนมากขึ้นตามไปด้วย

เนื่องจากมาตรฐานเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการการค้า โดยเฉพาะการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์จึงเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดและควบคุมมาตรฐานสินค้าข้าวที่ประเทศไทยทำการส่งออก โดยมาตรฐานข้าวฉบับล่าสุดที่ทางกระทรวงฯ กำหนดออกมาในปี พ.ศ. 2559 ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติสินค้าออก พ.ศ. 2503 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสินค้าออก (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2522 นั้น ประกอบไปด้วยประกาศกระทรวงฯ สามฉบับด้วยกัน ได้แก่ ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวหอมมะลิเป็นสินค้ามาตรฐาน และมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2559 ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง มาตรฐานสินค้าข้าวหอมไทย พ.ศ. 2559 และประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง มาตรฐานสินค้าข้าว พ.ศ. 2559 ซึ่งมาตรฐานของกระทรวงพาณิชย์นั้น จะเน้นคุณสมบัติทางกายภาพของข้าวเป็นหลัก (ปรวิศ หาญณรงค์. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานสินค้า กระทรวงพาณิชย์, 2560)

นอกจากจะแบ่งข้าวออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ ๆ ตามสายพันธุ์แล้ว ในแต่ละกลุ่มก็ยังมี การแบ่งข้าวออกเป็นประเภทย่อย ๆ ตามลักษณะทางกายภาพ เช่น ในกรณีของข้าวหอมมะลิไทย แบ่งออกเป็นข้าวขาว และข้าวกล้อง ซึ่งในแต่ละประเภทก็มีระดับลดหลั่นกันออกไป เช่น ข้าวขาว 100% ข้าวขาว 5% ข้าวขาว 10% ข้าวขาว 15% ข้าวขาวหักเอววันเลิศพิเศษ ข้าวขาวหักเอววันเลิศ เป็นต้น ส่วนข้าวกล้องนั้นก็จะมี การแบ่งเป็นประเภทในลักษณะเดียวกัน โดยในแต่ละประเภทจะระบุส่วนผสมไว้ชัดเจนว่า ต้องมีข้าวเต็มเมล็ดปริมาณร้อยละเท่าไร มีข้าวที่มีความยาวตามกำหนดไม่ต่ำกว่าร้อยละเท่าไร และอนุญาตให้มีสิ่งเจือปนได้เป็นสัดส่วนมากน้อยแค่ไหน ซึ่งกรณีของข้าวหอมไทยก็จะมี การแบ่งคล้ายคลึงกับข้าวหอมมะลิไทย ส่วนมาตรฐานข้าวนั้นครอบคลุมไปถึงข้าวขาว ข้าวกล้อง ข้าวเหนียว ข้าวมัน ซึ่งมีการแบ่งประเภทและกำหนดส่วนผสมของข้าวแต่ละประเภทเช่นเดียวกัน แต่ในกรณีของข้าวทั่วไปนี้ มีกรณีที่เรียกว่า ‘ข้าวตามตัวอย่าง’ คือเป็นข้าวที่ไม่ได้มีคุณสมบัติเป็นไปตามมาตรฐานตามประกาศของกระทรวงพาณิชย์ แต่เป็นเงื่อนไข ข้อกำหนดตามที่ผู้ขายและผู้ซื้อได้ตกลงกัน (กรมการค้าต่างประเทศ, 2559 : ออนไลน์) แต่ถึงกระนั้น ก็จำเป็นต้องส่งตัวอย่างข้าวมาให้สำนักงานมาตรฐานสินค้า กรมการค้าต่างประเทศ ตรวจสอบ และต้องผ่านขั้นตอนการตรวจสอบ เช่นเดียวกับข้าวตามมาตรฐาน ต้องมี surveyor หรือ ‘ผู้ตรวจ’ ที่ได้รับรองจากกระทรวงพาณิชย์เป็นผู้ตรวจสอบ และต้องมีการแจ้งไปยังสำนักงานมาตรฐานสินค้าก่อนที่จะปล่อยสินค้าส่งออก เนื่องจาก

ทางสำนักงานฯ สามารถส่งเจ้าหน้าที่มากำกับดูแลในกรณี que เห็นว่ามีความจำเป็น เช่น เป็นการส่งออกครั้งแรกๆ ของผู้ประกอบการรายนั้นๆ หรือในกรณีที่มีปริมาณการส่งออกข้าวมากขึ้นกว่าที่เคยส่งออกเป็นประจำ เป็นต้น (ประวัติ หาญณรงค์. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานสินค้า กระทรวงพาณิชย์, 2560)

นอกจากกระทรวงพาณิชย์แล้ว หน่วยงานของรัฐอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีหน้าที่โดยตรงในการรับผิดชอบเรื่องมาตรฐานข้าวก็คือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยหน่วยงานในกระทรวงฯ ที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรง ได้แก่ กรมการข้าวและสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) กรมการข้าว มีหน้าที่รับรองผลิตภัณฑ์ข้าวโดยแบ่งออกเป็นสามประเภทคือ การรับรองระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การรับรองผลิตภัณฑ์ตามมาตรฐานสินค้าข้าว และการรับรองข้าวอินทรีย์ โดยการรับรองประเภทแรกคือการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวนั้น กรมการข้าวจะมีหน้าที่ตรวจประเมินตามมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ สุ่มตัวอย่างเมล็ดพันธุ์เพื่อตรวจวิเคราะห์คุณภาพเพื่อรวบรวมข้อมูลให้คณะกรรมการพิจารณาก่อนออกไปรับรองการผลิตเมล็ดพันธุ์ ในกรณีของการรับรองผลิตภัณฑ์ตามมาตรฐานสินค้าข้าว นอกจากจะตรวจประเมินผลิตภัณฑ์แล้ว ผู้ประกอบการที่ยื่นคำร้องให้มีการรับรองมาตรฐานข้าวนั้นจะต้องแสดงใบรับรองว่าได้มาตรฐาน ‘การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี’ (Good Agricultural Practice - GAP) โดย GAP คือข้อกำหนดขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็ได้นำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นหลักประกันให้เกิดกระบวนการผลิตที่ปลอดภัย และมีคุณภาพสำหรับผู้บริโภค ในกรณีนี้เป็นมาตรฐาน GAP สำหรับพืชอาหาร (นลินทิพย์ เพณี, 2554)

GAP ประกาศใช้ครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) โดยได้นำแนวทางการกำหนดมาตรฐานมาจากเอกสาร ‘กฎข้อปฏิบัติอย่างมีสุขอนามัยสำหรับผลไม้สดและผัก’ (Code of Hygienic Practice for Fresh Fruits and Vegetables) ของโคเด็กซ์ อะลิเมนทารีอัส (Codex Alimentarius) และเอกสารของสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ‘ASEAN’ (Association of Southeast Asian Nations) ว่าด้วยเรื่อง ‘การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับการผลิตผลไม้สดและผักในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้’ (Good Agricultural Practices for the Production of Fresh Fruits and Vegetables in the ASEAN Region) มาตรฐาน GAP นี้จะพิจารณามาตรฐานของแหล่งน้ำ พื้นที่ปลูก การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร การเก็บรักษาและขนย้ายผลิตผลภายในแปลง การบันทึกข้อมูล การผลิตให้ปลอดภัยจากศัตรูพืช การจัดการกระบวนการผลิต การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว การพักผลผลิต การขนย้าย การเก็บรักษา ตลอดจนสุขลักษณะส่วนบุคคล (นลินทิพย์ เพณี, 2554 : ออนไลน์)

นอกจากการรับรองตามมาตรฐาน GAP แล้ว โรงสีและโรงบรรจุผลิตภัณฑ์ข้าวดังกล่าวยังต้องได้มาตรฐาน ‘การปฏิบัติที่ดีในการผลิต’ (Good Manufacturing Practice – GMP) หรือ ได้

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

มาตรฐานของ ‘ระบบการวิเคราะห์อันตรายและจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม’ (Hazard Analysis and Critical Control Point – HACCP) โดยเริ่มแรก GMP⁴² คือมาตรฐานที่กำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการอาหารและยาของสหรัฐอเมริกา (Food and Drug Administration – FDA) เพื่อใช้เป็นข้อกำหนดพื้นฐานที่จำเป็นในการผลิตและควบคุม ในกรณีของอาหารก็เพื่อให้อาหารที่ผลิตออกมามีความปลอดภัยและทำให้ผู้บริโภคมั่นใจที่จะบริโภค หลักการของ GMP ครอบคลุมตั้งแต่สถานที่ตั้งของสถานประกอบการ โครงสร้างอาคาร ความสะอาด ถูกหลักอนามัยของเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต ตลอดจนสุขอนามัยของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการผลิต (ISPE, 2019)

ในกรณีของประเทศไทยนั้น GMP ได้กลายมาเป็นเกณฑ์ในการควบคุมกระบวนการผลิตอาหารในปี พ.ศ. 2529 (ค.ศ. 1986) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 โดยมีสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) สังกัดกระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ กำกับดูแล และหลักเกณฑ์ได้ถูกกำหนดในประกาศกระทรวงสาธารณสุขฉบับที่ 193 ในปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) ว่าด้วยวิธีในการผลิต เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต และการเก็บรักษาอาหาร และในปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) ก็ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในประกาศกระทรวงฉบับที่ 239 เพื่อให้หลักเกณฑ์ดังกล่าวครอบคลุมไปถึงอาหารแช่แข็งด้วย (แอกเซป เอ็นไวรอนเมนท์, ม.ป.ป.)

ส่วน HACCP (เฮชเซป) นั้น เป็นเกณฑ์การจัดการควบคุมคุณภาพด้านความปลอดภัยที่ใช้ในกระบวนการผลิตอาหารเพื่อให้อาหารเหล่านั้นปลอดภัยจากการปนเปื้อนจุลินทรีย์ และสิ่งแปลกปลอมอื่นๆ โดยถือว่าเป็นมาตรฐานสากลตามข้อกำหนดของคณะกรรมการโครงการมาตรฐานอาหาร (Codex Alimentarius Commission) โดย HACCP เกิดขึ้นครั้งแรกในทศวรรษ 1960 โดยบริษัทพิลส์เบอรี (Pillsbury)⁴³ ที่ได้รับการว่าจ้างจากองค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติ (National Aeronautics and Space Administration – NASA) ให้กำหนดมาตรฐานความปลอดภัยของอาหารสำหรับนักบินอวกาศ จากนั้น HACCP ก็ถูกนำมาปรับใช้เป็นมาตรฐานสำหรับการผลิตอาหารเพื่อการพาณิชย์ในสหรัฐอเมริกา และต่อมาก็ได้รับการยอมรับจากองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติจนกลายเป็นมาตรฐานสากลที่ประเทศต่าง ๆ ถือปฏิบัติในการผลิตอาหาร (HACCP for Excellence, 2009) และเมื่อ Codex Alimentarius ได้มีการประยุกต์ใช้ระบบดังกล่าว HACCP จึงกลายมาเป็นมาตรฐานอ้างอิงสำหรับผู้ผลิตอาหารเพื่อส่งออก ตลอดจนหน่วยงานที่ควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์อาหาร และเนื่องจากประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 160 ประเทศสมาชิกของ Codex Alimentarius จึงจำเป็นที่จะต้องใช้ระบบมาตรฐาน HACCP ภายในประเทศ เพื่อเป็น

⁴² งานเขียนและเว็บไซต์หลายแห่งใช้ cGMP แทน GMP โดย cGMP คือ Current Good Manufacturing Practice เพื่อแยกแยะกับผู้ประกอบการว่า เกณฑ์ต่าง และวิธีการผลิตที่ตุนั้นจะมีเทคโนโลยีและระบบที่ปรับปรุงให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ ซึ่งผู้ประกอบการเหล่านั้นจำเป็นต้องตื่นตัวและปฏิบัติตาม (ISPE, 2019)

⁴³ บริษัท Pillsbury ได้ถูกควบรวมกิจการโดยเจเนรัล มิลล์ (General Mills) ไปตั้งแต่ปี ค.ศ. 2011

หลักประกันความปลอดภัยในกระบวนการผลิตอาหาร และเพิ่มความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมการค้าระหว่างประเทศ หลังจากที่คณะกรรมการฯ ได้พิจารณาทบทวนผลการประเมินจากทั้งคุณภาพผลิตภัณฑ์และใบรับรองมาตรฐานตามที่ได้กล่าวไป ทางกรมการข้าวจะออกใบรับรองผลิตภัณฑ์แสดงเครื่องหมายการรับรอง Q⁴⁴ ให้

การรับรองมาตรฐานข้าวประเภทสุดท้าย คือ การรับรองข้าวอินทรีย์นั้น หลังจากเกษตรกรยื่นคำร้องแล้ว กองพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว และกองตรวจสอบรับรองมาตรฐานข้าวจะเป็นผู้รับผิดชอบในการตรวจประเมินตามขอบข่ายระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยการตรวจประเมินมีหลายระดับ และใบรับรองข้าวอินทรีย์ที่ทางกรมฯ ออกให้กับเกษตรกรนั้นก็จะมีหลายประเภท ได้แก่ ใบรับรองข้าวอินทรีย์ระยะปรับเปลี่ยน รับรองแหล่งผลิต รับรองการคัดบรรจุ และประเภทสุดท้ายคือรับรองการแปรรูป (กรมการข้าว, 2558) โดยกรณีของข้าวอินทรีย์ที่ผลิตภายในประเทศไทยนั้น ไม่ได้มีเฉพาะการผลิตภายใต้มาตรฐาน มกช. 9000 หรือที่รู้จักกันภายใต้ตรารับรอง ‘ออร์แกนิก ไทยแลนด์’ (Organic Thailand) เท่านั้น แต่ยังมีผลิตตามมาตรฐานอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับว่าจะส่งไปขายในประเทศใด รายละเอียดในส่วนนี้จะได้อธิบายต่อไปเพื่ออธิบายให้เห็นถึงกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานข้าวอินทรีย์ที่เกิดขึ้น

อีกหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มีหน้าที่ดูแลรับรองมาตรฐานข้าวก็คือ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ซึ่งได้ให้คำจำกัดความคำว่ามาตรฐานไว้ว่า “ข้อกำหนดทางวิชาการในรูปของเอกสารวัตถุ ที่แพร่หลายแก่บุคคลทั่วไป กำหนดขึ้นโดยความร่วมมือ การยอมรับร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสีย และผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลจากการพิจารณาร่วมกันโดยมุ่งประโยชน์สูงสุด” และสินค้าเกษตรที่ทางหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบการกำหนดมาตรฐานครอบคลุม “ผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์อันเกิดจากการกลั่นกรอง การประมง การปศุสัตว์ หรือการป่าไม้ และผลพลอยได้ของผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ดังกล่าว” (มกอช., 2558ข) ตามพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร ปี พ.ศ. 2551 ได้แบ่งมาตรฐานสินค้าเกษตรออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ มาตรฐานบังคับ และมาตรฐานทั่วไป โดยมาตรฐานบังคับที่มีการออกกฎกระทรวงมารองรับบังคับให้สินค้าเกษตรต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดขึ้น ส่วนมาตรฐานทั่วไป คือมาตรฐานที่กำหนดและประกาศใช้เพื่อส่งเสริมสินค้าเกษตรให้ผลิตออกมาอย่างมีมาตรฐานหรืออีกนัยหนึ่งคือ ‘มาตรฐานสมัครใจ’ นั่นเอง ซึ่งมาตรฐานข้าวทุกประเภทที่ มกอช. กำหนดขึ้นนั้นจัดอยู่ในประเภทที่สอง โดย มก

⁴⁴ คณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ได้มีมติในวันที่ 29 กรกฎาคม ปี พ.ศ. 2546 ให้หน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้เครื่องหมาย “Q” เป็นเครื่องหมายรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารเพื่อลดความซ้ำซ้อนในเรื่องตราสัญลักษณ์ โดยหน่วยงานที่ได้ลงนามความร่วมมือที่จะใช้เครื่องหมายรับรองมาตรฐานดังกล่าวให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ได้แก่ กรมวิชาการเกษตร กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ และกรมพัฒนาที่ดิน องค์การเพื่อเกษตรกร และ มกอช. สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติม ดู <http://www.acfs.go.th/qmark/>

อช. ได้แบ่งการกำหนดมาตรฐานข้าวไทยออกเป็นสามแบบ คือ มาตรฐานข้าวหอมมะลิไทย (มกช.⁴⁵ 4000 – 2560) มาตรฐานข้าวหอมไทย (มกช. 4001 – 2551) และมาตรฐานข้าว (มกช. 4004 – 2555) ส่วนมาตรฐานข้าวอินทรีย์นั้นอยู่รวมกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกช. 9000 เล่ม 4 – 2553) (กองตรวจสอบรับรองมาตรฐานข้าวและผลิตภัณฑ์, 2559)

จากการสัมภาษณ์นักวิชาการมาตรฐานชำนาญการพิเศษสังกัด มกช. ได้อธิบายถึงปัจจัยที่ทางหน่วยงานคำนึงถึงในการกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ โดยปัจจัยแรก คือการพิจารณาว่าสินค้าดังกล่าวมีปัญหาทางการค้าหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านความปลอดภัยหรือด้านคุณภาพที่จำเป็นต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ปัจจัยที่สอง พิจารณาว่าสินค้าดังกล่าวมีความสำคัญทางเศรษฐกิจหรือไม่อย่างไร โดยในกรณีของข้าวถือว่าเป็นสินค้าที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมาก เพราะว่ามีการค้าปริมาณที่สูง ทั้งส่งออก ทั้งบริโภคภายในประเทศ ปัจจัยประการที่สาม ก็คือต้องพิจารณาว่า มันมีมาตรฐานระหว่างประเทศที่องค์การระหว่างประเทศได้กำหนดไว้หรือไม่ ถ้ามี เราก็ต้องพยายามกำหนดให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลดังกล่าว ซึ่งในกรณีของข้าว เมื่อเราเป็นผู้ผลิตและส่งออกรายใหญ่ของโลก ก็จำเป็นต้องสนใจเรื่องคุณภาพ และการมีมาตรฐานที่น่าเชื่อถือจะทำให้สินค้าข้าวของเรายิ่งโดดเด่น และเป็นที่ยอมรับมากยิ่งขึ้น (ณภาพร อัครวิโรจน์. นักวิชาการมาตรฐานชำนาญการพิเศษ มกช., 2560)

การจัดทำมาตรฐานข้าวประเภทต่าง ๆ นั้นมีคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการเป็นผู้รับผิดชอบ โดยในกรณีของข้าวหอมมะลิไทยฉบับปรับปรุงล่าสุดที่ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาเมื่อ 8 กันยายน พ.ศ. 2560 คณะทำงานในการร่างมาตรฐานคือ ‘คณะกรรมการวิชาการพิจารณามาตรฐานสินค้าเกษตรที่เกี่ยวข้องกับสินค้าข้าว’ ซึ่งประธานกรรมการคือรองอธิบดีกรมการข้าว และยังมีกรรมการมาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น จากกระทรวงพาณิชย์ มีผู้แทนกรมการค้าต่างประเทศ และผู้แทนจากกรมการค้าภายใน จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นอกจากกรมการข้าว และตัวแทนจาก มกช. ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งกรรมการและเลขานุการในคณะทำงานนี้แล้ว ยังมีผู้แทนจากรมส่งเสริมการเกษตร และกรมส่งเสริมสหกรณ์ด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานรัฐบาลอีกหน่วยงานหนึ่งก็คือตัวแทนจากกระทรวงสาธารณสุขที่มาจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ส่วนกรรมการที่มาจากภาคเอกชน ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากสภาเกษตรกรแห่งชาติ สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย และสมาคมโรงสีข้าวไทย นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องที่มาจากทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิเคราะห์และตรวจสอบคุณภาพ

⁴⁵ ในกรณีของมาตรฐานอาหารที่กำหนดขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2552 ชื่อเอกสารจะเป็น มกช. แล้วตามด้วยตัวเลข แต่ในคราวประชุมครั้งที่ 1/2551 ทางคณะกรรมการมีมติเห็นชอบให้แก้ไขชื่อจาก ‘มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ’ (มกช.) เป็น ‘มาตรฐานสินค้าเกษตร’ (มกช.) และให้แก้ไขชื่อมาตรฐานสินค้าทั้งหมดตามมติดังกล่าว

ข้าว ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการผลิตข้าวบรรจุถุง และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการผลิตข้าวเปลือก (มกอช., 2560 ข)

ในส่วนของมาตรฐานข้าวหอมไทย มีคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาร่างมาตรฐานข้าว เป็นผู้รับผิดชอบในการร่าง (มกอช., 2551) และในส่วนของมาตรฐานข้าวมี ‘คณะกรรมการวิชาการ พิจารณามาตรฐานสินค้าเกษตรเรื่องข้าว’ (มกอช., 2555) โดยทั้งสองคณะดังกล่าวประกอบไปด้วย ผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่คล้ายกับคณะกรรมการร่างมาตรฐานข้าวที่รับผิดชอบในการร่าง มาตรฐานข้าวหอมมะลิไทย นอกจากนี้ ในเอกสาร มกอช. ของข้าวทั้งสามประเภทยังได้ระบุ เอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการจัดทำร่างมาตรฐาน ในกรณีของข้าวหอมมะลิไทย ประกอบด้วย ประกาศ กระทรวงพาณิชย์เรื่องการจัดทำร่างมาตรฐาน ในกรณีของข้าวหอมมะลิไทย ประกอบด้วย ประกาศ กระทรวงพาณิชย์เรื่องการกำหนดให้ข้าวหอมมะลิไทยเป็นสินค้ามาตรฐานและสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2559 ประกาศกระทรวงพาณิชย์เรื่องมาตรฐานสินค้าข้าว พ.ศ. 2559 มาตรฐานข้าวหอมมะลิไทยฉบับก่อนหน้าที่กำหนดโดย มกอช. (มกอช. 4000-2546) รวมถึงมาตรฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องของ มกอช. ได้แก่ มาตรฐานข้าวหอมไทย (มกอช. 4001-2551) และมาตรฐานข้าว นอกจากนี้ เอกสารอ้างอิงจากหน่วยงานของไทยแล้ว ยังมีมาตรฐานจากต่างประเทศที่ทาง มกอช. ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรฐาน ได้แก่ มาตรฐานข้าวของ Codex Alimentarius ซึ่งเนื้อหาอยู่ในเล่มที่ 7 (Volume 7) ว่าด้วยมาตรฐานธัญพืช ถั่วเมล็ด ถั่วฝัก ผลผลิตที่ได้จากพืชข้างต้น และโปรตีนจากฝัก (Cereals, Pulses, Legumes and Derived Products and Vegetable Proteins) (Codex Stan 198-1995) ซึ่งมาตรฐานของ Codex นี้ เป็นเอกสารที่ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรฐานข้าวหอมมะลิไทยฉบับก่อนหน้าคือ มกอช. 4000-2546 ด้วย รวมถึงยังเป็นเอกสารที่ใช้ในการกำหนดมาตรฐานข้าวหอมไทยและมาตรฐานข้าว สำหรับมาตรฐานข้าวหอมมะลิไทยฉบับปี พ.ศ. 2560 นี้ ได้มีการเพิ่มเติมมาตรฐานขององค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน (ISO) ในที่นี้คือ ISO 24333-2009 ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ว่าด้วย ธัญพืชและการผลิตธัญพืช โดยเน้นไปที่ส่วนที่ 5.2 และ 5.3 ที่ว่าด้วยการสุ่มตัวอย่างธัญพืชและผลผลิตจากธัญพืชในการตรวจรับรอง (มกอช. 4004-2555) (มกอช. , 2560ข)

ในกรณีของข้าวอินทรีย์นั้น มกอช. ได้กำหนดมาตรฐานรวมไว้อยู่ใน “หลักเกณฑ์การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์” (Certification Scheme for Organic Agriculture) ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองการแข่งขันด้านคุณภาพของสินค้าและบริการที่สูงขึ้น ประกอบกับการปฏิบัติตามกรอบกติกาขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization – WTO) จึงต้องพัฒนาระบบการผลิตและตรวจสอบเพื่อเป็นไปตามมาตรฐานสากล ในส่วนของผลผลิตเกษตรอินทรีย์นั้น ทาง มกอช. ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการวางมาตรฐานสินค้าเกษตร จึงได้จัดทำหลักเกณฑ์การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขึ้นเพื่อใช้เป็นข้อกำหนดในการดำเนินงานร่วมกับระบบบริหารงานคุณภาพ ISO/IEC

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

17065⁴⁶ ตลอดจนมาตรฐานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ISO/IEC 17007⁴⁷, ISO/IEC 17067⁴⁸ เป็นต้น (มกอช., 2553ก) และมาตรฐานที่กล่าวไปทาง มกอช. ได้ใช้เป็นแนวทางในการวางหลักเกณฑ์การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ด้วย โดยจุดเน้นของ มกอช. เกี่ยวกับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก็คือ ให้การรับรองระบบงาน ‘หน่วยรับรอง’ (Conformities Assessment Bodies – CAB หรือ Certification Bodies – CB) และหลักเกณฑ์นี้ก็จัดทำขึ้นเพื่อให้หน่วยรับรองนำไปใช้ในการตรวจสอบและรับรองผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ เพื่อทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่ากระบวนการรับรองจะแสดงถึงการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์และข้อกำหนดของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างแท้จริง

จากที่ได้อธิบายมาทั้งหมด แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ‘การค้า’ เป็นตัวผลักดันที่สำคัญที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องริเริ่มสร้างมาตรฐานสินค้าส่งออกที่สำคัญขึ้นอย่างในกรณีของข้าว จากนั้นกระบวนการโลกาภิวัตน์ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการกำหนดมาตรฐานข้าวของรัฐบาลไทย โดยมีการใช้มาตรฐานของ Codex Alimentarius เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรฐาน และมาตรฐานข้าวหอมมะลิไทยล่าสุดที่กำหนดออกมาเมื่อปี พ.ศ. 2560 ก็ได้เพิ่มเติมมาตรฐานของ ISO ซึ่งเป็นองค์การเอกชนระดับสากลเข้าไปด้วย ฉะนั้นแล้ว นอกจากที่รัฐบาลไทยจะใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญในฐานะที่เป็นประเทศผู้ปลูกข้าวมายาวนานแล้ว ปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงก็คือ มาตรฐานที่กำหนดออกมานั้นต้องอยู่ในกรอบโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้ เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในฐานะผู้ผลิต ที่จะต้องผลิตตามสิ่งที่ตลาดต้องการ และมาตรฐานที่เป็นสากลก็คือข้อเรียกร้องประการสำคัญจากตลาดโลก

หลังจากที่ได้อธิบายกระบวนการกำหนดมาตรฐานข้าวทั่วไปที่สอดคล้องกับโลกาภิวัตน์มาตรฐานแล้ว ในส่วนต่อไป จะเป็นการอธิบายถึงกรณีข้าวอินทรีย์ ที่กระบวนการเรื่องมาตรฐานมีความซับซ้อนกว่าข้าวทั่วไป เพราะนอกจากข้าวอินทรีย์จำเป็นต้องได้มาตรฐานแบบข้าวทั่วไปแล้ว ยังต้องมีมาตรฐานความเป็นอินทรีย์ ซึ่งรัฐบาลไทยก็พยายามจะวางมาตรฐานความเป็นอินทรีย์ออกมาเพื่อให้เกษตรกรปฏิบัติตาม อย่างในกรณี มาตรฐาน มกษ. 9000 หรือ ตราออร์แกนิก ไทยแลนด์ แต่ในความเป็นจริง เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ที่มุ่งเน้นการส่งออกส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรฐาน

⁴⁶ ISO/IEC 17065 คือ แนวทางที่เป็นมาตรฐานในการตั้งหน่วยงานขึ้นมารับผิดชอบในการรับรองสินค้า กระบวนการผลิต และการบริหาร (requirements for bodies certifying products, processes and services) ข้อมูลเพิ่มเติม ดู http://www.atlanticcertifiedorganic.ca/isoiec17065_ed1.0_en.pdf

⁴⁷ ISO/IEC 17007 คือมาตรฐานในการร่างแนวทางเพื่อใช้ในการประเมินการปฏิบัติตามมาตรฐาน (guidance for drafting normative documents suitable for use for conformity assessment) ข้อมูลเพิ่มเติม ดู https://webstore.iec.ch/preview/info_isoiec17007%7Bed1.0%7Den.pdf

⁴⁸ ISO/IEC 17067 คือมาตรฐานในการกำหนดหลักการพื้นฐานของการรับรองคุณภาพสินค้าและแนวทางในการวางแผนงานรับรองสินค้า (fundamentals of product certification and guidelines for product certification schemes) ข้อมูลเพิ่มเติม ดู <https://www.isealalliance.org/sites/default/files/Presentation%20-%20introducing%20ISO-IEC%2017067.pdf>

ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แต่อย่างใด เพราะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานของประเทศผู้ซื้อ หรือมาตรฐานของ ‘ตลาด’ ซึ่งมีทั้งมาตรฐานที่กำหนดโดยรัฐปลายทาง และมาตรฐานของหน่วยงานภาคเอกชนที่ไม่ได้มีอำนาจบังคับเชิงกฎหมายแต่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการมาตรฐานของ IFOAM ความซับซ้อนในกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่เกี่ยวข้องกับตัวแสดงหลายระดับตรงนี้ ทำให้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะใช้กรณีมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยเป็นกรณีศึกษาเพื่อคลี่คลายให้เห็นถึงกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่มีตัวแสดงจากหลายระดับเข้ามาเกี่ยวข้อง ตลอดจนรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่จะชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของกระบวนการอภิมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของหน่วยงานราชการของไทย

5.2 การอภิมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในประเทศไทย : ความเป็นมา กระบวนการ และตัวแสดง

ในส่วนนี้จะเป็นการอธิบายถึงความเป็นมาและวิวัฒนาการของการอภิมาตรฐานอินทรีย์ในประเทศไทย อันจะทำให้เห็นถึงบทบาทของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในกระบวนการการอภิมาตรฐานข้าวอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์โดยรวมของประเทศไทย การทำงานของภาครัฐและเอกชน ความร่วมมือ และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันของสถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในกรณีนี้

การปลูกข้าวอินทรีย์รวมถึงการทำเกษตรอินทรีย์ของพืชชนิดอื่นๆ นั้น นอกจากจะต้องดำเนินการตามมาตรฐานทางกายภาพที่รัฐกำหนดในกรณีส่งออก หรือต้องได้มาตรฐานทางกายภาพอันเป็นที่ต้องการของตลาดแล้ว ยังจำเป็นต้องมีกระบวนการปลูกที่เป็น ‘อินทรีย์’ ด้วย ฉะนั้นมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงไม่ได้รับรองโดยการตรวจสอบผลผลิตที่ออกมา แต่เป็นการตรวจสอบทั้งกระบวนการผลิต ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ในประเทศไทยนั้นมีเกษตรกรอินทรีย์อยู่สองประเภท ก็คือ เกษตรกรที่ปลูกตามวิถีอินทรีย์คือไม่ใช้สารเคมีทั้งในรูปของสารบำรุงดิน และยากำจัดศัตรูพืช แต่ไม่ได้ผ่านการรับรอง กับเกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่งที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเพื่อเหตุผลเชิงการค้าเป็นสำคัญ

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ ทุกคนต่างตอบเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่าการจะเลือกรับรองมาตรฐานอะไรนั้น ‘ตลาด’ คือตัวกำหนดที่สำคัญที่สุด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เกษตรกรและผู้ประกอบการจะขอรับรองมาตรฐานอะไร ก็ขึ้นอยู่กับว่าเขาเหล่านั้นจะขายใคร เพราะในบางประเทศที่เป็นผู้บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์รายสำคัญๆ เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป แคนาดา สวิตเซอร์แลนด์ และญี่ปุ่น ได้มีการกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เป็นมาตรฐานบังคับ

273427045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ฉะนั้นแล้ว หากผู้ประกอบการต้องการจะติดฉลากแสดงว่าสินค้าของตัวเองเป็นอินทรีย์ และต้องการส่งเข้าไปขายในตลาดเหล่านั้น จำเป็นต้องผ่านการรับรองในระบบ ‘บุคคลที่สาม’ หรือ ‘third party) ที่ต้องได้รับการรับรองจากหน่วยรับรอง (certification body - CB) ที่ได้รับการแต่งตั้ง (accredit) ให้ทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรองจากมาตรฐานนั้นๆ จากหน่วยรับรองระบบงาน (accreditation body - AB) ที่เจ้าของมาตรฐานเป็นคนกำหนด ซึ่ง AB ต้องทำการตรวจสอบ CB โดยใช้มาตรฐานที่เจ้าของมาตรฐานกำหนด หรือมาตรฐานที่เป็นสากลเพื่อการรับรองระบบงาน เช่น กรณีสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และแคนาดา ที่ใช้มาตรฐาน ISO 17065 เป็นมาตรฐานในการตรวจระบบงานของ CB ส่วนหน่วยรับรองก็จะทำหน้าที่ตรวจสอบผู้ประกอบการตามมาตรฐานที่ตัวเองได้รับการแต่งตั้ง (นาถฤดี นาครวจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560) ซึ่งระบบการตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ที่กล่าวมาทั้งหมด ก็เป็นความริเริ่มมาจากสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติหรือ IFOAM ตามที่ได้กล่าวในรายละเอียดไปแล้วในบทที่ 4

อย่างไรก็ตาม นอกจากการรับรองในระบบบุคคลที่สามแล้ว การทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยยังมีการรับรองอีกระบบหนึ่งที่เรียกว่า ‘การรับรองแบบมีส่วนร่วม’ หรือ ‘Participatory Guarantee System (PGS)’ ซึ่งเป็นระบบที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเกษตรกรที่มีผลผลิตไม่มาก ไม่ได้เน้นการส่งออก ซึ่งการรับรองแบบ PGS นี้ เกษตรกรไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองแต่อย่างใด เพราะเป็นระบบที่เน้นการตรวจสอบกันเองภายในกลุ่มโดยอ้างอิงจากมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่ง หรือกลุ่มเกษตรกรสามารถเพิ่มเติมรายละเอียดมาตรฐานให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นได้ด้วย โดย IFOAM ได้วางหลักการ PGS เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรทั่วโลกมีแนวทางในการจัดการระบบตรวจสอบภายในของกลุ่ม และเป็นการส่งเสริมให้การทำเกษตรอินทรีย์ในระบบ PGS แพร่หลายมากขึ้น

ดังนั้น เนื้อหาในส่วนนี้จึงแบ่งออกเป็นสองหัวข้อย่อยเพื่ออธิบายกระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทย ซึ่งรวมถึงเกษตรอินทรีย์โดยรวมด้วย เพราะในมาตรฐานสากล ข้าวจัดอยู่ในประเภทพืชล้มลุก ซึ่งใช้มาตรฐานเดียวกับพืชล้มลุกอื่นๆ นั่นเอง โดยเนื้อหาจะแบ่งออกเป็นพัฒนาการของการรับรองเกษตรอินทรีย์ในระบบบุคคลที่สามและการรับรองแบบมีส่วนร่วมในกรณีของประเทศไทย

5.2.1 พัฒนาการของเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานแบบ ‘บุคคลที่สาม’ (third party) ในประเทศไทย

ในกรณีของประเทศไทย การปลูกข้าวอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากต่างประเทศนั้น เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) ที่ทุ่งลอ จังหวัดเชียงราย โดยทางกลุ่มนครหลวงค้าข้าว หรือ

2734237045

STC Group ได้รับการชักชวนจากคู่ค้าจากยุโรปให้ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อส่งออก เพราะตลาดข้าวอินทรีย์ในยุโรปเริ่มขยายตัวขึ้น ทางนครหลวงค้าข้าวจึงตอบตกลง และได้ติดต่อไปยังกลุ่มเกษตรกรที่ฟุ้งล่อเพื่อให้เริ่มทำการปลูกข้าวอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน โดยคุณวัลลภ พิชญ์พงศา ผู้บริหาร STC Group ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการทำธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงไปในกรณีการผลิตข้าวอินทรีย์ว่า

“แต่ก่อนเราก็แค่รับซื้อข้าวจากโรงสีเท่านั้นเอง เราไม่เคยต้องไปทำงานร่วมกับเกษตรกร เราไม่ต้องไปจัดการเรื่อง supply chain แต่อันนี้ เราเริ่มทำตั้งแต่องค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ยังไม่มี เลยจำเป็นต้องร่วมมือกับทางสถาบันวิจัยข้าวในตอนนั้น ตอนนี่ก็คือกรมการข้าว เป็นการทำงานร่วมกันสามฝ่าย คือ ภาคเอกชนก็คือเราและโรงสี ภาครัฐก็คือกรมการข้าว แล้วก็ภาคชุมชน ทำงานร่วมกับชาวบ้าน ถ้าเป็นข้าวทั่วไปก็ทำงานแค่ทิศทางการตลาด รับซื้อ ผลิต และปรับปรุงคุณภาพ แต่ถ้าเป็นข้าวอินทรีย์ต้องลงไปสู่การส่งเสริมการผลิต”

(วัลลภ พิชญ์พงศา. ผู้บริหาร STC Group, 2560)

ในปัจจุบันกลุ่ม STC Group ก็ยังส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ในบริเวณฟุ้งล่ออย่างต่อเนื่อง ในลักษณะของเกษตรพันธะสัญญา (contract farming) โดยข้าวอินทรีย์ที่ปลูกนั้นได้รับการรับรองในมาตรฐาน NOP หรือ National Organic Program ของสหรัฐอเมริกา และมาตรฐานอินทรีย์ของสหภาพยุโรป โดยใช้บริการหน่วยรับรองจากประเทศอิตาลีคือ Bioagricert ซึ่งในช่วงเริ่มต้นนั้นทาง Bioagricert ยังไม่มีสำนักงานประจำในประเทศไทย การตรวจรับรองจึงเป็นในลักษณะที่ผู้ตรวจต้องเดินทางมาจากต่างประเทศเพื่อมาตรวจโดยตรง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) ที่ทางบริษัทเริ่มมีการตั้งสำนักงานในลักษณะ ‘หน่วยตรวจ’ (inspection body – IB) ในประเทศไทย แต่หน่วยนี้ไม่มีอำนาจในการรับรอง ฉะนั้นเมื่อตรวจแล้วจะต้องส่งเรื่องไปยังสำนักงานที่อิตาลีเพื่อทำการรับรอง (ชนะพล น้อยเคื่อง. ผู้ตรวจและผู้จัดการบริษัท BioAgricert (Thailand), 2560) ในกรณีของฟุ้งล่อที่ทาง STC Group เข้าไปส่งเสริมโดยตรงนั้น ทางบริษัทจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองให้ทั้งหมด และใบรับรองที่ได้มาก็เป็นสิทธิ์ของบริษัท อย่างไรก็ตาม ยังมีข้าวอินทรีย์อีกส่วนหนึ่งจากทางภาคอีสานที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเรียบร้อยแล้ว ในส่วนนี้ทางบริษัทก็ทำหน้าที่แค่รับซื้อโดยไม่ได้ลงไปส่งเสริมเหมือนในกรณีแรกแต่อย่างใด (วัลลภ พิชญ์พงศา. ผู้บริหาร STC Group, 2560)

ในช่วงเวลาเดียวกันกับการปลูกข้าวอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานเกิดขึ้นที่จังหวัดเชียงราย ในเขตจังหวัดดอยสะเก็ด ได้เริ่มมีการขับเคลื่อนเข้าสู่เกษตรธรรมชาติ โดยเริ่มต้นจากการที่คุณรสนา โตสิตระกูล ได้แปลหนังสือที่ชื่อว่า *The One-Straw Revolution* ของ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ

2734237045

CT_Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

โดยใช้ชื่อภาษาไทยว่า *ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว* โดยฟูกุโอกะคือผู้ที่คิดค้นการทำการเกษตรที่เรียกว่า ‘เกษตรธรรมชาติ’ ซึ่งเป็นรูปแบบของการเกษตรที่ปล่อยให้เติบโตตามวิถีธรรมชาติ มนุษย์แทรกแซงให้น้อยที่สุด เช่น ไม่ต้องพรวนดิน ใช้พืชหมุนเวียนเพื่อการบำรุงดินแทนการใช้ปุ๋ย เป็นต้น จากนั้นคุณรสนาได้เชิญคุณฟูกุโอกะมาบรรยายให้เกษตรกรฟางที่อำเภอภูซุ่ม จังหวัดยโสธร ในปี พ.ศ. 2533 (ค.ศ. 1990) โดยมีเกษตรกรเข้าร่วมฟังร้อยละกว่าคน หลังจากที่ฟังแล้ว หลายคนก็เกิดแรงบันดาลใจที่ต้องการจะตามวิถีเกษตรธรรมชาติ (ธวัชชัย โดสิตระกุล. รองประธานกรรมการมูลนิธิสายใยแผ่นดิน, 2560)

ในตอนที่คุณฟูกุโอกะมาบรรยายนั้นได้มีผู้ติดตามจากกรุงเทพมหานครไปจำนวนหนึ่ง แล้วหลังจากฟังบรรยาย และเห็นว่ามีความต้องการบางส่วนต้องการเริ่มทำเกษตรธรรมชาติ ทางผู้ติดตามก็ตอบรับในฐานะผู้บริโภคว่าต้องการจะบริโภคข้าวที่ปลูกด้วยกรรมวิธีดังกล่าวเช่นเดียวกัน เลยทำให้เกิดข้อตกลงระหว่างกันว่าเกษตรกรจะผลิตข้าวให้กับผู้บริโภคกลุ่มนี้ ซึ่งการจะผลิตข้าวแล้วส่งไปยังผู้บริโภคโดยตรงได้เลยนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการมีโรงสีข้าว โดยชาวบ้านเองก็อยากมีโรงสีข้าวเป็นของตัวเองมานานแล้ว แต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากขาดแคลนทั้งทุนทรัพย์ ความรู้ และการเข้าถึงตลาด เมื่อผู้บริโภคแสดงความจำนงว่าจะร่วมถือหุ้นโรงสีด้วย ก็ทำให้มีทุนเพียงพอที่จะก่อตั้งโรงสี โดยมีคุณธวัชชัย โดสิตระกุล ที่ทำงานกับองค์กรนอกภาครัฐส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรในขณะนั้นเป็นตัวกลางในการประสานงาน สุดท้ายโรงสีข้าวชมรมรักธรรมชาติก็เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) (ธวัชชัย โดสิตระกุล. รองประธานกรรมการมูลนิธิสายใยแผ่นดิน, 2560)

เหตุผลที่เกษตรกรในขณะนั้นให้ความสนใจในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรนั้น เกิดมาจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาสุขภาพ ที่เกิดมาจากการ ‘ทำนาเคมี’ รวมไปถึงความเชื่อทางศาสนาที่จะต้องฆ่าสัตว์ตัดชีวิตในการทำนาแบบเดิมๆ จึงมีการปรึกษารื้อกันในเรื่องอาชีพเกษตรกร ประกอบกับมีการส่งเสริมจากองค์กรนอกภาครัฐ อย่าง ชมรมหมอยาพื้นบ้านซึ่งก็มีแกนนำอย่างคุณรสนา และคุณธวัชชัย โดสิตระกุล ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต

“ถ้าเป็นตัวผมเอง ผมล้มเหลวจากพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวแบบเคมี คือมันไม่ได้มีอะไรดีขึ้น ยิ่งทำไป หนี้สินยิ่งเพิ่มขึ้น สุขภาพแย่งลง สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมไป มันก็เลยทำให้ต้องปรับเปลี่ยนระบบการผลิต คือพอปรับเปลี่ยน ก็เลยค่อยๆ เรียนรู้ ส่วนหนึ่งก็เอาประสบการณ์ของตัวเองที่เคยทำมาตั้งแต่เด็กๆ ช่วงก่อนหน้านั้น ก่อนที่ปุ๋ยจะมา ยาจะมา เราก็เป็นเกษตรกรมาแต่ดั้งเดิมแล้ว ทำกับพ่อกับแม่ ตอนเป็นเด็กๆ สมัยก่อนก็ใช้ปุ๋ยคอก ใช้มูลสัตว์นี่แหละเป็นหลัก พอช่วงประมาณปี 17-18 ปุ๋ยค่อยทยอยเข้า

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

มา พอประมาณแผน 4 แผน 5⁴⁹ เริ่มการพัฒนาเทคโนโลยี พอปี 30-31 ป่วยเข้ามา เยอะเลย ทั้งสุขภาพ ทั้งสิ่งแวดล้อม กบ เขียด ปู ปลาในไร่ตายไปเรื่อยๆ เป็นบาป ด้วย ก็เลยได้ซื้อสรูปทเรียนจากกลุ่มเกษตรกรด้วยกัน แต่ก่อนคือมีชมรมหมอยา พื้นบ้านที่เขาสนใจสมุนไพร ซึ่งเหมือนเป็นการระดมสายแนวร่วม สายปัญญาชน และสายนักเคลื่อนไหวให้มาทำงานร่วมกัน”

(บุญส่ง มาดขาว. เกษตรกรวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, 2560)

นอกจากองค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) และเครือข่ายเกษตรกรที่ทำงานร่วมกันในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์แล้ว อีกตัวแสดงหนึ่งที่มีความสำคัญ ก็คือ ‘พระ’⁵⁰

“ตอนนั้นก็ชมรมเพื่อนธรรมชาติที่อยู่กรุงเทพฯ เขาเป็นลูกค้ารายใหญ่ของโรงสี เราจะมีโรงสีโรงหนึ่ง คือโรงสีชมรมรักษาระบบนิเวศที่ตั้งอยู่ที่นาโสน เป็นของพ่อมัน กลุ่มเกษตรกรทำนานาโสนร่วมกับทางสายฟ้าพรสนา หลังจากทำเรื่องสมุนไพรเสร็จ ก็มาเริ่มต้นเรื่องโรงสี มาเริ่มเรื่องข้าวที่นาโสนก่อน แล้วก็มีศูนย์สมุนไพรที่วัดบ้านท่าลาด พระครูสุภาจารวัฒน์ สายของพระตอนนั้น แต่ท่านเสียไปแล้วเมื่อปีที่แล้ว สมัยกับหลวงพ่อนานที่อยู่สุรินทร์ เป็นเครือข่ายเดียวกัน กลุ่มข้าวสุรินทร์ กลุ่มข้าวยโส เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน”

(บุญส่ง มาดขาว. เกษตรกรวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, 2560)

⁴⁹ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520-2524 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 ทั้งสองแผนมีการระบุอย่างชัดเจนว่าปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งของการเกษตรไทยคือ ใช้น้ำและใช้ยาปราบศัตรูพืชน้อย โดยในแผนฯ ฉบับที่ 4 ระบุว่า ประเทศไทยใช้น้ำในอัตราที่ต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของภูมิภาคเอเชีย ในขณะที่ค่าเฉลี่ยของเอเชียคือ 9 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ของประเทศไทยใช้เพียง 3.8 กิโลกรัมเท่านั้น (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 หน้า 189 เข้าถึงได้ที่ http://www.rpu.ac.th/Library_web/doc/e-book_T/plan4.pdf) ส่วนในแผนฯ ฉบับที่ 5 ระบุในทำนองเดียวกัน แต่เพิ่มเติมว่านอกจากจะใช้น้ำในอัตราที่ต่ำแล้ว ยังใช้ยากำจัดศัตรูพืชนในอัตราที่ต่ำอีกด้วย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 หน้า 53 สามารถเข้าถึงได้ที่ <https://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/10/แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ-5.pdf>)

⁵⁰ พระครูสุภาจารวัฒน์ เป็นผู้ร่วมก่อตั้ง ‘ชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจ อำเภอกุดชุม’ ในวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2526 ซึ่งเริ่มต้นผลักดันในเรื่องการใช้น้ำสมุนไพรในการรักษาโรค และได้เข้าฟังการบรรยายจากมาซาฮิโกะ ฟูกูโอกะ ที่เดินทางมาเมืองไทย ท่านจึงเป็นกำลังสำคัญในการช่วยผลักดันแนวทางเกษตรทางเลือก ทั้งเกษตรธรรมชาติและเกษตรอินทรีย์ในเวลาต่อมา ซึ่งการจัดอบรมสัมมนาโดยเชิญนักวิชาการมาให้ความรู้กับเกษตรกรก็เกิดขึ้นอยู่เสมอโดยใช้ศาลาที่วัดบ้านท่าลาดเป็นสถานที่จัดอบรม (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ วิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาพระครูสุภาจารวัฒน์ โดยพระมหาสังเขียร ปญญาโร (ศรีมันตะ) ส่วนพระครูพิพิธประชานาถ (นาน สุทธิสีโล) หรือ ‘หลวงพ่อนาน’ ได้เป็นแกนนำก่อตั้ง ‘กลุ่มสหธรรมพัฒนา’ จังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับพระนักพัฒนาอีก 20 รูป เพื่อระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน โดยหลวงพ่อนานเป็นผู้ที่ทดลองทำเกษตรอินทรีย์ แล้วได้จุดประกายให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรที่ไม่ทำลายธรรมชาติ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ <http://www.naddalim.com/forum/viewtopic.php?f=17&t=1912>

อย่างไรก็ตาม การทำข้าวตามวิถีเกษตรธรรมชาติของพุกโกะไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากมีอุปสรรคสำคัญคือการควบคุมน้ำ และการที่ไม่สามารถหาพืชที่จะมาปลูกคลุมดินสู้กับหญ้าให้ข้ามฤดูแล้งได้ จึงทำให้ต้องปรับเปลี่ยนมาทำแนวทางเกษตรอินทรีย์ ที่เน้นการไม่ใช้สารเคมี และดูแลสิ่งแวดล้อม ในช่วงแรก กลุ่มผู้บริโภคคือกลุ่มที่รู้จักกับเกษตรกรโดยตรง มีความเชื่อถือกัน แต่เมื่อการผลิตขยายตัวขึ้น ผู้บริโภคก็ขยายวงกว้างขึ้นตามไปด้วย จึงมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงเรื่องการรับรองมาตรฐานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มผู้บริโภคที่ไม่ได้รู้จักกับกลุ่มเกษตรกรโดยตรง ประกอบกับในขณะนั้นข้าวที่ขายในตลาดก็มีการติดฉลากข้าวในรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นข้าวปลอดสารเคมี ข้าวไร้สารเคมี ข้าวไร้สารพิษ คำศัพท์ที่เกิดมามากมายเหล่านี้ทำให้ผู้บริโภคเกิดความสับสน ไม่รู้ว่าแต่ละอย่างแตกต่างกันอย่างไร แล้วข้าวเหล่านั้นมีกระบวนการผลิตจริงตามที่ได้กล่าวอ้างไว้หรือไม่ ทางฝ่ายส่งเสริมและเกษตรกรจึงจำเป็นต้องเริ่มคิดเรื่องการรับรองมาตรฐาน (รัชชัย โสิตระกุล. รองประธานกรรมการมูลนิธิสายใยแผ่นดิน, 2560)

ในเวลาต่อมา ทางกลุ่มโรงสีชมรมรักษารัฐธรรมชาติได้รับการติดต่อจากกลุ่มข้าวสุรินทร์ที่ ณ ขณะนั้นยังไม่ได้ปลูกข้าวอินทรีย์แต่ดำเนินการตามมาตรฐานการค้าที่เป็นธรรม (Fair Trade)⁵¹ โดยกลุ่มลูกค้าหลักอยู่ที่ประเทศสวีเดนและแลนด์ซึ่งในขณะนั้นยังให้ความสำคัญกับมาตรฐาน Fair Trade เท่านั้น ยังไม่ได้สนใจที่จะซื้อข้าวอินทรีย์ แต่ในขณะนั้นทางกลุ่มข้าวสุรินทร์มีปัญหาเรื่องการผลิตเนื่องจากยังไม่มีโรงสีข้าวของตัวเอง แล้วยังไม่สามารถส่งออกเองได้ จึงทำให้ต้องพึ่งพาผู้ส่งออกข้าวอีกทีหนึ่ง ฉะนั้น จึงมีปัจจัยภายนอกต่างๆ ที่ทางกลุ่มเกษตรกร และหน่วยงานที่ส่งเสริมไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้บางครั้งไม่สามารถส่งสินค้าได้ตามเวลาและตามมาตรฐานที่ลูกค้าต้องการ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีการติดต่อมาทางกลุ่มชาวมยโสธรเพื่อจะนำข้าวไปขาย ซึ่งสุดท้าย ทางกลุ่มชาวมยโสธรจึงเริ่มขายข้าวส่งออกต่างประเทศอย่างจริงจังเมื่อชื่อเรียกร้องจากตลาดต่างประเทศมีมากขึ้นคือนอกจากข้าวต้องได้มาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมแล้ว ยังต้องได้มาตรฐานอินทรีย์ด้วย ทางกลุ่มมยโสธรจึงเริ่มขายข้าวส่งออกไปยังยุโรปผ่านสหกรณ์กรีนเนต (Green Net) ในช่วงแรกมีการพ่นพ่นเรื่องการรับรองมาตรฐาน แต่เมื่อชื่อเรียกร้องและกฎระเบียบมีมากขึ้น ทางคุณวิฑูรย์ ปัญญากุล จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ขึ้นในปี พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) และ

⁵¹ มาตรฐานการค้าที่เป็นธรรม หรือแฟร์เทรด มาจากองค์กรชื่อเดียวกันที่ทำงานกับทุกส่วนในห่วงโซ่อุปทาน กล่าวคือ องค์กรได้รับการสนับสนุนจากผู้บริโภค ส่งเสริมกิจกรรมให้กับผู้ผลิต ให้ความรู้กับสาธารณะ และรณรงค์ให้มีการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบ วิธีปฏิบัติของระบบการค้าระหว่างประเทศเพื่อความเป็นธรรม โดยมาตรฐาน fair trade นี้ใช้หลักการ “หุ้นส่วนทางการค้า” ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพูดคุย แลกเปลี่ยน ความโปร่งใส และการเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างให้เกิดความเสมอภาคทางการค้าระหว่างประเทศ สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทำให้เกิดเงื่อนไขทางการค้าที่ดีขึ้น และช่วยปกป้องสิทธิของผู้ผลิตและลูกจ้างที่ด้อยโอกาส โดยเฉพาะผู้ผลิตและลูกจ้างในประเทศที่กำลังพัฒนา” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่

<http://www.greenet.or.th/article/1894>

ทางโรงสีข้าวของชมรมรักษัธรรมชาตีก้เป็นลูกค้ารายแรกของ มกท. (รัชชัย โตสิตระกุล. รองประธานกรรมการมูลนิธิสายใยแผ่นดิน, 2560)

ผู้อำนวยการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้อธิบายให้ฟังว่า ในช่วงแรกนั้นหน่วยรับรองที่เกิดขึ้นมักจะเป็นสัญชาติของประเทศที่เป็นตลาดในการบริโภคเกษตรอินทรีย์ขนาดใหญ่ แต่กรณีของ มกท. เป็นกรณีแรกที่สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) สนับสนุนให้จัดตั้งในประเทศผู้ผลิต

“CB โดยทั่วไปในโลกนี้ จะเป็น CB ที่มีสัญชาติอยู่ในประเทศที่นำเข้าสินค้าเกษตรอินทรีย์ เช่น EU อเมริกา แคนาดา เพื่อทำหน้าที่กำหนด ควบคุมสินค้าที่นำเข้ามา แต่ ว่า มกท. นี้เป็นองค์กรแรกในเอเชียที่ IFOAM สนับสนุนให้เกิดขึ้นในประเทศผู้ผลิต เขาเห็นว่าเรามีความพร้อม มีความสนใจ และมีงานที่ทำมาก่อนที่เราจะทำตรงนี้ แล้วเราก็ทำงานกับเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มนักรักสิ่งแวดล้อม และกลุ่มผู้บริโภคมาก่อน เรื่องของอาหาร เรื่องความมั่นคงทางอาหาร เราก็เลยเป็นองค์กรแรกที่ทำเป็น CB ถัดจากเราก็มีญี่ปุ่น จีน แล้วก็เกาหลีใต้”

(นาถฤดี นาครวาจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560)

โดยมาตรฐานแรกที่ มกท. สามารถตรวจรับรองได้ก็คือมาตรฐานของ IFOAM จากนั้นก็ได้รับการอนุมัติให้เป็นหน่วยรับรองของมาตรฐานอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น มาตรฐานอินทรีย์ของสหภาพยุโรป (EU) มาตรฐานของระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดา (COR)⁵²และมาตรฐานอินทรีย์ของสวิสเซอร์แลนด์ (Bio Suisse) ส่วนเหตุผลของการเลือกที่จะขอสมัครเป็นหน่วยรับรองของมาตรฐานไหนนั้น ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้อธิบายให้ฟังว่า

“เราตัดสินใจตามทิศทางของผู้ประกอบการ ว่าผู้ประกอบการอยากจะส่งออกสินค้าไปที่ไหน ตอนเริ่มแรกสุดมีแต่ IFOAM IFOAM เป็นเหมือนบันไดให้กับองค์กรทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือเอกชน เพราะเขาวางมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทำระบบประกันคุณภาพ เพราะตอนนั้นยังไม่มีกฎหมายบังคับของแต่ละประเทศ ทุกคนเห็นตาม IFOAM ทุกคนยอมรับ แต่พอมันเป็นธุรกิจที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ ประเทศที่นำเข้าเยอะๆ ก็เลยต้องออกกฎหมายบังคับ พอออกกฎหมายบังคับ ความจำเป็นที่ต้องใช้ IFOAM ก็ลดลงในประเทศเหล่านั้น แต่ว่า IFOAM ก็ยังใช้ได้ในกลุ่มประเทศที่

⁵² การที่ทาง มกท. ได้รับรองให้เป็นหน่วยรับรองของมาตรฐานอินทรีย์แคนาดา ทำให้สินค้าที่ผ่านการตรวจรับรองในมาตรฐานดังกล่าวของ มกท. สามารถนำเข้าไปยังสหรัฐอเมริกาได้ด้วย เนื่องจากทั้งสองประเทศมีข้อตกลงมาตรฐานเทียบเคียงซึ่งกันและกัน (equivalent)

ไม่มีกฎหมายบังคับนำเข้า ฉะนั้น ผู้ประกอบการที่ยังต้องส่งไป EU [European Union] เขาก็ต้องมาสมัครขอมาตรฐาน EU เพื่อจะนำเข้า ก็ต้องแยกกัน”

(นาถฤดี นาครวจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560)

คำตอบที่ได้รับเป็นเครื่องยืนยันว่า ‘ตลาด’ คือปัจจัยหลักในการตัดสินใจของผู้ประกอบการว่าจะผลิตตามมาตรฐานใด โดยเฉพาะผู้ประกอบการในประเทศที่เป็นแหล่งผลิตด้วยแล้วความสามารถในการเข้าถึงตลาดเป็นปัจจัยประการสำคัญในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในประเทศและเมื่อในประเทศที่เป็นตลาดสำคัญของข้าวอินทรีย์เริ่มมีการออกกฎหมายบังคับ การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จ ก็จำเป็นต้องทำให้เกษตรกรเข้าถึงตลาดที่พร้อมจะจ่ายในราคาสูงกว่าข้าวรวมทั้งพืชผลอื่นๆ ที่ปลูกตามวิถีทั่วไปหรือที่เรียกว่า ‘ข้าวเคมี’ และ ‘พืชเคมี’ นั่นเอง ฉะนั้น การจัดตั้งสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้ประกอบการ และเกษตรกร เพื่อสามารถเข้าถึงตลาดหลักในต่างประเทศ

สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ได้จดทะเบียน ยื่นเอกสารกับทาง IFOAM ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) และมีการถูกตรวจประเมินความพร้อม รวมถึงคุณสมบัติของการเป็นหน่วยรับรองในปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) และในวันที่ 1 มกราคม ในปีถัดมา มกท. ก็ได้รับสิทธิ์ในการตรวจรับรองโดยใช้ตราของ IFOAM ได้ (นาถฤดี นาครวจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560) ตรงนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสหพันธ์อินทรีย์นานาชาติหรือ IFOAM ที่ถึงแม้ว่าไม่ได้มีสถานะเป็นรัฐ แต่ก็ป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่ถึงแม้ว่า IFOAM จะไม่มีสิทธิอำนาจแบบรัฐที่สามารถบังคับใช้กฎเกณฑ์ กติกา หรือแม้แต่มาตรฐานในรูปแบบของกฎหมายที่มีบทลงโทษชัดเจน เหมือนในกรณีของมาตรฐานบังคับของประเทศและกลุ่มประเทศอย่าง สหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่น และ สวิตเซอร์แลนด์ แต่การที่ทั่วโลกยอมรับ และให้ความสำคัญกับบทบาทของ IFOAM ตลอดจนเชื่อถือในมาตรฐานของ IFOAM ก็เนื่องมาจาก องค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญขององค์กรในฐานะที่บุกเบิกเรื่องเกษตรอินทรีย์มายาวนาน ทำให้อำนาจที่ IFOAM มีอยู่ในรูปแบบของ ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) ซึ่งก็คืออำนาจอันเกิดมาจากการครอบครององค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนทำให้สามารถมีความชอบธรรมอันเกิดจากความรู้ ความเชี่ยวชาญหรือ ‘epistemic legitimacy’ นั่นเอง อย่างที่คุณธวัชชัย โตสิตระกูล ผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ไทยตั้งแต่ยุคเริ่มแรกได้อธิบายเกี่ยวกับ IFOAM ไว้ว่า

“ถ้าพูดถึงเกษตรอินทรีย์ องค์กรที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดก็คือ IFOAM ผมเคยอุปมาในการอธิบายว่า IFOAM คืออะไรให้กับคนที่ไม่ได้อยู่ในวงการเกษตรอินทรีย์

273427045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

บอกถามว่าคุณเคยดูฟุตบอลไหม คุณรู้จัก FIFA⁵³ ไหม ทุกคนก็จะรู้จัก สมาคมฟุตบอลโลก IFOAM ก็คือ FIFA ในวงการเกษตรอินทรีย์ คือถ้าคุณอยู่ในวงการเกษตรอินทรีย์ คุณต้องรู้จัก IFOAM เพราะเขาเป็นสมาพันธ์ที่ประกอบด้วยสมาชิกพันกว่าองค์กรในกว่าร้อยประเทศ แล้วก็ป็นองค์กรที่นิยามคำว่า ‘เกษตรอินทรีย์’ พร้อมทั้งกำหนดมาตรฐานว่าแคไหนที่เรียกว่าเกษตรอินทรีย์ แล้วความที่เป็นองค์กรใหญ่ ก็ทำให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน เราก็เลยเอาข้อกำหนดของ IFOAM มาเป็นเกณฑ์ขั้นพื้นฐานว่าถ้าสูงกว่าเกณฑ์ของ IFOAM ก็ยอมรับได้ แต่ถ้าต่ำกว่านี้ เราไม่ถือว่าเป็นเกษตรอินทรีย์ ตรงนี้ถือว่าเป็นข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกของ IFOAM ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า IFOAM เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดมาตรฐานและให้คำนิยามคำว่าเกษตรอินทรีย์”

(วัชชัย โตสิตระกูล. รองประธานกรรมการมูลนิธิสายใยแผ่นดิน, 2560)

หากพิจารณาในแง่ของตลาดแล้ว การขอตรวจสอบรับรองเพื่อได้ตรารับรองมาตรฐานอินทรีย์ของ IFOAM ก็ทำให้สินค้าเป็นที่น่าเชื่อถือมากขึ้น และเป็นที่ยอมรับมากขึ้น และสามารถส่งออกไปขายยังประเทศที่ไม่มีมาตรฐานบังคับอินทรีย์ที่เป็นกฎหมายนำเข้าชัดเจนอย่างที่ว่าผู้อำนวยการ มกท. ได้ให้ความเห็นไว้ ซึ่งนอกจาก มกท. ที่เป็นหน่วยงานที่ทาง IFOAM สนับสนุนให้จัดตั้งขึ้นแล้ว หน่วยรับรองอื่นๆ ก็มีการขออนุญาตเป็นผู้ตรวจรับรองของมาตรฐานอินทรีย์ของ IFOAM ด้วยเช่นกัน โดยในปัจจุบันมีหน่วยรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM ทั้งหมด 17 แห่งทั่วโลก โดยในแต่ละแห่งก็มีอำนาจในการตรวจแปลงที่นอกเหนือไปจากเขตประเทศของตัวเอง อย่างเช่น ในกรณีของ มกท. สามารถตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ภายใต้มาตรฐาน IFOAM ได้ในกัมพูชา ฮองกง อินโดนีเซีย เกาหลีใต้ ลาว มาเลเซีย เนปาล เมียนมาร์ และเวียดนาม (IFOAM Organics International, n.d.) ด้วยระบบในลักษณะนี้ทำให้หน่วยรับรองที่มีอยู่ของ IFOAM สามารถตรวจครอบคลุมได้ในทุกภูมิภาคทั่วโลก แม้ว่าจะไม่ได้มีหน่วยรับรองตั้งอยู่ในทุกภูมิภาคก็ตาม อย่างไรก็ตาม แม้ IFOAM จะไม่ได้เป็นมาตรฐานที่ถูกบังคับด้วยกฎหมาย แต่สาเหตุที่หน่วยรับรองยังเห็นความสำคัญของมาตรฐานอินทรีย์ของ IFOAM ก็เพราะว่า

“ทาง Bioagricert ก็ได้รับการ accredit [รับรองระบบงาน]⁵⁴ จาก IFOAM ด้วย ทำให้สามารถตรวจรับรองมาตรฐาน IFOAM ได้ แม้ว่า IFOAM จะไม่ได้เป็นมาตรฐานของประเทศใด ประเทศหนึ่ง แต่ก็สามารถใช้กับบางประเทศที่ยังไม่มีมาตรฐานที่เป็น

⁵³ สหพันธ์ฟุตบอลระหว่างประเทศ หรือ Fédération Internationale de Football Association (FIFA)

⁵⁴ ขยายความโดยผู้วิจัย

ทางการของเขาเองได้ อย่างในประเทศไทย อย่างในเอเชียบางประเทศ... คือมันเป็นมาตรฐานที่น่าเชื่อถือ แต่ไม่ได้เป็นมาตรฐานบังคับในการจะส่งออก”

(ชนะพล น้อยเคื่อง. ผู้ตรวจและผู้จัดการบริษัท BioAgricert (Thailand), 2560)

ในกรณีของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่แม้จะมีการผลิตตามมาตรฐานอินทรีย์ของประเทศปลายทางที่ต้องการส่งออกไปแล้ว แต่ก็ยังมีการปลูกตามมาตรฐานอินทรีย์ของ IFOAM ด้วย เพราะยังเป็นมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับในกรณีของประเทศที่ไม่ได้มีมาตรฐานอินทรีย์บังคับของตัวเอง

“มาตรฐานที่กลุ่มเกษตรกรของเราได้รับการรับรองมี 3 มาตรฐาน คือ IFOAM EU แล้วก็ COR⁵⁵... IFOAM นี้สามารถขายในประเทศที่เขาต้องการอ้างอิงใบรับรอง (certificate) ซึ่งก็รวมถึงประเทศไทยด้วย ที่ส่งออกโดยใช้มาตรฐาน IFOAM ก็มีบางประเทศในเอเชีย รวมถึงในอาเซียนด้วย”

(นันทวรรณ หาญดี. ฝ่ายส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต, 2560)

นอกจากนี้ คุณนันทวรรณยังได้อธิบายเพิ่มเติมสอดคล้องกับทาง มกท. ว่า มาตรฐาน IFOAM เหมือนเป็นบันไดขั้นแรกที่น่าไปสู่มาตรฐานสากลอื่นๆ และทางกลุ่มสนามชัยเขตเองก็เริ่มต้นจากการรับรองมาตรฐานของ IFOAM แล้วค่อยขยับไปเป็นมาตรฐานอื่นๆ โดยเธออธิบายเหตุผลที่ต้องเริ่มจากมาตรฐาน IFOAM ว่า

“สำหรับมาตรฐาน IFOAM ระยะปรับเปลี่ยนของพืชอายุสั้นเขากำหนดแค่ 12 เดือน ฉะนั้นหลังจาก 12 เดือนไปแล้วก็เข้าสู่การเป็นอินทรีย์ ส่วนไม้ยืนต้นก็ต้อง 18 เดือนไปแล้ว แต่ของ EU พืชล้มลุกต้องมีระยะปรับเปลี่ยน 24 เดือน แต่ถ้าเป็นไม้ผลอายุยาวนี้ต้อง 36 เดือนไปแล้วเท่านั้น แล้วอย่างมาตรฐานของแคนาดา จะเป็นพืชอายุสั้นหรือ อายุยืนก็ต้อง 36 เดือนขึ้นไปเท่านั้นถึงจะเข้าสู่การเป็นอินทรีย์ แต่ถ้าสุดท้าย IFOAM มีการปรับปรุงใหม่ค่ะ เขาจะพิจารณาประวัติการใช้สารเคมีของเกษตรกร ถ้ามีประวัติการใช้สารเคมีเข้มข้น ระยะปรับเปลี่ยนจะต้องเป็น 36 เดือนสำหรับพืชทุกชนิด”

(นันทวรรณ หาญดี. ฝ่ายส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต, 2560)

ในกรณีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐบาลไทยนั้นเริ่มต้นอย่างเป็นทางการเมื่อกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ออกประกาศคณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ: เกษตรอินทรีย์ เล่มที่ 1 ว่าด้วย การผลิต การแปรรูป แสดงฉลาก และจำหน่ายเกษตรอินทรีย์ลงวันที่ 21

55

COR ย่อมาจาก Canada Organic Regime ซึ่งเป็นมาตรฐานเกษตรอินทรีย์บังคับของประเทศแคนาดา

พฤษภาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) และในปี พ.ศ. 2552 (ค.ศ. 2009) ได้มีการทบทวนมาตรฐานดังกล่าวและประกาศลงในราชกิจจานุเบกษาในวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2552 (มกอช., 2552ก) หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2557 (ค.ศ. 2014) ทางคณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรจึงเห็นสมควรจัดทำแนวปฏิบัติในการใช้มาตรฐานสินค้าเกษตร เรื่องเกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 : การผลิต แปรรูป แสดงฉลาก จำหน่าย ผลิตผลและผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557 (มกอช., 2557)

มาตรฐาน มกษ. 9000 มีทั้งหมด 6 เล่มด้วยกัน เล่มที่ 1 คือเล่มแรกที่กำหนดออกมาซึ่งได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่วนเล่มที่ 2 ว่าด้วย มาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช., 2554) เล่มที่ 3 ว่าด้วย มาตรฐานอาหารสัตว์น้ำอินทรีย์ (มกอช., 2552ข) เล่มที่ 4 ว่าด้วยมาตรฐานข้าวอินทรีย์ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช., 2553ข) เล่มที่ 5 ว่าด้วย มาตรฐานปลาสดอินทรีย์ (มกอช., 2553ค) และเล่มที่ 6 ว่าด้วยมาตรฐานผักอินทรีย์ (มกอช., 2556) โดยผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานอินทรีย์เหล่านี้จะสามารถใช้ตรารับรองออร์แกนิก ไทยแลนด์ (Organic Thailand) ได้ (ดูรูปที่ 5)

รูปที่ 5 ตรารับรองผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน มกษ. 9000

ที่มา : เว็บไซต์กรมวิชาการเกษตร http://gap.doa.go.th/web_manual/doc/F/F-66.5.pdf

มาตรฐานที่กล่าวมาทั้งหมดต้องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการวิชาการพิจารณา มาตรฐานสินค้าเกษตรในแต่ละเรื่อง ซึ่งในคณะกรรมการแต่ละชุดก็จะประกอบไปด้วยตัวแทนจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาคเอกชน อย่างในกรณีของมาตรฐานข้าวอินทรีย์ คณะกรรมการดังกล่าวประกอบไปด้วย ตัวแทนจากกรมการข้าว กรมพัฒนาที่ดิน กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ทางฝั่งภาคเอกชนประกอบไปด้วยตัวแทนจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ เครือข่ายกิจกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค

มูลนิธิสายใยแผ่นดิน สมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ไทย สหกรณ์การเกษตรไร้สารเคมี จังหวัดอุบลราชธานี (มกอช., 2553ก)

ในส่วนของเอกสารที่มาตรฐานต่างๆ ใช้ในการอ้างอิงนั้นมีตั้งแต่มาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ภายในประเทศ เช่น กรณีของข้าวอินทรีย์ก็มีการอ้างอิงมาตรฐาน มกช. 9000 เล่มที่ 1 และเอกสารเกี่ยวกับรูปแบบการผลิตพืชสำหรับข้าวหอมมะลิอินทรีย์ไทยของสำนักงานวิจัยข้าว ของกรมการข้าว ในขณะที่มาตรฐานเล่มอื่นๆ เช่น ปศุสัตว์อินทรีย์ก็มีการอ้างอิงจากแนวทางการผลิต การแปรรูป การติดฉลาก และการตลาด ของอาหารอินทรีย์ (Guidelines for Production, Processing, Labelling and Marketing of Organically Produced Food – GL 32-1999, Rev. 1-2001) ที่ออกโดยองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) และองค์การอนามัยโลก (WHO) นอกจากนี้ยังมีการอ้างอิงมาตรฐานพื้นฐานของ IFOAM และมาตรฐานของสหภาพยุโรปด้วย⁵⁶

เจ้าของมาตรฐานในที่นี้ก็คือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยทางกระทรวงฯ มอบหมายให้ มกอช. ทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรองระบบงาน (accreditation body – AB) ซึ่งหน่วยรับรอง (certification body – CB) ของมาตรฐานของ มกอช. นั้น มีทั้งหน่วยรับรองที่เป็นรัฐ และหน่วยรับรองที่เป็นเอกชน โดยหน่วยรับรองที่เป็นรัฐได้แก่กรมต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งจะรับผิดชอบตรวจรับรองในมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับกรมต่างๆ โดยไม่จำเป็นต้องผ่านการรับรองงานจาก มกอช. ในฐานะ AB ก่อนแต่อย่างใด เพราะถือว่าเป็นหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจหน้าที่อยู่แล้ว ถือว่ามีศักยภาพ (competency) ที่จะตรวจรับรองได้อยู่แล้ว และกรมต่างๆ ในฐานะของหน่วยรับรองก็ล้วนแล้วแต่ปฏิบัติตามมาตรฐาน ISO 17065 ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลของหน่วยรับรองทั้งสิ้น เช่น กรมการข้าวทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ มกช. 9000 เล่ม 4 เป็นต้น (ณภาพร อัครวิโรจน์. นักวิชาการมาตรฐานชำนาญการพิเศษ มกอช., 2560)

หากกรมใดต้องการให้ มกอช. รับรองระบบงานให้ก็สามารถแสดงความจำนงมาได้เช่นกัน อย่างกรณีของกรมการข้าว ทาง มกอช. ได้รับรองระบบงานในมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice – GAP) ส่วนในมาตรฐานอินทรีย์นั้นยังอยู่ในช่วงดำเนินการ (ณภาพร อัครวิโรจน์. นักวิชาการมาตรฐานชำนาญการพิเศษ มกอช., 2560) โดยระบบนี้เป็นระบบที่ใช้กับมาตรฐานอื่นๆ ของ มกอช. ด้วย ไม่ใช่เฉพาะแต่มาตรฐานอินทรีย์เท่านั้น ส่วนหน่วยรับรองที่เป็นเอกชนนั้นต้องผ่านการรับรองระบบงานกับทาง มกอช. ก่อนโดย มกอช. เปิดโอกาสให้กับหน่วยงานที่สนใจสามารถขอสมัครรับการรับรองระบบงาน (accredit) จาก มกอช. ได้ ในปัจจุบันหน่วยรับรองเอกชนในขอบข่ายมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีอยู่ 3 หน่วยงาน ได้แก่ บริษัท ห้องปฏิบัติการกลาง

⁵⁶ The IFOAM Basic Standards for Organic Production and Processing (ฉบับปรับปรุงปี 2005) และ Council Regulation No.2092/91 on organic production of agricultural products and indications referring thereto on agricultural products and foodstuffs (2008)

(ประเทศไทย) จำกัด สถาบันรับรองระบบการผลิตผลิตภัณฑ์การเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Institute of Certified Agricultural Production System – ICAPs) และบริษัท ไทย จี เอ พี 09 จำกัด (มกอช., 2558ค)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า มกอช. จะเปิดโอกาสให้หน่วยงานเอกชนทำหน้าที่หน่วยรับรองได้ แต่ความแตกต่างประการสำคัญ ก็คือ หากผู้ประกอบการหรือเกษตรกรมาขอขึ้นตรวจรับรองกับหน่วยรับรองที่เป็นรัฐ รัฐจะอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองให้ ก็คือตรวจโดยไม่มีค่าใช้จ่ายนั่นเอง แต่ถ้าเป็นหน่วยรับรองเอกชนซึ่งดำเนินงานในรูปธุรกิจก็จำเป็นต้องเก็บค่าตรวจรับรอง ยกเว้นในกรณีของ ICAPs หรือ สถาบันรับรองการผลิตผลิตภัณฑ์การเกษตร ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ตรวจให้กับเกษตรกรในโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของภาครัฐ ซึ่งรัฐจะเป็นผู้จ่ายค่าตรวจรับรองให้กับ ICAPs โดยเกษตรกรไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ (พัฒน์ โกจิณอก. รองผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาและส่งเสริมปัจจัยการผลิตอินทรีย์ สถาบันบริการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2561) ข้อนี้้อาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มาตรฐาน มกช. 9000 ของ มกอช. มีหน่วยรับรองที่เป็นเอกชนน้อย เพราะหน่วยรับรอง อย่าง มกท. เองก็เคยได้รับการรับรองระบบงานให้ตรวจในมาตรฐาน มกช. 9000 ได้ แต่ปัจจุบันยกเลิกไปแล้วด้วยเหตุผลที่ว่า

“เมื่อก่อน มกท. เคยขอ accredit [รับรองระบบงาน]⁵⁷ ในขอบข่ายมาตรฐานอินทรีย์กับเรา แต่ว่าลูกค้าที่ขอตรวจรับรองน้อยมาก เพราะถ้าไปขอการรับรอง Organic Thailand จากเขา ก็เสียเงิน แต่ภาครัฐทำอยู่ไม่เสียเงิน เพราะฉะนั้นตอนหลังเขาก็เลยไม่ได้มาขอต่อ”

(ณภาพร อัครวิโรจน์. นักวิชาการมาตรฐานชำนาญการพิเศษ มกอช., 2560)

ในปัจจุบันสถานะของมาตรฐาน มกช. 9000 ทุกเล่มนั้นยังอยู่ในสถานะมาตรฐานทั่วไป อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 คณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรได้มีมติเห็นชอบในหลักการให้จัดทำมาตรฐานบังคับเรื่องข้าวอินทรีย์ และหลังจากนั้นทาง มกอช. ได้เชิญตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบางส่วนเพื่อหารือแนวทางกำหนดมาตรฐานข้าวอินทรีย์ให้เป็นมาตรฐานบังคับ และได้มอบหมายให้มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทยเป็นผู้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้มาตรฐาน (กรีนเนท, 2559ก) มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทยคือองค์กรนอกภาครัฐที่ไม่แสวงหากำไรที่ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย โดยพยายามส่งเสริมในทุกๆ ขั้นตอนทั้งการผลิต การบริโภค และการรับรอง โดยเน้นการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานราชการกับภาคเอกชน ปัจจุบันเน้นส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee

System -PGS) ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดในส่วนตัวไป โดยสำนักงานของมูลนิธิตั้งอยู่ในกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เนื่องจากประธานมูลนิธิเป็นอดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นอธิบดีกรมการข้าวคนแรก และปัจจุบันก็ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษากรมการข้าวด้วย ซึ่งเลขานุการมูลนิธิได้อธิบายถึงที่มาของการก่อตั้งมูลนิธิให้ฟังว่า

“มูลนิธิของเราพัฒนามาจากชมรมเกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย โดยชมรมฯ นี้จะรวมเอาคนที่มีความรักทั้งเกษตรกร ทั้งข้าราชการ มารวมตัวกันเป็นชมรม มาคุยกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ที่นี้พอมีชมรมแล้ว แต่ก่อนจะอยู่ที่กรมส่งเสริมการเกษตร เพราะตอนนั้นเลขาคือเจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมฯ มันก็กึ่งๆ ใช้คนในราชการในการดำเนินงานบ้าง เพราะมันไม่ได้มีค่าจ้างอะไร”

(จินตนา อินทรมงคล. เลขานุการมูลนิธิเกษตรกรอินทรีย์ไทย, 2560)

หลังจากนั้น มูลนิธิเกษตรกรอินทรีย์ไทยได้มีการจัดประชุมกลุ่มย่อยขึ้นในวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2556 ซึ่งผลจากการประชุม และการศึกษาของมูลนิธิเกษตรกรอินทรีย์ไทยพบว่า “การกำหนดให้เป็นมาตรฐานบังคับเป็นเรื่องมีประโยชน์ แต่ก็อาจมีผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อย และผู้ดำเนินการผลิตแบบเกษตรกรอินทรีย์โดยการรับรองตัวเอง” (กรีนเนท, 2559ก) ที่เป็นเช่นนี้เพราะหากประกาศใช้มาตรฐานข้าวอินทรีย์เป็นมาตรฐานบังคับจริงๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ทั้งหมดจำเป็นที่จะต้องทำตามมาตรฐานของ มกอช. หรือมาตรฐานที่ มกอช. ยอมรับว่าเป็นมาตรฐานทัดเทียม ได้แก่ มาตรฐานอินทรีย์ของ IFOAM ของ Codex Alimentarius และมาตรฐานอินทรีย์อาเซียน แต่ในทางปฏิบัติจริงๆ แล้ว มาตรฐานของ Codex Alimentarius นั้นไม่มีการใช้ในการผลิตจริง แต่เป็นมาตรฐานที่เอาไว้อ้างอิงในกรณีที่มีข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศเท่านั้น อย่างที่ผู้เชี่ยวชาญด้านมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์อธิบายให้ฟังว่า

“Codex ใช้เป็นมาตรฐานอ้างอิง ก็คือถ้ามีการทะเลาะกันระหว่างประเทศแล้วเอาไปฟ้องศาล เขาจะกลับไปอ้างอิงที่มาตรฐานได้สองมาตรฐานในปัจจุบัน ก็คือ Codex และ IFOAM เพราะถือว่าสองมาตรฐานนี้เป็นมาตรฐานสากล ที่เหลือเป็นมาตรฐานของประเทศนั้นๆ”

(วิฑูรย์ ปัญญากุล. เลขาธิการมูลนิธิสายใยแผ่นดินและกรรมการบริหาร IOAS, 2560)

ในขณะที่มาตรฐานอินทรีย์ของอาเซียนก็ยังไม่มีการใช้อย่างเป็นทางการ ฉะนั้นแล้วเท่ากับว่าตามมาตรฐานบังคับนี้การที่จะใช้ฉลากที่ระบุว่าเป็นข้าวอินทรีย์ได้ต้องทำตามมาตรฐาน มกอช. 9000 เล่มที่ 4 หรือมาตรฐาน IFOAM เท่านั้น ถ้าทำมาตรฐานอื่นอยู่แล้วก็จำเป็นที่จะต้องมาขอรับรอง

273427045

CU Thesais 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

มาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่งในสองมาตรฐานนี้ โดยทาง มกอช. ได้อธิบายจุดประสงค์ของการทำมาตรฐานข้าวอินทรีย์ให้เป็นมาตรฐานบังคับไว้ว่า

“เราได้ร่วมกับทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ศึกษาข้อมูลวิจัยว่าสินค้าที่กล่าวอ้างหรือติดฉลากว่าเป็นเกษตรอินทรีย์ มันได้รับการรับรองจริงไหม หรือมันได้แสดงฉลากถูกต้องไหม ซึ่งเราก็คพบว่ามันมีส่วนหนึ่งเกือบครึ่งหนึ่งเลยที่มีการแสดงฉลากที่ผิด มีการกล่าวอ้างต่างๆ ที่ไม่ได้ผ่านการรับรอง ไม่สามารถสืบทกลับไปได้ว่าคนนี้ทำอินทรีย์ได้จริงหรือไม่จริง กับอีกแบบหนึ่งคือ ได้รับการรับรองแต่แสดงฉลากผิด ไม่ครบถ้วนพอไม่ครบถ้วนก็ทำให้สงสัยว่าได้รับการรับรองจริง หรือแค่เอาตรามาใส่เฉยๆ”

(ณภาพร อัดถวิโรจน์. นักวิชาการมาตรฐานชำนาญการพิเศษ มกอช., 2560)

จะเห็นได้ว่าการกำหนดมาตรฐานข้าวอินทรีย์เป็นมาตรฐานบังคับของ มกอช. เป็นไปเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค แต่ในประเด็นนี้ มีหน่วยงานภาคเอกชนออกมาแสดงความคิดเห็นคัดค้าน อย่างเช่น กรีนเนท ที่ได้เขียนอธิบายในเว็บไซต์ขององค์กรอย่างชัดเจนว่ารายงานการศึกษาผลกระทบจากการใช้มาตรฐานบังคับนั้นยังไม่ครบถ้วน โดยประเด็นที่สำคัญที่ขาดหายไปคือความจริงที่ว่ามีเกษตรกรเพียง 42.8% หากคิดเป็นพื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์ก็คือ 21.36% เท่านั้นที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน มกอช. 9000 เกษตรกรอินทรีย์ที่เหลือขอการรับรองในมาตรฐานอื่น และในกรณีที่ผู้ประกอบการหรือเกษตรกรขอการรับรองมาตรฐานอื่นที่ไม่ใช่มาตรฐานของ IFOAM เพื่อการส่งออก ก็จำเป็นต้องมาขอการรับรองจาก มกอช. เพิ่มอีกซึ่งเป็นการเพิ่มทั้งค่าใช้จ่าย ขั้นตอนในการเตรียมการ ตลอดจนการดำเนินการเรื่องเพื่อขอตรวจรับรอง ประกอบกับข้อกำหนดมาตรฐานของ มกอช. ยังมีบางข้อที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานอินทรีย์อื่นๆ เช่น ประเด็นเรื่อง ‘ผู้ตรวจประเมินคุณภาพภายใน’ หรือ ‘ผู้ตรวจของระบบควบคุมคุณภาพภายใน’ ในกรณีที่ยื่นขอตรวจรับรองเป็นกลุ่ม ซึ่งเกษตรกรต้องมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อมีการตรวจกันเองภายในกลุ่ม หากเป็นกรณีข้าวก็คือคณะกรรมการต้องแต่งตั้งผู้ตรวจภายในกลุ่มที่มีหน้าที่ตรวจแปลงทุกแปลง และเมื่อถึงเวลาที่เจ้าหน้าที่จากหน่วยรับรอง (CB) ของมาตรฐานนั้นมาตรวจ ก็จะเป็นการตรวจระบบงานและสุ่มตรวจฟาร์ม แต่ข้อกำหนดของ มกอช. กลับระบุว่าผู้ที่ทำหน้าที่ตรวจประเมินคุณภาพภายในนี้จะต้องเป็นอิสระต่อกิจกรรมและพื้นที่ที่ตรวจประเมิน คือต้องไม่ตรวจประเมินพื้นที่ที่ตัวเองส่งเสริม ดูแลอยู่ (กรีนเนท, 2559ก)

อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบบังคับก็ต้องหยุดชะงักไว้ก่อน เนื่องจากถูกคัดค้านจากภาคเอกชน ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึง มุมมองเกี่ยวกับการบังคับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่แตกต่างกันของภาครัฐและภาคเอกชนอย่างชัดเจน และยังแสดงให้เห็นถึงความ ‘ไม่ลงรอยกัน’ ของภาครัฐและเอกชนบางกลุ่ม โดยสะท้อนออกมาจากคำสัมภาษณ์ของอดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มองว่า การที่พวกองค์กรภาคเอกชนคัดค้านการออก

2734237045

มาตรฐานบังคับก็เพราะไปขัดผลประโยชน์ และอาจทำให้ภาคเอกชนบางกลุ่มขาดรายได้ไป (ชว (นามสมมติ). อติตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560) ในขณะที่ภาคเอกชนบางส่วนก็ไม่เชื่อมั่นในมาตรฐานของรัฐ ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์ถึงระบบการตรวจสอบรับรองที่ไร้ประสิทธิภาพ

“ขณะที่เรามีภาคเอกชนที่ทำได้อยู่แล้ว ทำไมหน่วยงานภาครัฐต้องทำ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐก็จะพูดว่าต้องทำมาตรฐานประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งเราก็ถามกลับไปทันทีว่า มาตรฐานเอกชนของไทยที่ทำแล้วเขายอมรับ ไม่ใช่มาตรฐานของประเทศไทยใช่ไหม ประเทศไทยเป็นของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ใช้ไหม คำตอบคือใช่ นี่คือวิธีคิดของราชการ แต่เขาก็ไม่ได้พูดตรงๆ แต่พูดอย่างอื่นที่ทำให้ดูดี เพราะความคิดของเขา ถ้าประเทศไทยได้รับการยอมรับ คือรัฐบาลไทยไม่ใช่เอกชนไทย... ทุกๆ ปี เราเสียเงินค่าตรวจรับรอง ที่เราทำตัวเลขเบื้องต้น ต้นทุนต่อฟาร์มของภาครัฐแพงกว่าของภาคเอกชน ซึ่งทำให้คนจำนวนหนึ่งในกรมต่างๆ มีเบียดเบียนเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล ในขณะที่ ตรวจสอบไม่ได้ ก็ตรวจในประเทศ ในขณะที่ในประเทศก็ต้องถามว่าผู้บริโภครับหรือเปล่า แต่เขาก็จะบอกว่า สามารถส่งไปสิงคโปร์ได้ ซึ่งเป็นความจริงครึ่งเดียว เพราะสิงคโปร์ไม่มีกฎหมายบังคับจึงยอมรับทั้งหมดไม่ว่าคุณจะเป็น Organic มาตรฐานไหนก็ตาม แต่การที่เขาไม่ได้ปฏิเสธคุณ ก็ได้หมายความว่า เขาจะยอมรับคุณ มันต่างกันมากระหว่างเขาไม่ได้ปฏิเสธคุณ กับเขายอมรับคุณ”

(เขียว (นามสมมติ). ภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์, 2560)

คำวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกันจากทั้งสองฝั่งสะท้อนให้เห็นความไม่ลงรอยกันระหว่างภาคเอกชนบางส่วนกับรัฐบาลไทย โดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ความไม่ลงรอยนี้ทำให้ความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและรัฐบาลในการกำหนดหลักการการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมอย่างที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรตามที่ได้กล่าวไปในบทที่แล้วไม่เกิดขึ้นในประเทศไทย ฉะนั้นแล้วในกรณีของประเทศไทย จึงไม่เกิดความลงตัวของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในลักษณะที่ว่า ภาครัฐสามารถใช้ความเชี่ยวชาญ และความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ที่ภาคเอกชนสั่งสมมานาน และเป็นผู้เชี่ยวชาญเนื่องจากทำงานในประเด็นนี้มาโดยตลอด ในขณะที่ข้าราชการในกระทรวงเกษตรฯ เองต้องมีการโยกย้าย และมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายอยู่บ่อยครั้ง ทำให้การสั่งสมความรู้ ความเชี่ยวชาญอาจจะไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง หรือการที่ภาคเอกชนสามารถใช้กลไกของรัฐที่จะปกป้องผู้ผลิต และผู้บริโภค และทำให้หลักการอภิบาลเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทยส่งผลดีต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และถึงแม้จะบอกว่าในการร่างมาตรฐานต่างๆ ของภาครัฐนั้นมีการเชิญตัวแทนจากภาคเอกชนเข้าร่วมด้วยทุกครั้ง แต่เสียงสะท้อนจากผู้ประกอบการเอกชนก็เป็นไปในลักษณะที่ว่าหน่วยงานรัฐมักมีแนวทางที่ต้องการอยู่ในใจอยู่แล้ว ความเห็นของ

273427045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / revv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ตัวแทนจากภาคเอกชนจึงไม่ค่อยได้ถูกรวมเข้าไปในการกำหนดนโยบายเท่าไรนัก อย่างไรก็ตาม (นามสมมติ) ตัวแทนภาคเอกชนที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการไปเข้าร่วมประชุมร่างมาตรฐานของ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

“ตัวเองเคยไปร่วม แต่หลังๆ ไม่ค่อยได้ยุ่งแล้ว ก็จะมีส่งคนอื่นไปแทนบ้าง บางครั้งเขา [หน่วยงานภาครัฐ]⁵⁸ ก็จะมีธงของเขาอยู่แล้ว เช่น อาจจะอยากจะทำผลิตภัณฑ์นี้ ถึง เราไม่เห็นด้วย เขาก็จะเอา เพียงแต่เขาเรียกไปคุยเฉยๆ ... เหมือนเรียกเราไป รับทราบมากกว่า”

(แดง (นามสมมติ). ผู้ประกอบการภาคเอกชนด้านเกษตรอินทรีย์, 2560)

หากพิจารณาถึงปัญหาอุปสรรคของการเปลี่ยนสถานะมาตรฐานข้าวอินทรีย์ให้เป็นมาตรฐาน บังคับแล้ว ประเด็นที่สำคัญก็คือ เอกชนที่ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อส่งออกส่วนมากไม่เห็นความจำเป็นของการขอรับรองมาตรฐานกับทาง มกอช. เพื่อให้ได้ตรา Organic Thailand และการทำเช่นนั้นกลับเป็นการเพิ่มภาระให้กับผู้ประกอบการดังกล่าว ฉะนั้น อีกแนวทางหนึ่งที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สามารถทำได้ก็คือ ทำให้มาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยอยู่ในสถานะมาตรฐาน ‘ทัดเทียม’ (equivalent) กับมาตรฐานสากลไม่ว่าจะเป็น มาตรฐานของสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และ แคนาดา เป็นต้น เพราะหากมาตรฐานของไทยได้รับสถานะดังกล่าวแล้ว ผู้ประกอบการที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเหล่านี้ก็ไม่ต้องมีภาระใดๆ เพิ่มเติมอีก ซึ่งทางหน่วยงานราชการของไทยเองก็ได้ ยื่นความจำนงเพื่อขอให้มาตรฐานของสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกาพิจารณาให้สถานะ ‘มาตรฐาน ทัดเทียม’ กับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทยแต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ ดังที่นักวิชาการของ มกอช. ได้อธิบายให้ฟังว่า

“...เราเคยขอทำ equivalent [มาตรฐานทัดเทียม]⁵⁹ กับสหภาพยุโรป กับอเมริกา แต่ว่าของอเมริกา คือเหมือนกับว่า เขาตั้งเรื่องของเราไว้ แล้วเขาก็เก็บของเราไปจน มันเลยกำหนดเวลาที่เขาจะเปิด equivalent แล้ว ณ ตอนนี้ คือที่เราไปคุยกับเขามา ล่าสุด เขายังไม่มีนโยบายที่จะเปิด equivalent ใหม่กับประเทศใดๆ ทั้งสิ้น”

(ณภาพร อตถวิโรจน์. นักวิชาการมาตรฐานชำนาญการพิเศษ มกอช., 2560)

ในส่วนของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรปนั้นได้ประกาศข้อบังคับใหม่ในเดือน พฤศจิกายน ค.ศ. 2018 (พ.ศ. 2561) นอกจากมีการปรับปรุงแก้ไขรายละเอียดของมาตรฐานให้

58 ผู้เขียนขยายความเอง เพื่อความชัดเจนของเนื้อหา

59 ขยายความโดยผู้วิจัย

ครอบคลุมผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้นแล้ว ความเปลี่ยนแปลงประการสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ทางสหภาพยุโรปจะยกเลิกการใช้ระบบมาตรฐาน ‘ทัดเทียม’ (equivalent) โดยมาตรฐานทัดเทียมคือมาตรฐานอื่นๆ ที่มีเนื้อหา และข้อกำหนดแตกต่างจากมาตรฐานอินทรีย์ของสหภาพยุโรป แต่สหภาพยุโรปยอมรับและถือว่ามาตรฐานดังกล่าวเป็นมาตรฐานทัดเทียม ซึ่งในปัจจุบันมีมาตรฐานอื่นๆ กว่า 60 มาตรฐานทั่วโลกที่สหภาพยุโรปให้การยอมรับในลักษณะนั้น⁶⁰ โดยระบบใหม่ที่จะมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 1 มกราคม ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) เป็นต้นไปก็คือ ระบบที่เรียกว่า ‘compliance’ หรือ ‘conformity’ โดยจะใช้มาตรฐานของสหภาพยุโรปเป็นตัวตั้ง แล้วประเทศหรือผู้ประกอบการที่ต้องการจะส่งสินค้ามายังสหภาพยุโรปจะต้องทำตามมาตรฐานสหภาพยุโรป (EU single set of rules) เท่านั้น (European Commission, 2018)

กรณีการขอสถานะมาตรฐานทัดเทียม หรือทำให้มาตรฐานอื่นยอมรับมาตรฐานอินทรีย์ของไทยนั้น ภาคเอกชนประเมินว่ามีความเป็นไปได้ต่ำ ด้วยเหตุผลทั้งในเรื่องของความคุ้มค่า สถานะของการเป็นผู้ผลิตของไทย ตลอดจน ‘ความได้มาตรฐานของระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐบาลไทย’ ดังความเห็นของผู้ให้ข้อมูลจากภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์มาอย่างต่อเนื่อง

“คำถามคือ เขาจะสนใจที่จะมาหรือ การยอมรับมันมีต้นทุน ต้นทุนตั้งแต่ครั้งแรก เริ่มต้น และต้นทุนในการ maintain [ดูแลรักษา]⁶¹ ระบบ หมายถึงว่า ไม่ใช่คุณมาประเมินครั้งเดียวแล้วยอมรับ แล้วยอมรับตลอดชีพ เช่น ถ้า EU มีเจ้าหน้าที่ไม่พอ ก็จบ แต่ถ้าคุณมีศักยภาพ เขาอาจจะมา คุณอาจจะได้สถานะทัดเทียมที่คุณต้องการ คำถามถัดมาคือ ด้วยระบบแบบนี้ [พูดถึงระบบของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทย] แยกกันสามสิ่งค์กร⁶² อยากรู้ว่าเป็นไปไม่ได้”

(เขียว (นามสมมติ). ภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์, 2560)

“...เขาให้สถานะทัดเทียมกับเราได้ยาก คือหน่วยงานรัฐพยายามจะบอกว่า เกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยของเราทำแบบนี้ ต่างประเทศก็ควรจะมายอมรับเรา มันไม่ใช่เราเป็นประเทศผู้ผลิตและส่งออก เขาไม่จำเป็นต้องซื้อกับเราก็ได้ ไปซื้อที่อเมริกาได้ ซื้อที่เอเชียประเทศอื่น แบบนี้ ฉะนั้นอยากให้ทัดเทียมก็ต้องทำมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับและมีกติกาที่ใช้เป็นสากล”

(น้ำตาล (นามสมมติ). ภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์, 2560)

⁶⁰ กรณีของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) มาตรฐาน มกท. IFOAM ก็เป็นหนึ่งในกว่าหกสิบมาตรฐานที่ได้สถานะ ‘มาตรฐานทัดเทียม’ จากสหภาพยุโรป (นาถฤดี นาครวาจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560)

⁶¹ ขยายความโดยผู้วิจัย

⁶² คือเป็นการวิพากษ์วิจารณ์กระบวนการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทยที่มันยังแยกออกเป็นส่วนๆ อยู่ คือหน่วยรับรองหรือ CB ของรัฐยังแยกออกเป็นกรมต่างๆ และไม่ไปตามกระบวนการของมาตรฐานที่เป็นสากล (ขยายความโดยผู้วิจัย)

หากพิจารณาจากความเห็นข้างต้นของภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์แล้ว การที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะทำให้มาตรฐาน มกษ. 9000 เป็นที่ยอมรับและทัดเทียมกับมาตรฐานอื่นนั้น การปรับโครงสร้างกระบวนการรับรองมาตรฐานจึงเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากตัวเนื้อหาของมาตรฐานเอง ทาง มกอช. ก็ได้ร่างขึ้นมาโดยอ้างอิงจากมาตรฐานสากลอย่าง IFOAM และ Codex อยู่แล้ว แต่กระบวนการรับรองยังไม่เป็นไปตามแนวปฏิบัติที่เป็นสากล โดยการที่ยังใช้หน่วยรับรองที่เป็นหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นหลัก ทำให้ไม่ได้มีกระบวนการตรวจสอบเป็นขั้นตอนอย่างที่ควรจะเป็น เช่นเดียวกับมาตรฐานสากลอื่นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หน่วยงานราชการของไทยได้ร่างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์หรือ มกษ. 9000 ตามหลักการที่เป็นที่ยอมรับในกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์ แต่ระบบที่ใช้ในการรับรองมาตรฐานนั้นยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

นอกจากนี้ จากการเก็บข้อมูล ข้อเสนอเกิดจากภาคเอกชนอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญก็คือ บทบาทของหน่วยงานราชการไทยในการอภิบาลเรื่องมาตรฐานอินทรีย์นั้นไม่ได้เป็นไปตามแนวปฏิบัติที่ทำกันเป็นสากล ดังความเห็นของเชียว (นามสมมติ) ตัวแทนจากภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์มายาวนาน

“มันแยกกันระหว่างการมีมาตรฐานของประเทศ กับการตรวจรับรองของหน่วยงานราชการ ในสหรัฐอเมริกา ในยุโรป หน่วยรับรองหรือ CB ส่วนใหญ่คือเกือบทั้งหมดเป็นเอกชน ในยุโรปหน่วยรับรองในทุกประเทศเป็นเอกชน ยกเว้นเดนมาร์กที่ยังเป็นรัฐอยู่ ในสหรัฐฯ โดยส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นเอกชน มีข้อยกเว้นอยู่แค่หนึ่งถึงสองรัฐที่เป็นหน่วยงานรัฐ ที่เหลือเป็นเอกชน โดยในอเมริกา หน่วยงานรัฐก็เหมือนเอกชน คือเก็บเงิน [ค่าตรวจรับรอง] แนวคิดในจีน เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นเอกชนหมด ก็คือเก็บค่าตรวจรับรอง หรือถ้าเป็นบริษัทรัฐ ก็เป็นรัฐวิสาหกิจ ที่ทำงานเหมือนเป็นหน่วยงานเอกชน คือ กฎเกณฑ์ไม่ได้ต่างจากหน่วยงานเอกชนเลย กฎเกณฑ์ที่ใช้กับหน่วยงานเอกชน ก็จะใช้กับหน่วยงานภาครัฐ ไม่มีความแตกต่าง มีแค่ในประเทศไทย ประเทศไทยน่าจะเป็นประเทศแรกในโลกที่ให้รัฐเป็นคนทำ และยังเป็นหน่วยงานเดียวในโลกที่ทำโดยแยกระหว่างกรม... แล้วในประเทศพัฒนาแล้วอย่างกลุ่มสหภาพยุโรปและอเมริกา เมื่อคุณผ่านการรับรองมาตรฐานของรัฐ รัฐก็จะมีเงินอุดหนุนให้” (เชียว (นามสมมติ). ภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์, 2560)

อย่างไรก็ดี การขอรับรองมาตรฐานจากหน่วยรับรองหรือที่เรียกว่าการรับรองโดย ‘บุคคลที่สาม’ (third party) นั้น ไม่ใช่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์รูปแบบเดียว แต่ยังมีรูปแบบการรับรองมาตรฐานที่เกษตรกรตรวจสอบกันเองภายในกลุ่มหรือที่เรียกกันว่า ‘ระบบชุมชนรับรอง’ หรือ ‘การรับรองแบบมีส่วนร่วม’ (Participatory Guarantee System – PGS) นั่นเอง โดยการรับรอง

2734237045

แบบมีส่วนร่วมนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจรรยาบรรณของเกษตรกร การตรวจสอบกันเองภายในกลุ่ม (first party) ความไว้วางใจ การส่งเสริมและรับผิดชอบซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ผู้ซื้อผลผลิตและผู้บริโภค (second party) เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตรวจสอบรับรองด้วย (Källander, 2008, p. 5)

5.2.2 พัฒนาการของเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ในประเทศไทย

ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้ถูกออกแบบมาเพื่อเกษตรกรรายย่อยที่มีผลผลิตไม่มากและเน้นขายในตลาดท้องถิ่น โดยไม่ได้ส่งออกไปยังตลาดที่มีมาตรฐานบังคับอยู่ ฉะนั้นเมื่อเป็นการตรวจสอบกันเองภายในกลุ่ม ก็ไม่จำเป็นต้องไปเสียค่าตรวจรับรองจากหน่วยรับรองต่างๆ และการตรวจสอบซึ่งกันและกันในลักษณะนี้ก็ช่วยลดภาระในการทำงานเอกสารของเกษตรกรลง เพราะหากใช้ระบบการตรวจสอบรับรองแบบบุคคลที่สามนั้น การจดบันทึก เอกสารต่างๆ จะต้องมีย่างครบถ้วน เนื่องจากการลงมาตรฐานจะมีประมาณ 1-2 ครั้งต่อปีเท่านั้น (Källander, 2008, p. 5) ส่วนจะใช้มาตรฐานใดเป็นเกณฑ์ในการผลิตนั้น ก็ตามแต่ที่เกษตรกรจะตกลงกันภายในกลุ่ม หรือจะสร้างมาตรฐานของกลุ่มตัวเองขึ้นมาให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ หรือเงื่อนไขอื่นๆ ในการทำการเกษตรของท้องถิ่นของตนเองก็ทำได้เช่นกัน (Källander, 2008, p. 7)

การรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้ริเริ่มขึ้นโดย IFOAM และได้ผลักดันให้เป็นประเด็นระดับโลกในปี ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) จากการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันระหว่างสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ ขบวนการเคลื่อนไหวเกษตรอินทรีย์แห่งละตินอเมริกาและแคริบเบียน (Movimiento Agroecológico de América Latina y el Caribe - MAELA) และศูนย์นิเวศวิทยา (Centro Ecológico) ที่ประเทศบราซิลเพื่อนำเสนอ รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์รูปแบบการรับรองที่เกิดขึ้นทั่วโลก แล้วแสวงหาจุดร่วมของระบบเหล่านั้น (Källander, 2008, p. 7) ตามที่ได้กล่าวไปในบทที่แล้ว โดยการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบ ‘ชุมชนรับรอง’ นี้เกิดขึ้นทั้งในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา IFOAM เองก็ได้มีการสร้าง ‘โปรแกรมชุมชนรับรองที่ IFOAM ยอมรับ’ (IFOAM PGS Recognition) หากกลุ่มใดมาขอเข้าโปรแกรมดังกล่าว IFOAM จะพิจารณาว่าทางกลุ่มได้ดำเนินตามองค์ประกอบสำคัญ (key elements) ของระบบหรือไม่ หากสามารถทำได้ทุกองค์ประกอบ ก็สามารถใช้ตราสัญลักษณ์ PGS IFOAM (ดูรูปที่ 6) ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเหมือนกรณีการตรวจสอบรับรองโดยบุคคลที่สามแต่อย่างใด องค์ประกอบหลักของ IFOAM เกี่ยวกับระบบชุมชนรับรองประกอบไปด้วย (IFOAM, 2007)

- การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (shared value) กล่าวคือ ความเข้มแข็งของระบบมาจากการมีวิสัยทัศน์ร่วมกันของทั้งเกษตรกรและผู้บริโภคในหลักการของระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม มีการตระหนักรู้ถึงเหตุผล และวิธีการของระบบ พร้อมทั้งรู้ว่าระบบนี้เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับใคร
- การมีส่วนร่วม (participatory) คือระดับการมีส่วนร่วม กล่าวคือ หลักการและกฎเกณฑ์ของการผลิตสินค้าอินทรีย์มันเกิดขึ้นจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ตั้งแต่ผู้ผลิต ที่ปรึกษาผู้บริโภค ซึ่งผลของการมีส่วนร่วมก็คือความน่าเชื่อถือของระบบการผลิตนั่นเอง
- ความโปร่งใส (transparency) กล่าวคือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบทั้งหมดรวมถึงตัวเกษตรกรต้องมีความเข้าใจพื้นฐานในตัวระบบ และกระบวนการตัดสินใจ เข้าใจว่าอะไรคือการผลิตที่ได้มาตรฐาน ไม่ได้มาตรฐาน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับระบบชุมชนรับรองแจกจ่ายให้กับทุกคนที่เกี่ยวข้อง
- ความไว้วางใจ (trust) กล่าวคือระบบนี้เป็นระบบที่มีพื้นฐานคือ ‘ความซื่อสัตย์’ ในอาชีพ (integrity based approach) ผู้ที่สนับสนุนระบบชุมชนรับรองเชื่อว่าเกษตรกรมีความซื่อสัตย์ และระบบการรับรองก็คือวิธีแสดงความซื่อสัตย์นั้นออกมา กระบวนการรับรองยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการสร้างกลไกการควบคุมในลักษณะของกลไกทางสังคม และกลไกทางวัฒนธรรมด้วย ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็จะมีความแตกต่างกันออกไป
- กระบวนการการเรียนรู้ (learning process) กล่าวคือ เจตนาที่แท้จริงของระบบชุมชนรับรองนั้นไปไกลกว่าแค่การรับรอง เพราะตัวระบบต้องการจะสร้างกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนของชุมชน และพัฒนาความอยู่ดีกินดีของเกษตรกร กระบวนการรับรองจะต้องนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายองค์ความรู้ที่สร้างร่วมกันโดยทุกๆ ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทั้งในฝั่งผู้ผลิตและผู้บริโภค
- ความเชื่อมโยงในแนวราบ (horizontality) ในที่นี้หมายถึงการกระจายอำนาจ กระบวนการตรวจสอบคุณภาพของผลผลิตเกษตรอินทรีย์ตลอดจนการตรวจสอบระบบจะต้องไม่อยู่ในมือของคนไม่กี่คน ทุกคนที่เกี่ยวข้องในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมควรมีระดับความรับผิดชอบ ตลอดจนถึงศักยภาพที่จะสร้างกระบวนการ และผลผลิตอินทรีย์ที่มีคุณภาพ

การที่ IFOAM กำหนดหลักการขึ้นไม่ใช่เป็นความพยายามที่จะทำให้ระบบชุมชนรับรองทั่วโลกมีรูปแบบที่เหมือนกัน แต่เป็นการวางแนวทางกว้างๆ ให้กับระบบ ที่กลุ่มเกษตรกรในทุกที่สามารถนำไปใช้โดยปรับให้เหมาะสมกับบริบทของตน

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

รูปที่ 6 ตราสัญลักษณ์ PGS IFOAM สำหรับผู้ที่ผ่านการรับรองจาก IFOAM PGS Recognition Program
ที่มา : สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement)
<https://www.ifoam.bio/en/ifoam-pgs-recognition>

ในกรณีของประเทศไทยนั้น การเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบชุมชนรับรองหรือ PGS นี้ ได้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) โดยมูลนิธิสายใยแผ่นดินเริ่มจัดอบรมเรื่องการรับรองแบบมีส่วนร่วมให้กับโครงการห่วงโซ่ข้าว (ภูมิภาคเอเชีย) ต่อมาในปี พ.ศ. 2554 (ค.ศ. 2011) ทางมูลนิธิฯ ได้ส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานีปลูกผักอินทรีย์โดยทดลองใช้ระบบชุมชนรับรอง ในปีต่อมาได้ส่งเสริมระบบชุมชนรับรองให้กับกลุ่มปลูกหม่อน-เลี้ยงไหมอินทรีย์ที่จังหวัดขอนแก่น และได้ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟที่ชื่อ 'มีวนา' ให้ใช้ระบบชุมชนรับรองเช่นเดียวกัน (ไทยพีจีเอสออร์แกนิกส์พลัส, ม.ป.ป.)

จากการที่มูลนิธิฯ ได้สนับสนุนกลุ่มเกษตรกรชุมชนรับรองมากขึ้นเรื่อยๆ จึงมีความริเริ่มที่จะจัดตั้งเป็นเครือข่าย โดยในวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 ได้มีการประชุมร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกลุ่มเกษตรกรระบบชุมชนรับรองเพื่อก่อตั้งเครือข่ายไทยพีจีเอสเกษตรอินทรีย์พลัส (Thai PGS Organic +) โดยสมาชิกเครือข่ายประกอบด้วยกลุ่มเกษตรกรทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่หลายกลุ่ม ในที่นี้ จะขอยกตัวอย่างมาเป็นบางกลุ่ม ได้แก่ บริษัท กรีนเนท เอสอี ผู้ผลิตและจัดจำหน่ายกาแฟอินทรีย์ยี่ห้อ 'มีวนา' (Mivana) มีเกษตรกรผ่านการรับรอง 228 ราย คิดเป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์ที่รับรอง 3,984 ไร่⁶³ พีจีเอส: กลุ่มผลิตอินทรีย์ 'ตันปิง' เดิมกลุ่มตันปิงปลูกชาเป็นหลักแต่โครงการหลวงได้เข้ามาส่งเสริมการปลูกกาแฟและได้ช่วยตั้งโรงโม่ จึงเริ่มปลูกกาแฟในแปลงชาและเริ่มการปลูกกาแฟอินทรีย์ในระบบชุมชนรับรองในเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2557 โดยได้รับความรู้เรื่องระบบชุมชนรับรองมาจากมูลนิธิสายใยแผ่นดิน⁶⁴ กลุ่ม 'ฝ้ายริมโขง' โดยกลุ่มนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อช่วงต้นปี พ.ศ. 2553 จากโครงการที่กระทรวงพาณิชย์สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกฝ้ายริมแม่น้ำโขงซึ่งเป็นการ

⁶³ ข้อมูล ณ วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2560 ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่

<https://sites.google.com/site/thaipgsorganic/network/kri-nneth-xe-sxi>

⁶⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ <https://sites.google.com/site/thaipgsorganic/network/tn-ping>

ปลูกที่ขอเข้าสู่ระบบการรับรองมาตรฐานโดยมีมูลนิธิสายใยแผ่นดินเป็นที่ปรึกษาให้ ทางกลุ่มผ่านการตรวจรับรองมาตรฐาน มกท. IFOAM ตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2554 จนถึงปี พ.ศ. 2557 ในปี พ.ศ. 2560 ได้เข้าสู่ระบบชุมชนรับรอง⁶⁵ (ไทยพีจีเอสออร์แกนิกส์พลัส, ม.ป.ป.)

เครือข่ายสายใยออร์แกนิกคืออีกเครือข่ายหนึ่งที่อยู่ในกลุ่ม Thai PGS Organic+ โดยเครือข่ายนี้คือการรวมตัวกันของเกษตรกรอินทรีย์ที่ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2554 โดยดำเนินกิจกรรมที่ชื่อว่า “โรงเรียนชาวนาต้นแบบ” เป็นการให้เกษตรกรได้เรียนรู้เทคนิคการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน ในปี พ.ศ. 2555 ทาง ส.ป.ก. ได้ร่วมมือกับมูลนิธิสายใยแผ่นดินเริ่มจัดการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์โดยเป็นการต่อยอดจากโรงเรียนชาวนาต้นแบบ มีการขยายพื้นที่การส่งเสริมให้กว้างมากขึ้น และเป็นการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์โดยระบบชุมชนรับรอง จากข้อมูล ณ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2559 เครือข่ายสายใยออร์แกนิกประกอบไปด้วย กลุ่มเกษตรกร 24 กลุ่ม ใน 15 จังหวัด จำนวนเกษตรกรในเครือข่ายประมาณ 575 ครอบครัว และมีพื้นที่เพาะปลูกรวม 3,312.5 ไร่ โดยผลผลิตหลักของเครือข่ายคือข้าวเปลือก⁶⁶ (ไทยพีจีเอสออร์แกนิกส์พลัส, ม.ป.ป.)

สมาชิกอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง คือ พีจีเอส: บริษัทสังคมสุขภาพ จำกัด หรืออีกชื่อหนึ่งที่ ‘ดีดตลาด’ มากกว่าก็คือ ‘พีจีเอส เลมอนฟาร์ม’ กรณีของเลมอนฟาร์มนี้มีความแตกต่างจากกรณีอื่นคือไม่ได้เป็นเกษตรกรโดยตรง แต่เลมอนฟาร์มคือซูเปอร์มาร์เก็ตที่มีสโลแกนว่า “ร้านสุขภาพของครอบครัว” คือเน้นขายผลิตภัณฑ์ที่ดีต่อสุขภาพ ทำให้สินค้าส่วนใหญ่ที่วางขายในร้านก็จะสินค้าที่มาจากกระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ นอกจากเลมอนฟาร์มจะรับซื้อผลผลิตเกษตรกรอินทรีย์จากเกษตรกรและผู้จัดจำหน่ายที่ผ่านการรับรองมาตรฐานแล้ว ยังมีการตั้งโครงการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ชุมชนรับรองด้วยตนเองในชื่อ “Eat Right – Eat Organic”⁶⁷ โดยเลมอนฟาร์มสามารถทำหน้าที่เป็นตลาดโดยตรงให้กับเกษตรกรด้วยโดยไม่ต้องผ่านคนกลาง โครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยมาตรฐานที่ใช้ส่งเสริมเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ก็คือมาตรฐานของ IFOAM (ดูรูปที่ 7 สำหรับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในระบบชุมชนรับรองของเลมอนฟาร์ม) ปัจจุบันมีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ 11 กลุ่ม ในพื้นที่ 8 จังหวัด และมีสมาชิกรวม

⁶⁵ หลังจากที่กระทรวงพาณิชย์ยุติการสนับสนุน ทางสหกรณ์กรีนเนทได้เข้ามารับผิดชอบสนับสนุนต่อและได้ขยายขอบเขตการรับรองมาตรฐานเป็น มกท. EU แต่หลังจากนั้นด้วยเหตุผลในเชิงตลาดและการผลิตจึงได้เข้าสู่การรับรองแบบชุมชนรับรองแทน รายละเอียดเพิ่มเติม ดู <https://sites.google.com/site/thaipgsorganic/network/fay-rim-khong>

⁶⁶ กลุ่มเกษตรกรจาก 15 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย แพร่ น่าน พิจิตร อุตรดิตถ์ หนองบัวลำภู มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครปฐม ฉะเชิงเทรา และกระบี่ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ <https://sites.google.com/site/thaipgsorganic/network/say-yi-xrkaeni-kh>

⁶⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ http://www.lemonfarm.com/?page_id=300

162 ครอบครัว คิดเป็นพื้นที่ผลิตอาหารอินทรีย์ประมาณ 2000 ไร่ โดยผลผลิตหลักๆ ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้ และธัญพืช (ชลดา จิตตปัญญา. ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาพ บริษัท สังคมสุขภาพ, 2561)

รูปที่ 7 ข้าวอินทรีย์ที่ผลิตในมาตรฐานระบบชุมชนรับรองของ พีจีเอส เลมอนฟาร์ม
ที่มา : ภาพถ่ายผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ PGS เลมอนฟาร์ม ณ ร้านเลมอนฟาร์ม สาขาแจ้งวัฒนะ โดยผู้วิจัย

สมาชิกเครือข่ายไทยพีจีเอสเกษตรอินทรีย์พลัสตกลงร่วมกันที่จะยึดหลักการเกษตรอินทรีย์สากลที่ครอบคลุมสี่มิติ ได้แก่ มิติด้านสุขภาพ (health) มิติด้านระบบนิเวศวิทยา (ecology) มิติด้านความเป็นธรรม (fairness) และมิติด้านการดูแลเอาใจใส่ (care) โดยหลักการดังกล่าวเป็นหลักการพื้นฐาน หากกลุ่มไหนต้องการที่จะมีกฎระเบียบเพิ่มเติมที่เหมาะสมกับสภาพการเพาะปลูก ก็เป็นอิสระของกลุ่มนั้นที่จะสามารถทำได้ และเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะมีการตรวจเยี่ยมฟาร์มโดยเจ้าหน้าที่ของเครือข่ายและ/หรือจากสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มทุกๆ 2 ปี เพื่อประเมินมาตรฐาน ตลอดจนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของแต่ละกลุ่มในการใช้ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากนี้ ทางเครือข่ายยังทำงานส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง หากกลุ่มเกษตรกรหรือผู้ผลิตต้องการจะนำระบบชุมชนรับรองไปใช้ทางเครือข่ายก็จะช่วยในการออกแบบระบบชุมชนรับรอง ตลอดจนระบบเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้กับทางกลุ่มที่สนใจ รวมทั้งพัฒนามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของ IFOAM มีการฝึกอบรมเกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดระบบชุมชนรับรอง มีการประเมินระบบชุมชนรับรองตามเกณฑ์ของ IFOAM พร้อมกับออกประกาศนียบัตรให้ (กรีนเนท, 2557) และตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2558 ทางเครือข่ายฯ ได้จัดทำตรากลาง (ดูรูปที่ 8) เพื่อให้สมาชิกในเครือข่ายที่ผ่านการตรวจประเมินสามารถใช้ตรากลางของไทยพีจีเอสเกษตรอินทรีย์พลัสบนผลิตภัณฑ์ของตนเองได้ (กรีนเนท, 2561ข)

รูปที่ 8 ตรากลางของเครือข่ายไทยพีจีเอสเกษตรอินทรีย์พลัส

ที่มา : เครือข่าย Thai PGS Organic Plus <https://sites.google.com/site/thaipgsorganic/>

หน่วยงานอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันการทำเกษตรอินทรีย์แบบชุมชนรับรองก็คือ มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย (มกอท.) หรือ Thai Organic Agriculture Foundation (TOAF) ที่ได้กล่าวถึงไปแล้วข้างต้น โดยบทบาทหน้าที่ของมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทยนั้นเป็นหน่วยงานอิสระที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในระบบชุมชนรับรองในเชิงเทคนิค ความรู้ และการประสานงาน อย่างที่เลขานุการมูลนิธิฯ ได้อธิบายไว้ว่า

“คือเราไม่ได้มีงบประมาณหรือว่าคนที่จะลงไปทำถึงในพื้นที่ บทบาทของเราคือการประสานงาน การทำงานวิชาการ เราไม่ได้มีหน้าที่ขับเคลื่อนในพื้นที่ แต่ว่าที่เราใช้ระบบแบบมีส่วนร่วมก็เพราะว่ามันเป็นระบบการรับรองแล้วเราเป็นองค์กรที่จัดระบบให้ความรู้กับเกษตรกร โดยที่มีหน่วยงานสนับสนุน พุดง่ายๆ คือ เจ้าของเรื่องก็คือหน่วยราชการแล้วเขาก็ให้เราทำหน้าที่คล้ายๆ กับ technician เป็นผู้เชี่ยวชาญ ที่จะไปดำเนินการโดยทำงานกับหลายหน่วยงาน เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมหม่อนไหม สำนักงานเกษตรจังหวัดหลายจังหวัด”

(จินตนา อินทรมงคล. เลขานุการมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย, 2560)

เมื่อเป็นเช่นนี้ จุดเริ่มต้นของการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของทางมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทยก็คือดำเนินงานร่วมกับกรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank - ADB) โดยส่งเสริมระบบการรับรองแบบชุมชนรับรองหรือการรับรองแบบมีส่วนร่วมภายใต้หลักการ PGS ของ IFOAM และประยุกต์ใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ มกอท. หรือ มกช. 9000 โดยข้อมูลจนถึงปี พ.ศ. 2559 มีผู้ผลิตอินทรีย์เข้าร่วมโครงการ 280 คน ครอบคลุมพื้นที่เพาะปลูก 2,610 ไร่ อยู่ใน 5 จังหวัด ตามข้อมูลในตารางที่ 2

ตารางที่ 3 รายละเอียดของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการรับรองเกษตรกรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมโดยมูลนิธิเกษตรกรอินทรีย์ไทย

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม / จังหวัด	จำนวนสมาชิก (คน)	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	ผลผลิต
1	กลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัพบไทย จังหวัดสุรินทร์	76	1,200	ข้าว ผัก พืช ผลไม้ ปศุสัตว์
2	กลุ่มพีจีเอสอินทรีย์สุขใจ จังหวัดนครปฐม	68	750	ข้าว ผัก พืช ผลไม้ ปศุสัตว์
3	กลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์เชียงใหม่	73	500	ข้าว ผัก พืช ผลไม้ ปศุสัตว์
4	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์แม่มอก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง	55	60	ข้าว พืชผักสมุนไพร ผลิตภัณฑ์สมุนไพร
5	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์	8	100	ข้าว พืชผัก ไม้ผล

โดยทั้งห้ากลุ่มนี้ต้องมีการจัดระบบชุมชนรับรองภายใต้หลักการเดียวกัน และใช้ตราสัญลักษณ์เดียวกันโดยระบุหมายเลขสมาชิกกลุ่มหรือเครือข่ายให้ชัดเจน (ดูรูปที่ 9) โดยจะต้องต่ออายุการรับรองทุกๆ 12 เดือน ถึงจะสามารถใช้ตราสัญลักษณ์ดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่อง (ดุสิต อธิณูวัฒน์, จินตนา อินทรมงคล, สมชัย วิสารทพงศ์, ปริญญา พรสิริชัยวัฒนา, & ลักษณ์ เมตปราณี, 2559, pp. 131-132)

รูปที่ 9 ตราสัญลักษณ์พีจีเอสของมูลนิธิเกษตรกรอินทรีย์ไทย และรายละเอียดอื่นๆ ในการใช้ตราสัญลักษณ์
ที่มา : วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Thai Journal of Science and Technology)

<https://tci-thaijo.org/index.php/tjst/article/view/64396>

นอกจากเครือข่ายระบบชุมชนรับรองเกษตรอินทรีย์สองเครือข่ายนี้แล้ว ก็ยังมีกลุ่มเกษตรอินทรีย์กลุ่มย่อยๆ ที่ทำระบบชุมชนรับรองกันเอง ตัวอย่างเช่น กลุ่มม่วนใจ๋: เกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยเริ่มมีการรวมกลุ่มและใช้ระบบชุมชนรับรองมาประมาณสามสี่ปี โดยมีการร่างมาตรฐานเองโดยอิงกับมาตรฐานของ IFOAM แล้วเพิ่มเติมข้อปฏิบัติอื่นที่สอดคล้องกับวิถีชาวบ้าน เช่น การห้ามตัดต้นไม้ เพราะอยากให้มีป่าชุมชนควบคู่ไปกับการทำการเกษตร (จิราวรรณ คำขาว. เกษตรกรกลุ่มม่วนใจ๋: เกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงดาว, 2560) (ดูภาคผนวก ง)

เมื่อปี พ.ศ. 2560 ทางกลุ่มพีจีเอสม่วนใจ๋ได้สมัครเป็นเครือข่ายกับสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่ ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มใหญ่ของมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทยอีกทีหนึ่ง ฉะนั้นทางกลุ่มจึงต้องอ้างอิงมาตรฐานของกลุ่มสหกรณ์ซึ่งก็คือมาตรฐานที่อ้างอิงกับ มกษ. 9000 ของ มกอช. นั่นเอง ทางเกษตรกรบอกว่าสาเหตุที่ต้องไปขอสมัครเป็นเครือข่ายและรับรองมาตรฐาน PGS กับสหกรณ์นั้น ทั้งๆ ที่มาตรฐานเดิมที่มีอยู่ก็เทียบเท่ามาตรฐานสากลอยู่แล้ว ก็เพราะว่าแต่เดิมกลุ่มม่วนใจ๋นั้นรวมกลุ่มกันเองแค่สิบกว่าครัวเรือน ตลาดที่มีสามารถรองรับผลผลิตของกลุ่มได้ในลักษณะที่เกินพอ คือความต้องการของตลาดมีมากกว่าผลผลิตที่ผลิตได้ แต่เมื่อทางกลุ่มต้องการขยายการส่งเสริมเกษตรกรจำนวนมากขึ้นให้หันมาทำเกษตรอินทรีย์ จึงจำเป็นต้องหาตลาดในอนาคตให้กับเกษตรกรเหล่านั้น และการเข้ากับสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่ นั้น ถ้าในอนาคตต้องการเปลี่ยนไปเป็นการรับรองแบบ ‘บุคคลที่สาม’ ก็สามารเริ่มทำเพื่อขอการรับรองมาตรฐาน มกษ. 9000 ได้เลย ไม่ต้องรอรระยะปรับเปลี่ยนเพราะถือว่าได้ทำเกษตรอินทรีย์มาก่อนหน้านี้แล้ว (จิราวัฒน์ เสือมา. เกษตรกรกลุ่มม่วนใจ๋: เกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงดาว, 2561)

เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ระบบชุมชนรับรองที่น่าสนใจอีกเครือข่ายหนึ่งคือ กลุ่ม Earthsafe มาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย ที่ได้พัฒนามาตรฐานของตัวเองขึ้นมา และใช้ระบบความไว้วางใจ ความโปร่งใส ในการทำการเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน โดยมาตรฐานอินทรีย์วิถีไทยนี้ถูกออกแบบและพัฒนาขึ้นโดยภาคีเครือข่ายของมูลนิธิรักษ์ดินรักน้ำ หรือ Earth Safe Foundation จุดประสงค์ที่สร้างมาตรฐานของตัวเองขึ้นมา เพราะต้องการเป็นทางเลือกให้กับเกษตรกรที่ต้องการผลิตในแนวทางอินทรีย์ที่ไม่สามารถขอการรับรองจากภาครัฐ และมาตรฐานสากลหรือมาตรฐานต่างประเทศได้ ด้วยเหตุผลในเรื่องของค่าใช้จ่าย และกระบวนการการผลิต และที่สำคัญ ทางเครือข่ายยังมองว่านอกจากมาตรฐานในเรื่องวิธีการเพาะปลูก และปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่กำหนดกันทั่วไปแล้ว หากจะต้องการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรไทยอย่างเบ็ดเสร็จ จะต้องต้องมีข้อกำหนดเพิ่มเติมในมาตรฐาน (ทวีชัย เจาวัฒนา, 2561) ด้วยเหตุนี้ทางเครือข่ายจึงไม่เรียกมาตรฐานที่ตนกำหนดขึ้นว่ามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แต่ใช้ชื่อว่า ‘มาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย’ เพราะนอกจากมาตรฐานการปฏิบัติด้านเกษตรอินทรีย์ที่เป็นสากล เช่น การไม่ใช้สารเคมีทุกชนิดในการเพาะปลูก การไม่ใช้เมล็ดพันธุ์ตัดแต่งพันธุกรรมแต่เน้นให้ใช้เมล็ดพันธุ์ตามธรรมชาติและที่สำคัญคือส่งเสริมการปลูกพืชท้องถิ่น ต้องสามารถตรวจสอบข้อมูล

273427045

ย้อนกลับกระบวนการผลิตได้ และทำการเกษตรโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในพื้นที่แล้ว ยังมีการกำหนดข้อปฏิบัติในมาตรฐานเพิ่มเติมโดยใช้หลักการ ‘เศรษฐกิจพอเพียง’ เช่น ต้องไม่ใช่ปลูกเพื่อขายเท่านั้นแต่เกษตรกรต้องเก็บผลผลิตไว้บริโภคในครัวเรือน แล้วต้องมีการแบ่งปันกันในชุมชน ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง เป็นต้น⁶⁸ (สิริกร ลิ้มสุวรรณ, 2560) (หลักการและมาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย ดู ภาคผนวก ค)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าระบบชุมชนรับรองหรือ PGS ในประเทศไทยนั้นมีการส่งเสริมและดำเนินการมาได้ระยะหนึ่งแล้ว ซึ่งทั้งภาครัฐและภาคเอกชนก็มีส่วนช่วยส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ระบบชุมชนรับรองทั้งสิ้น ในกรณีของประเทศไทยนั้น เกษตรอินทรีย์ระบบชุมชนรับรองนอกจากจะช่วยเสนอทางออกให้กับเกษตรกรที่มีผลผลิตน้อย ไม่ได้เน้นการส่งออก และต้องการทำเกษตรอินทรีย์แบบได้รับการรับรองมาตรฐานแล้ว ระบบดังกล่าวยังหาทางออกให้กับเกษตรกรที่มีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินด้วย อย่างที่ทางเลมอนฟาร์มได้อธิบายเกี่ยวกับการริเริ่มพัฒนาระบบชุมชนรับรองของทางเลมอนฟาร์มขึ้นมา

“ในช่วงก่อนที่จะมีระบบ PGS ทางเราก็ขอให้เกษตรกรทำอินทรีย์แล้วรับรอง Organic Thailand [พูดถึงผลผลิตที่นำมาวางขายในเลมอนฟาร์ม]⁶⁹ เพราะถ้าเป็นมาตรฐาน IFOAM พุดง่าย ๆ คือต้องแข็งแรงจริงๆ เพราะว่ามันมีค่าใช้จ่ายสูง คือค่าใช้จ่ายต่อปีน่าจะประมาณแปดหมื่นได้ เพราะเป็นเอกชน แต่ของรัฐยังตรวจฟรีอยู่ แต่ที่นี้ ก็จะมีเกษตรกรบางกลุ่มที่เขาอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลแล้วมันไม่มีโฉนด เพราะว่าพื้นที่ที่จะปลูกผักได้ดี ต้องมีสภาพอากาศที่เหมาะสม เย็น อุดมสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นชาวบ้านเขาก็จะอยู่บนที่สูง อย่างที่สุพรรณหรือที่ทางภาคเหนือ เกษตรกรเหล่านี้ไปขอเป็นออร์แกนิก ไทยแลนด์ไม่ได้ ส่วนถ้าไปขอ IFOAM ก็ไม่สามารถจ่ายได้ เพราะผลผลิตก็ยังไม่ดี เยอะขนาดนั้น การทำกระบวนการรับรองแบบชุมชนมีส่วนร่วมหรือ PGS ก็เป็นทางออกสำหรับปัญหานี้ ซึ่งที่นี้ก็ทำมา 5-6 ปีแล้ว” (แชลดา จิตตปัญญา, ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาพ บริษัท สังคมสุขภาพ, 2561)

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการล่าสุดของเกษตรอินทรีย์ในระบบชุมชนรับรองของประเทศไทยก็คือการที่กลุ่มเกษตรกรและเครือข่ายต่างๆ ได้ร่วมกันจัดตั้งองค์กรกลางขึ้นมาโดยใช้ชื่อว่า “สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส” (Thai Organic PGS Federation – TOPF) โดยหน่วยงานและ

⁶⁸ ในส่วนมาตรฐานที่อ้างอิงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตาม ‘ศาสตร์พระราชา’ นั้น ทางมาตรฐานได้กำหนดขั้นตอนปฏิบัติไว้ทั้งหมด 9 ขั้น ได้แก่ พอกิน พอใช้ พออยู่ พอมีเงิน บุญ ทาน เก็บรักษา และขาย ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่

royal.dld.go.th/webnew/images/IDP/2560/3.2.2561/6.pdf

⁶⁹ เป็นการขยายความของผู้เขียน

เครือข่ายเกษตรกรที่เข้าร่วมจัดตั้งสมาพันธ์ดังกล่าว เช่น มูลนิธิเกษตรกรอินทรีย์ไทย⁷⁰ เครือข่ายไทยพีจีเอส ออร์แกนิกส์พลัส เครือข่ายสุขใจออร์แกนิกส์พีจีเอส เครือข่ายอาหารเพื่อเพื่อน คนกล้าคืนถิ่น มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์สุรินทร์ พีจีเอส มูลนิธิข้าวขวัญ เครือข่ายสามพรานโมเดล เครือข่ายเลมอน ฟาร์มออร์แกนิกส์ พีจีเอส เครือข่ายพีจีเอสนครชัยบุรีนทร์ เครือข่ายพีจีเอสจันทบุรี Heart Core Organic กลุ่มปันอยู่ปันกิน และสหกรณ์กรีนเนท เป็นต้น โดยทางองค์กรมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาความเข้มแข็ง ทำให้ระบบชุมชนรับรองหรือการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น (กรีนเนท, 2560) (กรีนเนท, 2561ค)

เมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2561 ที่ผ่านมาสมาพันธ์เกษตรกรอินทรีย์ไทย พีจีเอส ได้ลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (memorandum of understanding – MOU) กับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนเกษตรกรอินทรีย์ด้วยระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม โดยมีนายวิวัฒน์ ศัลยกำธร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และนายวิฑูรย์ ปัญญากุล ประธานสมาพันธ์เกษตรกรอินทรีย์ไทย พีจีเอส ร่วมลงนาม จุดประสงค์ของการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในครั้งนี้คือเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเกษตรกรอินทรีย์ด้วยระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมให้เป็นที่ยอมรับ และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรกรอินทรีย์ของประเทศ โดยเน้นการสนับสนุนและช่วยเหลือสมาชิกในการพัฒนาเกษตรกรอินทรีย์ เผยแพร่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรกรอินทรีย์ในระบบชุมชนรับรองให้สาธารณชนเข้าใจ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

แม้เกษตรกรอินทรีย์แบบชุมชนรับรองจะเป็นการรับรองมาตรฐานคนละประเภทกับการใช้บุคคลที่สาม แต่หน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการตรวจรับรองมาตรฐานแบบบุคคลที่สามอย่าง มกอช. และ มกท. ก็ให้การยอมรับและส่งเสริมระบบดังกล่าว อย่างเช่นโครงการจำหน่ายสินค้าเกษตรกรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานของ มกอช. ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีสถานที่จำหน่ายเกษตรกรอินทรีย์ที่เชื่อถือได้เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค ซึ่งในโครงการนี้อนุญาตให้สินค้าที่ได้รับการรับรองแบบชุมชนรับรองสามารถเข้าร่วมโครงการได้ โดยต้องเป็นระบบที่เป็นไปตามเกณฑ์ที่ มกอช. กำหนดไว้ อันได้แก่ เป็นระบบ PGS ที่อ้างอิงมาตรฐาน มกษ. 9000 ของไทย มาตรฐานระหว่างประเทศ อย่าง IFOAM และ Codex ตลอดจนมาตรฐานของประเทศอื่นๆ ที่สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ เช่น มาตรฐานสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา และญี่ปุ่น เป็นต้น โดยเครือข่าย PGS ที่ มกอช. พิจารณาแล้วยอมรับให้เข้าร่วมโครงการได้ ได้แก่ เครือข่ายของมูลนิธิเกษตรกรอินทรีย์ไทย เครือข่ายมูลนิธิสายใยแผ่นดิน หรือ ไทยพีจีเอสออร์แกนิกส์พลัส และเครือข่ายเลมอน

⁷⁰ มูลนิธิเกษตรกรอินทรีย์ไทยได้เข้าร่วมในการประชุมจัดตั้งสมาพันธ์เกษตรกรอินทรีย์ไทย พีจีเอส ในช่วงแรก แต่ในเวลาต่อมาได้ถอนตัวออกไป (ข้อมูลได้มาจากการสอบถามจากประธานสมาพันธ์ฯ ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561)

ฟาร์ม (มกอช., 2560ค) ส่วนทาง มกท. ก็ให้การยอมรับระบบชุมชนรับรองตั้งที่ผู้อำนวยการ มกท. ให้เหตุผลว่า

“เราถือว่า PGS เป็นเครือข่ายหนึ่งของ IFOAM ซึ่งเราก็มอมรับ เพราะมันก็พัฒนามา ไกลๆ กัน กับระบบการรับรองแบบ third party เพียงแต่ว่า PGS จะให้โอกาส เกษตรกรรายย่อยที่เขาเน้นขายผลผลิตในพื้นที่ ในท้องถิ่นตัวเอง ไม่เน้นเรื่องส่งออก เพราะฉะนั้น หลายประเทศก็สามารถทำเรื่องนี้ได้ดี ไทยเองเพิ่งมาสนใจในช่วงปี สอง ปีหลัง ซึ่งก็น่าจะเป็นอีกอีกทางเลือกหนึ่งให้กับเกษตรกร”

(นาถฤดี นาครวาจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560)

จากเนื้อหาทั้งหมดในส่วนที่สองนี้ ทำให้เราได้เห็นถึงตัวแสดงที่เกี่ยวข้องจากหลากหลายใน หลายระดับ และต่างประเภททั้งที่เป็นรัฐและไม่ใชรัฐ ซึ่งสะท้อนการทำงานของกระบวนการโลกาภิ บาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มี IFOAM เป็นตัวแสดงหลักด้วย ฉะนั้น ในส่วนต่อไปจะเป็นการอธิบาย การทำงานของโลกาภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ที่มีต่อการอภิบาลเรื่องดังกล่าวในประเทศไทย ตลอดจน บทบาทของ IFOAM ที่ทำผ่านตัวแสดงต่างๆ อันแสดงให้เห็นถึง ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) ที่ทำให้ IFOAM และตัวแสดงอื่นๆ ที่ปราศจากอำนาจรัฐมารองรับ ได้รับการยอมรับ และมีบทบาทในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

5.3 การทำงานของกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย : บทบาทและขอบเขตอำนาจของ ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community)

หลังจากได้อธิบายถึงความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตร อินทรีย์ในประเทศไทยไปแล้ว ในส่วนนี้จะเป็นการแยกแยะให้เห็นถึงกระบวนการโลกาภิบาล มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีผลต่อการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย อย่างที่ได้กล่าวไปในส่วน ที่แล้วว่าแม้รัฐบาลไทยจะมีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นของตัวเอง แต่ก็ยังคงอยู่ในสถานะมาตรฐาน ทั่วไป หรือ มาตรฐานสมัครใจ ฉะนั้นเกษตรกรอินทรีย์ส่วนใหญ่ก็ยังผลิตผลผลิตและสินค้าของตัวเอง ตามมาตรฐานอินทรีย์สากลอื่นๆ ทั้งในรูปแบบการรับรองระบบมาตรฐานแบบบุคคลที่สาม และการ รับรองแบบมีส่วนร่วม เมื่อสถานการณ์อยู่ในลักษณะที่มาตรฐานของรัฐไม่ใช่มาตรฐานสูงสุดหนึ่งเดียว เนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจะอธิบายถึงอิทธิพลของกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ส่งผล ต่อการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยโดยจะใช้กรอบที่เสนอโดย Weiss และ Thakur ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการโลกาภิบาล โดยในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้อธิบายไปแล้วถึงกระบวนการ

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

โลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์ในระดับโลก ดังนั้น ในส่วนนี้จะอธิบายว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ดังกล่าวมีผลอย่างไรต่อกระบวนการ ‘อภิบาล’ มาตรฐานข้าวอินทรีย์ซึ่งจะเป็นการพูดในภาพรวมเกษตรกรอินทรีย์ เนื่องจากมาตรฐานอินทรีย์ในระดับโลกไม่ได้มีการแบ่งแยกพืชประเภทข้าวออกมา โดยเฉพาะแต่จะจัดรวมอยู่ในประเภทพืชล้มลุก โดยกระบวนการอภิบาลประกอบไปด้วยสี่ขั้นตอน ได้แก่ การจัดการความรู้ การพัฒนาบรรทัดฐาน การสร้างและเผยแพร่ข้อเสนอแนะ และการทำให้องค์ความรู้และความคิดมีความเป็นสถาบัน เช่นเดียวกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ กระบวนการอภิบาลเกษตรกรอินทรีย์ในประเทศก็ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และหลายครั้งกระบวนการเหล่านี้ทับซ้อนกันอยู่ ทำให้อาจจะไม่สามารถแยกอธิบายแต่ละกระบวนการได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

เริ่มจากขั้นตอนแรกของกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ก็คือการจัดการความรู้ หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ด้านเกษตรกรอินทรีย์ในประเทศไทยนั้น แม้ในอดีตวิถีการทำเกษตรของประเทศไทยก่อนที่จะเข้าสู่ ‘ยุคปฏิวัติเขียว’ จะเป็นการผลิตตามธรรมชาติ ไม่ได้ใช้ปุ๋ย ใช้ยาฆ่าแมลง หรือสารเคมีชนิดอื่นๆ แต่รูปแบบการเกษตรแบบดังกล่าวกับเกษตรกรอินทรีย์ที่ทำกันในปัจจุบันมีความแตกต่างกัน ในแง่ที่ว่าเกษตรกรพื้นบ้านแบบดั้งเดิมนั้น ไม่ได้มีการวางแผน ไม่ได้เป็นการผลิตในระบบสมัยใหม่ แต่พอเข้าสู่การผลิตแบบเกษตรสมัยใหม่ก็คือยุคปฏิวัติเขียวที่สุดท้ายแล้วในเวลาไม่นานก็ประสบความล้มเหลว ฉะนั้นการหันมาทำเกษตรอินทรีย์หลังจากความล้มเหลวของเกษตรกรนั้นจำเป็นต้องเป็นเกษตรที่มีการวางแผน และต้องฟื้นฟูตัวเองจากเกษตรแผนใหม่ที่สร้างปัญหาให้กับระบบนิเวศ ดังที่รองเลขาธิการสถาบันวิจัยชุมชนท้องถิ่นได้อธิบายไว้ว่า

“ผมมองว่าเกษตรกรอินทรีย์ไม่ใช่เกษตรกรพื้นบ้านแบบเดิม เกษตรพื้นบ้านแบบเดิม คือหาอยู่หากินตามธรรมชาติ ยังไม่มีความคิดในการสร้างการผลิตที่ซับซ้อน อย่างผมคุยกับชาวบ้านที่เขาทำเกษตร เขาบอกว่าเมื่อก่อนเราไม่ได้ทำเกษตรนะ เมื่อก่อนเราก็แค่ไปนา ไปไร่บ้าง ไปหาของป่าบ้าง ไปหาปลาในน้ำบ้าง ปลูกข้าวก็ปลูกไปตามธรรมชาติ แล้วก็เก็บเกี่ยวมา แต่เวลาพูดถึงการเกษตร คุณต้องมีการออกแบบ มีการจัดการ คือทำแบบเต็มเวลา ยุคก่อนหน้านี้นี้ เป็นยุคที่เขาเรียกขานว่า ‘peasant’ คือเป็นยุคสังคมแบบชวานาก่อนการผลิตสมัยใหม่ แต่พอเป็นการผลิตสมัยใหม่ก็เข้าสู่ยุคของ ‘farm’ หรือ ‘farmer’ แล้วก็เลยนำไปสู่ ‘ปฏิวัติเขียว’ ซึ่งประสบความล้มเหลวในเวลาไม่นาน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ย การจัดการแปลง การปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองตลาดหลักอย่างเดียว มันก็เลยเกิดเกษตรกรอินทรีย์ขึ้นเป็นยุคที่สาม ผมมองว่าเป็นเกษตรกรยุคหลังสมัยใหม่ ที่แตกต่างจากเกษตรกรพื้นบ้านในยุคแรก เกษตรอินทรีย์ต้องมีการวางแผน ต้องมีการฟื้นฟูตัวเองจากผลกระทบของเกษตรแผนใหม่ ทั้งสารเคมีที่อยู่ในน้ำ ในนา จะจัดการแปลงอย่างไรเมื่อเผชิญกับโรคและแมลงใหม่ๆ จะต้องปลูกพืชแบบไหนที่จะตอบโจทย์ทั้งเชิงบริโภคและเชิงพาณิชย์ ดังนั้น

เกษตรอินทรีย์จึงเป็นเกษตรที่พยายามหาคำตอบใหม่หลังจากที่เกษตรแผนใหม่
ประสบความสำเร็จล้มเหลว”

(กฤษฎา บุญชัย. รองเลขาธิการสถาบันวิจัยชุมชนท้องถิ่น, 2560)

ฉะนั้นแล้ว เช่นเดียวกับในประเทศอื่นๆ ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยจึงได้รับความสำคัญมากขึ้นเมื่อการเกษตรแบบแผนใหม่หรือที่เรียกว่า ‘เกษตรเคมี’ นั้นล้มเหลว ตามที่ได้กล่าวไปในส่วนที่แล้ว ความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานเข้ามายังประเทศไทยในสองรูปแบบก็คือ การเรียกร้องจากตลาดซึ่งก็คือลูกค้าในยุโรปในกรณีของกลุ่มนครหลวงค้าข้าวที่ไปส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่ทุ่งล่อ จังหวัดเชียงราย และการทำงานขององค์กรภาคเอกชนที่เริ่มต้นจากการส่งเสริมเกษตรธรรมชาติตามแนวทางของมาซาโนบุ ฟูกูโอกะ

ในกรณีของทุ่งล่อซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และอำเภอจุน จังหวัดพะเยานั้น การริเริ่มทำข้าวอินทรีย์เป็นความร่วมมือระหว่าง บริษัทไฮวิวัฒน์อุตสาหกรรมเกษตร หรือชื่อเดิมคือ “โรงสีเชียงใหม่ไฮวิวัฒน์” กลุ่มนครหลวงค้าข้าว และบริษัทค้าข้าวจากอิตาลี ริเซอร์เรีย มอนเฟอร์ราโต (Riseria Monferrato) โดยเชียงใหม่ไฮวิวัฒน์รับผิดชอบเรื่องการหาพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าวอินทรีย์ ประสานงานโดยตรงกับเกษตรกร ส่งเสริมการทำนาอินทรีย์ ตลอดจนขนส่งข้าวเปลือกที่ได้มาจากเกษตรกร จากนั้น นครหลวงค้าข้าวจึงรับผิดชอบในการบรรจุหีบห่อ ทำการตลาดและส่งออก ส่วนบริษัทค้าข้าวจากอิตาลีจะเป็นผู้รับผิดชอบกระจายสินค้าออกสู่ตลาดยุโรป โดยองค์ความรู้ในการทำข้าวอินทรีย์นั้น ทางโรงสีเชียงใหม่ไฮวิวัฒน์ได้ประสานไปยังสถาบันวิจัยข้าว ทำให้ทางกรมวิชาการเกษตรได้ส่ง ดร.บริบูรณ์ สมฤทธิ์ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งนักวิชาการเกษตร 8 สังกัดสถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตรมาเป็นที่ปรึกษา โดย ดร.บริบูรณ์ได้ประสานงานกับสถานีทดลองข้าวพาน (ในปัจจุบันคือศูนย์วิจัยข้าวเชียงราย) (รุ่งฤทธิ์ เพ็ชรรัตน์, 2559, 15 กุมภาพันธ์) จากนั้นจึงได้เริ่มดำเนินการอย่างที่ ดร.บริบูรณ์ได้ให้สัมภาษณ์กับ *เวย์แมกกาซีน* ไว้ว่า

“เราเริ่มหารือกันประมาณปี 34 คุณไพรัช⁷¹ หอบเอกสารเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ทั้งของอเมริกาและของ EU มาให้ผมดู พวกหลักคิด ข้อกำหนดต่างๆ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แล้วผมก็ช่วยเขียนโครงการให้ แล้วเราก็เริ่มโดยเอาต่างประเทศเข้ามา ไปดูพื้นที่ที่เชียงรายที่เราจะทำโครงการ ก็คือทุ่งล่อ เราพาทีมงานจากต่างประเทศเข้าไปเก็บตัวอย่างทั้งดิน น้ำ ข้าว จากนั้นก็เริ่มดำเนินการ ผ่านช่วงปรับเปลี่ยนตอนปี 35

71

ไพรัช ไตวิวัฒน์ ผู้บริหารไฮวิวัฒน์อุตสาหกรรมเกษตร

แล้ว ปี 36 สินค้าข้าวอินทรีย์ก็เริ่มออกสู่ตลาด” (รุ่งฤทธิ์ เพ็ชรรัตน์, 2559, 15 กุมภาพันธ์)

อีกหน่วยงานหนึ่งที่มีความสำคัญในกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ให้ได้มาตรฐานยุโรปก็คือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจรับรอง ก็คือ ไบโอะเอกริเสิร์ท (Bioagricert) ซึ่งเป็นหน่วยรับรองจากประเทศอิตาลีซึ่งเข้ามาตรวจรับรองผลผลิตข้าวจากทุ่งลอ โดยได้รับความร่วมมือจากสถานีทดลองข้าวพาน และศูนย์วิจัยข้าวสันป่าตอง โดยคำแนะนำที่ทางสถาบันวิจัยข้าวให้กับชาวบ้านในการปลูกข้าวอินทรีย์นั้น ก็คือเอาคำแนะนำในการปลูกข้าวทั่วไปซึ่งทางหน่วยงานมีอยู่แล้วในขณะนั้น นำมาพิจารณาร่วมกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลรูปแบบการปลูกข้าวดั้งเดิมของทุ่งลอ จากนั้นมาพิจารณาร่วมกับ Bioagricert ว่าข้อไหนอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานแล้ว ข้อไหนจะต้องปรับ ตรงนี้ครอบคลุมตั้งแต่แหล่งเมล็ดพันธุ์ไปจนถึงการเก็บรักษาข้าวเปลือกที่เหมาะสม ส่วนการชักชวนชาวบ้านให้มาเข้าร่วมโครงการเพื่อปรับเปลี่ยนการปลูกข้าวให้อยู่ในระบบอินทรีย์นั้นทางเชียงใหม่ไซวิวัฒน์ใช้วิธีเข้าหาผู้นำชุมชน พร้อมกับมีของตอบแทนเล็กๆ น้อยๆ ให้กับเกษตรกรที่มาเข้าร่วมฟังรายละเอียดของโครงการ สุดท้ายก็ได้เกษตรกรที่ยินดีเข้าร่วมโครงการและผ่านการคัดเลือกคิดเป็นพื้นที่ 6,000 ไร่ โดยข้อได้เปรียบของเกษตรกรทุ่งลอในการปรับเปลี่ยนเป็นระบบการปลูกข้าวอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานนั้น ก็คือ เกษตรกรในบริเวณดังกล่าวใช้ระบบการเพาะปลูกที่อิงกับธรรมชาติ และแทบจะไม่ได้ใช้สารเคมีอยู่แล้ว เนื่องจากทุ่งลอเป็นพื้นที่ห่างไกล การเดินทางค่อนข้างลำบาก ธุรกิจปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชยังไม่ถึง ทำให้เกษตรกรดั้งเดิมของบริเวณนี้มีความใกล้เคียงกับการเพาะปลูกตามแบบมาตรฐานอินทรีย์อยู่แล้ว (รุ่งฤทธิ์ เพ็ชรรัตน์, 2559, 15 กุมภาพันธ์)

ในกรณีแรกนั้น จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มาถึงเกษตรกรโดยเริ่มจากข้อเรียกร้องจากตลาดยุโรปที่ความต้องการบริโภคข้าวอินทรีย์มีมากขึ้น ซึ่งการจะส่งข้าวอินทรีย์ไปยังประเทศในภูมิภาคนั้นได้ก็จำเป็นต้องผลิตตามมาตรฐานอินทรีย์ของสหภาพยุโรป ฉะนั้น ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทั้งผู้ส่งออกและโรงสีก็เหมือนเป็นตัวแสดงภายในที่เชื่อมต่อระหว่างมาตรฐานระหว่างประเทศ กับเกษตรกร โดยขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ ซึ่งในขณะนั้นก็ยังไม่ได้มีนโยบายส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นทางการ หรือแนวทางคำแนะนำการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกร ฉะนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ และทำการวิจัยทดลองไปพร้อมๆ กัน อย่างที่คุณบุญดิษฐ์ วรินทร์รักษ์ ที่ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งนักวิชาการเกษตร 5 สังกัดสถานีทดลองข้าวพาน ได้ให้สัมภาษณ์กับ *เว็บบแมกกาซีน* ว่า “... พอเราวางแผนการผลิตแล้วได้เข้าไปสัมผัสจริงในนา ปรากฏว่ามันมีโจทย์มีประเด็นที่จะต้องให้เราทำการวิจัย เราเลยเซตงานวิจัยขึ้นมาเป็นโครงการเต็มรูปแบบตั้งแต่ปี 2540” และงานวิจัยเหล่านั้นก็สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ได้จริงในพื้นที่และช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเพาะปลูกได้พอสมควร (รุ่งฤทธิ์ เพ็ชรรัตน์, 2559, 15 กุมภาพันธ์)

2734237045

CU-Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ส่วนการเข้ามาขององค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในกรณีที่สองนั้น มีความแตกต่างจากกรณีแรกตรงที่ว่า จุดเริ่มต้นคือการที่ชาวบ้านเผชิญกับปัญหาที่เป็นผลจากการทำการเกษตรแบบใหม่ในยุค ‘ปฏิวัติเขียว’ และเมื่อได้รับรู้ถึงองค์ความรู้ในการทำการเกษตรแนวใหม่จึงมีความสนใจ ประกอบกับการที่ผู้บริโภคแสดงความสนใจที่จะบริโภคข้าวที่มาจาก การเพาะปลูกตามเกษตรแนวใหม่ นี้ ก็เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรว่าหากปรับเปลี่ยนการผลิตแล้วก็มีตลาดรองรับอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตามในกรณีของเกษตรกรอำเภอกุตุชุม จังหวัดยโสธร ที่ได้อธิบายไปในส่วนที่แล้ว

ในกรณีของอำเภอกุตุชุมนั้น หลังจากที่ทดลองทำเกษตรธรรมชาติตามวิถีของฟูกุโอะกะแล้วไม่ประสบความสำเร็จ จึงเปลี่ยนแนวทางมาเป็นการทำเกษตรอินทรีย์แทน โดยเน้นการไม่ใช้สารเคมี และดูแลสิ่งแวดล้อม (รัชชัย โต้สิทธิ์กุล. รองประธานกรรมการมูลนิธิสายใยแผ่นดิน, 2560) การเผยแพร่ความรู้ และชักชวนให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการเพาะปลูกจากนาเคมี มาเป็นนาอินทรีย์ในกรณีของอำเภอกุตุชุมนั้นดำเนินการโดยการขับเคลื่อนของชมรมหมอยาพื้นบ้าน อย่างที่เกษตรกรอินทรีย์ยุคแรกของอำเภอกุตุชุมเล่าให้ฟังว่า

“พอรวมชมรมมันก็มีหลายเรื่องคุยกัน เริ่มด้วยเรื่องสุขภาพ ช่วงนั้นมันก็มีปัญหาเรื่องยาชุด ซึ่งเป็นปัญหาที่มันมาแรงมากช่วงนั้น เราก็เลยมามีเวที จัดเวที จัดพบปะกับชาวบ้านให้เข้าใจเรื่องรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพร ทำไปทำมา พอสรุปกันได้ว่าเรื่องยาเรื่องสมุนไพร มันเป็นเรื่องปลายเหตุ ต้นตอของเรื่องปัญหาสุขภาพมันมาจากการกินก็เลยคิดเรื่องการทำการเกษตรอินทรีย์ ทำเรื่องอาหารปลอดภัยขึ้นมา ทีแรกก็เป็นแค่ข้าวปลอดสารพิษ ข้าวปลอดสารพิษก็คือสามารถใช้ปุ๋ยได้ แต่ไม่ใช่ยาฉีดแมลง ไม่ใช่ใช้ยาฆ่าหญ้า พอปี 38 ก็เลยพัฒนาจากข้าวปลอดสารพิษ มาเป็นข้าวอินทรีย์เลย โดยขอรับรองมาจาก มกท. ชุดแรกๆ ก็ประมาณปี 38”

(บุญส่ง มาตขาว. เกษตรกรวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง อำเภอกุตุชุม จังหวัดยโสธร, 2560)

ถึงแม้ว่าในระดับสากล จะได้มีการจัดการองค์ความรู้และดำเนินขั้นตอนต่างๆ ของโลกาภิบาลมาตรฐานอินทรีย์ไปแล้วตามที่เสนอไปในบทที่ 4 แต่กระบวนการโลกาภิบาลเป็นกระบวนการที่ยังทำงานอยู่ต่อเนื่อง ในทุกขั้นตอน ฉะนั้น ในกรณีของประเทศไทย การจัดการองค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์เพื่อทำให้มีฉันทามติร่วมกันเรื่องเกษตรอินทรีย์ภายในประเทศนั้น ดำเนินการโดยการขับเคลื่อนของภาคเอกชนเป็นหลัก คือในกรณีแรกตัวแสดงที่นำองค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองมาตรฐานเข้ามาก็คือนครหลวงค้าข้าว หรือ STC Group โดยมีโรงสีเชียงใหม่ชัยวิวัฒน์เป็นตัวเชื่อมโยงกับเกษตรกร และมีการขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ ในเรื่องเทคนิค ซึ่งในตอน

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

นั้นรัฐบาลเองก็ยังไม่ได้มีนโยบายเรื่องการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ยังไม่มีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐ การเข้ามาช่วยเหลือของภาครัฐจึงเป็นการเข้ามาเชิงเทคนิค และเป็นการร่วมเรียนรู้ไปด้วยกันโดยจะเห็นได้จากการที่มีการจัดตั้งโครงการวิจัยอันเป็นผลมาจากกรณีการทำข้าวอินทรีย์ของทุ่งล่อตลอดจนการมีหน่วยรับรองจากต่างประเทศอย่าง Bioagricert ที่นอกจากจะเข้ามาตรวจรับรองแล้วยังมีการให้คำแนะนำเกี่ยวกับรายละเอียดมาตรฐานอินทรีย์ของสหภาพยุโรป

ส่วนกรณีที่สอง ตัวแสดงที่นำองค์ความรู้เรื่องเกษตรทางเลือก อย่างเช่น เกษตรธรรมชาติ แล้วพัฒนาไปสู่เกษตรอินทรีย์ในระบบรับรองมาตรฐานสากลในภายหลังนั้น ก็คือองค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) ที่เข้ามาขับเคลื่อน สร้างแรงจูงใจให้กับเกษตรกร ร่วมทดลองการทำเกษตรวิถีใหม่กับเกษตรกร เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็พยายามช่วยหาทางแก้ปัญหาพร้อมกับเกษตรกร จนในที่สุดมีการร่วมมือกันและจัดตั้งหน่วยรับรองมาตรฐานสากลของไทยแห่งแรกของเอเชียซึ่งก็คือสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) โดยการสนับสนุนของ IFOAM ตามที่ได้กล่าวในรายละเอียดไปในส่วนที่แล้ว ซึ่งโครงสร้างองค์กรของ มกท. เอง ประกอบไปด้วยสองส่วน คือส่วนที่เป็นมูลนิธิ กับส่วนที่เป็นบริษัทที่ใช้ชื่อว่า บริษัท ACT Organic จำกัด โดยในส่วนของบริษัทจะทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรอง (CB) แต่ในส่วนของมูลนิธิจะทำเรื่องงานฝึกอบรม เผยแพร่ความรู้ และให้ความร่วมมือกับองค์กรภายนอก โดยผู้อำนวยการ มกท. ได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาทการฝึกอบรมของมูลนิธิฯ ให้ฟังว่า

“เป็นการให้ความรู้กับผู้ประกอบการ หรือผู้สนใจ หน่วยงานต่างๆ ที่ต้องการจะมีความรู้ในเรื่องของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การตรวจรับรองเป็นอย่างไร จะเตรียมตัวอย่างไรถ้าต้องการเข้าสู่ระบบ ซึ่งคนที่เข้ารับการอบรมก็จะเป็นทั้งเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่หรือพนักงานของบริษัทที่สนใจ แต่เวลาไปอบรม เราต้องระวังไม่ไปอบรมให้เป็นรายบุคคลหรือรายหน่วยงาน คือเราเองจำเป็นต้องยึดตามกติกา จรรยาบรรณของหน่วยรับรองที่จะต้องไม่เป็นเสมือนที่ปรึกษาเฉพาะทางให้กับหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง”

(นาถฤดี นาครวจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560)

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าบทบาทของ มกท. นั้น นอกจากจะเป็นหน่วยรับรองมาตรฐานสากลแล้วยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการจัดการองค์ความรู้ด้านมาตรฐานอินทรีย์สากลในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคด้วย มกท. เป็นตัวแสดงสำคัญตัวแสดงหนึ่งในชุมชนองค์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในไทย และแม้จะไม่ใช่รัฐแต่ความรู้ เชี่ยวชาญขององค์กรเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นทำให้องค์กรมี ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) จะเห็นได้จากตอน

ที่หน่วยงานราชการเริ่มกระบวนการร่างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศขึ้นมา ก็ได้ขอความร่วมมือจาก มกท. ซึ่งทาง มกท. ก็ได้ตอบตกลง

“เขาขอความร่วมมือให้เราไปช่วย เราก็เข้าไปช่วย เพราะอยากให้การกำหนดมาตรฐานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่ตอนนั้นทำภายใต้มาตรฐาน IFOAM ทางรัฐก็เอาเรื่อง IFOAM กับ Codex มาประกอบกันเพื่อที่จะพัฒนา แต่ว่าในเชิงการจัดการเราก็ไม่ได้ไปยุ่งเพราะเป็นเรื่องของรัฐ แต่ในเชิงเนื้อหาของมาตรฐาน เราก็ไปช่วยดู” (นาถฤดี นาครวจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560)

ระบบมาตรฐานอินทรีย์อีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับนอกจากการรับรองโดยบุคคลที่สามแล้วก็คือ การรับรองแบบมีส่วนร่วม หรือชุมชนรับรอง (PGS) ซึ่งจากที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนที่สองว่า แม้ว่าการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้จะระบบที่เกษตรกรใช้กันเองมายาวนาน แต่ IFOAM คือองค์กรที่พัฒนาระบบนี้เพื่อให้เป็นทางเลือกสำหรับเกษตรกรที่ต้องการผลิตผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่มีมาตรฐาน แต่ไม่ได้ผลิตในปริมาณที่มากเพื่อส่งขายในตลาดต่างประเทศ ระบบชุมชนรับรอง (PGS) จึงเป็นทางเลือกที่ประหยัดเวลาและต้นทุนให้กับเกษตรกรรายย่อย ซึ่งทาง IFOAM ก็ทำให้ระบบ PGS นี้เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ และจากข้อมูลในปี ค.ศ. 2017 (พ.ศ. 2560) มีการใช้ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมใน 66 ประเทศทั่วโลก (IFOAM Organics International, 2018)

ดังนั้นแล้ว ในแง่นี้การอภิบาลด้านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทยในระบบชุมชนรับรอง ไม่ว่าจะดำเนินงานส่งเสริมโดยเครือข่ายใด หรือหน่วยงานไหน และใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ใด ก็ล้วนแล้วแต่ใช้ระบบที่ IFOAM พัฒนาขึ้นทั้งสิ้น ฉะนั้นการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับ PGS ในประเทศ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการอภิบาลก็จำเป็นต้องมีตัวกลางเชื่อมโยงจาก IFOAM เข้ามาสู่เกษตรกร โดยการอบรมเกี่ยวกับ PGS ครั้งแรกเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) โดยมูลนิธิสายใยแผ่นดินที่ทำงานส่งเสริมเกษตรอินทรีย์มาโดยตลอดได้ทำการอบรมเกี่ยวกับระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมให้กับโครงการห่วงโซ่ข้าว เอเชีย และหลังจากนั้นก็ได้ไปส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ หันมาทำเกษตรอินทรีย์โดยใช้ระบบชุมชนรับรองตามที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนที่แล้ว หลังจากนั้น กลุ่มอื่นๆ ที่หันมาส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมก็ใช้หลักการของ IFOAM ทั้งสิ้น อย่างกรณีของ พีจีเอสเลมอนฟาร์ม ที่ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาพได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุผลที่ทางองค์กรเชื่อถือในระบบของ IFOAM และที่มาขององค์ความรู้ในการริเริ่ม PGS ของตัวเองว่า

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

“[IFOAM] เขาทำเรื่องนี้ในระดับโลก ทำเป็นองค์กรแรกๆ แล้วอีกอย่างที่เลมอนฟาร์ม มีโอกาสทำ PGS เนี่ย ก็เพราะว่าทางผู้บริหารได้ทราบข้อมูลว่า ADB⁷² ส่งเสริมเรื่อง PGS ในภูมิภาค เพราะฉะนั้นเขาก็มีการจัดอบรมในต่างประเทศ ก็ขอ ADB ไปเรียน... ครูที่มาสอนเรื่อง PGS ก็คือคุณ Christopher May เป็นเจ้าหน้าที่จาก IFOAM คุณ Christopher ก็เป็นคนมาโค้ชทีมของเลมอนฟาร์ม แล้วเราก็ใช้คู่มือของคุณคริสเป็นหลัก⁷³” (ชลดา จิตตปัญญา. ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาพ บริษัท สังกมสุขภาพ, 2561)

ในกรณี PGS ของเลมอนฟาร์มนี้ นอกจากจะใช้ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมของ IFOAM แล้ว ก็ยังส่งเสริมให้เกษตรกรในโครงการทำเกษตรอินทรีย์ตามมาตราฐานของ IFOAM ด้วย ในกรณีของมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย ทางหน่วยงานส่วนเสริมการทำระบบรับรองแบบมีส่วนร่วมโดยใช้มาตรฐาน มกษ. 9000 ของประเทศไทย แต่ในเรื่องตัวระบบการรับรองก็สนับสนุนเกษตรกรตามแนวทางของ IFOAM อย่างที่เลขานุการของมูลนิธิฯ อธิบายให้ฟังว่า

“การที่เกษตรกรจะเข้ามาสู่ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้ เขาจะต้องรวมตัวกัน เพราะมันเป็นองค์กรของเกษตรกรเอง ให้เกษตรกรรับรองกันเอง เพราะฉะนั้น เกษตรกรต้องจัดระบบในการรับรองตามหลักการของ IFOAM คือต้องมีส่วนร่วมกัน ทุกคนในกลุ่ม โดยการทำให้ PGS มีสองด้าน ด้านหนึ่งคือเรื่องของการจัดกระบวนการ กลุ่ม เป็นกระบวนการทางสังคมของเกษตรกร คือในการที่จะไปส่งเสริมให้เกษตรกร จะต้องอบรมให้เขาารู้ทั้งเรื่องกระบวนการ และเรื่องมาตรฐาน แล้วการที่จะให้เขาไปตรวจกันเองได้ ก็ต้องอบรมการไปตรวจประเมินแปลง พออบรมเสร็จแล้วก็ต้องตามผล เพราะว่าไม่ใช่อบรมเสร็จแล้ว เสร็จเลย หมายถึงว่าเกษตรกรต้องไปทำกลุ่มของเขา เพื่อที่จะจัดกระบวนการกลุ่มของเขาเพื่อที่จะรับรองกันเองอย่างโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และเป็นที่น่าเชื่อถือ เพราะมันไม่ใช่ระบบการรับรองที่ให้บุคคลภายนอก

⁷² ADB – Asian Development Bank หรือ ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ได้มีโครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบชุมชนรับรองหรือพีจีเอสบริเวณอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2012 ร่วมกับองค์กรให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ได้แก่ Swedish International Corporation Agency และ Nordic Development Fund สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ <https://www.adb.org/results/helping-farmers-go-organic-thailand>

⁷³ Christopher May คือผู้เชี่ยวชาญและเป็นหนึ่งในคณะกรรมการ PGS ของ IFOAM และเป็นหัวหน้าโครงการพัฒนาระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มแม่น้ำโขงด้วย เขายังเป็นคนเขียนคู่มือเรื่อง PGS ให้กับ IFOAM ด้วย โดยคู่มือมีชื่อว่า PGS Guidelines: How Participatory Guarantee Systems Can Develop and Function ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ที่ https://www.ifoam.bio/sites/default/files/page/files/pgs_guidelines_en_web.pdf

ไปตรวจ เขาต้องจัดกระบวนการกันเอง เพราะฉะนั้น เขาต้องจัดกระบวนการให้มี
หลักการ ให้มีกฎ กติกา จะต้องสอนหมดทั้งระบบ ไม่ใช่สอนมาตรฐานอย่างเดียว”

(จินตนา อินทรมงคล. เลขาณูการมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย, 2560)

จากที่กล่าวไปทั้งหมดจะเห็นได้ว่ากระบวนการจัดการความรู้ในกระบวนการอภิบาล
มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยก็อิงอยู่กับมาตรฐานและระบบที่ IFOAM เป็นผู้ริเริ่มขึ้นมา
ตั้งแต่เรื่องของหลักการ องค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ ไปจนถึงการที่เมื่อรัฐบาลไทยต้องการมี
มาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นของตนเองก็ร่างมาตรฐานโดยอ้างอิงจากมาตรฐาน IFOAM และ Codex
และในระบบการรับรองแบบบุคคลที่สาม IFOAM ก็เป็นมาตรฐานเริ่มต้นที่เกษตรกรหลายคนขอการ
รับรองเพื่อที่จะได้เป็นพื้นฐานการเข้าสู่กระบวนการรับรองของประเทศปลายทางที่ต้องการส่งออก

ในระบบชุมชนรับรอง ระบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่ว่าจะส่งเสริมด้วยหน่วยงานไหน หรือแม้แต่
เกษตรกรตั้งกลุ่มกันเอง (เช่น ในกรณีของกลุ่มมะม่วงใจที่เชียงใหม่ ที่ได้อธิบายไปในส่วนที่แล้ว) ก็ล้วน
แล้วแต่ใช้หลักการของ IFOAM ในการบริหารจัดการกลุ่มทั้งสิ้น ตรงนี้นอกจากจะสะท้อน
ความสำคัญของ IFOAM ในขั้นตอนของการจัดการความรู้แล้ว ยังรวมไปถึงการพัฒนาบรรทัดฐานที่
ทุกคนยอมรับในหลักการอินทรีย์ของ IFOAM ตลอดจนการสร้างและเผยแพร่ข้อเสนอแนะที่มาตรฐาน
ต่างๆ ระบบต่างๆ ที่ใช้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ก็อ้างอิงจากมาตรฐานและระบบของ IFOAM
ทั้งสิ้น ตรงนี้แสดงให้เห็นถึงสิทธิอำนาจเชิงความรู้ (epistemic authority) ของ IFOAM ที่ถึงแม้ว่า
จะไม่ได้ครอบครองอำนาจรัฐ แต่ก็สามารถมีบทบาทสำคัญในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐาน
เกษตรอินทรีย์ ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ในประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทยด้วย

นอกจากนี้บรรทัดฐานและข้อเสนอแนะของ IFOAM ยังทำให้กระบวนการจัดการความรู้
เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากข้อกำหนดสำคัญของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
ประการหนึ่งก็คือการที่กลุ่มเกษตรกรต้องมาประชุมพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นมาตรฐานที่
กำหนดไว้ในกรณีของระบบการควบคุมภายใน (ICS – Internal Control System) ในกรณีขอตรวจ
รับรองเป็นกลุ่ม อย่างที่ฝ่ายส่งเสริมกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต อธิบายให้ฟังว่า

“มันเป็นข้อหนึ่งของมาตรฐานเลย เกษตรกรต้องเข้าประชุมกับกลุ่มทุกเดือน ห้าม
ขาดเกิน 3 ครั้งต่อปี ไม่ว่างจะเป็นการขาดต่อเนื่องกันสามครั้ง หรือการขาดไม่ต่อเนื่อง
สามครั้งก็ตาม แต่เดิมเราก็จะใช้มาตรการของการกระตุ้น สร้างความเข้าใจ แต่ช่วง
หลังๆ ก็มีคำถามชุดใหญ่จากทาง มกท. เหมือนกัน คือถ้ามันเป็นหนึ่งในมาตรฐานของ
กลุ่มแล้วเกษตรกรไม่ปฏิบัติตาม แล้วข้อนี้มีความสำคัญเนื่องจากมันเป็นข้อที่ทำให้
เกษตรกรเกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับกลุ่ม การเข้าถึงข้อมูล เข้าถึงความรู้โดยเฉพาะ
เรื่องมาตรฐาน ฉะนั้นการที่เขาไม่เข้าประชุม ก็จะมีผลต่อการรับรู้ และความเข้าใจใน

273427045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

เรื่องมาตรฐาน เขาก็จะมีความเสี่ยงต่อระบบควบคุมภายในอย่างมาก ฉะนั้นช่วงหลังๆ จึงมีมาตรการลงโทษ เช่น อาจจะแจ้งเตือนก่อน แล้วถ้ายังไม่ทำตาม ก็จะมีบัตรข้อผิดพลาด แล้วถึงที่สุดเนี่ย ก็จะต้องให้ออกจากการเป็นสมาชิก อันนี้ก็ใช้มาตรการที่เราค่อยๆ ขยับขึ้น แต่ว่าโดยส่วนใหญ่ก็จะยึดหลักการให้ความเข้าใจ กระตุ้น แล้วก็ใช้มาตรการของระบบกลุ่มที่เกษตรกรต้องเข้าพบเพื่อน เจอเพื่อนในแต่ละเดือนอยู่แล้ว มันทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมีความใกล้ชิด เข้าใจ แนบแน่นมากขึ้น เกษตรกรก็จะติด คือรักการมาพบเพื่อน แล้วถึงเดือนก็ต้องมา อายามา แล้วก็เรียนรู้ว่าพอมาแล้วก็จะได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการผลิต เรื่องแผนการตลาดที่จะเข้ามา หลายๆ เรื่องซึ่งอาจจะเป็นเรื่องใหม่ที่เขาไม่รู้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเขาเอง เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ก็จะเป็นสิ่งที่เกษตรกรเข้าใจเพิ่มมากขึ้นถ้าเขามาพบกลุ่ม ถ้าไม่มาก็จะเป็นปัญหา”

(นันทวรรณ หาญดี. ฝ่ายส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต, 2560)

การประชุมกลุ่มคือกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภายในกลุ่มเพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการเน้นย้ำถึงบรรทัดฐาน และทำความเข้าใจกับกฎระเบียบอันพึงปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญมาก หากไม่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องมาตรฐานตรงกันและปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันแล้ว เกษตรกรรายนั้นสามารถทำให้ทั้งกลุ่มไม่ผ่านการตรวจประเมินมาตรฐานได้ ฉะนั้นการประชุมกลุ่มจึงเป็นแนวทางที่กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองต้องปฏิบัติตาม อย่างที่เกษตรกรในภาคอีสานเรียกกระบวนการนี้ว่า ‘โสเหล่’

“...เราก็จะใช้เวที ‘โสเหล่’ ของกลุ่มหมู่บ้าน อย่างบ้านเรามีสมาชิกอยู่ประมาณ 40-50 คน ก็จะมีเวทีโสเหล่ประจำเดือน เอาสมาชิกมาคุยกันในแต่ละเดือน วันนี้ไปคุยกันอยู่นาคมนั้น ที่มีรูปธรรม มีแบบอย่าง ให้สมาชิกคนอื่นได้ดู มีการปลูกพืชที่หลากหลาย ให้เห็นว่าเขามีรายได้จากการทำเกษตรผสมผสานอย่างไร เป็นเทคนิคหนึ่ง เป็นเวทีโสเหล่ประจำเดือนในแต่ละบ้าน บ้านเราอาจจะเดือนละครั้ง บ้านอื่นๆ ก็อาจจะต้องเวียน ลักษณะคือ ทุกบ้านแหละ ถ้าบ้านไหนมีสมาชิกน้อยก็ไปรวมกับบ้านอื่น แบบนี้ก็เกิดเวทีเดือนละครั้ง สองเดือนครั้ง เป็นเวทีมาเจอกัน กินข้าวเที่ยงด้วยกัน พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน เอาปัญหา ‘โส’ กันว่าแก้อย่างไร ให้คนได้มาเห็นมาแปลงคนนั้นเป็นอย่างนี้ เป็นขบวนการส่งเสริมในแนวราบ ที่ชาวบ้านกับชาวบ้านทำกันเอง ไม่ได้มีเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง”

(บุญส่ง มาดขาว. เกษตรกรวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, 2560)

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ก็คือการทำให้องค์ความรู้และความคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มีความเป็นสถาบัน ซึ่งจากที่กล่าวไปในบทที่ 4 ว่าในกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์นั้น IFOAM ทำให้องค์ความรู้ บรรทัดฐาน และข้อปฏิบัติเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เป็นสถาบัน โดยการทำงานร่วมกับองค์การโลกาภิวัตน์อย่างสหประชาชาติ ซึ่งนั่นก็เป็นส่วนที่ส่งเสริมที่ทำให้นอกจาก IFOAM จะมีสิทธิอำนาจเชิงความรู้อันมาจากการเป็นตัวแสดงหลักในชุมชนองค์ความรู้ (epistemic authority) ในเรื่องเกษตรอินทรีย์แล้ว ยังได้รับการยอมรับจากองค์การระหว่างประเทศที่มีรัฐเข้าเป็นสมาชิกมากที่สุดอย่าง สหประชาชาติ

ในกรณีของการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยนั้น การทำให้องค์ความรู้และความคิดเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นสถาบันกระทำผ่านรัฐ และตลาด ในส่วนของรัฐก็คือการที่รัฐบาลได้สร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของตัวเองหรือ มกช. 9000 ตามที่ได้อธิบายไปแล้ว ซึ่งเป็นการอ้างอิงมาจากมาตรฐาน IFOAM ด้วย และมีกลไกการจัดการมาตรฐานที่เป็นสากลตามแบบ IFOAM ก็คือมีหน่วยรับรองระบบงาน (AB) และหน่วยรับรอง (CB) ตรงนี้ก็เป็นการทำให้องค์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีความเป็นสถาบันทางหนึ่ง แต่อย่างที่กล่าวไปแล้วว่า ยังมีเกษตรกรอินทรีย์ในประเทศไทยอีกจำนวนมากที่ไม่ได้ปลูกข้าว และพืชอื่นๆ ตามมาตรฐานของ มกช. แต่ปลูกตามมาตรฐาน IFOAM และมาตรฐานบังคับของประเทศปลายทางที่ส่งออก ฉะนั้นในที่นี้ ‘ตลาด’ จึงเป็นตัวบังคับว่าเกษตรกรจะปลูกตามมาตรฐานไหน ในกรณีของมาตรฐาน IFOAM ก็จะเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายภายในประเทศหรือส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศที่ไม่ได้มีมาตรฐานบังคับด้านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของตัวเอง แต่เป็นการยอมรับ ‘ความน่าเชื่อถือ’ ของมาตรฐาน IFOAM ของตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ ส่วนมาตรฐานบังคับของรัฐปลายทางที่ต้องการจะส่งออกไปนั้น ตามที่ได้อธิบายไปแล้วในบทที่ 4 ว่า มาตรฐานเหล่านั้นก็ล้วนแล้วแต่อ้างอิงจากมาตรฐาน IFOAM ทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาสถานะของประเทศไทยในวงการข้าวอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์แล้วนั้น จะพบว่า ประเทศไทยอยู่ในฐานะของประเทศผู้ผลิตซึ่งอำนาจในการต่อรองมีต่ำ โดยเฉพาะในกรณีของข้าวและสินค้าเกษตรอื่นๆ นั้น เป็นที่รู้กันทั่วไปว่า ตลาดจะเป็นตัวกำหนดว่าจะซื้อผลผลิตในราคาเท่าไร (ธวัชชัย โตสิตระกูล, รองประธานกรรมการมูลนิธิสายใยแผ่นดิน, 2560) และเมื่อข้าวยังคงเป็นสินค้าส่งออกที่นำรายได้หลักเข้าประเทศ การผลิตข้าวอินทรีย์จึงเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่จะช่วยเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดของข้าวในประเทศไทยให้สูงขึ้นในยุคที่มีประเทศคู่แข่งกันมากขึ้น และประเทศเหล่านั้นยังมีประสิทธิภาพในการผลิตที่ดีขึ้นด้วย ฉะนั้น แล้ว ‘ตลาด’ จึงเป็นตัวกำหนดว่าเกษตรกรและผู้ประกอบการจะต้องใช้มาตรฐานใดในการผลิต ซึ่งภาคเอกชนเข้าใจประเด็นนี้มีอย่างยาวนาน จะเห็นได้จากการเข้าไปส่งเสริมเกษตรกรของภาคเอกชน ที่ไม่ได้เน้นแต่เฉพาะเทคนิคการเตรียมพื้นที่ การเพาะปลูก แต่เป็นตัวกลางในการจัดการเรื่องการรับรองมาตรฐาน ตลอดจนการผลิตขั้นต้น ขับเคลื่อนให้มีการตั้งหน่วยรับรองสัญชาติไทยเกิดขึ้นเพื่อเชื่อมต่อกับตลาดต่างประเทศ

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

กระบวนการที่กล่าวไปข้างต้นทำให้มาตรฐานอินทรีย์มีความเป็นสถาบัน โดยไม่จำเป็นต้องมีบทบาทของรัฐมาเกี่ยวข้อง ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็น ‘สถาบันที่ไม่เป็นทางการ’ ที่เกิดขึ้นก่อนที่หน่วยงานราชการจะเริ่มขับเคลื่อนเพื่อสร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐขึ้น แต่สถาบันที่ไม่เป็นทางการในกรณีนี้เป็นการดำเนินงานของภาคเอกชนภายในประเทศแล้วไปเชื่อมต่อกับกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีทั้งองค์ระหว่างประเทศที่เป็นเอกชน และรัฐบาลของประเทศปลายทางที่เกษตรกรต้องการจะส่งออกผลผลิตไปเข้ามาเกี่ยวข้อง เกษตรกรบางกลุ่มมีการเปลี่ยนจากการปลูกตามมาตรฐาน มกษ. 9000 มาเป็นมาตรฐานสากลอื่นๆ เพื่อส่งออกขายยังต่างประเทศ อย่างที่ น้ำเงิน (นามสมมติ) ชาวนาอินทรีย์ภาคกลางได้เล่าให้ฟังถึงสาเหตุที่เปลี่ยนมาตรฐานในการทำนาอินทรีย์ว่า

“มาตรฐานออร์แกนิก ไทยแลนด์ มันก็อยู่ในประเทศ คือเราอยากจะขยายตลาดออกไป คือ พี่ว่าทำอะไร มันต้องตลาดนำ ตลาดไม่นำ มันยาก อย่างพี่ทำข้าว พี่ไม่มีที่ขาย แล้วเราจะไปไหน จะไปขายเองเหรอ คือไปขายเองมันก็ดี แต่เราก็จะไม่มีเวลาทำอย่างอื่นเลย”

(น้ำเงิน (นามสมมติ). ชาวนาอินทรีย์ในเขตภาคกลาง, 2560)

ดังนั้นแล้ว ในกรณีประเทศไทยเมื่อสถาบันที่ไม่เป็นทางการเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เกิดขึ้นโดยการขับเคลื่อนของเอกชน และกระบวนการทุกขั้นตอนก็ดำเนินไปได้ทั้งการผลิต การตรวจรับรอง การส่งออก มีการตั้งหน่วยรับรองสัญญาชาติไทยขึ้นมาเป็นทางเลือกให้กลุ่มเกษตรกร และผู้ประกอบการเข้าถึงได้ง่ายมากขึ้น และไม่ว่าจะผ่านการตรวจสอบรับรองโดยหน่วยรับรองสัญญาชาติไทย หรือหน่วยรับรองจากต่างประเทศ กลไกในสถาบันนี้ก็ดำเนินไปได้ เพราะมันมีกลไกในการบังคับตรวจสอบ และมีบทลงโทษที่ชัดเจนสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามมาตรฐาน แต่เมื่อรัฐบาลต้องการจะสร้างสถาบันที่เป็นทางการในเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งก็คือ มกษ. 9000 ซึ่งในกรณีที่มาตรฐานที่สร้างขึ้นเป็นเพียงมาตรฐานทั่วไป ตัวแสดงที่อยู่ในสถาบันมาตรฐานสากลเดิมไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรผู้ประกอบการ ฝ่ายส่งเสริม องค์การนอกภาครัฐ ตลอดจนหน่วยรับรองก็ไม่ได้รับผลกระทบอะไรมากนัก แต่เมื่อรัฐมีความริเริ่มที่จะทำให้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์กลายเป็นมาตรฐานบังคับ ผลกระทบจึงเกิดขึ้นในแง่ที่ว่า ในเมื่อระบบเดิมที่ทำกันอยู่ เกษตรกรและผู้ประกอบการสามารถผลิตและตอบสนองตลาดได้เป็นอย่างดีแล้ว การสร้างมาตรฐานบังคับของรัฐจึงเหมือนเป็นการไปเพิ่มภาระ ทำให้เกษตรกร หรือผู้ประกอบการที่ดี ต้องไปขอรับรองกับมาตรฐานของทาง มกอช. เพิ่มขึ้นอีกขั้นตอนหนึ่ง และที่สำคัญก็คือขั้นตอนดังกล่าวไม่ได้มีนัยที่จะช่วยขยายตลาดสำหรับผลผลิตของเขาแต่อย่างใด ฉะนั้น ในกรณีการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐบาลไทยจึงเป็นไปตามที่ Mantzavinos ได้

เสนอว่า สถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการไม่จำเป็นที่จะต้องทำงานส่งเสริมเพื่อสร้างระเบียบให้เกิดขึ้นในสังคมเสมอไป (Mantzavinos, 2011, p. 406) ยิ่งไปกว่านั้นในกรณีนี้ นอกจากจะไม่ส่งเสริมซึ่งกันและกันแล้ว ยังกลับเป็นการสร้างขั้นตอนที่ไม่จำเป็นให้เพิ่มขึ้น และเป็นการขัดขวางกระบวนการทำงานที่มีความ ‘ลงตัว’ อยู่แล้วของสถาบันไม่เป็นทางการที่มีอยู่เดิม

อย่างไรก็ดี จากการที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเกษตรอินทรีย์ของไทย สิ่งที่ผู้วิจัยพบก็คือว่าทุกฝ่ายต้องการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ให้มีผลผลิตมากขึ้นให้มีตลาดมากขึ้น ฉะนั้นแล้ว เพื่อทำให้เกิดการลงตัวของกรอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เราจะทำอย่างไรให้สถาบันไม่เป็นทางการและเป็นทางการในเรื่องนี้ทำงานส่งเสริมกัน อย่างที่เกิดขึ้นในกรณีของสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และสหภาพยุโรป ที่ได้อธิบายไปในบทที่ 4 ซึ่งบทเรียนหนึ่งที่ได้จากทั้งสามกรณีก็คือ รัฐบาลได้ใช้ความเชี่ยวชาญของภาคเอกชนในการกระบวนการสร้างสถาบันมาตรฐานอินทรีย์ในประเทศ เนื่องจากเกษตรอินทรีย์ในทุกที่ทั่วโลกล้วนเริ่มต้นจากการขับเคลื่อนของภาคเอกชนซึ่งก็รวมถึงประเทศไทยด้วย ตรงนี้ไม่ได้หมายถึงว่ารัฐไม่มีความเชี่ยวชาญ แต่ต้องยอมรับว่าภาคเอกชนหลายหน่วยงานทำงานในประเด็นนี้ ประเด็นเดียวมาตั้งแต่ต้น และทำมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งแตกต่างจากธรรมชาติของระบบราชการที่การโยกย้ายข้าราชการมีอยู่เป็นประจำ ทำให้การสร้างความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ลำบาก

ถึงแม้ว่าภาคเอกชนเหล่านั้นจะไม่ได้มีอำนาจอย่างเป็นทางการ แต่ความเชี่ยวชาญนี้ก็ทำให้เขามีสิ่งที่เรียกว่า ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) ที่ในบางครั้งสามารถไปเชื่อมโยงกับชุมชนองค์ความรู้ในระดับโลกที่เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการโลกาภิวัตน์ อย่างเช่น กรณีของคุณวิฑูรย์ ปัญญากุล ที่ได้รับเลือกให้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการบริหารของ ‘หน่วยบริการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์นานาชาติ’ (International Organic Accreditation Service - IOAS) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งโดย IFOAM และทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรองระบบงานให้กับมาตรฐานอินทรีย์ของ IFOAM และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากลอื่นๆ โดยคณะกรรมการบริหารหรือ ‘บอร์ดบริหาร’ นี้คือองค์คณะที่มีอำนาจตัดสินใจสูงสุดในองค์กร มีอำนาจแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ขององค์กร โดยคณะกรรมการทั้ง 8 คนที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทำงานเกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์มาอย่างยาวนาน (IOAS, 2018b) โดยจากการสอบถามคุณวิฑูรย์ ปัญญากุลเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในฐานะคณะกรรมการ IOAS คุณวิฑูรย์อธิบายให้ฟังว่าไปเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ของประเทศกำลังพัฒนา

“ผมไปเป็นกรรมการที่ IOAS ประเด็นที่เกี่ยวกับประเทศกำลังพัฒนา เรื่องข้าว เรื่องชานาชาวไร่ (grower) เรื่องการรับรองแบบกลุ่ม ผมเป็นคนหลักที่จะให้ข้อมูล เพราะเราทำเรื่องนี้มาตลอด ซึ่งทำให้อย่างน้อยผมก็มีความรู้เรื่องนี้มาก ผมคิดว่าผม

2734237045

น่าจะมีความรู้เรื่องนี้ดีที่สุดในประเทศไทย เพราะว่าผมทำเรื่องนี้มาก่อนที่จะมีการจัดตั้ง มกอช.”

(วิฑูรย์ ปัญญากุล. เลขาธิการมูลนิธิสายใยแผ่นดินและกรรมการบริหาร IOAS, 2560)

ในกรณีของระบบการตรวจรับรองมาตรฐานโดยบุคคลที่สาม (third party) นั้น หน่วยงานราชการของไทยจำเป็นต้องวางบทบาทมาตรฐานของตนให้สอดคล้องกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้น และสอดคล้องกับสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในประเทศ เนื่องจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ได้นำเกษตรกรและผู้ประกอบการส่วนหนึ่งเข้าไปในกระบวนการและดำเนินการมาก่อนรัฐแล้ว รัฐจะทำหน้าที่อย่างไร เพื่อที่จะเติมเต็มส่วนที่มีปัญหา สิ่งที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และ มกอช. ให้ความสำคัญมาตลอดในการสร้างมาตรฐานก็คือ ‘การคุ้มครองผู้บริโภค’ ซึ่งเป็นเหตุผลหลักที่ มกอช. ใช้อธิบายการผลักดันให้มาตรฐานข้าวอินทรีย์กลายเป็นมาตรฐานบังคับ เนื่องจากมีผลิตภัณฑ์ที่กล่าวอ้างว่าเป็นอินทรีย์ ใช้ตรารับรองอินทรีย์วางขายอยู่ในท้องตลาดแต่ไม่ได้ผ่านการตรวจรับรองจริง หรือการรับรองหมดอายุไปแล้ว แต่หากพิจารณาถึงบทบาทของหน่วยรับรองที่เป็นเอกชนอย่างเช่น มกท. ทางองค์กรก็มีการตรวจสอบการใช้ตราสัญลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ มกท. รับรองว่าถูกต้องหรือไม่หมดอายุแล้วยังใช้อยู่หรือเปล่า หรือมีการ ‘สอดไส้’ เอาสิ่งที่ไม่ใช่อินทรีย์ใส่เข้ามาหรือไม่ โดยผู้อำนวยการ มกท. อธิบายเรื่องนี้ให้ฟังว่า

“ยิ่งความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น ความเป็นอินทรีย์ขายได้มากขึ้น ผู้ประกอบการที่แอบแฝง ที่ทุจริต ก็มีการสอดไส้ บางทีหมดอายุการรับรอง ไม่ต่ออายุแต่ยังใช้ logo อยู่ ทาง มกท. จะมีเจ้าหน้าที่ไปตรวจตาม shelf [ชั้นวางสินค้า] อยู่แล้ว เจอเมื่อไรเราก็จะแจ้งให้เอาลงทันที แต่ถ้าใครยังดื้อแพ่ง ก็จะแจ้งผู้จำหน่ายว่าเจ้านี้ผิดกติกา เขาก็จะเสียหาย... ส่วนบทลงโทษทางกฎหมายคือต้องร้ายแรงจนถึงขั้นที่ ถ้าเขายังไม่ยอมปฏิบัติตาม เราก็จะฟ้องร้อง ตอนนี้เรามีสิทธิ์ฟ้องร้องเพราะเราจดทะเบียนลิขสิทธิ์กับกรมทรัพย์สินทางปัญญาทั้งตราภาษาไทยและภาษาอังกฤษ”

(นาถฤดี นาครวจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560)

นอกจากนี้ มกท. ยังมีระบบตรวจสอบอีกช่องทางหนึ่ง ก็คือ การตรวจสอบจากผู้บริโภคที่มีข้อสงสัย สามารถแจ้งเข้ามาเพื่อขอให้ทาง มกท. ตรวจสอบได้ เพราะทาง มกท. มีกลไกรับเรื่องร้องเรียนอยู่ตลอด (นาถฤดี นาครวจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2560) ฉะนั้นแล้ว ในกระบวนการคุ้มครองผู้บริโภคในกรณีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ รัฐควรทำงานร่วมกับเอกชน โดยการช่วยหนุนเสริมกลไกการตรวจสอบของเอกชน แทนที่จะไปสร้างมาตรฐานบังคับเพื่อแก้ไขปัญหานี้ แล้วไปก่อให้เกิดปัญหาอื่น เช่น ไปขัดขวางกลไกของสถาบันที่ไม่เป็นทางการในเรื่อง

273427045

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ดำเนินอยู่ อย่างไรก็ตาม ทาง มกอช. เองก็ได้มีโครงการคุ้มครองผู้บริโภคที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น ก็คือ ‘โครงการสถานที่จำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐาน’ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สถานที่จำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้รับการรับรองอย่างถูกต้องตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศคือ มกช. 9000 และมาตรฐานสากลอื่นๆ ตลอดจนสินค้าในระบบชุมชนรับรองหรือ PGS ด้วย (มกอช., 2560) ซึ่งโครงการดังกล่าวก็ได้รับการสนับสนุนจากเอกชนเป็นอย่างดี หากพิจารณาจากสถานที่จำหน่ายทั้งซูเปอร์มาร์เก็ต และร้านค้าปลีกที่เข้าร่วมโครงการ

ในกรณีของระบบชุมชนรับรองหรือ PGS นั้น โดยหลักการของ IFOAM ก็คือ กลุ่มเกษตรกรสามารถออกแบบมาตรฐานให้เข้ากับท้องถิ่นของตัวเองได้บนหลักการเกษตรอินทรีย์ที่เป็นสากล ฉะนั้น ความเข้าใจในจุดนี้เป็นสิ่งสำคัญ การพยายามส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ระบบชุมชนรับรองโดยมาตรฐานที่เหมือนกันทั้งหมดจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์การก่อตั้ง PGS ฉะนั้น ตัวแสดงต่างๆ ในระบบรวมทั้งรัฐ จำเป็นต้องตระหนักถึงประเด็นนี้ การลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือหรือ MOU (memorandum of understanding) ระหว่างสมาพันธ์เกษตรกรไทยพีจีเอส กับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและเอกชนที่จะส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ด้วยระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม และอาจจะเป็นช่องทางที่ทำให้รัฐและเอกชนสามารถปรับบทบาทให้สามารถส่งเสริมกันและกันมากขึ้นได้ในกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม การที่เกษตรกรจะเลือกผลิตตามมาตรฐานอะไรนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านความเหมาะสม และตลาดเป็นหลัก อย่างที่คุณวิฑูรย์ ปัญญากุล ได้อธิบายเปรียบเทียบให้ฟังว่า

“มันก็เหมือนรองเท้า อันหนึ่งคือรองเท้าวิ่ง อันหนึ่งคือรองเท้าเทนนิส อีกอันหนึ่งคือรองเท้าไปเดินงานลีลาศ ปาร์ตี้ คุณเลือกรองเท้าที่เหมาะสม ไม่มีอะไรดีกว่าอีกอันหนึ่ง”

(วิฑูรย์ ปัญญากุล. เลขาธิการมูลนิธิสายใยแผ่นดินและกรรมการบริหาร IOAS, 2560)

ฉะนั้นแล้ว แม้ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ที่มี IFOAM เป็นตัวแสดงหลักจะได้ดำเนินการจัดการองค์ความรู้ สร้างบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ ซึ่งท้ายที่สุดแล้วทำให้ความคิดและองค์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีความเป็นสถาบัน แต่ปัจจัยที่กำหนดว่าผู้ประกอบการและเกษตรกรจะต้องผลิตและขอรับรองตามมาตรฐานใด ก็คือ ตลาด เมื่อเป็นเช่นนี้ หากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แต่ละรูปแบบเปรียบเทียบเหมือนรองเท้าแต่ละชนิด ตลาดก็คือบริบทที่เหมาะสมของรองเท้าเหล่านั้น ฉะนั้น เมื่อ ‘ความลงตัว’ ในลักษณะนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว จึงไม่ควรมีใครมาบังคับเฉพาะเจาะจงให้ใครใส่รองเท้าที่เขาไม่จำเป็นต้องใส่ โดยที่รองเท้าเหล่านั้นไม่ได้สอดคล้องกับบริบทหรือความจำเป็นของเขาเลยแม้แต่น้อย

2734237045

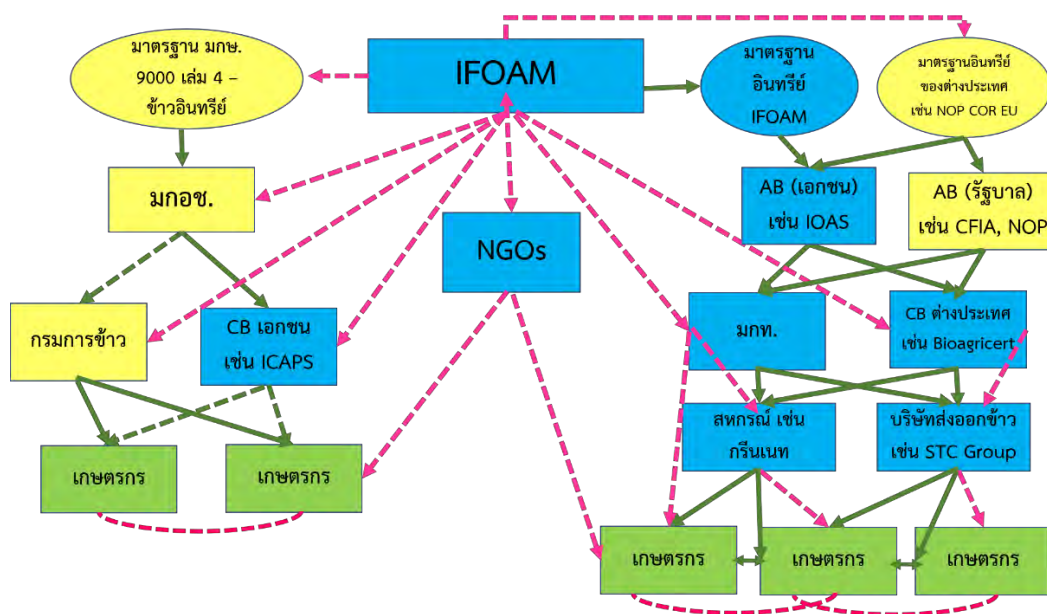
ในส่วนต่อไปซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายของบทนี้จะเป็นการสรุปการทำงานของกรอบการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยที่เชื่อมโยงกับโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยใช้แผนภาพที่แยกออกเป็น การรับรองมาตรฐานอินทรีย์ในระบบบุคคลที่สาม (third party) และการรับรองมาตรฐานอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS) เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพรวมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

5.4 สรุป : การอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทยในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

กระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น ผู้วิจัยได้สรุปออกมาเป็นสองแผนภาพด้วยกัน โดยแผนภาพแรก (ดูรูปที่ 10) จะอธิบายถึงกระบวนการการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่รับรองโดย ‘บุคคลที่สาม’ หรือที่เรียกว่าระบบ ‘third-party certification’ ส่วนในแผนภาพที่สอง (ดูรูปที่ 11) เป็นการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบชุมชนรับรองหรือ PGS นั้นเอง โดยผู้ผลิตจะเลือกการรับรองประเภทใดนั้นขึ้นอยู่กับ ‘ตลาด’ เป็นตัวกำหนด กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้ว มาตรฐานอินทรีย์ไม่ว่าจะเป็นของ IFOAM มาตรฐานบังคับของประเทศต่างๆ เช่น สหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่น สวิตเซอร์แลนด์ จีน ตลอดจนมาตรฐานสมัครใจอย่าง มกษ. 9000 หรือที่รู้จักกันในตราสัญลักษณ์ Organic Thailand นั้น มีข้อกำหนดชัดเจนว่าต้องใช้ระบบการรับรองแบบบุคคลที่สาม แต่หากเกษตรกรกลุ่มใดไม่ได้มีผลผลิตในปริมาณที่มากพอที่จะคุ้มกับการลงทุนจ่ายค่ารับรองในระบบบุคคลที่สาม หรือไม่ได้ต้องการจะส่งออกไปยังประเทศปลายทางที่มีมาตรฐานบังคับ หรือเป็นเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกอยู่บนพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ชัดเจน การรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) ก็ถือว่าเป็นระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทางเลือก ซึ่งองค์กรที่ริเริ่มทำให้ระบบการรับรองดังกล่าวแพร่หลาย เป็นที่รู้จักในระดับสากล จนในปัจจุบันถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ก็คือ สหพันธ์อินทรีย์นานาชาติหรือ IFOAM นั้นเอง

2734237045

รูปที่ 10 กระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในระบบบุคคลที่สาม (third party) ในประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

มกอช. – สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ

CB – certification body (หน่วยรับรอง)

IFOAM – International Federation of Organic Agriculture Movement

NGOs – Non-governmental Organizations (องค์กรนอกภาครัฐ)

ICAPS - Institute of Certified Agricultural Production System (สถาบันรับรองระบบการผลิตผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร (มหาวิทยาลัยแม่โจ้))

NOP – National Organic Program (แผนงานเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (ของสหรัฐอเมริกา))

COR – Canadian Organic Regime (ระบบอินทรีย์แคนาดา)

CFIA - Canadian Food Inspection Agency (หน่วยงานด้านการตรวจสอบอาหารของแคนาดา) AB – accreditation body (หน่วยรับรองระบบงาน)

IOAS – International Organic Accreditation Service (หน่วยบริการรับรองระบบประกันคุณภาพเกษตรอินทรีย์นานาชาติ)

EU – European Union (สหภาพยุโรป)

มกท. - สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

จากรูปที่ 10 ลูกศรสีเขียวที่บ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ในกระบวนการรับรองมาตรฐานของตัวแสดงต่างๆ ส่วนลูกศรเส้นประสีชมพูแสดงถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ ส่วนสีที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนตัวแสดงต่างๆ ในกระบวนการนั้น สีฟ้าคือภาคเอกชน สีเหลืองคือภาครัฐ และสีเขียวคือเกษตรกร โดย

แยกมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกมาจากมาตรฐานที่เป็นสากล และมาตรฐานที่กำหนดเป็นกฎหมายบังคับของรัฐอื่นๆ เช่น สหรัฐอเมริกา สวิตเซอร์แลนด์ แคนาดา และสหภาพยุโรป เป็นต้น เพื่อชี้ให้เห็นว่ากระบวนการอภិบาลมาตรฐานอินทรีย์ของไทยนั้นมีขั้นตอนบางอย่างที่แตกต่างไปจากกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในอื่นๆ

โลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เริ่มต้นจากสหพันธ์อินทรีย์นานาชาติหรือ IFOAM ที่ได้จัดทำมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ตลอดจนจัดตั้งระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขึ้น ดังจะเห็นลูกศรเส้นทึบสีเขียวที่เชื่อมโยง IFOAM กับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM ในขณะเดียวกัน ลูกศรสีชมพูเส้นประที่เชื่อม IFOAM กับมาตรฐานต่างประเทศอื่นๆ ก็หมายถึงว่า มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐเหล่านี้ล้วนแล้วแต่อ้างอิงมาจากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์พื้นฐานของ IFOAM ทั้งสิ้น

จากนั้นเจ้าของมาตรฐานจำเป็นต้องแต่งตั้งหน่วยรับรองระบบงาน หรือ accreditation body (AB) โดยกรณีของ IFOAM นั้น AB แรกที่จัดตั้งขึ้นก็คือ IOAS (International Organic Accreditation Service) หรือ หน่วยบริการรับรองระบบประกันคุณภาพเกษตรอินทรีย์นานาชาติ แต่ในปัจจุบัน IFOAM อนุญาตให้หน่วยงานอื่นๆ มาทำหน้าที่ AB ของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ IFOAM นอกเหนือจาก IOAS ด้วย ส่วนมาตรฐานต่างประเทศอื่นๆ นั้น ก็มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ AB เช่น NOP (National Organic Program) หรือ แผนงานเกษตรอินทรีย์แห่งชาติซึ่งทำหน้าที่เป็น ‘หน่วยรับรองระบบงาน’ (AB) ที่กระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกา (USDA – United States Department of Agriculture) แต่งตั้งขึ้น หรือในกรณีของระบบอินทรีย์แคนาดา (COR) หน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็น AB ก็คือ หน่วยงานด้านการตรวจสอบอาหารของแคนาดา (Canadian Food Inspection Agency – CFIA) โดยเจ้าของมาตรฐานจำเป็นต้องสร้างมาตรฐานการทำงานของ AB ขึ้นมาและต้องตรวจประเมินอยู่เป็นระยะว่าการทำงานของหน่วยรับรองระบบงานเหล่านี้ได้มาตรฐานหรือไม่ แต่โดยมากแล้วเจ้าของมาตรฐานต่างๆ จะใช้มาตรฐานสากลอย่าง ISO/IEC 17011 ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลการเป็นหน่วยรับรองระบบงาน เป็นเกณฑ์ที่ AB ต้องปฏิบัติตามและต้องถูกประเมินตามมาตรฐาน ISO/IEC 17011 ดังกล่าว

จากรูปที่ 10 จะเห็นว่ามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของต่างประเทศนั้นมีลูกศรเส้นทึบสีเขียวโยงไปยังหน่วยรับรองระบบงาน (AB) ทั้งที่เป็นหน่วยงานรัฐ และเป็นหน่วยงานเอกชนอย่าง IOAS เนื่องจากในปัจจุบัน มาตรฐานของรัฐก็มีการใช้ AB ของเอกชนได้ อย่างเช่น ระบบอินทรีย์ของแคนาดา (COR) ที่ใช้ IOAS เป็น AB ของมาตรฐานด้วย ทั้งนี้ เหตุผลคือ หน้าที่ของ AB นั้นคือการแต่งตั้ง (accredit) และตรวจสอบระบบงานของหน่วยรับรอง หรือ CB (certification body) โดยเจ้าของมาตรฐานสามารถวางแผนทางการปฏิบัติหรือมาตรฐานการทำงานให้กับ CB ของมาตรฐานตัวเองได้ แต่ในปัจจุบัน เช่นเดียวกับในกรณีของ AB ประเทศต่างๆ รวมถึง IFOAM เลือกที่จะใช้

273427045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

มาตรฐานสากลอย่าง ISO/IEC 17065 มาตรฐานข้อกำหนดทั่วไปสำหรับหน่วยรับรองผลิตภัณฑ์ กระบวนการ และบริการ เป็นมาตรฐานในการตรวจรับรองระบบงานของ CB

จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นว่าองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรองหรือ CB นั้น ผู้วิจัยได้แยก ออกเป็นสองกรอบ คือ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และ CB จากต่างประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจาก มกท. เป็นหน่วยรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากลสัญชาติไทยเพียงแห่งเดียวซึ่งแต่งตั้ง ขึ้นโดยการสนับสนุนจาก IFOAM นั่นเอง โดยมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ มกท. สามารถตรวจรับรอง ได้ ได้แก่ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของต่างประเทศอย่าง แคนาดา สหภาพยุโรป และสวิตเซอร์แลนด์ เป็นต้น ส่วนหน่วยรับรองจากต่างประเทศที่เข้ามาตั้ง สาขาในประเทศไทยนั้นมีหลายแห่ง ตัวอย่างเช่น Bioagricert ที่เป็นหน่วยรับรองสัญชาติอิตาลี โดย สำนักงานที่มาตั้งในประเทศไทยนั้นมีเฉพาะอำนาจในการตรวจ (inspection) แต่เมื่อผลตรวจออกมา ก็ต้องส่งไปให้คณะกรรมการที่อิตาลีรับรอง (certification) ฉะนั้นในกรณีนี้ Bioagricert ประเทศไทย จึงทำหน้าที่เป็นเพียง หน่วยตรวจ หรือ IB (inspection body) ยังไม่ใช่ certification body (CB) อย่างเต็มตัว

ในการปลูกข้าวอินทรีย์และพืชอินทรีย์ชนิดอื่นๆ เพื่อส่งออกต่างประเทศนั้น โดยมากแล้วใน กรณีของประเทศไทย มักจะขอการรับรองแบบกลุ่ม หรือสามารถเรียกได้ว่าอยู่ในรูปแบบของ ‘เกษตร พันธะสัญญา’ กล่าวคือ ผู้ประกอบการเอกชน ทั้งในรูปแบบของบริษัทอย่าง STC Group หรือ รูปแบบสหกรณ์ อย่างเช่น สหกรณ์กรีนเนท จะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองให้กับ กลุ่มเกษตรกร โดยการขอตรวจรับรองจะเป็นในลักษณะกลุ่ม และในกลุ่มก็จะมีกระบวนการควบคุม ภายใน (internal control) ซึ่งจำเป็นต้องบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ เพราะการตรวจรับรอง เป็นกลุ่ม หากไม่ผ่านการประเมินก็คือ ‘ตกมาตรฐานทั้งกลุ่ม’ นั่นเอง ฉะนั้นการประชุม พบปะกัน ภายในกลุ่มอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ซึ่งการรับรองแบบกลุ่มนี้ เจ้าของใบรับรองไม่ใช่ตัว เกษตรกรแต่เป็นบริษัทเอกชน หรือสหกรณ์ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการตรวจ รับรองแล้ว ในหลายกรณี ต้องเข้าไปช่วยกลุ่มเกษตรกรในการจัดระบบควบคุมภายในด้วย

ในกรณีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยนั้น รัฐบาลเริ่มประกาศใช้มาตรฐานเกษตร อินทรีย์ของตัวเองหรือที่เรียกว่า มกษ. 9000 ในปี พ.ศ. 2546 โดยมีสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตร และอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ทำหน้าที่เป็นหน่วยรับรองระบบงาน (AB) เพียงหนึ่งเดียว กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ยังไม่ได้มีการแต่งตั้ง AB ที่เป็นเอกชนเหมือนหลายๆ มาตรฐานในต่างประเทศ โดย มกอช. มีหน้าที่แต่งตั้งและตรวจรับรองระบบงานของหน่วยรับรองหรือ CB (certification body) จากแผนภาพจะเห็นว่า CB ที่เป็นทั้งหน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชน โดยหน่วยรับรองที่ เป็นรัฐนั้น ได้แก่กรมต่างๆ ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งจะรับผิดชอบตรวจรับรอง เกษตรกรในมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับกรมนั้นๆ เช่น ในแผนภาพได้ยกตัวอย่าง กรมการข้าว ซึ่งเป็น CB

2734237045

CU Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ของมาตรฐาน มกช. 9000 เล่ม 4 ที่ว่าด้วยมาตรฐานข้าวอินทรีย์นั่นเอง แต่สาเหตุที่ผู้วิจัยใช้ลูกศรสีเขียวแต่เป็นเส้นประที่ชี้จาก มกช. ไปถึงกรมการข้าว นั้น เนื่องจากกรมต่างๆ ที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องผ่านการแต่งตั้งและตรวจรับรองระบบงานจาก มกช. ในฐานะ AB ก่อนแต่อย่างใด เพราะถือว่าเป็นหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจหน้าที่อยู่แล้ว มีศักยภาพ (competency) ที่จะป็นหน่วยรับรอง (CB) ได้อยู่แล้ว โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ถือว่าการมต่าง ๆ ในฐานะของหน่วยรับรองก็ล้วนแล้วแต่ปฏิบัติตามมาตรฐาน ISO 17065 ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลของหน่วยรับรองทั้งสิ้น แต่ถ้ากรมใดในสถานะ CB มีความประสงค์ให้ มกช. รับรองระบบงานให้ก็สามารถแสดงความจำนงมาได้เช่นกัน อย่างกรณีของกรมการข้าว ทาง มกช. ได้รับรองระบบงานในมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice – GAP) ส่วนในมาตรฐานอินทรีย์นั้นยังอยู่ในช่วงดำเนินการ จุดนี้ คือข้อแตกต่างประการสำคัญระหว่างกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในไทยกับแนวทางที่ปฏิบัติกันในระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อื่นๆ

ส่วนหน่วยรับรองที่เป็นเอกชนนั้นต้องผ่านการรับรองระบบงานกับทาง มกช. ก่อนโดย มกช. เปิดโอกาสให้กับหน่วยงานที่สนใจสามารถขอสมัครรับการรับรองระบบงาน (accredit) จาก มกช. ได้ ในปัจจุบันหน่วยรับรองเอกชนในขอบข่ายมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีอยู่ 3 หน่วยงาน ได้แก่ บริษัท ห้องปฏิบัติการกลาง (ประเทศไทย) จำกัด สถาบันรับรองระบบการผลิตผลิตภัณฑ์การเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Institute of Certified Agricultural Production System – ICAPs) และ บริษัท ไทย จี เอ พี 09 จำกัด อย่างไรก็ตาม สาเหตุที่ผู้วิจัยใช้ลูกศรสีเขียวเส้นประจาก CB เอกชนไปยังเกษตรกรนั้น เนื่องจากผู้ประกอบการและเกษตรกรส่วนใหญ่ยังขอการรับรองจากหน่วยรับรองที่เป็นรัฐ เนื่องจากภาครัฐไม่ได้คิดค่าบริการในการตรวจรับรอง ซึ่งแตกต่างจากภาคเอกชนที่จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการนั่นเอง

ที่อธิบายไปทั้งหมดคือ แผนภาพในส่วนของลูกศรสีเขียว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แต่ในส่วนของลูกศรเส้นประสีชมพูนั้น ถึงแม้ว่ามาตรฐาน IFOAM จะไม่ใช่มาตรฐานบังคับ แต่ก็มีหน่วยรับรองจำนวนมากที่ขอรับรองมาตรฐาน IFOAM ซึ่ง มกท. เองก็เป็นหนึ่งในหน่วยรับรองเหล่านั้น และ IFOAM ยังมีบทบาทในการส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง มกท. ด้วย จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้ด้านมาตรฐานอินทรีย์ของ IFOAM ได้เข้ามาในประเทศไทยโดยผ่านหลายช่องทาง ทั้งรัฐ หน่วยงานนอกภาครัฐที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนภาคเอกชน ไม่ว่าจะป็นหน่วยรับรอง บริษัท สหกรณ์ แล้วองค์ความรู้เหล่านี้ก็ถูกส่งต่อให้เกษตรกร และในขณะเดียวกันสมาชิกองค์กรนอกภาครัฐของไทยที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์มาอย่างยาวนานก็สามารถเข้าไปเป็นสมาชิกคณะผู้บริหารขององค์กรสำคัญของ IFOAM อย่าง IOAS ด้วย ดังที่แสดงในแผนภาพโดยลูกศรเส้นประสีชมพูที่มีหัวลูกศรชี้เชื่อมโยงทั้งสองด้านจากองค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) ไปสู่ IFOAM ฉะนั้นแล้ว ความรู้ ความเชี่ยวชาญของ IFOAM

273427045

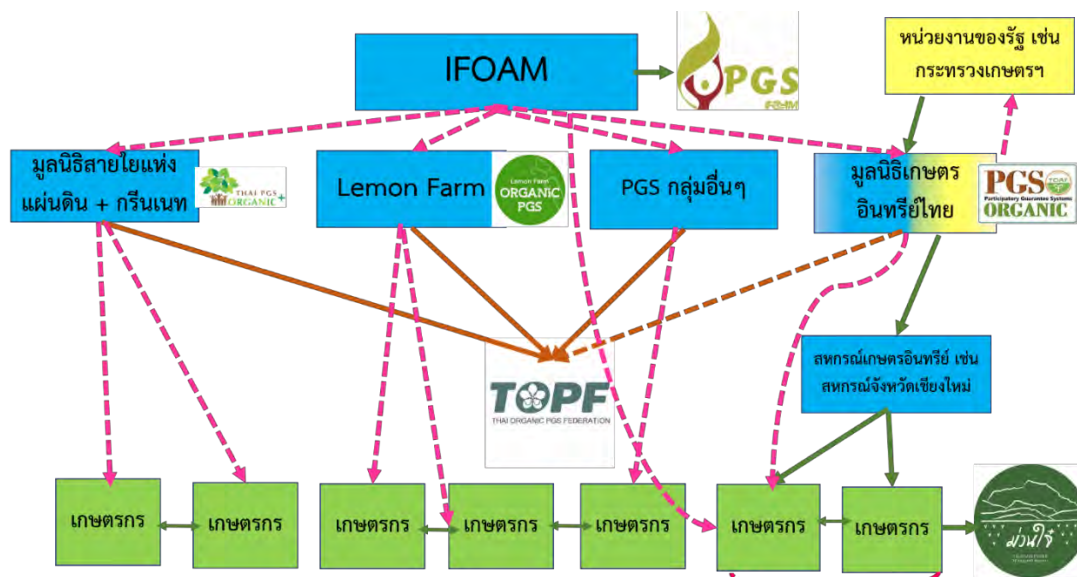
CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ในฐานะตัวแสดงที่สำคัญในชุมชนองค์ความรู้ (epistemic community) ที่ทำให้ IFOAM ครอบครองสิทธิอำนาจเชิงความรู้ (epistemic authority) คือประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสนใจและจะได้อธิบายในรายละเอียดไปแล้วในบทที่ 4

ในกรณีของเกษตรกรที่ไม่ได้มีผลผลิตมากถึงขั้นสามารถส่งออกอย่างต่อเนื่องได้ และเป็นเกษตรกรที่เน้นจำหน่ายผลผลิตในตลาดท้องถิ่น การทำเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) สามารถเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ทั้งนี้ รวมไปถึงเกษตรกรไทยที่ยังมีปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินและไม่สามารถขอรับรองมาตรฐานของรัฐได้ ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรเหล่านั้นมีความน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้น

ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้ได้รับการสนับสนุน และส่งเสริมจาก IFOAM โดยทางสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติได้ให้คำนิยามการรับรองแบบมีส่วนร่วมว่าเป็น “ระบบการประกันคุณภาพในระดับท้องถิ่น เป็นการรับรองผู้ผลิตจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และระบบนี้วางอยู่บนรากฐานของความไว้วางใจ เครือข่ายทางสังคม และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน”⁷⁴ (IFOAM Organic International, n.d.) โดยทางองค์กรได้วางหลักการกว้างๆ ไว้ให้กับเกษตรกรในระบบ PGS ดำเนินตาม แต่ในรายละเอียดของมาตรฐานนั้น IFOAM เปิดกว้างให้เกษตรกรสามารถเลือกดำเนินการตามมาตรฐานอินทรีย์ที่มีอยู่แล้ว หรือจะสร้างมาตรฐานอินทรีย์ของกลุ่มตัวเองที่อยู่บนหลักการเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM แต่ปรับให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่นในการทำการเกษตรก็ได้ เช่น ในกรณีของประเทศไทย บางกลุ่มมีการกำหนดการทำเกษตรอินทรีย์โดยรักษาป่าชุมชนควบคู่ไปด้วย หรือบางกลุ่มใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐาน PGS ของกลุ่ม เป็นต้น โดยทาง IFOAM เองก็ได้สร้าง ‘โปรแกรมชุมชนรับรองที่ IFOAM ยอมรับ’ (IFOAM PGS Recognition) หากกลุ่มใดมาขอเข้าโปรแกรมดังกล่าว IFOAM จะพิจารณาว่าทางกลุ่มได้ดำเนินการตามองค์ประกอบสำคัญ (key elements) ของระบบหรือไม่ หากสามารถทำได้ทุกองค์ประกอบ ก็สามารถใช้ตราสัญลักษณ์ PGS IFOAM ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เหมือนกรณีการขอรับรองในระบบบุคคลที่สามแต่อย่างใด ดังจะเห็นตราสัญลักษณ์ PGS IFOAM ได้ในรูปที่ 11 ที่แสดงแผนภาพกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทยในระบบการรับรองแบบ PGS ที่เชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มี IFOAM เป็นแกนกลาง

⁷⁴ แปลมาจาก “Participatory Guarantee Systems (PGS) are locally focused quality assurance systems. They certify producers based on active participation of stakeholders and are built on a foundation of trust, social networks and knowledge exchange.”

รูปที่ 11 กระบวนการอภิบาลมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) ในประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

IFOAM – International Federation of Organic Agriculture Movement

PGS – Participatory Guarantee System (ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม)

TOPF – Thai Organic PGS Federation (สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส)

จากแผนภาพในรูปที่ 11 จะเห็นได้ว่า ในกรณีของประเทศไทยนั้น การส่งเสริมและทำเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) ล้วนแล้วแต่ใช้แนวทางและหลักการตาม IFOAM ดังจะเห็นได้จากลูกศรเส้นประสีชมพู ที่องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการ PGS ของ IFOAM ลงไปสู่กลุ่ม PGS ต่างๆ ซึ่งรวมไปถึงเกษตรกรด้วย ซึ่งทางเกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มแล้วจัดระบบภายในกลุ่มเพื่อการตรวจสอบซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากลูกศรเส้นทึบสีเขียวที่มีหัวลูกศรทั้งสองด้านระหว่างเกษตรกร ซึ่งกระบวนการนี้คล้ายคลึงกับการจัดระบบการควบคุมภายใน (internal control) ในระบบการตรวจรับรองโดยบุคคลที่สาม เพียงแต่ว่าการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้ เกษตรกรสามารถตรวจรับรองกันเองได้ โดยไม่ต้องมีหน่วยรับรองจากข้างนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง

ประเทศไทยมีกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ PGS อยู่มากมาย และหลายกลุ่มก็มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายไทยพีจีเอสเกษตรอินทรีย์พลัส (Thai PGS Organic +) ที่มีแกนนำในการก่อตั้งเป็นองค์กรคือมูลนิธิสายใยแผ่นดินซึ่งเป็นองค์กรแรกของประเทศไทยที่จัดอบรมเรื่องการรับรองแบบมีส่วนร่วมให้กับโครงการห่วงโซ่ข้าว (ภูมิภาคเอเชีย) อีกองค์กรหนึ่งที่เป็นความร่วมมือของอดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นั่นก็คือ มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย (มกอท.) หรือ Thai Organic Agriculture Foundation (TOAF) ที่เน้นการทำงานเชิงเทคนิค สนับสนุนการรวมกลุ่ม การจัดระบบชุมชนรับรองโดยใช้มาตรฐาน มกษ. 9000 และเป็นการทำงานในฐานะผู้เชี่ยวชาญใน

โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้นแล้ว ในกรณีของ มกอท. ผู้วิจัยจึงใช้สีฟ้า และเหลืองปนกันเนื่องจากแม้ในปัจจุบัน มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทยจะอยู่ในฐานะองค์กรนอกภาครัฐแต่สมาชิกส่วนมากเป็นอดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และงานส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ส่วนมากที่ มกอท. ดำเนินการก็คือทำหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนเชิงเทคนิคให้กับหน่วยงานรัฐ

ส่วน PGS Lemon Farm นั้นเป็นการที่ซูเปอร์มาร์เก็ตที่เน้นขายผลิตภัณฑ์ที่ดีต่อสุขภาพจัดโครงการส่งเสริมการทำอินทรีย์แบบชุมชนรับรองด้วยตัวเอง และทำหน้าที่เป็นการตลาดให้กับเกษตรกรในกลุ่มไปในตัว นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเกษตรกรอื่นๆ ที่รวมตัวกันเพื่อทำเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมด้วยตัวเอง และมีมาตรฐานของตัวเองที่สอดคล้องกับหลักการ PGS ของ IFOAM และได้เพิ่มเติมข้อปฏิบัติลงไปในมาตรฐานที่ทางกลุ่มตกลงกันแล้วว่าเหมาะสมกับท้องถิ่นของตน เช่น กลุ่มม่วงน้ำใจเกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงดาว ที่มีข้อกำหนดเพิ่มเติมในการรักษาป่าชุมชน และกลุ่ม Earthsafe มาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย ที่นำหลักการเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานของกลุ่มด้วย

อย่างไรก็ตาม หากกลุ่มเริ่มมีการขยายขึ้นและต้องการแสวงหาตลาดที่กว้างขึ้น บางครั้งก็มีการเข้าไปเป็นเครือข่าย PGS กับสหกรณ์เกษตรอินทรีย์จังหวัดเพื่อที่ว่าในอนาคตหากต้องการปรับเปลี่ยนการตรวจรับรองเป็นระบบ third party ของมาตรฐาน มกช. 9000 ก็สามารทำได้โดยไม่ต้องมีระยะปรับเปลี่ยน เพราะถือว่าได้ทำเกษตรอินทรีย์มาแล้ว อย่างไรก็ตามกรณีของกลุ่มม่วงน้ำใจที่ได้อธิบายรายละเอียดไปแล้วในบทที่ 5

พัฒนาการล่าสุดของเกษตรอินทรีย์ในระบบชุมชนรับรองของประเทศไทยก็คือ การที่กลุ่มเกษตรกรและเครือข่ายต่างๆ ได้ร่วมกันจัดตั้งองค์กรกลางขึ้นมาโดยใช้ชื่อว่า “สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส” (Thai Organic PGS Federation – TOPF) ดังจะเห็นลูกศรสีน้ำตาลที่มีกลุ่ม PGS ต่างๆ ซึ่มารวมกันที่สัญลักษณ์ของ TOPF โดยหน่วยงานและเครือข่ายเกษตรกรที่เข้าร่วมจัดตั้งสมาพันธ์ดังกล่าว เช่น มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย⁷⁵ เครือข่ายไทยพีจีเอสออร์แกนิกส์พลัส เครือข่ายสุขใจออร์แกนิกส์พีจีเอส เครือข่ายอาหารเพื่อเพื่อน คนกล้าคืนถิ่น มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ พีจีเอส มูลนิธิข้าวขวัญ เครือข่ายสามพรานโมเดล เครือข่ายเลมอนฟาร์มออร์แกนิกส์ พีจีเอส เครือข่ายพีจีเอสนครชัยบุรีรินทร์ เครือข่ายพีจีเอสจันทบุรี Heart Core Organic กลุ่มปันอยู่ปันกิน และสหกรณ์กรีนเนท เป็นต้น โดยทางองค์กรมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาความเข้มแข็ง ทำให้ระบบชุมชนรับรองหรือการรับรองแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

⁷⁵ สาเหตุที่ใช้ลูกศรเส้นประสีน้ำตาลในกรณีของมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย เนื่องจากทางมูลนิธิได้เข้าร่วมในการประชุมจัดตั้งสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส ในช่วงแรก แต่ในเวลาต่อมาได้ถอนตัวออกไป (ข้อมูลได้มาจากการสอบถามจากประธานสมาพันธ์ฯ ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561)

จากที่ได้อธิบายถึงการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น โดยสรุปแล้ว การที่จะเลือกขอรับรองมาตรฐานในระบบใดก็ขึ้นอยู่กับ ‘ตลาด’ ที่มารองรับผลผลิตของเกษตรกรรายนั้นๆ ดังนั้นแล้ว การมีตลาดที่แน่นอนจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ฉะนั้นหากรัฐบาลต้องการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์และพืชอินทรีย์อื่นๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องส่งเสริมเรื่องตลาด โดยเฉพาะตลาดในประเทศที่หากทำได้จะเป็นการส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยให้หันมาทำเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้น

ในส่วนนี้เป็นการสรุปให้เห็นถึงเนื้อหาทั้งหมดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของการอภิบาลมาตรฐานข้าวไทยกับกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นกรณีศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ฉะนั้นแล้ว ในบทต่อไปซึ่งเป็นบทสรุปของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นการสรุปเชื่อมโยงกลับไปสู่ทฤษฎีโลกาภิบาล ว่าความรู้ที่ได้จากกรณีศึกษาโลกาภิบาลมาตรฐานอินทรีย์นั้นสามารถไปต่อยอดและมี ‘บทสนทนา’ กับองค์ความรู้ด้านทฤษฎีโลกาภิบาลได้อย่างไร

2734237045

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในส่วนสุดท้ายของบทที่ 5 ผู้วิจัยได้ทำการสรุปภาพรวมของกรณีศึกษา การอภิบาลมาตรฐานข้ามอินทรีย์ไทยในกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ไปแล้ว ฉะนั้น ในบทนี้จะเป็นการสรุปเนื้อหาในเชิงทฤษฎี ซึ่งก็คือการแสดงให้เห็นว่ากรณีโลกาภิบาลมาตรฐานอินทรีย์นั้นสามารถนำไปสู่ความเข้าใจของแนวคิด ‘โลกาภิบาล’ หรือ ‘global governance’ ในภาพรวมได้อย่างไร เนื้อหาในบทนี้จึงแบ่งออกเป็นสองส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการสรุปเนื้อหาในเชิงทฤษฎี ‘โลกาภิบาล’ ซึ่งจะแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อยคือ ความสำคัญของโลกาภิบาล อำนาจในกระบวนการโลกาภิบาล และกระบวนการทำงานของโลกาภิบาล และส่วนที่สองจะเป็นการเสนอแนะในเชิงนโยบาย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยต่อไป

6.1 ข้อสรุปในเชิงทฤษฎี ‘โลกาภิบาล’

6.1.1 ความสำคัญของโลกาภิบาล

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เริ่มต้นจากการพิจารณาสถานะโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันว่าเต็มไปด้วยกิจกรรมที่เกิดขึ้นข้ามเขตแดน แน่นนอนว่ากิจกรรมเหล่านั้นย่อมส่งผลกระทบต่อเป็นบริเวณที่กว้างไกลกว่าเส้นเขตอธิปไตยของแต่ละรัฐ และในภาวะปัจจุบันที่ไร้ซึ่งโลกาธิปไตยในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือที่ทางสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเรียกว่าภาวะ ‘อนาธิปไตย’ (anarchy) การกำกับดูแลกิจกรรมในลักษณะนี้หรือที่เรียกกันว่ากระบวนการ ‘โลกาภิบาล’ (global governance) มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้กิจกรรมข้ามเขตแดนต่างๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น

ทฤษฎีกระแสหลักทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ว่าจะเป็นสัจนิยม (Realism) หรือเสรีนิยม (Liberalism) ต่างได้นำเสนอชุดคำอธิบายเกี่ยวกับการเกิดขึ้น และการทำงานของ ‘สถาบันระหว่างประเทศ’ (international institution) ที่ทำให้เกิดกระบวนการโลกาภิบาลว่ามีตัวแสดงหลักคือรัฐ อย่างไรก็ตามศาสตร์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ใช่ศาสตร์เดียวที่เสนอคำอธิบายเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวไว้ ศาสตร์อย่าง โลกศึกษา (Global Studies) และ โลกาภิวัตน์ศึกษา (Globalization Studies) ได้ให้ความสำคัญกับตัวแสดงอื่นๆ ในกระบวนการโลกาภิบาล และหากพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้คุณศัพท์ที่อธิบายถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นเหนือขอบเขตอธิปไตยของรัฐต่างๆ จากคำว่า ‘international’ (ระดับนานาชาติ) ไปเป็น ‘global’ (ระดับโลก) ในช่วงทศวรรษ 1990s เป็นต้นมา ก็มีนัยที่แสดงถึงความสำคัญของตัวแสดงอื่นที่ไม่ใช่รัฐ ไม่ว่าจะเป็น องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) บริษัทข้ามชาติ และองค์กรในภาคเอกชนอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางคนได้ชี้ให้เห็นว่า ในช่วงประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา ‘เสรีนิยมใหม่’ ได้กลายมาเป็นหลักการสำคัญที่กำหนดทิศทางของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ทำให้ ‘ตลาด’ มีบทบาทสำคัญในการแจกจ่าย และจัดสรรทรัพยากร เช่น เมื่อตลาดเข้าไปกำกับดูแลเรื่องนวัตกรรม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับ ‘ทรัพย์สินทางปัญญา’ จึงเกิดขึ้น (Apeldoorn and Overbeek, 2010 cited in Goodman, 2014, p. 561) เช่นเดียวกันกับเมื่อตลาดเข้าไปกำกับกระบวนการการผลิตอาหาร มโนทัศน์เรื่อง ‘มาตรฐาน’ จึงเกิดขึ้น

มาตรฐานอาหารคือรูปแบบหนึ่งของโลกาภิวัตน์ที่เป็นข้อเรียกร้องของ ‘ตลาด’ โดยเฉพาะในยุคสมัยที่ห่วงโซ่อุปทานยาวขึ้น ผู้ผลิตและผู้บริโภคคือคนแปลกหน้า และในหลายกรณีอยู่ห่างกันคนละซีกโลก มาตรฐานจึงมีความสำคัญในสองแง่มุมด้วยกัน แง่มุมแรก มาตรฐานมีความสำคัญในฐานะเป็น ‘หลักประกันให้กับผู้บริโภค’ ระบบมาตรฐานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การค้าระหว่างประเทศดำเนินไปได้ ในแง่ของการสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค องค์การที่ถือว่าเป็นบุคคลที่สาม ‘third party’ ในการเข้ามาจัดการกับกระบวนการมาตรฐานตรงนี้จึงเกิดขึ้น ในกรณีของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ผู้ประกอบการเอกชนในบางประเทศได้พยายามสร้างมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ของตนเองในระยะเริ่มต้น ซึ่งในขณะนั้นเรียกว่า ‘เกษตรชีวพลวัต’ อย่างกรณีสหกรณ์ Demeter แต่องค์การที่เข้ามาวางกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศองค์แรก ก็คือสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM การจัดวางกระบวนการรับรองตามลำดับขั้นที่ประกอบไปด้วยตัวแสดงต่างๆ ทั้งหน่วยรับรองระบบงาน (accreditation body – AB) หน่วยรับรอง (certification body) ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบกระบวนการตลอดสายการผลิต ก็เป็นไปเพื่อทำให้ตรารับรองของ IFOAM บนผลิตภัณฑ์นั้นสร้างความมั่นใจในความเป็นอินทรีย์ที่แท้จริงของผลิตภัณฑ์ให้กับผู้บริโภค เช่นเดียวกับมาตรฐานอินทรีย์ และกระบวนการรับรองมาตรฐานอินทรีย์ที่รัฐต่างๆ กำหนดขึ้นมา ก็เป็นไปเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค ว่าผลิตภัณฑ์อินทรีย์ที่มีราคาสูงกว่าผลิตภัณฑ์ทั่วไปที่ผู้บริโภคยอมจ่ายนั้น มีกระบวนการผลิตที่เป็น ‘อินทรีย์’ อย่างแท้จริง และกระบวนการมาตรฐานดังกล่าวก็ต้องสามารถกีดกันผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน ไม่ให้มาแอบอ้างความเป็นอินทรีย์ได้

ความสำคัญในแง่มุมที่สองของมาตรฐานนั้น คือ เป็นปัจจัยที่ใช้แข่งขันทางการค้า ในบางกรณีมาตรฐานถูกใช้เป็นเครื่องมือกีดกันทางการค้าแบบไม่ใช่ภาษี (non-tariff barrier – NTB) ในกรณีของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น ความยากในการที่ประเทศผู้ผลิตอย่างไทยจะขอสถานะมาตรฐานทัดเทียม (equivalent) กับมาตรฐานของประเทศที่มีตลาดอินทรีย์ขนาดใหญ่อย่างสหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป ส่วนหนึ่งก็ถูกมองว่าเป็นการกีดกันทางการค้า อย่างไรก็ตาม ปัญหาอุปสรรคในเรื่องนี้ ได้กล่าวในรายละเอียดไปแล้วในบทที่ 5 เพื่ออธิบายว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้มาตรฐาน มกษ. 9000 ของประเทศไทยยังไม่ได้รับสถานะมาตรฐานทัดเทียมกับสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอีกด้านหนึ่งก็จะเห็นว่า ‘มาตรฐาน’ เป็นสิ่งที่เพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน อย่างในกรณีของข้าวทั่วไปของไทย มาตรฐานข้าวส่งออกถูกกำหนดขึ้นครั้งแรกโดยกระทรวงเศรษฐกิจหรือกระทรวงพาณิชย์ในปัจจุบัน เหตุผลหลักของการกำหนดมาตรฐานก็เพื่อเพิ่มความสามารถให้กับข้าวไทยในตลาดโลก แต่ในกรณีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นต้องยอมรับว่า มาตรฐานมีความหลากหลาย ทั้งมาตรฐานที่กำหนดโดยรัฐ ซึ่งก็มีตั้งแต่รัฐที่กำหนดมาตรฐานอินทรีย์เป็นมาตรฐานบังคับ ผลิตภัณฑ์ที่จะเรียกว่าอินทรีย์ได้ภายในประเทศนั้นๆ จะต้องผ่านการรับรองมาตรฐานของรัฐหรือมาตรฐานที่รัฐอนุมัติให้มีสถานะทัดเทียมเท่านั้น ในขณะที่บางรัฐอย่างเช่น กรณีของไทย มีมาตรฐานอินทรีย์ของรัฐแต่อยู่ในสถานะมาตรฐานทั่วไปหรือมาตรฐานสมัครใจ นอกจากนี้ ยังมีมาตรฐานที่กำหนดโดยองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ เช่น มาตรฐาน IFOAM เป็นต้น

ในส่วนหนึ่งของบทที่ 5 ได้มีผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรอินทรีย์กล่าวถึงมาตรฐานอินทรีย์ที่มีหลากหลายไว้ว่า ไม่มีมาตรฐานใดดีกว่ามาตรฐานใด แต่ขึ้นอยู่กับว่าจะผลิตสินค้าส่งให้ใคร ผู้ผลิตก็สามารถปฏิบัติตามมาตรฐานให้เหมาะสม คำพูดดังกล่าวถูกต้องและเหมาะสมในกรณีที่ตลาดปลายทางที่เราต้องการส่งผลผลิตไปนั้นมีมาตรฐานบังคับอย่างชัดเจน เช่น สหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา สวิตเซอร์แลนด์ และแคนาดา เป็นต้น แต่ในกรณีที่ประเทศปลายทางไม่ได้มีมาตรฐานบังคับ อย่างเช่น กรณีของประเทศสิงคโปร์ ‘ตลาด’ จะเป็นผู้ตัดสินว่ามาตรฐานใดที่คนเชื่อมั่นมากกว่า เช่น แพคข้าวที่วางขายในซูเปอร์มาร์เก็ต ผู้บริโภคจะเลือกซื้อข้าวอินทรีย์ที่มีตรารับรองของมาตรฐานใด ระหว่าง ตรารับรองของ IFOAM ตรา Organic Thailand ตรารับรองของ USDA หรือ ตราออแกนิกของสหภาพยุโรป ซึ่งในสถานการณ์แบบนี้เอง ที่ทำให้มาตรฐานเอกชนอย่าง IFOAM ยังสามารถแข่งขันได้ ความน่าเชื่อถือของมาตรฐานอินทรีย์ IFOAM ก็เกิดมาจาก ความน่าเชื่อถือในตัวเจ้าของมาตรฐานอันเป็นองค์กรที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์มาอย่างยาวนาน ครอบคลุมองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านนี้ หรือที่เรียกว่าเป็น ‘ชุมชนองค์ความรู้’ (epistemic community) ที่ครอบคลุมสิทธิอำนาจเชิงความรู้ (epistemic authority) ซึ่งเป็นประเด็นที่จะได้ขยายความในส่วนต่อไปที่อธิบายถึง ‘อำนาจในกระบวนการโลกาภิบาล’

6.1.2 อำนาจในกระบวนการโลกาภิบาล

กรณีศึกษากระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น ทำให้เราเห็นถึงกระบวนการโลกาภิบาลที่มีตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญ ซึ่งในกรณีนี้ก็คือสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM ซึ่งองค์กรนอกภาครัฐในลักษณะนี้ ไม่ได้ครอบคลุมสิทธิอำนาจบังคับในการใช้กฎ กติกาต่างๆ ได้เหมือนรัฐ และยังไม่ได้ครอบครองอำนาจต่อรองในทางเศรษฐกิจจากความสามารถในการเข้าถึงตลาดได้โดยตรงเหมือนอย่างบรรดาบริษัทข้ามชาติทั้งหลายที่สามารถ

2734237045

สร้างชุดมาตรฐานบางอย่างขึ้นมา แล้วคู่ค้าจำเป็นต้องปฏิบัติตามมาตรฐานเหล่านั้นหากยังต้องการทำธุรกิจ และเข้าถึงตลาดขนาดใหญ่ที่บริษัทเหล่านี้ครอบครองอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ คำถามที่ตามมาก็คือ แล้วอำนาจขององค์กรนอกภาครัฐอย่าง IFOAM มีที่มาจากอะไร

สิทธิอำนาจในกรณีของ IFOAM นั้นได้มาจากกิจกรรมที่ IFOAM ทำ กล่าวคือ เมื่อตลาดของเกษตรกรอินทรีย์ขยายตัวขึ้น ห่วงโซ่อุปทานยาวขึ้น ผู้ผลิตและผู้บริโภคอยู่ห่างไกลกันมากขึ้น ทำให้เกิดข้อเรียกร้องในเรื่อง ‘มาตรฐาน’ เพื่อทำให้การแลกเปลี่ยนดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ซึ่งผู้ที่ริเริ่มประเด็นเรื่องการจัดทำ และกระบวนการรับรองมาตรฐานนั้น เกิดขึ้นจากภาคเอกชนมาเป็นเวลานานเช่นตัวอย่างของ ตราสินค้าเกษตรชีวพลวัตของสหกรณ์ Demeter ในประเทศเยอรมนี ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1928 (พ.ศ. 2471) และเมื่อเกษตรกร ผู้ประกอบการ และผู้สนับสนุนส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ได้รวมตัวกันสร้างเครือข่ายระหว่างประเทศ จนเกิดเป็น IFOAM นั้น IFOAM ก็เป็นองค์กรแรกที่จัดตั้งระบบมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ที่ใช้ในระดับระหว่างประเทศ ทั้งในส่วนของเนื้อหา และกระบวนการรับรองก่อนที่รัฐต่างๆ จะสร้างมาตรฐานบังคับของตัวเองขึ้นมา ฉะนั้น สิทธิอำนาจของ IFOAM จึงอยู่ในลักษณะของ สิทธิอำนาจเชิงความรู้ (epistemic authority) อันเกิดมาจากกิจกรรมที่ชุมชนองค์ความรู้ด้านเกษตรกรอินทรีย์ทำมาตั้งแต่ก่อนที่จะมีการจัดตั้ง IFOAM เป็นทางการ ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนา ‘สถาบันที่ไม่เป็นทางการ’ ขึ้นมาก่อนในกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรอินทรีย์ แล้วสถาบันดังกล่าวได้ขยายตัวไปในระดับระหว่างประเทศ และเริ่มกระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ก่อนที่ ‘สถาบันที่เป็นทางการ’ ในรูปแบบของกฎหมายมาตรฐานอินทรีย์บังคับของแต่ละรัฐจะเกิดขึ้น นอกจากนี้สถาบันที่เป็นทางการของรัฐต่างๆ ในประเด็นนี้ก็อ้างอิงมาตรฐานของ IFOAM เป็นเกณฑ์ ตลอดจน IFOAM สามารถเข้าไปมีส่วนในการกดดันเพื่อเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในนโยบายของรัฐ อย่างเช่น กรณีร่างกฎเกณฑ์อินทรีย์ฉบับแรกของสหภาพยุโรป ที่ได้อธิบายในรายละเอียดไปแล้วในบทที่ 4 เป็นต้น

ดังที่ได้อธิบายไปแล้วว่า IFOAM ได้เข้าไปมีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการโลกาภิบาล ตั้งแต่การจัดการความรู้ การพัฒนาบรรทัดฐาน การสร้างและเผยแพร่ข้อเสนอแนะ และการทำให้องค์ความรู้และความคิดดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน เนื่องจาก IFOAM ครอบครองสิทธิอำนาจเชิงความรู้ ซึ่งสิทธิอำนาจเชิงความรู้ดังกล่าวก็ได้รับการเพิ่มพูน ขยายตัว และทำให้มั่นคงขึ้นในทุกๆ กิจกรรมที่ IFOAM ได้ดำเนินการในกระบวนการโลกาภิบาลที่กล่าวไป เช่น การจัดการความรู้ (managing knowledge) IFOAM ก็ยังดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่องทั้งในรูปแบบของการจัดประชุม เช่น การประชุมนานาชาติขนาดใหญ่อย่าง การประชุมอินทรีย์โลก (Organic World Congress – OWC) ที่จัดขึ้นทุกๆ 3 ปี ตลอดจนการประชุมเฉพาะหัวข้อย่อยๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรอินทรีย์ การฝึกอบรม การให้รางวัล และการเผยแพร่ข้อมูลทั้งในรูปแบบของสิ่งตีพิมพ์ และรูปแบบออนไลน์ กิจกรรม

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ต่อเนื่องในการจัดการความรู้นี้ทำให้ IFOAM ดำรงสถานะแหล่งข้อมูลด้านเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญในระดับโลกมาอย่างยาวนาน

ทางด้าน การพัฒนาบรรทัดฐาน และการสร้างและเผยแพร่ข้อเสนอแนะนั้น นอกจากบทบาทในการกีดกันนโยบายเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ และการเป็นมาตรฐานอ้างอิงให้กับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของรัฐต่างๆ แล้ว การจัดตั้งหน่วยบริการรับรองระบบประกันคุณภาพเกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Organic Accreditation Service – IOAS) ที่เริ่มต้นจากการเป็นหน่วยรับรองระบบงาน (accreditation body – AB) ให้กับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM ตลอดจนการส่งเสริมให้จัดตั้งหน่วยรับรอง (certification body – CB) อย่างในกรณีของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ก็เป็นกลไกที่ทำให้มาตรฐานของ IFOAM กลายเป็นมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มาร่วมกับกระบวนการตรวจสอบที่เป็นระบบ ทำให้หลักการ บรรทัดฐาน และมาตรฐานด้านเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลาย และยังมีผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ที่ขอรับรองมาตรฐาน IFOAM มากเท่าไร นอกจากรายได้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการรับรองแล้ว ยังทำให้ IFOAM มีความเป็นสถาบันมากยิ่งขึ้นและยังเป็นการเพิ่มพูนสิทธิอำนาจเชิงความรู้ที่ IFOAM ครอบครองอีกด้วย

นอกจากการพัฒนากระบวนการรับรองมาตรฐานอินทรีย์ในระบบบุคคลที่สามหรือ third party แล้ว กระบวนการโลกาภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ IFOAM เข้าไปมีบทบาทสำคัญ ยังเปิดโอกาสให้เกษตรกรรายย่อยที่มีผลผลิตไม่มากนัก ไม่เน้นการส่งออกขายต่างประเทศ ได้ผลิตเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (participatory guarantee system – PGS) และถึงแม้ระบบ PGS จะเป็นแนวทางปฏิบัติที่เกษตรกรบางกลุ่มใช้อยู่ก่อนหน้าแล้ว แต่ IFOAM ก็เป็นองค์กรที่วางหลักการให้กับการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) และให้ตรารับรอง PGS IFOAM สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่ปฏิบัติตามหลักการของ IFOAM โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ ทำให้เกษตรอินทรีย์ในระบบรับรองแบบมีส่วนร่วมเริ่มแพร่หลายและขยายตัวขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วโลก ในกรณีนี้ จะเห็นได้ชัดเจนว่า IFOAM ไม่ได้รับผลประโยชน์ในลักษณะรายได้ที่เป็นตัวเงินจากการส่งเสริม PGS แต่สิ่งที่ได้คือ IFOAM สามารถนำหลักการ บรรทัดฐานในระบบอินทรีย์ของ PGS ขององค์กรลงไปเผยแพร่ให้กับเกษตรกรกลุ่มย่อยๆ เท่ากับเป็นการขยายฐานของเกษตรกร ของผู้ผลิตที่ปฏิบัติตามหลักการของ IFOAM ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเกษตรกรและผู้ผลิตในระบบการรับรองแบบบุคคลที่สาม (third party) เท่านั้น ตรงนี้ยังทำให้สิทธิอำนาจเชิงความรู้ที่ IFOAM ครอบครองมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

กิจกรรมของ IFOAM ทั้งหมดที่กล่าวไป ไม่ว่าจะเป็นการจัดการความรู้ในแง่ของการจัดประชุม ฝึกอบรม การเผยแพร่ข้อมูล ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรต่างๆ เพื่อทำหน้าที่ในกระบวนการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ประกอบกับการเข้าไปทำงานกับองค์กรโลกาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านอาหารและสุขภาพอย่าง องค์กรอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv : 02072562 14:39:37 / seq: 17

Organization of the United Nations – FAO) จนสามารถผลักดันทำให้เกษตรอินทรีย์กลายเป็นประเด็นหลักประเด็นหนึ่งที่ FAO ให้ความสำคัญนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการที่ทำให้หลักการ ข้อเสนอแนะ และองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ที่เผยแพร่โดยสหพันธ์ฯ มีความเป็นสถาบันมากขึ้น รวมทั้งทำให้ตัวองค์กรอย่าง IFOAM เองกลายเป็นสถาบันด้านเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญในระดับโลกด้วยเช่นกัน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า นอกจากสิทธิอำนาจบังคับแบบที่รัฐครอบครอง และสิทธิอำนาจต่อรองในเชิงเศรษฐกิจแบบที่บริษัทข้ามชาติครอบครองแล้ว สิทธิอำนาจเชิงความรู้ยังเป็นอำนาจอีกประเภทหนึ่งที่ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐสามารถครอบครองจนสามารถเข้าไปมีบทบาทสำคัญในกระบวนการโลกาภิวัตน์ในประเด็นที่องค์กรนั้นๆ ครอบครองความรู้ ความเชี่ยวชาญ ตลอดจนดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องมาอย่างยาวนาน ในส่วนต่อไปจะเป็นการอธิบายถึงการทำงานของกระบวนการโลกาภิวัตน์ในลักษณะนี้ ว่ามีหน้าที่และบทบาทอย่างไร

6.1.3 กระบวนการทำงานของโลกาภิวัตน์

จากที่ได้อธิบายไปในส่วนที่แล้วถึงที่มาของอำนาจของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐอย่าง IFOAM ที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะอธิบายว่าอำนาจดังกล่าวถูกนำไปใช้ในมิติใดบ้างผ่านกระบวนการทำงานของโลกาภิวัตน์ โดยจะขอแบ่งการอธิบายออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติของการวางระเบียบกฎเกณฑ์ (dimension of regulation making) มิติของการแข่งขันเชิงความรู้ (dimension of knowledge contesting) และมิติของการเสริมพลังอำนาจ (dimension of empowering)

มิติของการวางระเบียบและกฎเกณฑ์ (dimension of regulation making)

ในมิติแรกนั้น โลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทำหน้าที่วางระเบียบกฎเกณฑ์ในรูปของ ‘มาตรฐาน’ อันประกอบไปด้วยเนื้อหาของมาตรฐานและกระบวนการรับรองมาตรฐาน ซึ่งเป็นการวางเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้การค้าเกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะในระดับระหว่างประเทศดำเนินไปได้ และผู้ที่สามารถปฏิบัติตามมาตรฐานที่เป็นที่ต้องการของตลาดก็จะสามารถเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับผลิตภัณฑ์อินทรีย์ของตนเองได้ การวางกระบวนการมาตรฐานที่มีขั้นตอนอย่างชัดเจนนี้ นอกจากจะสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคแล้ว ยังช่วยลดต้นทุนในการตรวจสอบ อีกทั้งยังเป็นกระบวนการกีดกันผู้ผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานอินทรีย์ออกไปจากตลาด

อย่างไรก็ตาม กระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นมีความหลากหลาย กล่าวคือ ไม่ได้มีชุดกฎเกณฑ์เพียงชุดเดียวที่ใช้ควบคุม ตรวจสอบผลผลิตทางเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด

แต่เป็นพื้นที่ที่มีการใช้มาตรฐานต่างๆ ทั้งมาตรฐานขององค์กรเอกชนในระดับระหว่างประเทศ อย่าง มาตรฐานของ IFOAM มาตรฐานบังคับของรัฐต่างๆ เช่น มาตรฐานอินทรีย์ของสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่น และสวิตเซอร์แลนด์ เป็นต้น ส่วนมาตรฐาน มกษ. 9000 ของไทยนั้น เป็นมาตรฐานของรัฐที่อยู่ในสถานะ ‘มาตรฐานทั่วไป’ หรือมาตรฐานสมัครใจ แต่ก็ได้มีการวาง กระบวนการรับรองมาตรฐานเช่นเดียวกับ IFOAM เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว โลกาภิบาลมาตรฐานอินทรีย์จึง ได้เปิดพื้นที่ให้กับตัวแสดงที่หลากหลายที่จะเข้ามาเป็น ‘ผู้เล่น’ ในกระบวนการนี้ แต่ละพื้นที่ที่มีการ ออกแบบที่แตกต่างกัน เช่น ในหลายกรณีที่รัฐกำหนดและเป็นเจ้าของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบ บังคับ แต่ก็เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามาทำหน้าที่ต่างๆ ในกระบวนการรับรองมาตรฐาน เช่น การ เป็นหน่วยรับรองระบบงาน (AB) และหน่วยรับรอง (CB) ส่วนในกรณีของไทยนั้น แม้มาตรฐาน อินทรีย์ของรัฐจะอยู่ในฐานะมาตรฐานทั่วไป แต่การออกแบบกระบวนการมาตรฐานก็ยังกำหนดให้ หน่วยราชการเป็นตัวแสดงหลัก โดยการวางเงื่อนไขบางอย่าง เช่น การอุดหนุนค่าตรวจรับรอง ที่ทำ ให้ภาคเอกชนไม่สามารถเข้ามามีบทบาทอย่างเต็มที่

ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมหรือ PGS นั้น ยิ่งเปิดพื้นที่ให้กับตัวแสดงหลากหลายที่ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการมาตรฐาน ทั้งองค์กรนอกภาครัฐที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มของ เกษตรกร ไปจนถึงกลุ่มเกษตรกรที่สามารถออกแบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่สอดคล้องกับเงื่อนไข เฉพาะของท้องถิ่น ตลอดจนทำหน้าที่ในการควบคุมมาตรฐาน ตรวจสอบซึ่งกันและกัน และในบาง กรณีผู้บริโภคก็สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับการตรวจสอบมาตรฐานในระบบนี้ได้ด้วย

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการกระบวนการรับรองมาตรฐานแบบใด สิ่งที่สำคัญที่จะเป็น ตัวกำหนดว่ามาตรฐานนั้นเป็นที่น่าเชื่อถือ และยอมรับอย่างน้อยแค่ไหน ก็คือ ‘ตลาด’ การที่เกษตรกร และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ยอมที่จะลงทุนดำเนินการผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐานก็เพื่อทำให้ ผลผลิตนั้นเข้าสู่ตลาดที่กว้างขวางขึ้น อย่างประเทศที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสูงเนื่องจากมีตลาด ของผลผลิตเกษตรอินทรีย์ขนาดใหญ่ อย่าง แคนาดา สหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป ที่การใช้ มาตรฐานบังคับถูกรองรับด้วยความสามารถในการเข้าถึงตลาด ทำให้ผู้ผลิตที่ต้องการขายสินค้าใน ตลาดเหล่านั้นมีแรงจูงใจที่จะผลิตตามมาตรฐาน และเต็มใจที่จะเข้าสู่กระบวนการรับรองที่เป็นขั้นเป็น ตอน แต่ในประเทศที่มีสถานะผู้ผลิตอย่างประเทศไทย การจะเปลี่ยนสถานะของมาตรฐานเกษตร อินทรีย์มาเป็นมาตรฐานบังคับนั้น หากไม่มีแรงจูงใจเรื่องตลาดมารองรับ การเปลี่ยนแปลงย่อมมี อุปสรรคและเกิดขึ้นได้ยาก

มิติของการแข่งขันเชิงความรู้ (dimension of knowledge contesting)

ในประเด็นการพัฒนาและแข่งขันเชิงองค์ความรู้ นั้น เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนที่กระบวนการโลกาภิ บาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จะเกิดขึ้น จากที่ได้อธิบายถึงพัฒนาการของชุมชนองค์ความรู้

(epistemic community) ในบทที่ 4 จะเห็นได้ว่า การทำเกษตรอินทรีย์ในยุคแรกเริ่มนั้นไม่ได้มีแนวทางเดียว แต่มีหลากหลาย อย่างเช่น แนวทางของ Rudolph Steiner ที่เรียกว่า ‘การเกษตรชีวพลวัตภูมิปัญญามนุษย์’ (anthroposophic biodynamic agriculture) และแนวทางของกลุ่ม Life Reform ที่ส่งเสริม ‘การเกษตรธรรมชาติบนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์’ (science-based natural agriculture) เป็นต้น ฉะนั้นแล้วหนึ่งในขั้นตอนสำคัญของกระบวนการโลกาภิวัตน์ก็คือ การจัดการความรู้ เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่ทำให้เกิดฉันทามติว่าเกษตรอินทรีย์ควรดำเนินตามหลักการไหน และควรให้คำนิยามอย่างไร ฉะนั้นแล้วการกำหนดคำนิยาม และหลักการของเกษตรอินทรีย์จึงเป็นพันธกิจอันดับแรกๆ ที่ IFOAM ให้ความสำคัญและเร่งดำเนินการ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า การพัฒนาความรู้ทางด้านเกษตรอินทรีย์นั้นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่นในรูปแบบของการประชุม โดยการประชุมอินทรีย์โลกที่จัดโดย IFOAM ก็มีการนำเสนอองค์ความรู้และอภิปรายกันเกี่ยวกับเทคนิคการเพาะปลูกสำหรับเกษตรอินทรีย์ รวมถึงการใช้วิทยาศาสตร์เข้ามาพัฒนาเกษตรอินทรีย์ด้วย นอกจากนี้ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ต่างๆ ยังมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงข้อกำหนดในการทำเกษตรอินทรีย์อยู่เสมอตามความรู้ และข้อค้นพบใหม่ๆ ตัวอย่างเช่น การเพิ่มหรือลดรายการวัตถุอินทรีย์ที่อนุญาตให้ใช้ในกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ก็คือว่า การพัฒนาและการแข่งขันด้านความรู้เกษตรอินทรีย์ ซึ่งควรเป็นเรื่องทางเทคนิคและวิทยาศาสตร์นั้น กลับมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจแทรกอยู่ เช่น ในกรณีที่ได้กล่าวในรายละเอียดไปแล้วในหัวข้อที่ 4.5.1 สมาคมการค้าอินทรีย์ (Organic Trade Association – OTA) ของสหรัฐอเมริกาประสบปัญหาในการวางแนวปฏิบัติของสมาคมเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากสมาชิกได้แบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายที่อ้างอิงกับการผลิตบนพื้นฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์ กับฝ่ายที่อ้างอิงกับ ‘ความเชื่อ’ และความต้องการของผู้บริโภค โดยฝ่ายแรกต้องการกำหนดหลักการเกษตรอินทรีย์ตามความรู้ทางวิทยาศาสตร์การเกษตร ที่เน้นสุขภาพของดิน สิ่งมีชีวิตในฟาร์ม ไม่จำเป็นว่าวัตถุดิบที่ใช้จะต้องเป็นอินทรีย์ทั้งหมด เนื่องจากในทางวิทยาศาสตร์นั้น องค์ประกอบสังเคราะห์บางอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากกว่าสิ่งที่เป็นธรรมชาติ แต่อีกฝ่ายหนึ่งมองว่า ตามความเชื่อของผู้บริโภค ของตลาดโดยทั่วไป ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ หมายถึงผลิตภัณฑ์ที่ปลอดจากการใช้สารเคมีและวัตถุสังเคราะห์ในกระบวนการผลิต และนี่คือสิ่งที่ทำให้ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ดีกว่าผลิตภัณฑ์ทั่วไป คือ สะอาดกว่า บริสุทธิ์กว่า และปลอดภัยกว่า ซึ่งสุดท้ายทางสมาคมเปิดให้มีการลงคะแนน และกลุ่มที่สองที่อ้างอิงกับความเชื่อของผู้บริโภคได้เสียงข้างมากไป เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีการแก้ไขแนวปฏิบัติของสมาคม โดยตัดวัตถุสังเคราะห์ทุกประเภทออกไปจากรายชื่อสารหรือวัตถุดิบที่อนุญาตให้ใช้ได้ หากมีความจำเป็นต้องใช้ก็ให้มีการพิจารณาเป็นกรณีๆ ไป

จากตัวอย่างที่กล่าวไป จะเห็นได้ถึงปัจจัยด้านการเข้าถึงตลาดที่เข้ามาแทรกแซงทำให้เกิดการแข่งขันกันเชิงองค์ความรู้ในกระบวนการกำหนดมาตรฐาน ประเด็นเรื่องเทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

(GMOs) ในเกษตรอินทรีย์ เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการแข่งขันกันในเชิงองค์ความรู้ ในปัจจุบันมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทุกมาตรฐานปฏิเสธการใช้เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม และสิ่งมีชีวิตดัดแปรพันธุกรรม (Genetically modified organisms – GMOs) ในช่วงที่รัฐบาลสหรัฐฯ ได้นำเสนอร่างมาตรฐานอินทรีย์ออกมาครั้งแรกแล้วมีการอนุญาตให้ใช้สิ่งมีชีวิตดัดแปรพันธุกรรม หรือ GMOs ในกระบวนการผลิตนั้น ทางสมาคมการค้าอินทรีย์ก็ได้เข้าแทรกแซง กัดดัน เรียกร้อง ทำให้สุดท้ายทางกระทรวงเกษตรของสหรัฐฯ ต้องปรับปรุง แก้ไขตามข้อเรียกร้องดังกล่าว ในปัจจุบันเทคโนโลยีพันธุวิศวกรรมได้พัฒนาก้าวหน้าไปอย่างมาก สามารถคิดค้นเทคนิคใหม่ๆ เช่น เทคนิคใหม่ในการปรับปรุงพันธุ์พืช (new plant breeding techniques - NPBTs) ซึ่งนักวิทยาศาสตร์บางกลุ่มเชื่อว่า เทคนิคใหม่ดังกล่าวสามารถที่จะนำไปใช้ในกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ได้ ท่าทีของ IFOAM เอง แม้ว่าจะมีการทบทวนประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์รวมถึงประเด็นของสิ่งมีชีวิตดัดแปรพันธุกรรม แต่แนวโน้มในเชิงนโยบายก็ยังคงเป็นการยึดหลักการเกษตรอินทรีย์ที่ปลอด GMOs ต่อไป (Wickson, Binimelis, & Herrero, 2016)

การจัดการความรู้ในกระบวนการโลกาภิวัตน์มีความสำคัญมาก เพราะเป็นขั้นตอนที่จะสร้างฉันทามติร่วมกัน ความเข้าใจร่วมกันในประเด็นต่างๆ ซึ่งจะมีผลต่อขั้นตอนต่อไป คือการสร้างหลักการ บรรทัดฐาน นำบรรทัดฐานนั้นไปเป็นข้อแนะนำเชิงนโยบาย ตลอดจนทำให้ความรู้ที่เป็นฉันทามติ บรรทัดฐานและหลักการที่สร้างขึ้นมามีความยั่งยืน เป็นสถาบันที่จะวางแนวทางปฏิบัติสืบต่อไป ซึ่งจากกรณีโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แสดงให้เห็นว่ากระบวนการจัดการความรู้อันประกอบไปด้วยการแข่งขันและการพัฒนาองค์ความรู้ ไม่ได้มีแต่เฉพาะมิติในเชิงเทคนิค และมิติทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมีมิติการแข่งขันต่อรองที่สัมพันธ์กับความสามารถในการเข้าถึงตลาด ความเชื่อและความเข้าใจของผู้บริโภค ที่กลายมาเป็นตัวกำหนดผลลัพธ์สุดท้ายของการแข่งขันดังกล่าว

มิติของการเสริมพลังอำนาจ (dimension of empowering)

เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นการสรุปว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นสามารถเสริมพลังอำนาจ (empower) ให้กับตัวแสดงที่เกี่ยวข้องได้ทั้งในแง่ของการสร้างทางเลือกใหม่ในกระบวนการผลิต และเพิ่มขีดความสามารถให้กับทั้งผู้ประกอบการและเกษตรกร อย่างไรก็ตาม ต้องทำความเข้าใจก่อนว่า การสร้างทางเลือกในที่นี้ไม่ใช่ทางเลือกที่ออกจากโครงสร้างการผลิตและการบริโภคในเศรษฐกิจแบบตลาด เนื่องจากเกษตรอินทรีย์โดยส่วนมากก็ยังคงเป็นการผลิตเพื่อการค้า ยังจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาตลาด การกำหนดมาตรฐานต่างๆ ขึ้นมาก็เป็นไปตามข้อเรียกร้องของตลาด แต่เกษตรอินทรีย์สามารถสร้างทางเลือกในรูปแบบการผลิต จากการผลิตแบบเดิมที่เน้นเฉพาะ

2734237045

ผลลัพธ์ ผลผลิต มาเป็นการผลิตที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตตั้งค่านิยามเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM ที่ว่า

“ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน เกษตรอินทรีย์พึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวงจรธรรมชาติ ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบต่อทางลบ เกษตรอินทรีย์ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้คนและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง” (กรีนเนท)

จากคำนิยามดังกล่าว จะเห็นถึงหลักการการผลิตที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตของสิ่งมีชีวิตที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทั้งคน สัตว์ และพืช ตลอดจนวิถีชุมชน ซึ่งหลักการเหล่านี้ก็คือหลักการพื้นฐานของมาตรฐานอินทรีย์ทุกๆ มาตรฐาน ฉะนั้นแล้ว การผลิตตามมาตรฐานที่วางอยู่บนหลักการในลักษณะนี้ก็เป็นการผลิต โดยเฉพาะเกษตรกรสามารถพาตัวเอง ออกจากระบบการผลิตแบบเดิมๆ ที่เน้นการลดต้นทุน การเพิ่มผลผลิต และการขายให้ได้กำไรมากที่สุด กลายเป็นการผลิตที่ต้องคำนึงถึงกระบวนการผลิตที่ดีและปลอดภัยกับทุกๆ องค์ประกอบ ทั้งตัวผู้ผลิตเอง สิ่งแวดล้อม ผลผลิต รวมไปถึงผู้บริโภคด้วย จากการลงพื้นที่พูดคุยกับเกษตรกรอินทรีย์ พบว่า สาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต ก็เกิดมาจากความล้มเหลวจากการผลิตในรูปแบบเดิม หรือที่เรียกว่า ‘นาเคมี’ หรือ ‘เกษตรเคมี’ และการหันมาทำเกษตรอินทรีย์ก็ทำให้เกษตรกรมีสุขภาพที่ดีขึ้นทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต มีสถานะทางการเงินที่ดีขึ้น สภาพแวดล้อมของพื้นที่ทำการเกษตรที่ดีขึ้น และมีส่วนร่วมกับชุมชนที่อยู่มากขึ้น เพราะโดยมากแล้วการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย จะทำในรูปแบบของกลุ่มเกษตรกร

การเปลี่ยนแปลงระบบการทำเกษตรของเกษตรกรจากระบบเคมีมาเป็นระบบอินทรีย์นั้น กระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีส่วนสำคัญอย่างมากในการเพิ่มความสามารถของเกษตรกรในการเข้าถึงตลาด อย่างเช่น ในกรณี กุดชุม ที่ได้กล่าวในรายละเอียดไปในบทที่ 5 ที่เริ่มจากการทำเกษตรธรรมชาติตามแนวทางของอาจารย์ฟูกูโอกะ แต่สุดท้ายไม่สามารถทำได้ จึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์และสามารถเข้าถึงตลาดต่างประเทศได้โดยการส่งเสริม ประสานงานจากร้านสหกรณ์ อาหารธรรมชาติ ซึ่งก็คือสหกรณ์กรีนเนทในปัจจุบัน และเข้าสู่ระบบการรับรองจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) หน่วยรับรองสัญชาติไทยที่ IFOAM สนับสนุนให้จัดตั้งขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรที่ต้องการปลูกข้าวอินทรีย์และผลิตผลทางอินทรีย์อื่นๆ เข้าถึงตลาดขนาดใหญ่ในต่างประเทศได้

ในกรณีของกลุ่มเกษตรกรขนาดเล็กที่มีผลผลิตไม่มาก และไม่ได้เน้นการส่งออก กระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก็มีระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) ที่เกษตรกรสามารถรวมกลุ่ม และตรวจสอบกันเองโดยยึดหลักการของ IFOAM ส่วนเนื้อหามาตรฐานนั้น สามารถสร้างมาตรฐานอินทรีย์ของตัวเองที่อิงกับหลักการอินทรีย์สากล แต่สามารถปรับให้เข้ากับท้องถิ่นและความต้องการของกลุ่มได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะดูเหมือนว่าระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมหรือ PGS จะเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งให้กับเกษตรกรที่ไม่ต้องพึ่งพาระบบการรับรองแบบบุคคลที่สาม แต่ลำพังระบบการรับรองอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะเลือกที่สมบูรณ์ตราบใดที่ยังไม่มีตลาดมารองรับ จะทำอย่างไรให้มาตรฐานที่กลุ่มเกษตรกรตั้งขึ้นมาเป็นที่ยอมรับของตลาด การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายพีจีเอสที่เกิดขึ้นก็เป็นวิธีหนึ่ง การขอตรารับรอง PGS IFOAM ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือได้ หรืออีกวิธีหนึ่งก็คือการสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคโดยใช้ระบบตรวจสอบย้อนกลับ (traceability) เพื่อยืนยันถึงกระบวนการผลิตที่เป็นอินทรีย์ที่แท้จริงของผลิตภัณฑ์

การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมของ IFOAM นั้น ไม่ได้เพิ่มขีดความสามารถให้กับกลุ่มเกษตรกรเท่านั้น แต่ได้สร้างรูปแบบธุรกิจเกษตรอินทรีย์ใหม่ อย่างในกรณีของ เลมอนฟาร์ม ซึ่งเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตที่มีสโลแกนว่า ‘ร้านสุขภาพของครอบครัว’ คือเน้นขายผลิตภัณฑ์ที่ดีต่อสุขภาพ ทำให้สินค้าส่วนใหญ่ที่วางขายในร้านก็จะเป็นสินค้าที่มาจากกระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ ในอดีต สินค้าส่วนใหญ่ที่วางขายในร้านเลมอนฟาร์ม มาจากการสั่งซื้อผลผลิตที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทั้งมาตรฐานต่างประเทศ มาตรฐาน IFOAM และมาตรฐาน Organic Thailand แต่ในปัจจุบันสินค้าจำนวนมากที่วางขายในร้านเลมอนฟาร์มนั้นมีตรา PGS Lemon Farm กำกับอยู่บนบรรจุภัณฑ์ (ดูรูปที่ 7) เนื่องจากเลมอนฟาร์มได้ริเริ่มโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ชุมชนรับรอง (PGS) ด้วยตนเองในชื่อ “Eat Right – Eat Organic” โดยเลมอนฟาร์มสามารถทำหน้าที่เป็นตลาดโดยตรงให้กับเกษตรกรด้วยโดยไม่ต้องผ่านคนกลาง โครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยมาตรฐานที่ทางบริษัทใช้ส่งเสริมเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ก็คือมาตรฐานของ IFOAM ปัจจุบันมีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ 11 กลุ่ม ในพื้นที่ 8 จังหวัด และมีสมาชิกรวม 162 ครอบครัว คิดเป็นพื้นที่ผลิตอาหารอินทรีย์ประมาณ 2000 ไร่ โดยผลผลิตหลักๆ ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้ และธัญพืช

การเข้าไปส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรให้ทำเกษตรอินทรีย์แบบ PGS ด้วยตนเองของเลมอนฟาร์ม นั้น ทำให้เลมอนฟาร์มสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการทำธุรกิจ เนื่องจากการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบ PGS นั้น ทางเลมอนฟาร์ม หรือบริษัท สังคมสุขภาพ จะส่งเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ปีละ 3 ครั้ง เริ่มตั้งแต่ไปประชุมกับเกษตรกรถึงพื้นที่ที่จะปลูก ปลูกอะไรบ้าง ประเมินปริมาณผลผลิตร่วมกัน ทำให้เลมอนฟาร์มสามารถวางแผนการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ วางแผนการตลาดล่วงหน้าได้ และ

ยังทำให้อุปทานสินค้าในร้านมีวางขายอย่างต่อเนื่องด้วย (แอลดา จิตตปัญญา. ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาพ บริษัท สังกมสุขภาพ, 2561)

นอกจากนี้ การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในระบบ PGS ของเลมอนฟาร์มยังทำให้ข้อจำกัดในการรับรองมาตรฐานผลผลิตในบางพื้นที่หายไป กล่าวคือ เกษตรกรบางกลุ่มอยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกพืชบางชนิด เช่น ผัก ที่ต้องการพื้นที่ที่อากาศดี อากาศเย็น และอุดมสมบูรณ์ อย่างพื้นที่สูงบนภูเขาซึ่งหลายพื้นที่ไม่ได้มีเอกสารสิทธิ์หรือโฉนดที่ดิน ทำให้ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์ มกษ. 9000 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ ตลอดจนไม่ได้มีทุนและผลผลิตมากพอที่จะไปขอรับรองมาตรฐานสากลต่างๆ ได้ด้วยเช่นกัน ฉะนั้น การเข้าไปส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ระบบ PGS ของเลมอนฟาร์มในพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นการแก้ไขข้อจำกัดที่เคยมี ทำให้ทางร้านได้ผลผลิตจากแหล่งผลิตที่เหมาะสม และผ่านการรับรองมาตรฐานที่สามารถสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคได้อีกด้วย (แอลดา จิตตปัญญา. ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาพ บริษัท สังกมสุขภาพ, 2561)

จะเห็นได้ว่า โมเดลธุรกิจแบบเลมอนฟาร์มนี้ช่วยทำให้ระบบเกษตรอินทรีย์แบบ PGS มีตลาดมารองรับที่ชัดเจน สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับเกษตรกรรายย่อย และที่สำคัญ รูปแบบของการเข้าไปส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบ PGS ของเลมอนฟาร์มนั้น ไม่ได้อยู่ในรูปแบบเกษตรพันธะสัญญา คือไม่ได้มีข้อจำกัดว่า เกษตรกรจะต้องขายผลผลิตให้กับเลมอนฟาร์มเท่านั้น เกษตรกรมีอิสระที่จะนำผลผลิตไปขายในช่องทางอื่นด้วย แต่เท่าที่ผ่านมามีส่วนมากเกษตรกรมักจะขายผลผลิตให้เลมอนฟาร์ม เพราะสะดวก ไม่ต้องเสียเวลาไปหาตลาดด้วยตนเอง (แอลดา จิตตปัญญา. ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาพ บริษัท สังกมสุขภาพ, 2561)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นว่า การพิจารณาเรื่องโลกาภิวัตน์ และประเด็นเรื่องมาตรฐานนั้น ไม่ได้มีมิติในเรื่องของการเป็นกฎ กติกา ที่ต้องปฏิบัติตาม และเป็นกระบวนการที่ทำให้กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งดำเนินไปอย่างราบรื่นเท่านั้น แต่กระบวนการโลกาภิวัตน์ยังมีมิติของการแข่งขันเชิงความรู้ และมิติของการเสริมพลังอำนาจให้กับตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง ซึ่งความเข้าใจในกระบวนการโลกาภิวัตน์อย่างรอบด้านมีความสำคัญต่อการประเมินถึงสถานะของแต่ละตัวแสดงว่าอยู่ตรงไหนของระบบ และควรจะมีนโยบายอย่างไรที่จะได้ประโยชน์จากกระบวนการโลกาภิวัตน์ดังกล่าว ดังนั้น เนื้อหาส่วนสุดท้ายของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงเป็นการนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ผู้วิจัยประมวลมาจากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้

2734237045

CU-Thesais 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ประเด็นสำคัญที่รัฐบาลไทยและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดควรให้ความสนใจเกี่ยวกับกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ก็คือว่า โลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นไม่ได้เป็นโลกาภิวัตน์ในลักษณะ ‘บนลงล่าง’ (top-down) กล่าวคือ กระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไม่ได้เกิดขึ้นในลักษณะที่รัฐอธิปไตยต่างๆ มาร่วมกันวางกฎเกณฑ์หรือกติกาแล้วบังคับใช้เป็นสนธิสัญญาหรือข้อตกลงรูปแบบอื่นๆ แล้วรัฐอธิปไตยต่างๆ ร่วมลงนามในข้อตกลง และจากการลงนามก็ก่อให้เกิดภาระผูกพันที่รัฐนั้นๆ ต้องกลับไปปรับกฎหมาย และแนวทางปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อตกลงดังกล่าว ซึ่งกระบวนการโลกาภิวัตน์ในลักษณะนี้มีให้เห็นมากมายในรูปแบบของสนธิสัญญาและข้อตกลงต่างๆ แต่กระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบของ ‘การอภิบาลสมัยใหม่’ (modern governance) ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐที่สามารถสร้างเครือข่าย และสามารถสร้างและผลักดันให้บรรทัดฐานใหม่ในประเด็นต่างๆ เป็นที่ยอมรับ เช่น กรณีขององค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน (International Standard Organizations) และ และองค์การพิทักษ์ป่าไม้ (Forest Stewardship Council) เป็นต้น (Hufty, 2011, p. 175)

กรณีบทบาทของ IFOAM ในกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก็อยู่ในลักษณะของการอภิบาลสมัยใหม่เช่นเดียวกัน เนื่องจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ในประเด็นนี้ไม่ได้มีรัฐ หรือองค์การระหว่างประเทศที่รัฐเป็นสมาชิกเป็นแกนกลาง แต่กระบวนการโลกาภิวัตน์ในประเด็นนี้เริ่มต้นมาจากองค์กรเอกชนที่เกิดมาจากการรวมตัวกันของผู้ที่สนใจศึกษา และทำเกษตรอินทรีย์มาเป็นเวลานานจนทำให้ IFOAM กลายเป็น ‘ผู้ประกอบการเชิงสถาบัน’ (institutional entrepreneur) ในฐานะชุมชนองค์ความรู้ (epistemic community) ที่มีความเชี่ยวชาญจนสามารถครอบครองสิทธิอำนาจเชิงความรู้ (epistemic authority) จนสามารถเข้าไปมีบทบาทสำคัญในทุกขั้นตอนของกระบวนการโลกาภิวัตน์มาตรฐานอินทรีย์ร่วมกับตัวแสดงอื่นๆ

ในกรณีของรัฐบาลไทยนั้น การที่หน่วยงานราชการจะกำหนดนโยบาย ตลอดจนถึงท่าทีต่างๆ ให้สอดคล้องกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ในลักษณะนี้ รัฐจำเป็นต้องพิจารณาถึงตัวแสดงที่เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายชุมชนองค์ความรู้ภายในประเทศ ตัวแสดงที่เข้าสู่ระบบการทำเกษตรอินทรีย์แบบรับรองมาตรฐานมาก่อนที่รัฐจะเริ่มเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งก็คือผู้เชี่ยวชาญในภาคเอกชนที่ครอบครองสิทธิอำนาจเชิงความรู้ในประเด็นดังกล่าว และรัฐจำเป็นต้องยอมรับว่า แม้ว่ารัฐจะครอบครองสิทธิอำนาจเชิงกฎหมาย แต่ไม่ได้ครอบครองสิทธิอำนาจเชิงความรู้ ตรงนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ภาคเอกชนจำนวนมากยังไม่ยอมรับระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่หน่วยงานราชการสร้างขึ้น ฉะนั้นความไม่ลงรอยกันระหว่างภาครัฐและเอกชนของประเทศไทยในการอภิบาลมาตรฐาน

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

เกษตรอินทรีย์ ก็เกิดจากความขัดแย้งกันระหว่างฝ่ายเอกชนที่ครอบครอง ‘สิทธิอำนาจเชิงความรู้’ (epistemic authority) กับรัฐบาลที่ครอบครองสิทธิอำนาจบังคับจากการครอบครองอำนาจรัฐอำนาจในการออกกฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ นั้นเอง ซึ่งหากพิจารณาในประเทศที่สามารถอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะพบว่ารัฐให้การยอมรับสถาบันที่ไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นก่อน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐบาลยอมรับว่าการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นได้เกิดขึ้นโดยภาคเอกชนมาช้านานแล้ว ฉะนั้นในกระบวนการร่างมาตรฐานและการออกแบบกระบวนการรับรองมาตรฐาน รัฐจึงให้โอกาสภาคเอกชนในการแสดงความคิดเห็น รับฟังข้อเสนอแนะ และปรับแก้ไขข้อกำหนดบางอย่างตามที่องค์กรเอกชนได้เสนอมา อย่างเช่น กรณีของสหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป ที่ได้อธิบายไปในส่วนสุดท้ายของบทที่ 4 เป็นต้น

ในกรณีของประเทศไทยนั้น ต้องยอมรับว่าการทำเกษตรอินทรีย์ในรูปแบบรับรองมาตรฐานเริ่มต้นจากภาคเอกชนก่อนที่จะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติจะร่างมาตรฐาน มกษ. 9000 ขึ้น รัฐจึงไม่ควรละเลยชุมชนองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในประเทศซึ่งมีความเชื่อมโยงกับชุมชนองค์ความรู้ในระดับสากล สิ่งที่รัฐพึงกระทำก็คือพิจารณาว่ากระบวนการอภิบาลเกษตรอินทรีย์ที่ดำเนินไปก่อนหน้านี้ที่รัฐจะเข้ามาเป็นตัวแสดงนั้น มีบทบาทตรงไหนที่รัฐสามารถเข้ามาเติมเต็มแล้วทำให้ระบบการอภิบาลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทยมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถเข้าถึงตลาดได้กว้างขึ้น หน่วยงานของรัฐควรทบทวนนโยบายที่ดำเนินมา เช่น จำเป็นหรือไม่ที่มาตรฐานข้าวอินทรีย์ของไทย หรือเกษตรอินทรีย์ชนิดอื่นๆ ต้องเปลี่ยนสถานะเป็นมาตรฐานบังคับ หากมาตรฐานนี้ต้องการส่งเสริมตลาดภายในประเทศ คุ้มครองผู้บริโภคภายในประเทศ ควรจะใช้มาตรการอื่น หรือปรับปรุงมาตรการเดิมอย่างไร เพื่อไม่ให้ไปเป็นการเพิ่มภาระของเกษตรกร และผู้ประกอบการที่เน้นการส่งออกและได้มาตรฐานบังคับของตลาดปลายทางอยู่แล้ว

นอกจากนโยบายด้านมาตรฐานแล้ว มาตรการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ที่รัฐออกมา เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2560 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ หรือที่รู้จักกันในนามโครงการ ‘ข้าวอินทรีย์หนึ่งล้านไร่’ โครงการดังกล่าวมีระยะเวลาดำเนินการ 3 ปี โดยมีจุดประสงค์เพื่อขยายพื้นที่การผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐาน มกษ. 9000 เล่ม 4 นโยบายนี้เป็นการที่รัฐให้เงินอุดหนุนในระยะปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรรายใหม่เปลี่ยนรูปแบบการผลิตมาเป็นนาอินทรีย์ เสี่ยงสะท้อนจากเกษตรกรอินทรีย์ที่ทำเกษตรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานมาช้านานแล้ว ก็คือ เพราะเหตุใดรัฐจึงไม่มาสนับสนุนเกษตรกรกลุ่มเดิมที่ทำอยู่แล้วบ้าง หากอยากขยายพื้นที่เกษตรอินทรีย์ในประเทศอย่างยั่งยืน รัฐควรจัดสรรงบประมาณส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จช่วยขับเคลื่อน ขยายเพิ่มจำนวนสมาชิก แล้วกระบวนการอบรมให้ความรู้ เทคนิคการเพาะปลูกแบบอินทรีย์ กระบวนการรับรองมาตรฐานต่างๆ เกษตรกรที่มี

ประสบการณ์เหล่านี้ก็พร้อมจะถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้กับเกษตรกรรายใหม่ หากได้รับการสนับสนุนจากรัฐอย่างเป็นระบบ

กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ รัฐจำเป็นต้องปรับบทบาทจากการทำหน้าที่เป็น ‘ผู้จัดการ’ คือจัดการเองในทุกขั้นตอนตั้งแต่กำหนดมาตรฐาน การคัดเลือกเกษตรกรเข้าโครงการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ การจัดอบรม ให้ความรู้ ตลอดจนส่งเจ้าหน้าที่ลงไปตรวจรับรองฟาร์ม ซึ่งทำให้เกิดปัญหาทรัพยากรบุคคลไม่เพียงพอต่อภาระงานที่เพิ่มมากขึ้น ไปเป็น ‘ผู้ประสานประโยชน์’ (facilitator) ที่พิจารณาภาพรวมของสถานการณ์ตามความเป็นจริง พิจารณาถึงวิถีที่ภาคเอกชนทำและประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับความต้องการของตลาดโลกอยู่แล้ว จากปรับบทบาทของรัฐให้เข้าไปอยู่ในตำแหน่งแหล่งที่ที่เหมาะสม ที่จะช่วยประสานประโยชน์และส่งเสริมกระบวนการอภิบาลมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ของไทยให้มีประสิทธิภาพ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หากต้องการทำให้สถาบันที่เป็นทางการประสบความสำเร็จและได้รับการยอมรับนำไปปฏิบัติจริง ก็จำเป็นที่จะต้องทำให้สถาบันดังกล่าวสอดคล้องกับสถาบันที่ไม่เป็นทางการที่มีอยู่เดิม และพัฒนารูปแบบการอภิบาลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยเปิดโอกาสให้เอกชนซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนสถาบันที่ไม่เป็นทางการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

2734237045

บรรณานุกรม

- Bernstein, S., & Cashore, B. (2007). Can non-state global governance be legitimate? An analytical framework. *Regulation & Governance*, 1(4), 347-371.
- Charette, J., & Sterling-Folker, J. (2014). Realism. In T. G. Weiss & R. Wilkinson (Eds.), *International Organization and Global Governance* (pp. 93-104). New York: Routledge.
- Chiengkul, P. (2015). Hegemony and counter-hegemony in the agri-food system in Thailand (1990-2014). In: University of Warwick.
- Clapp, J. (1998). The privatization of global environmental governance: ISO 14000 and the developing world. *Global Governance*, 4, 295-316.
- Codex Alimentarius. (2018). Timeline. Retrieved from <http://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/about-codex/history/en/>
- Conford, P., & Holden, P. (2007). The Soil Association. In W. Lockeretz (Ed.), *Organic Farming: An International History*. Trowbridge: Cromwell Press.
- DiMatteo, K., & Gershuny, G. (2007). The Organic Trade Association In W. Lockeretz (Ed.), *Organic Farming: An International History*. Trowbridge: Cromwell Press.
- European Commission. (2018). The New Organic Regulation. Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-4686_en.htm
- European Parliament. (2018). The Principle of Subsidiarity. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/7/the-principle-of-subsidiarity>
- FAO. (2013). Our Priorities: The FAO Strategic Objectives. Retrieved from <http://www.fao.org/docrep/018/mi317e/mi317e.pdf>
- FiBL. (2017). Media Kit: The World of Organic Agriculture 2017. Retrieved from <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/en/news/2017/mr-world-organic-agriculture-2017-english.pdf>
- FiBL., & IFOAM. (2013). The World of Organic Agriculture 2013. Retrieved from <http://orgprints.org/26322/1/1606-organic-world-2013.pdf>
- FiBL., & IFOAM. (2017). The World of Organic Agriculture 2017. Retrieved from

<https://shop.fibl.org/CHen/mwdownloads/download/link/id/785?ref=1>

- Fuchs, D., Kalfagianni, A., & Arentsen, M. (2009). Retail power, private standards, and sustainability in the global food system. In J. Clapp & D. Fuchs (Eds.), *Corporate Power in Global Agrifood Governance* (pp. 29-59). London: The MIT Press.
- Fulponi, L. (2007). The Globalization of Private Standards and the Agri-food System. In J. F. M. Swinnen (Ed.), *Global Supply Chains, Standards and the Poor* (pp. 5-18). Wallingford: CABI.
- Geier, B. (2007). IFOAM and the History of the International Organic Movement. In W. Lockeretz (Ed.), *Organic Farming: an international history* (pp. 175-186). Trowbridge: Cromwell Press.
- Goodman, J. (2014). New Spheres of Global Authority: Non-State Actors and Private International Law. In M. B. Steger, P. Battersby, & J. M. Siracusa (Eds.), *The SAGE Handbook of Globalization* (pp. 560-577). London: SAGE Publications.
- Haas, P. M. (1992). Introduction: epistemic communities and international policy coordination. *International organization*, 46(1), 1-35.
- HACCP for Excellence. (2009). History of HACCP. Retrieved from http://www.haccpforexcellence.com/home/history_of_haccp
- Hewson, M., & Sinclair, T. J. (1999). The Emergence of Global Governance Theory. In M. Hewson & T. J. Sinclair (Eds.), *Approaches to Global Governance Theory* (pp. 3-22). Albany: State University of New York Press.
- Hufty, M. (2011). Governance: Exploring Four Approaches and Their Relevance to Research. In U. Wiesmann & H. Hurni (Eds.), *Research for Sustainable Development: Foundations, Experiences, and Perspectives* (Vol. 6). Bern: NCCR North-South.
- IFOAM. (2007). Participatory Guarantee Systems: Shared Vision, Shared Ideals. Retrieved from https://www.ifoam.bio/sites/default/files/page/files/ifoam_pgs_web.pdf
- IFOAM Orgaics International. (2011). COROS. Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/coros>
- IFOAM Organic International. (n.d.). Participatory Guarantee Systems (PGS). Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/organic-policy-guarantee/participatory-guarantee-systems-pgs>

- IFOAM Organics International. (2017a). 19TH ORGANIC WORLD CONGRESS. Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/events/19th-organic-world-congress>
- IFOAM Organics International. (2017b). Organic Farming Innovation Award (OFIA). Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/awards/organic-farming-innovation-award-ofia>
- IFOAM Organics International. (2017c). TIPI - Research and Innovation. Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/sector-platforms/tipi-research-innovation>
- IFOAM Organics International. (2018). PGS Maps. Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/pgs-maps>
- IFOAM Organics International. (2019a). Join the Next Organic Leadership Course in Lithuania 2019/20. Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/events/join-next-organic-leadership-course-lithuania-201920>
- IFOAM Organics International. (2019b). The World of Organic Agriculture 2019. Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/news/2019/02/13/world-organic-agriculture-2019>
- IFOAM Organics International. (n.d.). IFOAM Accredited Certification Body. Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/ifoam-accredited-certification-bodies>
- IOAS. (2017). *Annual Report July 2017*. Retrieved from <https://ioas.org/wp-content/uploads/2018/05/Annual-Report-web-16-17.pdf>
- IOAS. (2018a). 20 Years of Historical Success. Retrieved from <https://ioas.org/about-ioas/20-years-of-historical-success/>
- IOAS. (2018b). Structure: Board. Retrieved from https://ioas.org/about-ioas/structure/board/?fbclid=IwAR3K34epk9-v3hC04rvaC9yYjW96R7M9cOD4KJ_GnYO0sD8RMBNmze-OZ2k
- ISPE. (2019). What is GMP. Retrieved from <https://ispe.org/initiatives/regulatory-resources/gmp/what-is-gmp>
- Källander, I. (2008). Participatory Guarantee System. Retrieved from https://www.ifoam.bio/sites/default/files/page/files/pgsstudybyssnc_2008.pdf
- Kobrin, S. J. (2009). Private political authority and public responsibility: Transnational politics, transnational firms, and human rights. *Business Ethics Quarterly*, 19(3), 349-374.
- Krasner, S. D. (1982). Structural causes and regime consequences: regimes as intervening

- variables. *International organization*, 36(2), 185-205.
- Livermore, M. A. (2006). Authority and legitimacy in global governance: Deliberation, institutional differentiation, and the Codex Alimentarius. *New York University Law Review*, 81, 766-181.
- Mantzavinos, C. (2011). Institutions. In C. Jarvie & J. Zammora-Benilla (Eds.), *The SAGE Handbook of the Philosophy of Social Sciences* (pp. 399-412). London: SAGE Publications.
- McMichael, P. (2009). A food regime genealogy. *The Journal of Peasant Studies*, 36(1), 139-169.
- Murphy, C. N. (2014). The Emergence of Global Governance. In T. G. Weiss & R. Wilkinson (Eds.), *International Organization and Global Governance* (pp. 23-34). New York: Routledge.
- Murphy, C. N., & Yates, J. (2015). Afterword: The Globalizing Governance of International Communications: Market Creation and Voluntary Consensus Standard Setting. *Journal of Policy History*, 27(3), 550-558.
- Nadia El-Hage Scialabb. (2002). *Organic agriculture, environment and food security*. Retrieved from <http://www.fao.org/3/y4137e/y4137e01.htm>
- Organic World Congress 2020. About the Organic World Congress. Retrieved from <https://owc.ifoam.bio/2020/about>
- Paull, J. (2010). From France to the World: The International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). *Journal of Social Research and Policy*, 1(2).
- Rosenau, J. N. (1995). Governance in the twenty-first century. *Global Governance*, 1(1), 13-43.
- Ruggie, J. G. (1975). International responses to technology: concepts and trends. *International organization*, 29(3), 557-583.
- Ruggie, J. G. (1982). International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order. *International organization*, 36(2), 379-415.
- SARE. (2012). History of Organic Farming in the United States. Retrieved from <https://www.sare.org/Learning-Center/Bulletins/Transitioning-to-Organic-Production/Text-Version/History-of-Organic-Farming-in-the-United-States>

- Schepel, H. (2005). *The constitution of private governance: Product standards in the regulation of integrating markets* (Vol. 4): Hart Publishing.
- Schmid, O. (2007). Development of standards for organic farming. In W. Lockeretz (Ed.), *Organic farming: An international history* (pp. 152-174). Trowbridge: Cromwell Press.
- Scott, S., Vandergeest, P., & Young, M. (2009). Certification Standards and the Governance of Green Foods in Southeast Asia. In J. Clapp & D. Fuchs (Eds.), *Corporate power in global agrifood governance* (pp. 61-92). London: MIT Press.
- Storma, S. (2015). *Regulatory Governance of Organic Farming in the EU: From a Multilevel Perspective*. University of Twente, Enschede. Retrieved from https://essay.utwente.nl/67214/1/Storma_BA_BMS.pdf
- United Nations. (2004). *We the Peoples: Civil Society, the UN and Global Governance*. Retrieved from <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan041831.pdf>
- USDA Organic. (2016). *Procedure: Peer Review of National Organic Program (NOP) Accreditation* Retrieved from <https://www.ams.usda.gov/sites/default/files/media/NOP%201031%20Peer%20Review%20Process%20v2.pdf>
- Van Der Grijp, N. M., Marsden, T., & Cavalcanti, J. S. B. (2005). European retailers as agents of change towards sustainability: The case of fruit production in Brazil. *Environmental Sciences*, 2(1), 445-460. doi: 10.1080/15693430512331333384
- Vogt, G. (2007). The origins of organic farming. In W. Lockeretz (Ed.), *Organic farming: An international history* (pp. 9-29). Trowbridge: Cromwell Press.
- Weiss, T., & Thakur, R. (2014). The United Nations meets the twenty-first century: confronting the challenges of global governance. In M. B. Steger & P. Battersby (Eds.), *The SAGE Handbook of Globalization* (pp. 489-504): SAGE Publications.
- Wickson, F., Binimelis, R., & Herrero, A. (2016). Should Organic Agriculture Maintain Its Opposition to GM? New Techniques Writing the Same Old Story. *Sustainability*, 8(11). Retrieved from <https://www.mdpi.com/2071-1050/8/11/1105>.
- Willer, H., & Lernoud, J. (2017). *The world of organic agriculture. Statistics and emerging trends 2017*: Research Institute of Organic Agriculture FiBL and IFOAM-Organics

International.

Workman, D. (2017). Rice Export by Country. Retrieved from

<http://www.worldstopexports.com/rice-exports-country/>

เขมินทรา เอ่งเส้ง. (2557). ผลกระทบของการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวต่อเกษตรกรในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

เขี้ยว (นามสมมติ). ภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์. (2560, กันยายน - ธันวาคม) สัมภาษณ์. เนตรดาว เถาถวิล. (2554). “เฮ็ดอยู่ แต่บ่พอกิน”: คำถามว่าด้วยการพึ่งตนเองของชาวนาเกษตรอินทรีย์ในยุคโลกาภิวัตน์และการพัฒนา. วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา, 30(กรกฎาคม-ธันวาคม), 81-109.

เนตรดาว เถาถวิล. (2556). การสร้างความเป็นมาตรฐานในระบบเกษตรอินทรีย์. วารสารสังคมศาสตร์, 25(1), 107-137.

เนตรดาว เถาถวิล. (2557). ปฏิบัติการต่อรองของชาวนาไทยภายใต้ระบบการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เพื่อป้อนตลาดโลก. วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา, 33(มกราคม-มิถุนายน), 14-43.

เพลงพิน ศิวาพรรักษ์. (2541). ผลของอุณหภูมิและระยะเวลาการเก็บรักษาต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณอะไมโลสคุณสมบัติทางกายภาพและเคมีของข้าวสารพันธุ์ดอกมะลิ 105. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, กรุงเทพมหานคร.

แอลดา จิตตปัญญา. ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาพ บริษัท สังคมสุขภาพ. (2561, 30 มกราคม) สัมภาษณ์.

แดง (นามสมมติ). ผู้ประกอบการภาคเอกชนด้านเกษตรอินทรีย์. (2560, กันยายน-ธันวาคม) สัมภาษณ์.

แอกเซป เอ็นไวรอนเมนท์. (ม.ป.ป.). ความรู้เกี่ยวกับ GMP และ HACCP. Retrieved from <http://www.acceptenvironment.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=539542631>

โพสต์ทูเดย์. (2561). ส่งออกข้าวไทยฟื้นโต. Retrieved from <https://www.posttoday.com/economy/534670>

ไทยพีจีเอสออร์แกนิกส์พลัส. (ม.ป.ป.). เครือข่าย. Retrieved from <https://sites.google.com/site/thaipgsorganic/home>

กมลวรรณ มั่งคั่ง, สุกัญญา สุจาคำ, & สุธี อู่ยิ้ม. (2558). พฤติกรรมการบริโภคข้าวอินทรีย์ของประชาชนในจังหวัดอุดรธานี. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 10(2), 11-24.

กรมการข้าว. (2558). การรับรองผลิตภัณฑ์ข้าว. Retrieved from http://www.acfs.go.th/news/docs/acfs_17-09-58-15.pdf

- กรมการข้าว. (2559). รายงานสถานการณ์เพาะปลูกข้าวปี 2559/2560 รอบที่ 1 : ประเมินสถานการณ์ครั้งที่ 9 ณ วันที่ 15 กันยายน 2559. Retrieved from <http://www.ricethailand.go.th/web/home/images/brps/text2559/15092559/15092559.pdf>
- กรมการค้าต่างประเทศ. (2559ก). ประเภทข้าวเพื่อการส่งออก. Retrieved from <http://www.thairiceforlife.com/export/ricetype>
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2561). กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จับมือสมาพันธ์เกษตรกรอินทรีย์ไทย พีจีเอส เร่งขับเคลื่อนเกษตรกรอินทรีย์ด้วยระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems : PGS) หนุนยกระดับเกษตรกรอินทรีย์ของเกษตรกรรายย่อยเข้าสู่การรับรองมาตรฐานอินทรีย์. Retrieved from <https://www.moac.go.th/news-preview-401191791094>
- กระทรวงพาณิชย์. (2545). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการการจัดให้มีการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าและการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย พ.ศ. 2545. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/2332/rice-15-2-2545>
- กระทรวงพาณิชย์. (2549ก). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวหอมมะลิไทยเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/2331/2331>
- กระทรวงพาณิชย์. (2549ข). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการการจัดให้มีการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าและการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/2333/rice-21-12-2549>
- กระทรวงพาณิชย์. (2555). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวขาวเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวขาว พ.ศ. 2555. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/2633/2556-13-2556-1-2-3>
- กระทรวงพาณิชย์. (2556). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวหอมมะลิไทยเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/2686/rice-2556-2-2556>
- กระทรวงพาณิชย์. (2559ก). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง มาตรฐานสินค้าข้าวหอมไทย พ.ศ. 2559. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/8075/2112559103>
- กระทรวงพาณิชย์. (2559ข). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวหอมมะลิไทยเป็นสินค้า

- มาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวหอมมะลิไทย (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2559. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/8072/-3-2559>
- กระทรวงพาณิชย์. (2559ค). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง ยกเลิกประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้ข้าวขาวเป็นสินค้ามาตรฐานและมาตรฐานสินค้าข้าวขาว พ.ศ. 2555 พ.ศ. 2559. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/8076/-255-2559>
- กระทรวงพาณิชย์. (2559ง). ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง มาตรฐานสินค้าข้าว พ.ศ. 2559. Retrieved from <http://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/8077/2112559102>
- กรีนเน็ต. เกษตรอินทรีย์คืออะไร. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/article/317>
- กรีนเน็ต. (2557). เครือข่ายไทย PGS เกษตรอินทรีย์+. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/article/1661>
- กรีนเน็ต. (2559ก). มาตรฐานบังคับเกษตรอินทรีย์: ข้อเท็จจริงและคำถาม. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/blog/1865>
- กรีนเน็ต. (2559ข). ภาพรวมสถานการณ์เกษตรอินทรีย์ไทย 2559. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/article/411>
- กรีนเน็ต. (2560). เอกชน-รัฐ ร่วมจัดตั้งองค์กรกลางพีจีเอสไทย. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/news/1928>
- กรีนเน็ต. (2561ก). เกษตรอินทรีย์ไทย 2560/61 : ก้าวกระโดด แต่จะยืนได้มั่นคงหรือไม่. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/article/1979>.
- กรีนเน็ต. (2561ข). การรับรองแบบมีส่วนร่วมเกษตรอินทรีย์ในไทย. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/article/1974>
- กรีนเน็ต. (2561ค). สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์ไทย พีจีเอส จับมือกระทรวงเกษตรฯ เคลื่อน PGS. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/news/1949>
- กรีนเน็ต. (ม.ป.ป.). ติดต่อเรา. Retrieved from <http://www.greenet.or.th/contact>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2561). เกษตรกรเตรียมเฮ! รับค่าชดเชยปลูกข้าวอินทรีย์. Retrieved from <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/789109>
- กฤษฎา บุญชัย. รองเลขาธิการสถาบันวิจัยชุมชนท้องถิ่น. (2560, 14 กันยายน) สัมภาษณ์.
- กองตรวจสอบรับรองมาตรฐานข้าวและผลิตภัณฑ์. (2559). หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการรับรองการผลิตข้าวอินทรีย์. กรุงเทพมหานคร Retrieved from <http://dric.ricethailand.go.th/images/pdf/ISO/R-DRIC-02.pdf>
- ขาว (นามสมมติ). อดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2560, กันยายน-ธันวาคม) สัมภาษณ์.
- คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2551). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

- ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 และแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554. กรุงเทพมหานคร Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/0BwM7RRNXrRHoMG1EamQ1MTA2UW8/edit>
- คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2560). ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพมหานคร Retrieved from <http://planning.dld.go.th/th/images/stories/section-5/2560/strategy11.pdf>
- จิตรภรณ์ สงค์ประเสริฐ. (2551). วิธีการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- จินตนา อินทรมงคล. เลขานุการมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย. (2560, 12 ตุลาคม) สัมภาษณ์.
- จิราวรรณ คำขาว. เกษตรกรกลุ่มม่วนใจ๋: เกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงดาว. (2560, 20 กันยายน) สัมภาษณ์.
- จุฬามาศ คำสุนทร, พีระยศ แซ่ซ่งขัน, & กิตติ ศรีสะอาด. (2560). การศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการรับรองมาตรฐานการผลิตข้าว GAP ในพื้นที่จังหวัดยโสธร. วารสารเกษตรพระวรุณ, 14(มกราคม-มิถุนายน), 82-94.
- ชนะพล น้อยเคื่อง. ผู้ตรวจและผู้จัดการบริษัท BioAgricert (Thailand). (2560, 28 พฤศจิกายน) สัมภาษณ์.
- ณภาพร อัดถวิโรจน์. นักวิชาการมาตรฐานชำนาญการพิเศษ มกอช. (2560, 19 ตุลาคม) สัมภาษณ์.
- ณัฐพงศ์ สันติวัฒนธรรม. (2545). โครงสร้างต้นทุนการขนส่งข้าวหอมมะลิไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ดุสิต อธิวัฒน์, จินตนา อินทรมงคล, สมชัย วิสารทพงศ์, ปริญญา พรสิริชัยวัฒนา, & ลักษณ์ เมตปราณี. (2559). มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมคืออะไร? วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 5(2), 119-134.
- ทวีชัย เจาวัฒนา (Producer). (2561). Earth safe มาตรฐานวิถีไทย 2018 01. [คลิปวิดีโอ] Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=pGdubfNt-3g>
- ทินกร สีเสียดคำ. (2548). การวิเคราะห์ 2-อะเซทิล-1-พิโรลีน โดยตรงในเมล็ดข้าวด้วยเฮตสเซ-แก๊สโครมาโทกราฟี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ธรรณพ เหล่ากุลติก. (2548). ผลของการเสริมไอโอดีนต่อคุณภาพการสีข้าวและสมบัติทางเคมีกายภาพของเมล็ดข้าว. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ธริษตรี ธนรัตน์พิมลกุล. (2555). การสื่อสารเพื่อสร้างเครือข่ายความมั่นคงทางอาหารเรื่อง ข้าว ของบริษัททีวีบูรพา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / recv: 02072562 14:39:37 / seq: 17

กรุงเทพมหานคร.

ธวัชชัย โตสิตระกูล. รองประธานกรรมการมูลนิธิสายใยแผ่นดิน. (2560, 28 ธันวาคม) สัมภาษณ์.

ธีรวัฒน์ เสือมา. เกษตรกรกลุ่มม่วนใจ๋: เกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงดาว. (2561). สัมภาษณ์.

นลินทิพย์ เพณี. (2554). การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP): พืชอาหาร. Retrieved from

http://www.acfs.go.th/news/docs/acfs_03-08-54-002.pdf

นันทวรรณ หาญดี. ฝ่ายส่งเสริมกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต. (2560, 3 พฤศจิกายน) สัมภาษณ์.

นาถฤดี นาครวาจา. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (2560, 5 ตุลาคม) สัมภาษณ์.

น้ำเงิน (นามสมมติ). ชาวอินทรีย์ในเขตภาคกลาง. (2560, กันยายน-ธันวาคม) สัมภาษณ์.

น้ำตาล (นามสมมติ). ภาคเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรอินทรีย์. (2560, กันยายน - ธันวาคม) สัมภาษณ์.

นิติมา สุขสุทธิ. (2559). มาตรฐานข้าวหอมมะลิ. วารสารเศรษฐกิจการเกษตร, 721(ธันวาคม), 5-7.

บุญส่ง มาตขาว. เกษตรกรวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง อำเภอกุดชุม จังหวัด

ยโสธร. (2560, 17 พฤศจิกายน) สัมภาษณ์.

ประวิศ หาญณรงค์. ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานสินค้า กระทรวงพาณิชย์. (2560, 20 ตุลาคม)

สัมภาษณ์.

ประชาชาติธุรกิจ. (2560). พ่อค้าเตือนรัฐหนุนปลูกข้าวอินทรีย์ล้านไร่ไม่มีตลาด. Retrieved from

<https://www.prachachat.net/economy/news-68497>

ปัทมา เล้าประเสริฐ. (2552). ผลของการเก็บข้าวในถังแบบมีการเป่าอากาศต่อสมบัติทางเคมีกายภาพ

และคุณภาพของข้าวเหนียว พันธุ์ กข 6. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

พัฒน โภจินอก. รองผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาและส่งเสริมปัจจัยการผลิตอินทรีย์ สถาบันบริการตรวจสอบ

คุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (2561, 26 กันยายน) สัมภาษณ์.

มกอช. (2546). มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ: ข้าวหอมมะลิไทย (มกอช. 4000-2546).

Retrieved from

http://prangku.sisaket.doae.go.th/learning/rice/manual/data_012/E-book/Eb_009.pdf

มกอช. (2551). มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ: ข้าวหอมไทย (มกอช. 4001-2551).

Retrieved from http://www.acfs.go.th/standard/download/thai_aromatic_rice.pdf

มกอช. (2552ก). มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 การผลิต แปรรูป แสดงฉลาก และ

จำหน่ายผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ (มกอช. 9000 เล่ม 1-2552). Retrieved from

http://www.acfs.go.th/standard/download/ORGANIC-PART-1_PRODUCTS-FROM-ORGANIC.pdf

273427045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

- มกอช. (2552ข). มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 3 อาหารสัตว์น้ำอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 3-2552). Retrieved from https://www.fisheries.go.th/organic/organic_aquatic_animal_feed_มกษ%209000-2552%20เล่ม3.pdf
- มกอช. (2553ก). หลักเกณฑ์การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. Retrieved from http://www.acfs.go.th/km/download/cer_scheme_organic.pdf
- มกอช. (2553ข). มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 4 ข้าวอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 4-2553). Retrieved from http://www.acfs.go.th/standard/download/ORGANIC-PART-4_ORGANIC%20RICE.pdf
- มกอช. (2553ค). มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 5 ปลาสดอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 5-2553). Retrieved from http://www.acfs.go.th/standard/download/ORGANIC-PART-5_SNAKESKIN-GOURAMI.pdf
- มกอช. (2554). มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 2 ปศุสัตว์อินทรีย์. Retrieved from <http://certify.dld.go.th/certify/images/project/organic/2organic%20Livestock.pdf>
- มกอช. (2555). มาตรฐานสินค้าเกษตร: ข้าว (มกษ. 4004 - 2555). Retrieved from <http://www.sdoae.doae.go.th/document60/มาตรฐาน/8.pdf>
- มกอช. (2556). มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 6 ผึ้งอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 6-2556). Retrieved from http://www.acfs.go.th/standard/download/ORGANIC-PART-6_HONEY-BEE.pdf
- มกอช. (2557). แนวปฏิบัติในการใช้มาตรฐานสินค้าเกษตร เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 (มกษ. 9000 เล่ม 1(G)-2557). Retrieved from http://www.acfs.go.th/standard/download/GUIDANCE_ORGANIC-PART-1_PRODUCTS-FROM-ORGANIC.pdf
- มกอช. (2558ก). การกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร. Retrieved from http://www.acfs.go.th/standard_meaning.php
- มกอช. (2558ข). มาตรฐานสินค้าเกษตร. Retrieved from http://www.acfs.go.th/agri_standards.php
- มกอช. (2558ค). รายชื่อหน่วยรับรอง (CB). Retrieved from <http://www.acfs.go.th/cb.php>
- มกอช. (2560ก). มาตรฐานสินค้าเกษตร : ข้าวไทย (มกษ. 4004-2560). Retrieved from http://www.acfs.go.th/standard/download/Thai-Rice_60.pdf
- มกอช. (2560ข). มาตรฐานสินค้าเกษตร: ข้าวหอมมะลิไทย (มกษ.4000-2560) Retrieved from

http://www.acfs.go.th/standard/download/Thai-Hom-Mali_Rice-60.pdf

มกอช. (2560ค). รายชื่อเครือข่าย PGS ที่ มกอช. ให้การยอมรับภายใต้โครงการสถานที่จำหน่ายสินค้า

เกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐาน. Retrieved from <http://www.acfs.go.th/pgs-acfs.php>

มกอช. (2560ง). โครงการสถานที่จำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐาน. Retrieved from

<http://www.acfs.go.th/organic-retailers.php>

มาฆะสิริ เชาวกุล. (2559). การปรับระบบการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรของประเทศไทย: กรณีเมล็ด

พันธุ์ข้าว. วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน, 9(1), 100-119.

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย). (2557). เกษตรธรรมชาติ (Natural Farming). Retrieved

from

http://www.sathai.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=684&auto_id=15&T

[opicPk=](http://www.sathai.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=684&auto_id=15&TopicPk=)

รุ่งฤทธิ เพ็ชรรัตน์. (2559, 15 กุมภาพันธ์). การเดินทางของเมล็ดข้าว ตอนที่ 3. เว็บบล็อกกาซีน.

Retrieved from <https://waymagazine.org/thericejourney3/>

วัลลภ พิชญ์พงศา. ผู้บริหาร STC Group. (2560, 16 ตุลาคม) สัมภาษณ์.

วิฑูรย์ ปัญญากุล. เลขาธิการมูลนิธิสายใยแผ่นดินและกรรมการบริหาร IOAS. (2560, 13 กันยายน)

สัมภาษณ์.

วีระ หวังสัจจะโชค. (2556). การจัดสถาบันของนโยบายจำนำข้าว. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต),

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

ศศิวิมล ตามไท. (2542). การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมบริการโรคข้าวกล้องของ

ประชาชนในกรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. (2559). สถิติการส่งออกข้าวไทย. Retrieved from

[http://www.thairiceexporters.or.th/Press%20release/2016/TREA%20Press%20Rel](http://www.thairiceexporters.or.th/Press%20release/2016/TREA%20Press%20Release%20-%20January%202016%20-%2029012016.pdf)

[ease%20-%20January%202016%20-%2029012016.pdf](http://www.thairiceexporters.or.th/Press%20release/2016/TREA%20Press%20Release%20-%20January%202016%20-%2029012016.pdf)

สร้อยสุข พงษ์พล. (2540). แนวทางการพัฒนาที่ตั้งและโครงข่ายท่าข้าว : กรณีศึกษาภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (Ed.) (2554) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.

สิริกร ลิ้มสุวรรณ (Producer). (2560). มาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย. [งานนำเสนอ PowerPoint]

Retrieved from royal.dld.go.th/webnew/images/IDP/2560/3.2.2561/6.pdf

สุทธิณี วาณิชสำราญ. (2545). การเพิ่มปริมาณต้นข้าวของข้าวคุณภาพต่ำโดยการเข้าร่วมกับการอบแห้ง

แบบฟลูอิดส์เบด. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
ธนบุรี, กรุงเทพมหานคร.

อภิสรุ เพชรอยู่. (2559). ความรู้ ความเข้าใจ แรงจูงใจ และทัศนคติด้านส่วนประสมทางการตลาดที่มี
ผลต่อพฤติกรรมการบริโภคข้าวไรซ์เบอร์รี่ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสาร
บริหารธุรกิจศรีนครินทร์วิโรฒ, 7(1), 85-104.

อมรา พงศาพิชญ์. (2544). ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ. In อุทัย ดุลยเกษม (Ed.), คู่มืองานวิจัย
เชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา (pp. 13-44). ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

2734237045

ภาคผนวก : รายละเอียดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ก. ตารางเปรียบเทียบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ IFOAM สหภาพยุโรป (EU) และสหรัฐอเมริกา (USDA)

หัวข้อเนื้อหา	IFOAM	EU	USDA
เมล็ดพันธุ์จากแหล่งเกษตรอินทรีย์	ถ้ามี ให้ใช้เมล็ดจากแหล่งเกษตรอินทรีย์ ถ้าไม่มีให้ใช้เมล็ดพันธุ์ทั่วไป แต่ต้องไม่คลุกยา แต่ถ้าไม่มีอีก ให้ใช้เมล็ดพันธุ์ทั่วไปได้ แต่จะต้องมีการทบทวนเป็นระยะๆ (เป็นช้อยกเว้น)	ถ้ามี ให้ใช้เมล็ดจากแหล่งเกษตรอินทรีย์ ถ้าไม่มีให้ใช้เมล็ดพันธุ์ทั่วไป แต่ต้องไม่คลุกยา แต่ถ้าไม่มีอีก ให้ใช้เมล็ดพันธุ์ทั่วไปได้ แต่จะต้องมีการทบทวนเป็นระยะๆ (เป็นช้อยกเว้น)	ถ้ามี ให้ใช้เมล็ดจากแหล่งเกษตรอินทรีย์ ถ้าไม่มีให้ใช้เมล็ดพันธุ์ทั่วไป แต่ต้องไม่คลุกยา ไม่อนุญาตให้ใช้เมล็ดพันธุ์คลุกยาในทุกกรณี
เมล็ดพันธุ์ GMOs	ไม่อนุญาต	ไม่อนุญาต	ไม่อนุญาต
ทำเกษตรอินทรีย์บางส่วนของฟาร์ม	อนุญาตแต่กำหนดให้ต้องมีการแยกการผลิตที่เป็นอินทรีย์และไม่ใช่อินทรีย์ออกจากกันอย่างชัดเจน พืชอินทรีย์และพืชทั่วไปต้องสามารถแยกกันได้ อย่างชัดเจน	อนุญาตแต่กำหนดให้ต้องมีการแยกการผลิตที่เป็นอินทรีย์และไม่ใช่อินทรีย์ออกจากกัน และสถานที่เก็บผลผลิตต้องแยกกัน พืชอินทรีย์และพืชทั่วไปต้องเป็นคนละพันธุ์กัน	อนุญาต แต่กำหนดให้มี การบริหารฟาร์มที่แยกกัน และแนวกันเพื่อป้องกันการปะปน และปนเปื้อน ไม่ได้กำหนดให้พืชอินทรีย์ และพืชทั่วไปต้องเป็นคนละพันธุ์กัน
การเก็บปัจจัยการผลิตต้องห้ามไว้ในฟาร์ม	ไม่ห้าม	ห้ามเก็บไว้ในฟาร์มเกษตรอินทรีย์	ไม่ห้าม
ระยะปรับเปลี่ยน (พืช)	กำหนดขั้นต่ำไว้ 12 เดือน สำหรับพืชล้มลุก และ 18 เดือนสำหรับพืชยืนต้น*	กำหนดขั้นต่ำไว้ 24 เดือน สำหรับพืชล้มลุก และ 36 เดือนสำหรับพืชยืนต้น	กำหนดขั้นต่ำไว้ 36 เดือน ทั้งพืชล้มลุกและพืชยืนต้น
อินทรีย์วัตถุจากนอกฟาร์ม	กำหนดปริมาณนำเข้ามาใช้ในฟาร์มโดยพิจารณาจากเงื่อนไขท้องถิ่น และพืชที่ปลูก	กำหนดปริมาณที่จะนำเข้ามาใช้ในฟาร์ม โดยเฉพาะปุ๋ยคอก	ไม่ได้กำหนดปริมาณปุ๋ยคอกที่นำมาใช้จากภายนอกฟาร์ม

* หากเป็นกรณีที่มีประวัติการใช้สารเคมีเข้มข้นในแปลงเพาะปลูกมาก่อน IFOAM กำหนดระยะเวลาปรับเปลี่ยนเป็น 36 เดือน ทั้งพืชล้มลุกและพืชยืนต้น

หัวข้อเนื้อหา	IFOAM	EU	USDA
การใช้ปุ๋ยคอกดิบและระยะเวลาทิ้งช่วงก่อนเก็บเกี่ยวเป็นผลผลิตสำหรับใช้บริโภคในคน	ไม่ได้กำหนดระยะเวลา	ไม่ได้กำหนดระยะเวลา	กำหนดระยะเวลา
วัสดุคลุมแปลง	ไม่มีข้อกำหนด	ไม่อนุญาตให้ใช้เปลือกไม้ ชี้เลื่อย และเศษไม้ที่มีการใช้สารเคมีฉีดพ่นหลังจากตัดโค่น มาใช้เป็นวัสดุคลุมแปลง	ไม่มีข้อกำหนด
ปุ๋ยอุจจาระมนุษย์	อนุญาตให้ใช้กับพืชที่ไม่ได้นำมาบริโภค แต่มีข้อห้ามเว้นว่าต้องผ่านการจัดการที่เหมาะสมก่อน	ไม่อนุญาต	ไม่มีข้อกำหนด
ปุ๋ยหมัก	ไม่มีข้อกำหนด	ไม่มีข้อกำหนด	มีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุดิบที่นำมาใช้เป็นปุ๋ยหมัก ระยะเวลาการหมัก อุณหภูมิในกองปุ๋ย และจำนวนครั้งของการกลับกอง
รายการปัจจัยการผลิตที่อนุญาตให้ใช้เป็นปุ๋ยในฟาร์มอินทรีย์	ไม่ให้ใช้กากตะกอนน้ำเสีย (sewage sludge) ไม่ได้ห้ามใช้ปุ๋ยคอก (มูลไก่) จากฟาร์มอุตสาหกรรม	ไม่ให้ใช้กากตะกอนน้ำเสีย (sewage sludge) ห้ามใช้ปุ๋ยคอก (มูลไก่) จากฟาร์มอุตสาหกรรม มีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการปนเปื้อนโลหะหนักในปัจจัยการผลิต	ไม่ได้ห้ามใช้ปุ๋ยคอก (มูลไก่) จากฟาร์มอุตสาหกรรม
รายการปัจจัยการผลิตที่อนุญาตให้ใช้ป้องกันและกำจัดศัตรูพืช	อนุญาต (ไม่มีใน EU) ryania diatomaceous earth sodium bicarbonate potassium permanganate (ต่างทับทิม)	อนุญาต (ไม่มีใน IFOAM) hydrolyzed proteins metaldehyde pyrethroids (deltamethrin or lambda-cyhalothrin) mineral oils	ไม่มีข้อกำหนด

2734297045

หัวข้อเนื้อหา	IFOAM	EU	USDA
เกณฑ์ในการอนุญาต ปัจจัยการผลิตอื่นๆ	มีการกำหนดเกณฑ์ในการ ประเมินปัจจัยการผลิต ค่อนข้างละเอียด	ไม่มี	ไม่มี
การใช้ตราในกรณี ผลิตภัณฑ์มีวัตถุดิบที่ เป็นเกษตรอินทรีย์น้อยกว่า 70%	อนุญาตให้ระบุบนรายการ วัตถุดิบว่าเป็นเกษตร อินทรีย์ได้	ไม่อนุญาต	อนุญาตให้ระบุบนรายการ วัตถุดิบว่าเป็นเกษตร อินทรีย์ได้
95%	95% ของส่วนผสมที่เป็น ผลผลิตการเกษตร	95% ของส่วนผสมที่เป็น ผลผลิตการเกษตร	95% ของส่วนผสม ทั้งหมด
การฉาบริ่งสี	ไม่อนุญาต	ไม่อนุญาต	ไม่อนุญาต
GMOs หรือ ผลิตภัณฑ์ ที่ได้จาก GMOs เป็น ส่วนผสมในอาหาร	ไม่อนุญาต	ไม่อนุญาต	ไม่อนุญาต
วัตถุดิบส่วนผสมที่ไม่ใช่ เกษตรอินทรีย์	ต้องมีการพิจารณาเป็น กรณีๆ ไป และต้องมีการ ทบทวนเป็นช่วงๆ	ระบุไว้ใน Annex VI Section C	ต้องมีการพิจารณาเป็น กรณีๆ ไป และต้องมีการ ทบทวนเป็นช่วงๆ ห้ามใช้ส่วนผสมที่ปลูกโดย ใช้กากตะกอนน้ำเสียจาก เขตเทศบาลเมือง

หมายเหตุ:

- เนื้อหามาตรฐานของแต่ละมาตรฐานมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ควรตรวจสอบข้อมูลจากเว็บไซต์ของเจ้าของมาตรฐาน
อยู่เสมอ
- เนื่องจากมาตรฐานของแต่ละที่มีความคล้ายคลึงกัน มีเพียงรายละเอียดปลีกย่อยบางอย่างที่แตกต่างกัน เกษตรกร
อินทรีย์ที่ส่งออกไปยังหลายแห่งก็จะปลูกโดยใช้มาตรฐานเดียว โดยตัดข้อห้ามของทุกมาตรฐานออกไป เพื่อให้
ผลผลิตมีมาตรฐาน และเวลาหน่วยรับรองมาตรวจก็จะถือว่าผ่านทุกมาตรฐาน แต่เวลาแยกผลผลิตต้องแยกแต่ละ
มาตรฐานอย่างชัดเจน

ที่มา : ดัดแปลงมาจากข้อมูลของ สถาบันบริการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

http://www.iqs.mju.ac.th/goverment/20111119104835_2011_iqs/23992.pdf

ข. มาตรฐานข้าวอินทรีย์ มกษ. 9000 เล่ม 4

มาตรฐานสินค้าเกษตร
เกษตรอินทรีย์ เล่ม 4 : ข้าวอินทรีย์

1. ขอบข่าย

- 1.1 มาตรฐานสินค้าเกษตรนี้ ครอบคลุมวิธีการผลิต การแปรรูป การแสดงฉลาก และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ที่ได้จากระบบการผลิตข้าวอินทรีย์
- 1.2 มาตรฐานสินค้าเกษตรนี้ให้ใช้ร่วมกับมาตรฐานสินค้าเกษตร เรื่อง เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 : การผลิต แปรรูป แสดงฉลาก และจำหน่าย ผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 1)

2. นิยาม

ความหมายของคำที่ใช้ในมาตรฐานสินค้าเกษตรนี้ให้เป็นไปตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 และดังต่อไปนี้

- 2.1 **ข้าวอินทรีย์** (organic rice) หมายถึงผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ ที่ได้จากการผลิตภายใต้ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์
- 2.2 **ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์** (organic rice production system) หมายถึง การจัดการผลิตข้าวที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพและวงจรชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ ไม่ใช้วัตถุพิษสังเคราะห์ และไม่ใช้พืช สัตว์ หรือจุลินทรีย์ หรือวัตถุดิบที่ได้จากการดัดแปรพันธุกรรม (genetic modification) การจัดการกับผลิตภัณฑ์ เน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวังในทุกขั้นตอน เพื่อรักษาสภาพการเป็นข้าวอินทรีย์ และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์
- 2.3 **ผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์** (organic rice produce) หมายถึง ข้าวเปลือกอินทรีย์ที่ยังไม่ผ่านกระบวนการแปรรูป และให้หมายความรวมถึงผลพลอยได้ที่ได้จากการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์ เช่น ฟางข้าวอินทรีย์ แล้วแต่กรณี
- 2.4 **กระบวนการแปรรูป** หมายถึง การแปรสภาพผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ ได้แก่การสีข้าวเปลือกอินทรีย์เป็นข้าวกล้องหรือข้าวขาวอินทรีย์ รวมถึงการนำข้าวกล้องหรือข้าวขาวอินทรีย์ รำข้าวอินทรีย์ หรือปลายข้าวอินทรีย์ มาผ่านกระบวนการทางฟิสิกส์ ชีวภาพ และกระบวนการอื่นๆ

- 2.5 **ผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์** (organic rice product) หมายถึง สิ่งที่ได้จากการแปรรูปสภาพข้าวเปลือกอินทรีย์ เช่น ข้าวกล้อง ข้าวขาว แกลบ รำ ปลายข้าว จมูกข้าว รวมทั้งการนำผลิตภัณฑ์เหล่านี้ไปแปรรูปต่อโดยไม่มีส่วนผสมอื่น เช่น น้ำมันรำข้าว แป้งข้าว ข้าวงอก ข้าวหนึ่ง
- 2.6 **ศัตรูข้าว** (rice pest) หมายถึง ชนิด สายพันธุ์ ของพืช สัตว์ หรือจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อข้าวอินทรีย์

3. หลักการการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์

ให้เป็นไปตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ข้อกำหนด ข้อ 3

4. ข้อกำหนดวิธีการผลิตข้าวอินทรีย์

- 4.1 การเริ่มนับระยะปรับเปลี่ยนข้าวอินทรีย์ให้เริ่มนับตั้งแต่วันที่เกษตรกรยื่นใบสมัครขอรับรองต่อหน่วยรับรอง เป็นเวลาอย่างน้อย 12 เดือน ผลผลิตที่ได้ในช่วงระยะปรับเปลี่ยนไม่เรียกเป็นข้าวอินทรีย์
- 4.2 ในกรณีที่เกษตรกรมีหลักฐานแสดงว่าพื้นที่ที่ขอรับรองไม่มีการใช้สารเคมีที่ห้ามใช้ เป็นเวลามากกว่า 12 เดือน เกษตรกรอาจขอลดระยะปรับเปลี่ยนได้แต่จะต้องไม่น้อยกว่า 6 เดือน
- 4.3 การเพิ่ม ลด หรือ ยกเว้นระยะการปรับเปลี่ยนที่นอกเหนือข้อกำหนดในข้อ 4.1 ให้พิจารณาจากข้อมูลประวัติการใช้พื้นที่และผลวิเคราะห์สารเคมีตกค้าง และ/หรือ โลหะหนักในดิน น้ำ และผลิตผลข้าวอินทรีย์
- 4.4 พื้นที่ที่ขอการรับรองเกษตรกรอินทรีย์ที่การผลิตไม่ได้เปลี่ยนเป็นเกษตรกรอินทรีย์พร้อมกันทั้งหมด เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่บางส่วนได้ แต่ต้องเป็นข้าวต่างชนิด และต่างพันธุ์ ที่แยกแยะความแตกต่างของผลิตผลข้าวอินทรีย์ได้ มีการแบ่งแยกพื้นที่และกระบวนการจัดการให้ชัดเจน และผลิตผลข้าวอินทรีย์จะต้องไม่ปะปนกับผลิตผลจากพื้นที่ที่ไม่ได้ผลิตภายใต้ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์
- 4.5 พื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์แล้ว และตั้งใจจะใช้พื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ต่อไป ต้องไม่เปลี่ยนกลับไปใช้สารเคมีอีกโดยไม่มีเหตุอันควร
- 4.6 ไม่ให้ใช้สารเคมีสังเคราะห์ในการผลิตข้าวอินทรีย์
- 4.7 เกษตรกรต้องมีมาตรการป้องกันการปนเปื้อนจากแปลงข้าวเคียงหรือจากแหล่งมลพิษทั้งทางดิน น้ำ อากาศ เช่น ทำคั่นกัน การปลูกพืชเป็นแนวกันชน เป็นต้น ในกรณีที่มี

2734237045

ความเสี่ยงต่อการปนเปื้อนให้เกษตรกรสุ่มตรวจวิเคราะห์ดินหรือน้ำหากพบว่ามีความเสี่ยงในการปนเปื้อนดังกล่าว

4.8 ต้องรักษาหรือเพิ่มระดับความอุดมสมบูรณ์ของดินและกิจกรรมทางชีวภาพที่เป็นประโยชน์ในดินดังนี้

- (1) ปลูกพืชตระกูลถั่ว ใช้ปุ๋ยพืชสด ใช้พืชรากลึกในการปลูกหมุนเวียน
- (2) ใส่วัสดุอินทรีย์ที่เป็นผลพลอยได้จากแปลงปลูกพืช ตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 หรือฟาร์มปุ๋ยคอกตาม มกษ. 9000 เล่ม 2 หรือวัสดุอินทรีย์ที่รู้แหล่งที่มาและผ่านการบวกรวมหมักแล้ว

หมายเหตุ ในกรณีที่อยู่ในข้อ 4.8 (1) และ ข้อ 4.8 (2) ให้ธาตุอาหารแก่พืชไม่เพียงพอหรือไม่สามารถหาวัสดุอินทรีย์ที่ได้มาจากการปฏิบัติตามมาตรฐานนี้เพียงพอ อาจใช้สารปรับปรุงบำรุงดินอื่นๆ ที่อยู่ใน มกษ. 9000 เล่ม 1 ภาคผนวก ก ตารางที่ ก.1 ได้

- (3) เร่งปฏิกิริยาของปุ๋ยอินทรีย์ โดยอาจใช้เชื้อจุลินทรีย์หรือวัสดุจากพืชที่เหมาะสมได้
- (4) ใช้ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อเพิ่มธาตุอาหารในดิน

4.9 เกษตรกรต้องควบคุม ป้องกัน หรือกำจัดศัตรูข้าวโดยใช้มาตรการใดมาตรการหนึ่ง หรือหลายมาตรการรวมกัน ดังต่อไปนี้

- (1) เลือกใช้พันธุ์ข้าวที่ต้านทานโรค แมลง สัตว์ศัตรูข้าว และเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่
- (2) เลือกใช้วิธีเขตกรรมหรือการจัดการในแปลงนา เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชคลุมดิน
- (3) ใช้วิธีฟิสิกส์ ได้แก่ การใช้เครื่องมือกลในการเพาะปลูก การใช้กับดัก การใช้แสงไฟล่อ การใช้เสียงขับไล่ รวมทั้งการใช้สัตว์เลี้ยง แต่ต้องป้องกันจุลินทรีย์ก่อโรคจากมูลสัตว์ปนเปื้อนในผลิตผลข้าวอินทรีย์
- (4) ใช้ชีววิธี ได้แก่ การใช้ศัตรูธรรมชาติ (ตัวห้ำ ตัวเบียน) การอนุรักษ์ศัตรูธรรมชาติของศัตรูข้าว และการรักษาสมดุลทางธรรมชาติระหว่างศัตรูข้าวและศัตรูธรรมชาติ
- (5) ใช้จุลินทรีย์ เช่น การใช้เชื้อราบิวเวอเรีย (*Beauveria*) ควบคุมการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล

4.10 ในกรณีที่มาตรการข้อ 4.9 ข้างต้นใช้ป้องกันพืชที่ได้รับความเสียหายอย่างรุนแรงไม่ได้ ให้ใช้สารตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ภาคผนวก ก ตารางที่ ก.3

4.11 ห้ามใช้เครื่องฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชหรือสารเคมี ที่ใช้ในระบบเกษตรเคมีปะปนกับเครื่องฉีดพ่นที่ใช้ในระบบเกษตรอินทรีย์

2734237045

4.12 เมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ ต้องมาจากระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ยกเว้นในพื้นที่ที่หาเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ไม่ได้ อนุโลมให้ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวจากแหล่งทั่วไปสำหรับการผลิตข้าวอินทรีย์ในปีแรก โดยเมล็ดข้าวนั้นต้องไม่ผ่านการคลุกสารเคมี หากหาไม่ได้ต้องมีวิธีการกำจัดสารเคมีออกอย่างเหมาะสมก่อนนำมาใช้ และต้องได้รับการยอมรับจากหน่วยรับรอง

4.13 การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตให้เป็นเกษตรอินทรีย์

4.13.1 ให้เกษตรกรเสนอแผนการผลิตและการจัดการแปลงนาที่ชัดเจนต่อหน่วยรับรองระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ เพื่อพิจารณาอนุมัติ

4.13.2 ให้เกษตรกรจัดทำบันทึกขั้นตอนการใช้ปัจจัยการผลิต โดยแสดงแหล่งที่มาและปริมาณการใช้

4.13.3 ในการสมัครขอรับรอง เกษตรกรต้องแสดงข้อมูลต่อไปนี้แก่ผู้รับรอง

(1) ประวัติการใช้พื้นที่

(2) ประวัติการใช้สารเคมี และผลการวิเคราะห์สารพิษตกค้างในดินและน้ำ (ถ้ามี)

(3) แผนที่และแผนผังแปลงนาที่ขอการรับรองและพื้นที่ข้างเคียง

(4) แผนการผลิตในทุกขั้นตอน

(5) บันทึกขั้นตอนการใช้ปัจจัยการผลิต

(6) บันทึกกิจกรรมในแปลงนา และข้อมูลอื่นๆ

4.14 ถ้าผลิตผลข้าวอินทรีย์ที่ผลิตขึ้นจากระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ที่ได้รับการรับรองจากหน่วยรับรองอย่างสม่ำเสมอ ไม่จำเป็นต้องตรวจวิเคราะห์สารพิษตกค้างในผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ ยกเว้นเป็นการวิเคราะห์ตามข้อกำหนดของประเทศคู่ค้า หรือตามกฎหมาย หรือตามที่หน่วยรับรองกำหนด

5. การจัดการ การเก็บรักษา การขนส่ง การแปรรูป และการบรรจุหีบห่อ

ให้เป็นไปตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ข้อกำหนด 7 และในกรณีที่เกษตรกรต้องการขอรับรองการแปรรูปและบรรจุข้าวอินทรีย์ ให้เกษตรกรยื่นใบสมัครขอการรับรองเพิ่มเติมจากหน่วยรับรอง

6. การแสดงฉลากและการกล่าวอ้าง (Labelling and Claims)

ให้เป็นไปตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ข้อกำหนด 8

273427045

7. ข้อกำหนดการอนุญาตให้ใช้สารอื่นที่นอกเหนือจากที่ระบุไว้ในภาคผนวก ก ในระบบการผลิตข้าวอินทรีย์

ให้เป็นไปตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ข้อกำหนด 9

8. ระบบตรวจและรับรอง (Inspection and Certification Systems)

ให้เป็นไปตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ข้อกำหนด 10

9. รายละเอียดวิธีการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์

รายละเอียดวิธีการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์นี้ มีไว้เพื่อให้เกษตรกรและผู้ประกอบการผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีคุณภาพ เป็นไปตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ซึ่งมีรายละเอียดอธิบายไว้ในภาคผนวก ข

2734237045

ภาคผนวก ก

สารที่อนุญาตให้ใช้สำหรับการผลิตข้าวอินทรีย์

ให้เป็นไปตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ข้อกำหนดในภาคผนวก ก และเพิ่มเติมดังนี้

ชื่อสาร	รายละเอียด / ข้อกำหนด
1. สะเดา ดอกดีปลีแห้ง ว่านน้ำผาง	เพื่อควบคุมเมล็ดพันธุ์สำหรับป้องกันกำจัดศัตรูข้าว
2. แหนแดง	เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน เพิ่มไนโตรเจน
3. สาหร่ายสีน้ำเงินแกมเขียว	เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน เพิ่มไนโตรเจน
4. เลือดสัตว์แห้ง	เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน เพิ่มไนโตรเจน
5. กระดุกปน	เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน เพิ่มไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และแคลเซียม
6. กากเมล็ดพืช	เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน เพิ่มฟอสฟอรัส

ภาคผนวก ข

รายละเอียดวิธีการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์

(ข้อ 9)

รายละเอียดวิธีการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์ เป็นข้อแนะนำสำหรับเกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป สำหรับวิธีการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์ เพื่อให้ระบบการผลิตและการแปรรูปข้าวอินทรีย์เป็นไปตามมาตรฐานนี้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภค มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข.1 การผลิตข้าวอินทรีย์

ข.1.1 การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน

เนื่องจากการปลูกข้าวอินทรีย์ต้องไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ดังนั้นควรเลือกพื้นที่ปลูกที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงตามธรรมชาติเป็นการเริ่มต้นที่ได้เปรียบ เพื่อรักษาระดับปริมาณ / คุณภาพผลิตผลให้อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ นอกจากนี้เกษตรกรยังต้องรู้จักการจัดการดินที่ถูกต้อง และพยายามรักษาความ

อุดมสมบูรณ์ของดินให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวอินทรีย์ให้ได้ผลดีและยั่งยืนมากที่สุด คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดินสำหรับการผลิตข้าวอินทรีย์สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

ข.1.1.1 การจัดการดิน

- (1) ไม่เผาตอซัง ฟางข้าว และเศษวัสดุอินทรีย์ในแปลงนา เพราะเป็นการทำลายอินทรีย์วัตถุและจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์
- (2) เกษตรกรอาจทำการปรับปรุงบำรุงดินโดยการเพิ่มวัสดุอินทรีย์ในแปลงนาอย่างสม่ำเสมอ ควรใช้วัสดุอินทรีย์จากแปลงนาให้เป็นประโยชน์ ไม่นำชิ้นส่วนของพืชที่ไม่ใช้ประโยชน์โดยตรงออกจากแปลงนา และต้องไม่นำอินทรีย์วัตถุที่ปนเปื้อนสารเคมีเข้ามาใส่ในแปลงนา
- (3) เพิ่มอินทรีย์วัตถุให้กับดินโดยการปลูกพืชตระกูลถั่วในที่ว่างภายในบริเวณแปลงนาตามความเหมาะสม แล้วใช้อินทรีย์วัตถุที่เกิดขึ้นในระบบไร่นาให้เกิดประโยชน์ต่อการปลูกข้าว
- (4) ไม่ควรปล่อยที่ดินให้ว่างเปล่าก่อนการปลูกข้าวและหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว แต่ควรปลูกพืชบำรุงดินโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วพุ่ม ถั่วพราง ปอเทือง โสนอัฟริกัน เป็นต้น
- (5) ควรวิเคราะห์ดินในแปลงนาทุกปี แล้วปรับสภาพความเป็นกรด-เบส (pH) ของดินให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นข้าว (pH ประมาณ 5.5 ถึง 6.5) ถ้าพบว่าดินมีความเป็นกรดสูง แนะนำให้ใช้ปูนมาร์ลหรือซีเมนต์ปรับสภาพดิน
- (6) การไถกลบตอซัง และพืชปุ๋ยสดเป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุและจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ในดิน

ในกรณีที่เกษตรกรมีการปลูกข้าวเป็นพืชหลักเพียงอย่างเดียวตลอดฤดูเพาะปลูกโดยอาศัยน้ำฝน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวให้ทิ้งฟางข้าวและตอซังไว้ในแปลงนาของเกษตรกรเพื่อเป็นการคลุมผิวหน้าดินหรือไถกลบตอซังและหว่านพืชตระกูลถั่ว จากนั้นเมื่อเข้าสู่ต้นฤดูฝนประมาณปลายเดือนเมษายน หรือต้นเดือนพฤษภาคมให้ปฏิบัติดังนี้ ผสมน้ำหมักชีวภาพจำนวน 5 ลิตรต่อไร่ กับน้ำ 100 ลิตร ใส่สารละลายน้ำหมักชีวภาพในถังที่ติดกับรถบ่มฟาง แล้วหยอดไปพร้อมกับการบ่มฟางหรือสาดให้ทั่วสม่ำเสมอ แล้วใช้รถไถย่ำฟางให้จมดิน หมักไว้ 10 วัน ถึง 15 วัน หลังจากหมักฟาง 10 วัน ถึง 15 วันแล้วจึงทำเทือกเตรียมแปลงพร้อมที่จะปลูกข้าวต่อไป

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ทั้งนี้เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวแล้ว เพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยสด ให้หว่านถั่วพุ่ม แล้วไถกลบ
ตอซังข้าว เมื่อถั่วมีฝักให้เก็บเมล็ดเป็นเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในฤดูต่อไป และเพื่อเป็นพืชปุ๋ยสดให้หว่านเมล็ด
พันธุ์ถั่วพุ่ม หรือปอเทือง จนถึงระยะออกดอกให้ไถกลบตอซัง ต้นถั่วพุ่ม ต้นถั่วพุ่ม หรือปอเทือง ทั้ง
ไว้ให้ย่อยสลาย 7 วัน แล้วหว่านข้าวได้ ในกรณีที่ไม่มีการปลูกพืชต่อเนื่องควรตัดตอซังข้าวและใช้ฟาง
ข้าวคลุมดิน เพื่อรักษาหน้าดิน เพื่ออินทรีย์วัตถุ และธาตุอาหารบางชนิดให้กับดินก่อนการปลูกข้าวใน
ฤดูต่อไป สำหรับในพื้นที่ปลูกข้าวไร่ซึ่งมีความลาดเท การคลุมดินเป็นสิ่งจำเป็นมาก และหลังการ
เก็บเกี่ยวข้าวแล้วเกษตรกรควรทิ้งตอซังและฟางข้าวไว้ในแปลงเพื่อการคลุมดินและไถกลบในฤดูต่อไป

ข.1.1.2 การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์ธรรมชาติที่ควรใช้ ได้แก่

(1) ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยมูลสัตว์ ได้แก่ มูลสัตว์ต่างๆ ในบริเวณไร่นา หรือนำมาจาก
ภายนอกที่ผ่านกระบวนการหมักแล้ว นอกจากนี้แปลงนาในชนบทหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว
มักจะปล่อยให้เป็นที่เลี้ยงสัตว์โดยให้แทะเล็มตอซังและหญ้าต่างๆ มูลสัตว์ที่ถ่ายออกมา
ปะปนกับซากพืชก็จะเป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุในนาอีกทางหนึ่ง

(2) ปุ๋ยหมัก ควรจัดทำในแปลงนาหรือบริเวณที่อยู่ไม่ห่างจากแปลงนามากนัก เพื่อ
ลดระยะเวลาในการทำปุ๋ยหมัก ควรใช้เชื้อจุลินทรีย์เพื่อช่วยย่อยสลายเศษซากพืชให้เป็นปุ๋ย
หมักเร็วขึ้น และเก็บรักษาปุ๋ยหมักในที่ร่ม ไม่ตากแดดและฝนเพื่อลดการสูญเสียธาตุอาหาร

(3) ปุ๋ยพืชสด ที่นิยมปลูกในนาข้าว ได้แก่ โสนแอฟริกัน ปอเทือง ถั่วพุ่ม ถั่วพุ่ม โดย
ปลูกเป็นปุ๋ยพืชสดก่อนการปลูกข้าวประมาณ 2 เดือน เพื่อให้พืชปุ๋ยสดมีช่วงการเจริญเติบโต
เพียงพอที่จะผลิตมวลชีวภาพและปริมาณธาตุไนโตรเจนสูง ไถกลบช่วงระยะเวลา 45 วัน ถึง
60 วัน หรือระยะเวลาออกดอกขึ้นอยู่กับชนิดของพืชปุ๋ยสด แล้วไถกลบพืชปุ๋ยสดปล่อยให้
ย่อยสลาย 7 วัน ก่อนที่จะปลูกข้าว หากพิจารณาว่าพืชปุ๋ยสดเจริญเติบโตไม่เต็มที่ มวล
ชีวภาพและปริมาณธาตุอาหารพืชยังไม่เพียงพอ ให้ใส่ปุ๋ยหมักและ / หรือปุ๋ยคอกจากแหล่งที่
ไม่ใช่สารเคมีหรือสารปฏิชีวนะในการเลี้ยง ตรวจสอบที่มาของเมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยสด ปุ๋ยหมัก
ปุ๋ยคอก และสารเติมอื่นๆ บันทึกปริมาณที่ใช้และติดตามผลของการจัดการความอุดม
สมบูรณ์ของดิน บันทึกการใช้เครื่องจักรกลในการเตรียมปุ๋ยอินทรีย์และไถกลบ รวมทั้ง
ช่วงเวลาปฏิบัติงาน

ข.1.1.3 น้ำหมักชีวภาพ ควรทำใช้เองจากวัสดุเหลือใช้ในไร่นา ในครัวเรือน นำมา
หมักร่วมกับกากน้ำตาล (molasses) หรือน้ำตาลทรายแดงละลายน้ำ หากต้องการเร่ง
กระบวนการหมักและผลิตน้ำหมักชีวภาพที่มีคุณภาพ ให้ใช้จุลินทรีย์ร่วมในการหมักด้วย

โดยมีองค์ประกอบวัสดุหมักพื้นฐาน เช่น สารเร่งซูปเปอร์ พด.2 เป็นต้น น้ำหมักชีวภาพแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ตามวัสดุหมัก ได้แก่

(1) น้ำหมักชีวภาพที่ผลิตจากพืช เช่น ผักและผลไม้ วัสดุหมักประกอบด้วย ผักหรือผลไม้ 40 กิโลกรัม กากน้ำตาล 10 กิโลกรัม น้ำ 10 ลิตร (หรือให้ท่วมวัสดุหมัก) และเติมน้ำให้ได้ 50 ลิตร และสารเร่งจุลินทรีย์ ใช้เวลาหมัก 7 วัน

(2) น้ำหมักชีวภาพที่ผลิตจากสัตว์ เช่น ปลาหรือหอยเชอรี่ วัสดุหมักประกอบด้วย ปลาหรือหอยเชอรี่ 30 กิโลกรัม ผลไม้ 10 กิโลกรัม กากน้ำตาล 10 กิโลกรัม น้ำ 10 ลิตร (หรือให้ท่วมวัสดุหมัก) และเติมน้ำให้ได้ 50 ลิตร และสารเร่งจุลินทรีย์ ใช้เวลาหมัก 15 วัน ถึง 20 วัน

ข.1.1.3.1 วิธีการผลิตน้ำหมักชีวภาพ

- (1) หั่นหรือสับวัสดุจากพืชหรือสัตว์ให้เป็นชิ้นเล็กๆ ผสมกับกากน้ำตาลในถังหมัก
- (2) ใส่สารเร่งจุลินทรีย์ผสมในน้ำ 10 ลิตร คนให้เข้ากันนาน 5 นาที
- (3) เทสารละลายจุลินทรีย์ในถังหมัก คนส่วนผสมให้เข้ากัน ปิดฝาไม่ต้องแน่น ตั้งไว้ในที่ร่ม
- (4) ในระหว่างการหมัก คนหรือกวน 1 ครั้ง ถึง 2 ครั้งต่อวัน เพื่อระบายก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และทำให้ส่วนผสมคลุกเคล้าได้ดียิ่งขึ้น

ข.1.1.3.2 การใช้ประโยชน์น้ำหมักชีวภาพในแปลงนา

- (1) แช่เมล็ดพันธุ์ข้าว อัตราน้ำหมักชีวภาพ 20 มิลลิลิตร ต่อน้ำ 20 ลิตร ต่อเมล็ดข้าว 20 กิโลกรัม โดยแช่เมล็ดข้าวเป็นเวลา 12 ชั่วโมง แล้วนำขึ้นพักไว้ 1 วัน จึงนำไปปลูก
- (2) ช่วงเตรียมดิน อัตราน้ำหมักชีวภาพ 5 ลิตรต่อไร่ต่อครั้ง โดยฉีดพ่นหรือรดลงดินระหว่างเตรียมดิน หรือก่อนไถกลบตอซัง
- (3) ช่วงการเจริญเติบโต อัตราน้ำหมักชีวภาพ 5 ลิตรต่อไร่ต่อครั้ง เมื่อข้าวอายุ 30 วัน 50 วัน และ 60 วัน โดยเทลงในนาข้าว

ข.1.1.4 การใช้ปัจจัยการผลิตที่ใช้เป็นปุ๋ยและสารปรับปรุงบำรุงดิน

หากปฏิบัติตามคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดินข้างต้นแล้วยังพบว่าดินมีความอุดมสมบูรณ์ไม่เพียงพอ อาจใช้สารปรับปรุงบำรุงดินอื่นๆ ที่อยู่ใน มกษ.

2734237045

9000 เล่ม 1 ภาคผนวก ก ตารางที่ ก.1 ได้ หรือสามารถนำเอาอินทรีย์วัตถุจากธรรมชาติ
ต่อไปนี้ทดแทนปุ๋ยเคมีบางชนิดได้

- (1) แหล่งธาตุไนโตรเจน เช่น แหนแดง สาหร่ายสีน้ำเงินแกมเขียว กากเมล็ดสะเดา และเลือดสัตว์แห้ง เป็นต้น
- (2) แหล่งธาตุฟอสฟอรัส เช่น หินฟอสเฟต กระดูกป่น มูลไก่ มูลค่างควา กากเมล็ดพืช ขี้เถ้าไม้ และสาหร่ายทะเล เป็นต้น
- (3) แหล่งธาตุโพแทสเซียม เช่น ขี้เถ้าแกลบ และหินปูนบางชนิด เป็นต้น
- (4) แหล่งธาตุแคลเซียม เช่น โดโลไมต์ (ธรรมชาติ) เปลือกหอยป่น และกระดูกป่น เป็นต้น

ข.1.2 การควบคุมวัชพืช

แนะนำให้ควบคุมวัชพืชโดยวิธีฟิสิกส์ ได้แก่ การเตรียมดินที่เหมาะสม วิธีการทำนาที่ลดปัญหาวัชพืช (กรณีแหล่งปลูกมีวัชพืชมากให้ทำนาดำ) การใช้ระดับน้ำควบคุมวัชพืช การใช้วัสดุคลุมดิน การถอนด้วยมือ และวิธีเขตกรรมต่างๆ เช่น การใช้เครื่องมือไถพรวน การเลือกช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสม การตัดใบข้าว การปลูกพืชหมุนเวียน และกำจัดวัชพืชทั้งในนาและบนคันนา เป็นต้น

ข.1.3 การป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าว

ป้องกันกำจัดตามความจำเป็น โดยเน้นสมดุลของศัตรูธรรมชาติและความแข็งแรงของต้นข้าว ก่อนที่จะใช้สารจากธรรมชาติหรือสารที่อนุญาตให้ใช้สำหรับการผลิตเกษตรอินทรีย์ ตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ภาคผนวก ก ตารางที่ ก.3

หลักการสำคัญของการป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าวในการผลิตข้าวอินทรีย์มีดังนี้

ข.1.3.1 ใช้พันธุ์ข้าวที่ต้านทานโรค แมลง สัตว์ศัตรูข้าว และเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่

ข.1.3.2 การปฏิบัติด้านเขตกรรม เช่น การเตรียมแปลง กำหนดช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสม ใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ และระยะปลูกที่เหมาะสม การปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อตัดวงจรการระบาดของโรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าว การรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและความสมดุลของธาตุอาหารพืช การจัดการน้ำเพื่อให้ต้นข้าวเจริญเติบโตได้ดี สมบูรณ์และแข็งแรง สามารถลดการทำลายของโรคแมลงและสัตว์ศัตรูข้าวได้ส่วนหนึ่ง

273427045

ข.1.3.3 การจัดการสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมกับการระบาดของโรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าว เช่น การกำจัดวัชพืช การกำจัดเศษซากพืชที่เป็นโรคโดยใช้กำมะถันผงที่ไม่ผ่านกระบวนการทางเคมี

(1) สัตว์ศัตรูข้าว

ปูและหอยเชอร์รี่ ให้ลดระดับน้ำในนา ใช้กับดักหรือจับมาเป็นอาหารสัตว์เลี้ยง และทำน้ำหมักชีวภาพ หากจำเป็นให้ใช้สารสกัดจากพืชต่อไปนี้กำจัด เช่น เขียวดา ไบยาสูบ นกและหนูให้ใช้กับดัก ใช้คนไล่ และวิธีล้อมรั้วป้องกัน อนุรักษ์ศัตรูธรรมชาติ เช่น เหยี่ยว งู พังพอน กรณีใช้วัสดุอุปกรณ์กำจัด ให้ตรวจแหล่งที่มา บันทึกชนิดและความรุนแรง และปริมาณศัตรูธรรมชาติ

(2) แมลงศัตรูข้าว

รักษาระดับน้ำให้เหมาะสมกับต้นข้าวเพื่อให้ต้นข้าวมีความแข็งแรง และอนุรักษ์ศัตรูธรรมชาติให้รักษาสมดุลกับปริมาณแมลงในนา กรณีมีการระบาดมาก อาจจะใช้สารที่อนุญาตให้ใช้สำหรับการผลิตเกษตรอินทรีย์ ตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ภาคผนวก ก ตารางที่ ก.3 ตรวจสอบประเมินและบันทึกการระบาดและวิธีป้องกันกำจัด (ถ้ามี) ตรวจชนิดสารที่ใช้และแหล่งที่มา

(3) โรคข้าว

การให้ธาตุอาหารแก่ต้นข้าวควรให้อย่างสมดุล โดยเฉพาะธาตุไนโตรเจนจะต้องไม่มากเกินไป จะได้ต้นข้าวที่แข็งแรงทนทานต่อโรค กรณีที่มีการระบาดมากอาจใช้สารที่อนุญาตให้ใช้สำหรับการผลิตเกษตรอินทรีย์ ตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ภาคผนวก ก ตารางที่ ก.3 ตรวจสอบประเมินและบันทึกวิธีการเตรียมดินและวิธีปลูก บันทึกปริมาณวัชพืชในนาข้าว การถอน หรือ การใช้เครื่องมือกำจัดวัชพืช

ข.1.3.4 การรักษาสมดุลทางธรรมชาติ โดยส่งเสริมการแพร่ขยายปริมาณของแมลงที่เป็นประโยชน์ (ศัตรูธรรมชาติ) เช่น ตัวห้ำ ตัวเบียน เพื่อช่วยควบคุมแมลงและสัตว์ศัตรูข้าว

ข.1.3.5 ปลูกพืชไล่แมลงบนคันนา เช่น ตะไคร้หอม เป็นต้น

ข.1.3.6 ใช้วิธีฟิสิกส์ ได้แก่ การใช้เครื่องมือกลในการเพาะปลูก ใช้แสงไฟล่อ ใช้กับดัก และใช้กาวเหนียว

ข.2 การจัดการ การเก็บรักษา การขนส่ง การแปรรูป และการบรรจุหีบห่อ

ข.2.1 การขนส่ง

273427045

ภาชนะบรรจุหรือกระสอบที่ใช้บรรจุข้าวอินทรีย์ และพาหนะขนย้ายข้าวอินทรีย์ต้องสะอาด ปราศจากการปนเปื้อนของวัตถุอันตรายและจากข้าวอื่นๆ พาหนะขนย้ายหรือรถบรรทุกข้าวอินทรีย์ ต้องสะอาดและเหมาะสมกับปริมาณข้าว ไม่ใช่รถบรรทุกดิน มูลสัตว์ ปุ๋ย สารเคมี เพราะอาจปนเปื้อน เชื้อโรคและสารพิษ ยกเว้นทำความสะอาดอย่างเหมาะสมก่อนนำมาบรรทุกข้าว ไม่ให้ผลิตผล อินทรีย์ปะปนกับผลิตผลที่ไม่ใช่อินทรีย์ และไม่ให้สัมผัสกับวัสดุหรือสารที่ไม่อนุญาตให้ใช้ในการผลิต สินค้าเกษตรอินทรีย์ตลอดกระบวนการขนส่งตั้งแต่แหล่งผลิตจนถึงแหล่งจำหน่าย

ข.2.2 การเก็บรักษาผลิตผลข้าวอินทรีย์

สถานที่เก็บรักษาต้องสะอาดและถูกสุขลักษณะ แยกเป็นสัดส่วน สามารถป้องกันการปนจาก ข้าวทั่วไปได้ มีการระบายอากาศดี มีการกำจัดศัตรูข้าวในสถานที่เก็บด้วยวิธีกล ตรวจสอบสถานที่เก็บ รักษาข้าวเปลือก และบันทึกปริมาณข้าวเปลือก

ข.2.3 การป้องกันกำจัดศัตรูข้าวในโรงเก็บ

ข.2.3.1 แมลงศัตรูข้าวในโรงเก็บ แบ่งเป็น

- (1) แมลงศัตรูข้าวเปลือก ได้แก่ ฝีเสื้อข้าวเปลือก มอดหัวป้อมหรือมอดข้าวเปลือก ดั่งวงงข้าวโพด ดั่งวงงข้าว มอดแป้ง และมอดสยาม
- (2) แมลงศัตรูข้าวสาร ได้แก่ ดั่งวงงข้าวโพด ดั่งวงงข้าว ฝีเสื้อข้าวสาร มอดแป้ง และมอดพื้นเลื่อย

การป้องกันและกำจัด

- ทำความสะอาดยุ้งฉาง โกดัง หรือโรงเก็บ ก่อนนำข้าวเข้าเก็บและหมั่นทำความสะอาด
- พ่นสารสกัดจากพืช เช่น สาบเสือ เพื่อป้องกันกำจัดแมลงที่พื้น ฝาผนัง และ ที่ว่างของโรงเก็บ
- คลุกเมล็ดพันธุ์ด้วยสารสกัดจากพืช เช่น สะเดา ดอกดีปลีแห้ง ว่านน้ำผาง
- รมด้วยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในโรงเก็บ

ข.2.3.2 ปัญหาอื่นๆ ของข้าวในโรงเก็บ : ข้าวพันหนู

สาเหตุ : ข้าวความชื้นสูงและมีเชื้อราเข้าทำลาย

ลักษณะอาการ : ข้าวสารที่เป็นพันหนูจะมีสีเหลืองและมีรอยดำบนเมล็ด หาก

ข้าวเปลือกมีเชื้อรา

การป้องกัน

2734237045

- ข้าวเปลือกที่เก็บควรตากให้แห้ง ความชื้นไม่เกิน 14%
- โรงเก็บควรสะอาด อากาศถ่ายเทสะดวก

ข.2.3.3 หนูศัตรูข้าวในโรงเก็บ

หนูที่เป็นศัตรูข้าวในโรงเก็บมีหลายชนิด ได้แก่ หนูนอร์เวย์หรือหนูขยะ หนูท้องขาว และหนูจืด นอกจากทำความเสียหายโดยตรงแล้ว มูล ปัสสาวะ น้ำลาย และขนของหนูที่ปนเปื้อนกับผลิตภัณฑ์ ทำให้เกิดความเสียหายต่อผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ และก่อให้เกิดโรคต่างๆ ที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค

การป้องกันกำจัด

- ปรับปรุงสภาพโรงเก็บให้สะอาด และตัดต้นไม้หรือกิ่งไม้ที่พาดกับโรงเก็บออกไป
- ใช้กรงดัก หรือกับดัก
- กรณีจำเป็นต้องใช้สารกำจัดหนู ให้ใช้สารตาม มกษ. 9000 เล่ม 1 ภาคผนวก ก ตารางที่ ก.3 โดยใส่ในภาชนะ เช่น กล่องไม้ กล่องกระดาษ หรือกล่องพลาสติกที่มีรูเข้าออก 2 ทาง ขนาดที่หนูลอดได้ ทำการตรวจทุกวัน การกำจัดให้นำเศษเหยื่อที่มีสารกำจัดหนูและซากหนูออกจากพื้นที่ให้หมด ทั้งนี้ให้ใช้ด้วยความระมัดระวัง ป้องกันการปนเปื้อนลงในข้าว โดยมีเงื่อนไขจะต้องดำเนินการขณะที่ไม่มีข้าวอยู่ในโรงเก็บ หากจำเป็นต้องใช้จะต้องมีระยะปลอดภัยเป็น 2 เท่า จากระยะเวลาที่กำหนดไว้ในฉลาก

ข.2.4 การเก็บเกี่ยว การนวด และการสีข้าว

กรณีที่มีการใช้เครื่องจักรกลหรือเครื่องมือในการเก็บเกี่ยว การสี และการแปรรูป เช่น เครื่องเก็บเกี่ยวและนวดข้าวร่วมกันทั้งผลิตผลจากแปลงที่เป็นและไม่เป็นอินทรีย์ เกษตรกรต้องทำความสะอาดเครื่องจักร หรือ เครื่องมืองดกล่าวก่อนที่จะนำไปใช้ในนาข้าวอินทรีย์

ที่มา : สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.)

http://www.acfs.go.th/standard/download/ORGANIC-PART-4_ORGANIC%20RICE.pdf

2734237045

ค. ตัวอย่างมาตรฐานของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) :
มาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย (Earth Safe Standard)

มาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย มุ่งเน้นในการเป็นตัวชี้วัดที่ครอบคลุมกระบวนการผลิต พืช ผัก และผลไม้ที่ไม่มีการใช้สารเคมี การเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ และการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและความปลอดภัยที่ผู้บริโภคตรวจสอบได้ ทั้งนี้ ยังต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม การสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชน และการมีวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น ข้อกำหนดมาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย จึงประกอบไปด้วยการมีพฤติกรรม ดังต่อไปนี้

1. การผลิตพืช ผัก ผลไม้ ในรูปแบบที่ไม่มีการใช้สารเคมีใดๆ มาเกี่ยวข้อง รวมไปถึงการผลิตบนพื้นฐานของวิถีธรรมชาติ (หรือที่รู้จักโดยทั่วไปว่า ‘เกษตรกรอินทรีย์’) โดยมีปัจจัยชี้วัดสำคัญคือ

- 1.1 ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูหรือป้องกันศัตรูพืช และสารเคมีกำจัดวัชพืช
- 1.2 ไม่ใช้พืชที่มีการตัดต่อพันธุกรรม (GMOs)
- 1.3 สามารถเปิดเผยและตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับกระบวนการผลผลิตได้อย่างมีรูปธรรม
- 1.4 คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในพื้นที่ มีการกำหนดหน่วยมลภาวะ และมีการทดแทนคุณค่ากลับสู่ดิน น้ำ และป่าอย่างเป็นระบบ

2. การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ ต้องไม่ปลูกเพื่อขายผลผลิตทั้งหมดเพียงอย่างเดียว เกษตรกรต้องปลูกพืชไว้บริโภคในครอบครัว เมื่อเหลือจึงแบ่งปัน เมื่อเหลือจากการแบ่งปันจึงรวมกันขาย สร้างภูมิคุ้มกันในคุณภาพชีวิต และลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลางในตลาดที่ขาดความโปร่งใส และไร้คุณธรรม โดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ทางกลุ่มได้สกัดออกมาเป็นแนวปฏิบัติ 9 ชั้นด้วยกัน

ชั้นที่ 1 พอกิน

พื้นฐานที่สุดของมนุษย์ คือความต้องการปัจจัย 4 และประการสำคัญที่สุดของปัจจัย 4 คืออาหาร ดังนั้น ชั้นที่ 1 ของแนวทางแก้ปัญหาที่ยั่งยืน คือ ตอบคำถามให้ได้ว่า ‘ทำอะไรจึงจะพอกิน’ โดยให้ความสำคัญกับข้าวปลาอาหาร ไม่ให้ความสำคัญกับเงินซึ่งเป็นเพียงแค่ ‘ตัวกลาง’ ในการแลกเปลี่ยนตามมาตรฐานสากล โดยยึดหลักว่า ‘เงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาสิของจริง’

เกษตรกรต้องเริ่มจากการอยู่ให้ได้โดยไม่ใช้เงิน มีอาหารพอกิน พอกิน ด้วยการปลูกพืช ผัก ผลไม้ ให้พอกิน ชวนนาต้องเก็บข้าวไว้ให้เพียงพอสำหรับการมีกินทั้งปี ไม่ขายข้าวเปลือกเพื่อนำเงินไปซื้อข้าวสาร นอกจากนี้ หัวใจสำคัญของ ‘พอกิน’ ยังมีความหมายรวมถึง ความปลอดภัยในอาหาร

273427045

กินอย่างไรให้มีสุขภาพดี ไม่สะสมเอาความเจ็บไข้ได้ป่วย ไว้ในร่างกาย นี่คือความหมายของบันไดขั้นที่ 1 ที่เกษตรกรต้องก้าวข้ามให้ได้

ขั้นที่ 2-4 พอใช้ พออยู่ พอมีเงิน

บันไดขั้นที่ 2-4 พอใช้ พออยู่ พอมีเงิน เกิดขึ้นได้พร้อมกัน ด้วยคำตอบเดียวคือ “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” ซึ่งป่า 3 อย่างจะให้ทั้ง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สมุนไพรสำหรับรักษาโรค ทั้งโรคคน โรคพืช โรคสัตว์ ให้ไม้สำหรับทำบ้านพัก ที่อยู่อาศัย และให้ความร่มเย็นกับบ้าน กับชุมชน กับโลกใบนี้ ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทย ที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่า สามารถแก้ปัญหาได้จริง และสามารถย้อนกลับไปแก้ไขปัญหาหนี้สินซึ่งสะสมพอกพูนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ปัญหาความขาดแคลนน้ำ ภัยแล้ง ทั้งหมดล้วนแก้ไขได้จากแนวคิด “ป่าสามอย่าง ประโยชน์สี่อย่าง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

ขั้นที่ 5-6 บุญและทาน

เครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อมั่นว่าสังคมไทยเป็นสังคมบุญ สังคมทาน ไม่เน้นการแลกเปลี่ยนทางการค้า แต่เน้นการทำบุญ ไม่เน้นการสะสมเป็นของตัวเอง แต่เน้นการให้ทานและสะสม โดยมอบให้เป็นทรัพย์สินส่วนรวมโดยวัด หรือศาสนสถานตามแต่ละศาสนาที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นการฝึกจิตใจให้ละซึ่งความโลภ และกิเลสในการอย่างได้ ใครมี ลดปัญหาช่องว่างระหว่างชนชั้น ตามความหมายอันลึกซึ้งของคำพูดที่ว่า “Our loss is our gain.” หรือ “ยิ่งทำยิ่งได้ ยิ่งให้ยิ่งมี” การให้ไปคือได้มา และเชื่อมั่นในฤทธิ์ของทานว่าทานมีฤทธิ์จริง และจะส่งผลกลับมาเป็นเพื่อน เป็นกัลยาณมิตร เป็นเครือข่ายที่ช่วยเหลือกันในทุกสถานการณ์ แม้ในวันที่โลกนี้ประสบกับวิกฤตการณ์

ขั้นที่ 7 เก็บรักษา

ขั้นต่อไปหลังจากสามารถพึ่งตนเองได้ พอมี พอเหลือทำบุญ ทำทานแล้ว คือการรู้จักเก็บรักษา ซึ่งเป็นการตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และการรู้จักเก็บรักษา ยังเป็นการสร้างรากฐานของการเอาตัวรอดในช่วงวิกฤตการณ์ โดยยึดแนวทางตามวิถีชีวิตชาวนาสมัยก่อน ซึ่งเก็บรักษาข้าวไว้ในยุ้งฉาง เพื่อให้พอมีพอกินข้ามปี คัดเลือกและเก็บรักษา ‘ข้าวพันธุ์’ ไว้สำหรับเป็นพันธุ์ข้าวในปีต่อไป ซึ่งผิดกับวิถีชาวนาในปัจจุบัน ที่ใช้วิธีการขายข้าวทั้งหมด แล้วนำเงินที่ขายได้ไปซื้อพันธุ์ข้าวเพื่อปลูกในปีต่อไป ส่งผลให้เกิดการขาดความมั่นคง และเปรียบเสมือนการใช้ชีวิตที่ตั้งอยู่บนความประมาท เพราะหากเกิดภัยแล้ง น้ำท่วม ผลผลิตไม่ได้ตามที่ตั้งใจไว้ ย่อมหมายถึงปัญหาหนี้สินและการขาดแคลนพันธุ์

2734237045

ข้าวสำหรับปลูกในปีต่อไป นอกจากการเก็บพันธุ์ข้าวแล้ว ยังเน้นให้รู้จักวิธีการถนอมอาหาร การสะสมอาหารไว้กินในยามหน้าแล้ง ด้วยการแปรรูปอาหารต่างๆ เพื่อเก็บไว้กินในอนาคต

ขั้นที่ 8 ขาย

เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจการค้า แต่ก็ไม่ใช่เศรษฐกิจหลังเขา การค้าขายสามารถทำได้แต่ทำภายใต้การรู้จักตนเอง รู้จักพอประมาณ และทำไปตามลำดับ โดยของที่ขาย คือของที่เหลือจากทุกขั้นแล้วจึงนำมาขาย เช่น ทำนาอินทรีย์ ปลูกข้าวปลอดสารเคมี ไม่ทำลายธรรมชาติ ได้ผลผลิตเก็บไว้พอกิน เก็บไว้ทำพันธุ์ ทำบุญ ทำทาน แล้วจึงนำมาขายด้วยความรู้สึกของการ ‘ให้อะไรให้สิ่งดีๆ ที่เราปลูกเอง เพื่อแผ่ให้กับคนอื่น ๆ ได้รับสิ่งดีๆ นั้นๆ ด้วย การค้าขายตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการค้าที่มองกลับด้าน “เพราะรักคุณจึงอยากให้คุณได้รับในสิ่งดีๆ” พอเพียงเพื่ออุมชู เพื่อแผ่ แบ่งปัน ไปด้วยกัน

ขั้นที่ 9 สร้างเครือข่าย

คือการสร้างกองกำลังเกษตรกรโยธิน หรือการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วประเทศ เพื่อขยายผลความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง สู่การปฏิบัติแนวคิด และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาวิกฤต 4 ประการ อันได้แก่ วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ (environmental crisis) วิกฤตการณ์โรคระบาดทั้งในคน สัตว์ และพืช (epidemic crisis) วิกฤตเศรษฐกิจ ข้าวยากหมากแพง (economic crisis) วิกฤตการณ์ความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง (political / social crisis)

โดยสรุปแล้ว มาตรฐานอินทรีย์วิถีไทย จึงเป็นมากกว่าการรับรองคุณภาพผลผลิต เราจึงใช้คำว่าอินทรีย์วิถีไทย หรือ Earth Safe แทนคำว่า อินทรีย์ เนื่องจากเราใส่ใจในทุกขั้นตอน ตั้งแต่รากเหง้าความเป็นไทย วิถีชีวิตการเกษตรอย่างไทย พร้อมกระบวนการปฏิบัติ นวัตกรรม และแนวทางที่สอดคล้องกับการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ทั้งในวันนี้และในอนาคต

ที่มา : กองงานพระราชดำริและกิจกรรมพิเศษ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

<http://royal.dld.go.th/webnew/images/IDP/2560/3.2.2561/6.pdf>

2734237045

CD :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

ง. ตัวอย่างมาตรฐานของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) :
 ม่วนใจ๋ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงดาว

วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2558

1. เกษตรอินทรีย์มีหลักการและความมุ่งหมายที่สำคัญ ดังนี้

- 1.1 พัฒนาระบบการผลิตไปสู่แนวทางเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์
- 1.2 พัฒนาระบบการผลิตที่พึ่งพาตนเองในเรื่องของอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารภายในแปลง
- 1.3 ฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ทรัพยากรในแปลงมาหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- 1.4 รักษาความสมดุลของระบบนิเวศในแปลงและความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรวม
- 1.5 ป้องกันและหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม
- 1.6 สนับสนุนระบบการผลิตและกระบวนการจัดการทุกขั้นตอนที่คำนึงถึงหลักมนุษยธรรม
- 1.7 ยึดหลักการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปที่เป็นวิถีการธรรมชาติ ประหยัดพลังงาน และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

2. คำนิยาม

- 2.1 สมาชิก หมายถึง ผู้ที่เข้าร่วมกับกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ทั้งนี้การรับสมาชิกใหม่ต้องได้รับมติสามในสี่ (75%) จากสมาชิกกลุ่ม
- 2.2 กลุ่ม หมายถึง ม่วนใจ๋ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงดาว
- 2.3 คณะกรรมการกลุ่ม หมายถึง สมาชิกกลุ่มที่ได้รับการแต่งตั้งในที่ประชุมกลุ่มให้ทำหน้าที่บริหารและดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม
- 2.4 เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนและปลอดภัยของผู้ผลิต ผู้บริโภค ระบบนิเวศ เน้นการพึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวงจรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ โดยผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่ดีของคนและทุกชีวิตที่เกี่ยวข้อง

3. ข้อบังคับ

- 3.1 สมาชิกต้องลงทะเบียนพื้นที่ในการเพาะปลูก และแจ้งพื้นที่ที่จะใช้เพาะปลูกให้ทางกลุ่มทราบทุกครั้งเมื่อเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูก โดยพื้นที่การเพาะปลูกต้องมีลักษณะ ดังนี้

- 3.1.1 พื้นที่ทำการเพาะปลูกต้องเป็นพื้นที่ที่มีโฉนดหรือเอกสารรับรองจากทางการ (ป้องกันการรุกรานหรือพื้นที่สาธารณะ)
 - 3.1.2 สมาชิกต้องเป็นเจ้าของที่ดิน (สามารถที่จะปรับ เปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับ บริบทการทำเกษตรอินทรีย์ และการบำรุงรักษาดินและพื้นที่ให้สมบูรณ์ได้เสมอ)
- 3.2 พื้นที่การเกษตรทุกแปลงที่มีผลผลิตส่งผ่านกลุ่มจะต้องทำในระบบเกษตรอินทรีย์ คือ ไม่ใส่สารเคมีใดๆ เช่น ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ฮอรัโมนเร่งจากสารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด ในกรณีพื้นที่การเกษตรบางส่วนยังไม่ได้เป็นแบบอินทรีย์ ให้แจ้งต่อกลุ่มว่าจะปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์ภายในเมื่อใด
- 3.3 นอกจากพืชหลัก พืชอื่นๆ ที่ปลูกทุกชนิดจะต้องทำในระบบเกษตรอินทรีย์ กรณีทำนา ห้ามปลูกข้าวในแปลงเกษตรอินทรีย์ที่ขอรับรองมากกว่า 2 ไร่ต่อปี เพื่อพักดิน หรือปลูกพืชเป็นปุ๋ยพืชสดเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน
- 3.4 สมาชิกต้องบริโภคผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ตนเองปลูกอยู่ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปสู่ความมั่นคงทางด้านอาหาร และสุขภาพ
- 3.5 สมาชิกต้องไม่ใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีการคลุกสารเคมี และเมล็ดพันธุ์ที่ตัดแต่งพันธุกรรม (GMO)
- 3.5.1 สมาชิกต้องใช้เมล็ดพันธุ์ที่คัดเลือกในแปลงของตนเองหรือภายในกลุ่ม
 - 3.5.2 กรณีที่สมาชิกไม่ได้คัดเลือกเมล็ดพันธุ์ด้วยตนเอง เมล็ดพันธุ์ต้องมีที่มาจากแหล่งผลิตที่ได้รับการรับรองในระบบ IFOAM (ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ หรือ เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ที่เชื่อถือได้)
 - 3.5.3 กรณีพืชบางอย่างที่ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ได้ เมล็ดพันธุ์ต้องมีที่มาชัดเจนหรือจากแหล่งผลิตที่เชื่อถือได้ (สมาชิกต้องแจ้งต่อกลุ่มทุกครั้ง ก่อนลงมือเพาะปลูก)
- 3.6 สมาชิกควรผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง โดยมีการหมักอย่างน้อย 2 เดือน เพื่อย่อยสลายสารเคมีที่อาจปนเปื้อนจากวัตถุคิบที่นำมาผลิตปุ๋ย
- 3.6.1 กรณีที่ต้องซื้อปุ๋ยอินทรีย์ ต้องมีที่มาจากแหล่งผลิตที่ได้รับการรับรองในระบบ IFOAM (กองทุนปุ๋ยอินทรีย์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้) หากไม่แน่ใจเรื่องปุ๋ยอินทรีย์ ให้ส่งเรื่องให้คณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้พิจารณาอนุมัติ

2734237045

CT :Thesis 5781354524 dissertation / rev: 02072562 14:39:37 / seq: 17

- 3.7 สมาชิกต้องไม่เผาตอซังและอินทรีย์วัตถุในแปลงเกษตรอินทรีย์ที่ขอรับรอง ถ้าจำเป็นต้องเผา ต้องดำเนินการในพื้นที่ที่ไม่มีการเพาะปลูก
- 3.8 สมาชิกต้องไม่ใช้อุปกรณ์ทางการเกษตรที่อาจมีการปนเปื้อนสารเคมี เช่น ถัง เครื่องฉีดพ่น จากแปลงเกษตรเคมี ร่วมกับแปลงเกษตรอินทรีย์
- 3.9 สมาชิกต้องไม่ใช้กระสอบปุ๋ยเคมีและภาชนะ หรือ อุปกรณ์ร่วมกันระหว่างแปลงเกษตรอินทรีย์และแปลงเกษตรเคมี เช่น ถังพ่นยา กระสอบปุ๋ยเคมี กระสอบอาหารสัตว์ที่อาจปนเปื้อนสารเคมีมาจัดเก็บ และขนส่งผลผลิตเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ ฝูง ภาชนะ หรือบรรจุภัณฑ์ที่ใช้ควรจะสะอาด เหมาะสมในการบรรจุและส่งอาหาร
- 3.10 สมาชิกต้องไม่จัดเก็บผลผลิตเกษตรเคมีปะปนกับผลผลิตเกษตรอินทรีย์
- 3.11 ห้าม อบ เคลือบ รมควันโดยใช้เคมีภัณฑ์ทุกชนิดในผลิตภัณฑ์และในพื้นที่จัดเก็บ
- 3.12 สมาชิกต้องจัดบันทึกปัจจัยการผลิตและปริมาณผลผลิตเกษตรอินทรีย์ให้สามารถตรวจสอบได้ โดยใช้แบบฟอร์มเดียวกันทั้งหมด ซึ่งจัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการกลุ่ม
- 3.13 สถานที่บรรจุผลิตภัณฑ์ต้องมีความสะอาด ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ โดยได้รับการรับรองจากกลุ่ม
- 3.14 กรณีที่มีการค้าส่ง สมาชิกต้องปฏิบัติตามแนวทางนี้
- 3.14.1 รักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่ส่ง
- 3.14.2 ใช้บรรจุภัณฑ์ที่มีความสะอาด เหมาะกับสภาพการขนส่ง
- 3.14.3 รักษาข้อตกลงที่มีต่อผู้รับบริการ เช่น การตรงต่อเวลาในการส่งมอบผลิตภัณฑ์ ขอบเขตในการดูแลกันที่สมควร หากมีอุปสรรคที่ทำให้เป็นไปตามข้อตกลง ต้องสื่อสารทำความเข้าใจกันทันที

4. ข้อควรปฏิบัติ

- 4.1 ขอบเขต (คันแดน) แปลงเกษตรอินทรีย์ต้องแยกจากแปลงเคมีอย่างชัดเจน อย่างน้อยระยะห่าง 1 เมตร เพื่อป้องกันละอองจากสารเคมีและน้ำจากแปลงข้างเคียง ความสูง 75 เซนติเมตร
- 4.2 พื้นที่การเกษตรอินทรีย์ที่ติดกับพื้นที่แปลงเคมี มีความเสี่ยงการปนเปื้อนสารเคมีการเกษตร เกษตรกรจะต้องปลูกพืชแนวกันชน (ต้องเป็นพืชที่ไม่เข้ากับพืชที่ปลูกในแปลงอินทรีย์) เพื่อป้องกันการปนเปื้อน ซึ่งพืชตามแนวกันชนไม่ถือว่าเป็นอินทรีย์
- 4.3 สมาชิกควรบริหารจัดการน้ำในการเพาะปลูกเพื่อลดการปนเปื้อน และรักษาระบบนิเวศด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูกของตนเองและกลุ่มสมาชิก

- 4.4 สมาชิกควรเข้าร่วมกันพัฒนา ประชุม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ (อย่างน้อย 60% โดยคำนวณจากการประชุมทุกๆ 10 ครั้ง)

5. บทลงโทษ

หากสมาชิกกลุ่มมีเจตนาฝ่าฝืน หลีกเลียง หรือไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับของกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มสามารถพิจารณาลงโทษ จากน้อยไปหามาก ดังนี้

- 5.1 ตักเตือนด้วยวาจา
- 5.2 ตักเตือนเป็นลายลักษณ์อักษร
- 5.3 พักการจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ในนามกลุ่ม
- 5.4 ให้ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม (ได้รับผลประโยชน์ เช่น เงินสะสม ฯลฯ)
- 5.5 ไล่ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม (ไม่ได้รับผลประโยชน์ใดๆ ที่พึงได้รับจากกลุ่ม)

ที่มา : เอกสารมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (พีจีเอส) ม่วนใจ๋ กลุ่มเกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติเชียงใหม่

2734237045

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	Pailin Kittisereechai
วัน เดือน ปี เกิด	21 January 1982
สถานที่เกิด	Bangkok
วุฒิการศึกษา	รบ. (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย MA (Middle East Studies), Durham University, United Kingdom รต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อยู่ระหว่างการศึกษา)
ที่อยู่ปัจจุบัน	345/474 Equinox Pahol-Vibha, Vibhavadee Rangsit Rd., Chompol, Chatuchak, Bangkok, 10900
ผลงานตีพิมพ์	ไพลิน กิตติเสรีชัย. คุณภาพของประชาธิปไตยในอิสราเอล. วารสาร สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 43 (มกราคม-มิถุนายน 2560) : 22-51. ไพลิน กิตติเสรีชัย และวริศรา อิมพิทักษ์. วัฒนธรรมและการทำให้ (ไม่) เป็น ประชาธิปไตย: มายาคติเกี่ยวกับ “ภาวะยกเว้นของตะวันออกกลาง”. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 42 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559) : 1- 33. ไพลิน กิตติเสรีชัย. มหาอำนาจอาหาร. วารสารสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์ 40 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2557) : 19-37. ไพลิน กิตติเสรีชัย. ตะวันออกกลางในโลกสมัยใหม่. ปทุมธานี: ยูโอเพ่น, 2556. ไพลิน กิตติเสรีชัย. บรรษัทข้ามชาติ: 'พระเอก' หรือ 'ผู้ร้าย' ในความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 38 (มกราคม- มิถุนายน 2555) : 21-39.